

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AF

MØNS HISTORIE

IV

ANDERS BILLE

VED

F. BOJSEN.

*Herlufsholms
Bibliothek*

UDGIVET AF MØNS MUSÆUM
VED BOGHANDLER C. M. NIELSEN, STEGE
1918

AF MØNS HISTORIE

ANDERS BILLE

AF
MØNS HISTORIE

IV
ANDERS BILLE

VED
F. BOJSEN

UDGIVET AF MØNS MUSÆUM
VED BOGHANDLER C. M. NIELSSEN, STEGE
1918

Billederne er reproducerede i F. Hendriksens Reproduktions-Anstalt.

KØBENHAVN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

FORORD.

Med dette bind træder vi fra middelalderen ind i den nyere tid. Kilderne flyder meget rigeligere, og fortællingen kan blive mere let løbende, hvorved forfatteren også har fundet god støtte i afdøde dr. *Mollerups* fortrinlige fremstilling af Bille-ættens historie. De vigtigste kilder er de opbevarede *brevkister* og blandt disse er *Anders Billes* arkiv et af de fyldigste. Af dette har jeg afskrevet eller ladet afskrive af en særdeles kyndig mand, cand. *F. Jessen*, hvad der mere eller mindre vedrører Møn. Men dette stof er svulmet således op, at det udgør mere end halvdelen af hele bindet. Det kunde vel vække betænkelighed, at udgive en bog med en sådan mængde bilag. Men da de allerfleste ikke har været trykt før, og det store arbejde med afskrivning, ordning og forklaring var udført, har jeg (og udgiverne) ment, at samtlige disse oldbreve burde følge med, da de måske bedre end noget andet giver et ligesom fortroligt indblik i datidens forhold. Nogle læsere vil formentlig nøjes med fortællingen i teksten, andre vil foretrække oldbrevene. Lad da begge dele følges ad.

Endnu har jeg et afsnit, der er bygget på Anders Billes lensregnskab fra 1544, et af de ældste bevarede lensregnskaber; men dette kan gemmes til næste år og knyttes til reformationens afsnit.

Også i år kan jeg bringe hr. underarkivar *Marquard* min bedste Tak for gennemsyn og konferering med kilderne.

Rødkilde, d. 10. Juni 1918.

F. BOJSEN.

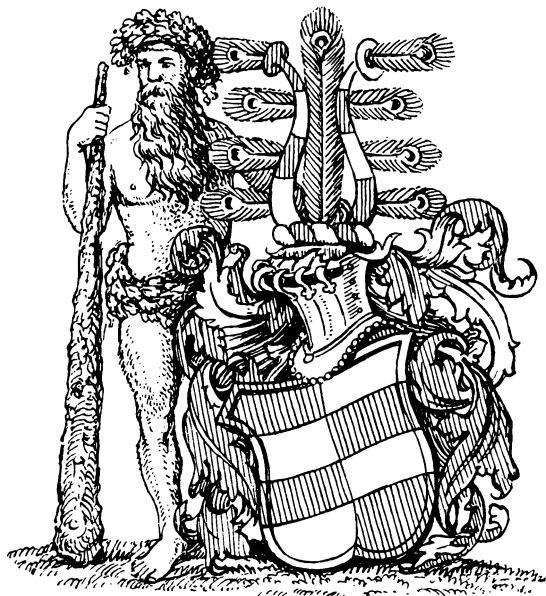
Anders Bille.

Overgangen fra middelalderen til den nyere tid betegnes ofte som „*reformationen*“ i kirkelig forstand, men med tvivlsom rett. Fornyelsen af det kirkelige åndsliv gik ganske visst ved siden af den øvrige omvæltning, men virkede dog mest i det stille, ligesom Ansgars oprindelige forkyndelse af kristendommen. Havde den fået lov til at voxe i frihed, vilde frugten være blevet rigere og bedre. Men sagen blev grebet af *revolutionens* hånd både fra oven og fra nedén, og den ydre omvæltning blev langt voldsommere end fornøden. Godt og ondt fik samme kår. De Lutherske prædikanter lod sig bruge af en bevægelse, der havde andensteds hjemme.

Den katholske kirkeordning havde allerede en stund forinden mistet sin åndelige myndighed; dens samfundsbygning var tildels taget i besiddelse af *renaissancens* ånd, der protesterede mod overleveringerne og derfor senere kaldte sig selv med det negative navn „protestanter“. Ordet renaissance betyder: genfødselse : fornyelsen af den klassiske (: för christelige) oldtids livsanskuelse såvel i videnskab og kunst, som også i religiøs henseende, med ett ord den jordiske *kultur*. Renaissancen kaldte på alle de menneskelige kræfter i ubunden udfoldelse med bølgende følelser og brusende lidenskaber.

Således var det 16. århundredes revolution forlængst forbedret. Stridens genstand var tidligt udpeget; det var den forfaldne kirkes store *godser* — over trediedelen af rigets jord — som nu var et værgeløst bytte; man kunde kun ikke enes om, hvem der skulde tage broderparten.

Allerede kong *Hans* havde begyndt at give klostre som len til adelsmænd mod underhold af beboerne. Hvorledes opfattelsen og forventningen var mellem herrerne, fremgår af, at de stormænd, der drog ud i Ditmarskerkrigen år 1500, i overmod hilsede hverandre med titler som abbed af Sorø, prior af Antvorskov o. s. v.; det skulde blive lønnen for den ventede sejr over Ditmarskens bønder. Det kom helt anderledes, og plyndringen

Billeættens våben.

måtte udsættes. Denne oprandt først med „reformationens“ sejr 1536; men da var kongen blevet så stærk, at han tog den langt overvejende del af byttet, medens de adelige herrer måtte nøjes med en forholdsvis ringe part. Den store skuffelse, som herrerne da led, skyldtes deres egen famlende optræden under revolutionen.

En karakteristisk type for datidens stormænd har vi i den Mønske lensmand *Anders Bille*, med alle sine gode og slette egenskaber. At fortælle hans levned er det samme som at skildre samtidens historie.

Billeætten er vistnok den ældste endnu levende Danske slægt, hvis kendte stamtræ rækker tilbage til middelalderens midte*). Den har næsten til alle tider indtaget ledende stillinger her i landet, om end den ingensinde har frembragt høvdinge af første rang. At avle sådanne synes ofte at koste slægtens liv.

I Møns historie III er fortalt om den første store godssamler, *Thorben Bille*, † 1465, lénsmænd på Abrahamstrup (nu Jægerspris). Han samlede 3 store godser på Sælland, nemlig: slægtens gamle stamsæde, Allindemagle ved Ringsted, Svanholm i Hornsherred og *Søholm* i Stevns. Det sidste, som nærmest vedkommer os her, erhvervede han ved slægtskab med den sidste mand af den ældste Basset-slægt, rigsråden *Sten Basse*, om hvem også er fortalt i forrige bind. Betingelsen var, at Thorben Bille skulde lade en søn kalde Sten Basse, hvilket også skete; men denne søn fik Allindemagle, medens den ældste søn *Bent* fik Søholm, som altså ansås for størst, og den næstældste Peter fik Svanholm. Blandt de øvrige sødskenne var den smukke *Lisbeth* Thorbensdatter, der er bekendt ved sin kærlighedssorg. Forfatterinden af en slægtebog, *Thale Ulfstand*, skriver om hende således: „Lisbeth var fæstemø og skulde havt Herluf Pedersøn Göye; han forlod hende og fik hendes frænke jomfru Margrethe Bille. Dette fortrød**) jomfru Lisbeth Bille og vilde siden aldrig gifte sig. Hun gav sig i kloster mod alle hendes venners vilje. Hun var den allersmukkeste af hr. Thorben Billes døtre, man kaldte hende „Danmarks blomster“. Hun havde først været i dronning Dorotheas fruerstue, som havde kong Christoffer af Bajern“.

Broderen Bent fik altså Søholm, et gammelt herresæde ved Magleby i Stevns; nu ses kun voldstedet i nærheden af den nuværende hovedgård, Søholm. Det gamle slot med tårne og spir blev først nedbrudt af kong Fredrik IV. Bent havde fået gården 1464 et år før faderens død, og han giftede sig da med *Erme-gård Frille*, der netop var blevet enke efter *Philip Axelsøn Thott*; med denne havde hun nogle små børn, som Bent Bille altså blev stedfader til. Således blev han part i Axelsønnernes vældige strid med kong Christiern I, der er omhandlet i forrige

*) Dens historie er fremstillet 1887—88 af Mejdell og Møllerup. Dette grundige værk er naturligvis flittigt benyttet her, om end hensynet til Møns historie her træder i første række så vel med hensyn til stoffet som behandlingsmåden.

**) sørge, smerte.

bind. Dette forhold skærpedes så meget mere, som Ermegård var datter af *Eggert Frille*, der hidtil havde været rigsråd og kongens højt betroede mand. Han var født Sønderjyde, rigt begavet i flere retninger, særlig som taler, men optaget af højt-flyvende planer og ikke nøjeregnende i valget af midler. Svogerskabet med Thotterne førte også ham ind i striden, hvorved han faldt i kongens unåde og måtte flygte af landet; han blev dog siden atter forliget med kongen. Denne mand må vi lægge mærke til, fordi hans egenskaber i rigt mål gik i arv til dattersønnen, Anders Bille, der lignede ham meget mere end sin egen jævnflyvende slægt. Bent Bille havde dog undgået et åbent brudd med kongen, og 1470 var striden bilagt, og Bent fulgte kongen på krigstoget mod Sverrig 1471, hvor han blev taget til fange i det ulykkelige slag på Brunkeberg. Ellers holdt han mest af at sidde hjemme og passe sit gods, som han jævnligt forøgede ved køb og hyppige rettstrætter. Adskillige af disse tyder på, at han har været en streng godsejer. Imidlertid betragtedes han som hele slægtens hoved. Der er opbevaret en beretning om et stort julegilde på Søholm den 7. Jan. 1490. Gildet kaldes „denne julelov, Gud til lov og hans benedidede moder, jomfru Maria med alt himmerigs herskab og alle christne sjæle til at lyse så“.

Om den gamle bedstemoder, *Sidsel Lunge*, Thorben Billes enke, samledes her: Bent Bille og fru Ermegård med deres da levende børn: *Hans, Thorben, Anders* og *Magdalene* samt alle Bents sødskende med deres ægtefæller, som alle nævnes. Heraf fremgår forbindelsen med en række af de fornemste gamle slægter: Lunge, Frille, Gyldenstjerne, Rönnow, Oxe, Ulfstand, Trolle og Juel.

Rækkefølgen betegner husets rangordning: Først vært og værtinde, derefter deres børn og svigerbørn, så bedstemoderen, siden brødrene og søstrene efter alder og til slutning nogle fjernere slægtninge, ialt 25 personer. Ved dette julegilde har Anders Bille været ca. 15 år gl.

Få år efter døde Bent Bille, rimeligvis på rejse til herredagen i Kalundborg, hvor hertug Fredriks (I) fordring på Lolland, Falster og Møn afvistes 1494. Bent Billes navn findes ikke under brevet.

Fru *Ermegård* styrede siden Søholm til sin død. Hun berømmes som en meget dygtig kvinde og omhyggelig moder, stolt af sin börneflokk, der imidlertid voxede op. Hun oplevede at se sin ældste søn *Hans* gift med *Anna Lavrensdatter Thott*^{*)}, datter af den (i forrige bind omhandlede) Lavrens Axelsøn, der en kort tid var lensmand på Møn. Mindre glad har hun sagtens været ved, at den næstældste søn *Thorben* 1501 blev gift med kong Hans's elskerinde, *Edel Jernskæg*. Imidlertid synes denne forbindelse at have givet anledning til en over hele Billeætten udstrømmende kongelig nåde, der endog førte til, at der siden på én gang sad 8 Biller i rigsrådet. Ingen Dansk slægt har nogensinde siddet inde med så stor en magt, og dog knækkedes den ganske ved revolutionen i 1534—36.

Den yngste søn *Anders* har sikkerlig fået en god undervisning som barn, hvorledes vides ikke. Tidlig er han blevet hofsinde og „væragtig“ krigsmand. Allerede i 25 års alder er han steget til „arkelimester“ og høvidsmand for artilleriet. I denne stilling hører vi første gang om ham i krigen 1502.

Medens kong Hans med sin flåde var kommen 3 dage for sent^{**)} til Stockholm for at redde byen og dronningen, der havde forsvaret den så tappert, og medens han ved sin hjemkomst havde ladet sin selvbebrejdelse gå ud over den dræbte rigshovmester, Povl Laxmands, arvinger, havde kongesønnen, *Christiern* (II) udrustet en hær, hvormed han drog mod nord for at afværge de Svenskes angreb på Norge. Bohus slot blev her belejret af de Svenskes tappe anfører, *Åge Hanson Thott* (af den Svenske linje af Varberg slægten, se forrige bind). På slottet befalede da *Henrik Krummedige*, der var gift med den i forrige bind omhandlede fru *Anne Rud*, datter af lensmanden på Møn, Jørgen Rud. Med prindsen fulgte Anne Ruds broder, *Otto Rud*, som anfører for fodfolket, og *Anders Bille*, som fører for artilleriet^{***)}. Det lykkedes dem ikke alene at befri Bohus slot, men også at indtage den så ofte omstridte Svenske fæstning, Elfsborg, ved udløbet af Gøtaelven. Prinds Christiern tog da

*) Hun skal forøvrigt først have været forlovet med den yngre broder Anders B. og har måske således været første anledning til dennes tilknytning til Møn.

**) Kongen var blevet forsinket ved et besøg på Vordingborg slot, hvor Thorben Bille boede med fru Edel.

***) Formodentlig til udrustning i dette felttog har Anders B. måtte låne mange penge i Holsten, hvoraf Otto Rud har kavtioneret for 750 mark.

ophold i denne fæstning, men en del af hæren blev liggende i lejr udenfor. De to unge anførere, Otto Rud og Anders Bille, boede her i telt sammen. De troede sig så sikre, at de ingen vagter havde sat ud, skönt Åge Hanson kun var to mil borte. Denne besluttede da et natligt overfald på den Danske lejr. *Knud Pedersøn Gyldenstjerne* af Tim, hvem vi oftere vil gøre bekendtskab med, var meget tidligt gået udenfor lejren og hørte da, at den ridderlige Åge Hanson lod blæse allarm, „fordi han ikke vilde overfalde en kongesøn, som han troede var i lejren, sovende“. Men et øjeblik efter var de Svenske ryttere over dem, og der blev strax et stort mandefald. De to anførere blev overfaldne i teltet. Otto Rud blev såret i kampen, men kom dog ud og fik samlet sit Mandskab. Anders Bille var strax ilet ud af teltet og skyndte sig til sit artilleri. Da også prinds Christiern rykkede ud med slottets besætning, lykkedes det endelig at drive Svenskerne ud af lejren. Kampen fortsattes imidlertid med stor hidsighed, indtil det endelig lykkedes det Danske artilleri at gøre udslaget, hvilket formodentlig skyldtes Anders Billes snarrådighed. Den svenske hær måtte trække sig tilbage, og de Danske vendte hjem til Halland.

Men Otto Rud med sit heftige sind var yderst opbragt; skönt de hidtil havde været gode venner, sigtede han Anders Bille for at have sveget ham midt i en kamp for livet. Anders forsvarede sig med, at det fremfor alt påhvilede ham at bringe sin afdeling på kampfod, hvad udfaldet også syntes at bekræfte. Men sandsynligvis har de fleste holdt med den tappe Otto Rud, og striden har sikkert voldet Anders B. megen sorg i flere år^{*)}. Endelig 1506 lod kong Hans nedsætte en æresrett af prælater og hirdmænd til at dømme parterne imellem; det ser dog ikke godt ud, at Thorben Bille er medlem af retten. Kendelsen er afgivet i kongens navn og lyder på, at „fornævnte Anders Bille haver havt sig efter vor og vor kære söns befaling på fornævnte rejse ærlig, trolig og vel, som ham af ære og rett burde at gøre og ej anderledes“, det ham og hans ære kan være anrørendes eller til forfang i nogen måde og finde vi fornævnte Anders Bille derom aldeles „orsage“ (sagesløs).

Når der ikke findes et rosende ord om Otto Rud, kan dette

*) Endnu Arild Huitfeldt siger: mens Otto Rud i mørkningen sloges med fjenden, men Anders Bille undstak sig og søgte arkeliet, som ham var anbefalet.

forklares ved, at man formodentlig har givet denne, som den ældste, skylden for det mangelfulde vagthold, medens kongen vel har lagt en hovedvægt på, at Anders B. reddede sejren tilsidst.

Det forefaldne er i hvert fald karakteristisk for begge de to mænd: den snilde, åndsnærværende Anders B., hvem vi forøvrigt ved, at der ikke er grund til at sigte for fejhed, og den retlinede, men voldsomme Otto R., der kun anerkender ærens lov, ikke at forlade en ven i fare.

Otto Rud afløste siden svogeren på Bohus slot og førte krigen med kraft og dygtighed. I 1509 var han anfører for en Dansk flåde, der plyndrede og brændte staden Åbo i Finland, fra hvis kirker endog kirkekarrene førtes til Danmark. Denne store voldshandling synes han at have angret; kort efter begav han sig på en bodsrejse til det hellige land, men døde på rejsen 1510.

Ottos fader, Jörgen Rud på Stege hus, var imidlertid død 1504. Endnu inden æresrettens dom var falden, fik Anders B., kun 29 år gammel, dette rige len, som han — med en afbrydelse beholdt i 50 år. Kort efter blev han kongens fodermarsk**).

Man kan vanskeligt lukke øjet for, at også heri viser sig kong Hans's store gunst overfor Billerne, men det er tillige et vidnesbyrd om, at Anders B. tidlig har vist sådanne evner og erhvervet sådanne kundskaber, som kongen vilde tage i brug i sin nærmeste tjeneste.

Mon ikke også dette har været bittert for Otto Rud, at hans fædrelen på dette tidspunkt gives netop til Anders B.?***).

Som sædvanligt beholdt den afdøde lensmands enke lenet året ud. Som ovenfor nævnt var hun datter af den tidligere rigshovmester og hed *Christine Eriksdatter Rosenkrands* (se Stege bys bog s. 137 om et formentligt minde efter hende). 3. April 1505 foregik overdragelsen af lenet. Jörgen Rud havde havt pant deri for 2000 Danske mark. Denne sum får enken nu udbetalt

*) staldmester og rejseleder.

***) Sandvig og efter ham Paludan fortæller, at Anders' ældre broder, Hans Bille, skulde have haft Stege len forud for denne. Men dette savner enhver hjemmel. Misforståelsen hidrører øjensynligt fra, at Chr. II (rigtignok 1519) har udstedt en kvittering til byfogeden Hans Bildh i Stege for told, sagefald m. m. i 3 år. Denne Hans Bildh er godt kendt fra Stege bys bog, men har ikke noget at gøre med slægten Bille.

af Anders B., hvorfor hun udsteder behørig kvittering. Endvidere har hun undertegnet en fortegnelse over beholdningerne på slottet af alle slags. Den meddeles som bilag, da den giver et godt indblik i slottets udstyr; mærkeligt nok var besætningen af køer på ladegården kun 12.

Nogle år herefter døde fru Christine; ved sit testamente af 1509 har hun skænket gaver til næsten alle Sællandske klostre, men der nævnes intet på Møn. Dette synes at bekræfte, at der her ikke fandtes noget egentligt munkekloster; et sogn, der nævnes i Daugårds klosterhistorie, har da næppe rett i, at der skal have været et kloster i Borre. Det såkaldte „kloster“ i Spejlsby var blot hospital. Det er dog også muligt, at fru Christine har glemt sit kortvarige ophold på Møn.

Kort forinden overleveringen af lenet havde kongen beordret nogle Sællandske adelsmænd at drage over til Møn og tage syn over skovene. 7. April afgiver de sammen med de to borgmestre og byfogden i Stege deres beretning (se tillægget). Den tidligere lensmand, Mogens Göye, havde som ovenfor nævnt virket for de Mønske skoves opkomst. Men Jörgen Rud havde ikke fulgt dette gode eksempel. Grønvedskoven og Nørreskoven (nu Nordfeldts) var slemt forhuggede. De skove, som Mogens Göye havde mageskiftet til kronen (måske Sønderoskov og Stubberup have), havde været i dårlig stand, men var dog forbedrede i de sidste 6 år, siden Mogens G. erhvervede dem. Derimod var klinteskovene, Hovedskov og Ulfshale skov „ved deres velmagt“. Det ses ikke, om Jörgen Ruds bo har måttet bøde noget for forringelsen af de to førstnævnte skove.

Fra April 1505 begynder altså Anders B.s lange virksomhed på Møn. Både før og efter var øen i regelen forlenet til en af rigets øverste ledere, der som sådanne oftest måtte være hos kongen eller i dennes tjeneste, så de kun lejlighedsvis kunde opholde sig på Møn. Nu fik øen en ganske ung lensmand, der i lange tider opholdt sig her, og den virksomhed, han her på mange områder udfoldede, har sikkert fremmet øens interesser, selv om han i og med det samme efter sit hele anlæg søgte sin egen fordel*).

*) Allerede 1506 erhverver A. B. sig en landsthingsdom ved landsdommeren *Jep Laurensøn* (med bomærke \hat{H}), at al sag og sagesald (bøder) tilkommer lensmanden.

Imidlertid brød krigen med Sverrig ud påny i 1506, og Anders B. blev snart stærkt optaget i den søkrig, der blev til et vendepunkt i den Danske sømagts udvikling. Den gamle ledingsflåde var forlængst en forældet ordning. Skipæinndelingen var for landets vedkommende så godt som bortfalden og afløst med ledingsafgift.

Kun købstæderne udrustede endnu orlogsskibe, men besætningen bestod oftest af det dårligste mandskab, der kunde skrubes sammen. Derom har man et tydeligt vidnesbyrd i et brev fra biskop Niels Skave i Århus til kong Hans med det råd, at kongen skulde befale borgmestrene i byerne selv at føre skibene, thi så skulde de nok sørge for at omgive sig med væragtige karle! Kongen synes ikke at have fulgt dette råd. Derimod tog han med iver fat på at skaffe sig tidsmæssige krigsskibe med uddannet mandskab og *kanoner* ombord. Det var den eneste vej tii at bryde Hansestædernes overmagt på søen, hvor de nu havde rådet i over 100 år, og dette blev grundlaget for den Danske rigsflåde. De mænd, der fortrinsvis stod kongen bi ved løsningen af denne store opgave, var *Otto Rud*, *Sören Norby* og *Jens Holgersön Ulfstand* (halvbroder til lensmanden på Nykøbing) samt *Anders Bille*. Denne sidste kom dog ikke med i 1506. Han synes at have været optaget med at ordne sig på Stege hus og — at søge sig en brud.

Tre af de mægtigste slægter i Skåne var *Krognos*, *Hack* og *Laxmand*. De lå i heftig strid med ærkebisp *Børge* i Lund, der havde svunget sig op fra ringe stand. Han søgte at væрге kirken imod de mægtige herrers overgreb, og heri støttedes han af kong Hans. Da nu budskabet om kongens svære nederlag i Ditmarsken 1500 kom til Skåne, havde tre mænd af de nævnte slægter: *Oluf Stigsön Krognos**), *Niels Hack* og *Povl Laxmand* ladet falde heftige ord imod kongen, der sagdes at være en for riget skadelig konge. Deri var spiren lagt til Povl Laxmands drab og efterfølgende domfældelse af rigsrådet, hvori allerede sad 3 Biller. De andre to Skånske herrer havde med 3 tylvter vidner måttet sværge sig fri for kongens sigtelse, og Niels Hack sad endog i rigsrådet, der dömte Povl Laxmand. Men begge har sikkert været bittert stemte mod de kongelige Biller. Da Oluf Stigsön

*) Han havde en søn, Stig, der blev borte i udlandet. Siden kaldtes en sådans arvelod en „Stigslod“.

imidlertid dør i 1505, sker det overraskende, at Anders B. bejler til hans datter *Pernille* (Petronelle) *Krognos*, der dog endnu var for ung til at giftes. Anders B. var lige til sine gamle dage kvindernes lyst, rask i handling, livlig og morsom, og Pernille var en af landets rigeste arvinger. At moderen, fru *Anne Gyldenstjerne*, gav sit samtykke, forklares af hensynet til hendes enkestand, hvori hun trængte til en kraftig støtte ved de hyppige store familietrætter; og hvor skulde hun bedre vende sig hen end til den opgående sol i Billeslægten, der lettere end nogen anden kunde forsone hende med kongen? Det har vel også passet med Anders B.s æventyrlige sind at gifte sig ind i sine fjenders slægt. Svigermoderens hensigt kan vel også ses af, at hun 23. Marts 1506 overdrager ham sin fædrenejård Markiegård i Skåne som fæstengave, „på det — siger hun — han skal være mig des ydermere til kærlighed, vilje og bistand“. Imidlertid, brylluppet måtte udsættes i 3 år, og snart kom der en farlig hindring ivejen.

I 1506 har Anders B. altså personlig havt orlov fra krigen, skönt vi ser, at Stege sendte 43 mand til hæren ved Kalmar (se Stege bys bog s. 147), og *Oluf Falster* møder med to svende for sit len, Sømarke. Dog fulgte Anders B. med kongen til det store møde i Kiel Juni 1506 med Lybækkerne og en mængde nordtyske fyrster for at forhandle om fred. Han var da tilsagt at møde med 8 mand i dragter af gråt og gult. Freden kom dog først istand næste år.

Så meget mere deltager Anders B. i krigen 1507, idet han deler befalingen på flåden med Jens Holgersön Ulfstand. Denne sommer undsatte de Kalmar, hærgede langs opad Svenskekysten, erobrede Ålandsøerne og kaprede mange skibe, der forsøgte at føre varer til Sverrig. Ved hjemkomsten om efteråret blev der strid om byttets deling mellem Jens Holgersön og Anders B. Den første klagede i brev til kongen over, at Anders B. imod aftale havde taget broderparten, så der kun blev 105 $\frac{1}{2}$ mark til J. H. og hans folk. Klagens udfald kendes ikke, men det kunde jo nok ligne A. B. Forøvrigt klager Jens H. i samme brev over, at en del af hans skibsfolk var løbet fra ham på grund af dårlig kost; men han bemærker, at „kabliav og Skånsk sild falder ikke her på landet“. Han skriver dette fra Gulland, hvor han forblev som lensmand.

Anders B. har nok havt lett ved at klare denne klage over-

for kongen, thi denne besøgte ham allerede 20. December 1507 på Stege slot. Derfra udstedte kongen det brev, der er meddelt i Stege bys bog s. 97. Det pålægger Møns bønder at møde på Stege torv med, hvad de havde at sælge; men samtidig tillades det dem at sejle til Tydskland med kreaturer, som de selv havde opdrættet. Affattelsen af dette diplomatiske indlæg i den gamle strid mellem land og by skyldes vistnok Anders B. Begge parter synes at få sin vilje; thi når bønderne dog måtte sejle til Tydskland, var det næppe muligt at kontrollere, hvad de sejlede med. Hertil støtter bønderne sig kraftigt i senere tid.

Fra Stege har Anders B. som fodermarsk (rejsemarskalk) fulgt kongen til Vordingborg, hvor denne plejede at tilbringe julen hos Thorben Bille og fru Edle. Efter højtiden drog de til Helsingborg, hvor rigsrådet og den Skånske adel samledes.

Billeslægten mødte talrig med følge af væbnede svende efter kongens befaling. Erkebiskop *Børge Gunnarsön* var også mødt; striden mellem ham og de Skånske herrer var fremdeles stående, navnlig med hans gamle fjende, rigsråden *Niels Hack* til Hikkeberg. Denne var et af de ældste medlemmer af rigsrådet, men bekendt som en rå og voldsom herre, der havde ført åbenlys krig mod erkebispen og erobret flere af kirkens ejendomme. Formodentlig har der på mødet været heftige trætter mellem de to partier, hvorved Billerne sikkerlig har støttet biskoppen; derom haves dog ingen efterretning. Den 7. Januar (St. Knuds dag) løb julehelgen ud, og dagen efter kom det til et voldsomt sammenstød mellem Niels Hack og Anders Bille. Sværdene sad da løse i skederne, i kampen blev Niels Hack dræbt, og dette skete i kongens egen gård, hvor denne da opholdt sig. Dette var i og for sig et så grovt brudd på gårdsretten, at det allerede som sådant var fældende, og Anders B. måtte flygte; men man lod ham flygte. Omstændighederne ved drabet er aldrig blevet oplyst. At det var et udslag af den rådende stemning og forudgående strid, kan man ikke være blind for. At kongen eller bispen skulde have ladet Niels H. dræbe, er der intet spor af. Hellerikke er der grund til at tro, at Anders B. med forsæt har dræbt ham; han har sikkert været ledet af tidens og sin egen lidenskabelighed. Men grunden til sammenstødet har utvivlsomt ligget i den gamle strid. Dog kunde hverken kongen eller bispen tage Anders B. i forsvar, ialfald ikke åbenlyst. Efter at han vel var undsluppen af kongens gård, kom

han hjem til Stege, hvor han 23. Febr. er tilstede på Mønbo landsting og fører en sag, hvorom et brev (i tillæget) handler. Han blev altså ikke forfulgt, og han har hellerikke skjult sig (som der siges i Billeættens historie s. 311). To dage herefter finder vi ham på Abrahamstrup hos broderen Thorben; han har vel tænkt, at fru Edle bedst kunde forsone kongen. Formodentlig har hun dog givet ham et bedre råd, ejendommeligt for en kvinde. Anders B. rejste nemlig til Tydskland, til kongens datter, kurfyrstinde *Elisabeth* i Brandenburg. Det hjalp. Både hun og kurfyrsten gik i forbøn for ham hos kongen, så han blev taget til nåde igen, ja kongen besøgte ham endogså 30. Nov. på Søholm, et par dage før hans bryllup. 29. Decemb. samme år tilsiges han til krigstjeneste med 12 mand (flere end han var pligtig til). Endelig i Marts 1509 udsteder kongen følgende brev:

„Vi Hans o. s. v. gör vitterligt, at vi for höjbårne fyrste og fyrstindes, markgreve*) *Joachim* udi Brandenburg og hans husfrues, vor kære datters vilje og böns skyld haver givet os elskelige Anders Bille, vor mand og tjener og embedsmand på Stege, vort venskab for den sag, som han kom i skade og ihjelslog Niels Hack, og haver han tilsagt os, at han selv skal fordrage sig med den dødes venner. Givet på vort slot København Tirsdagen næst efter midfaste Söndag år 1509 under vort signet. Dominus rex per se“**).

Kongen har tydeligt nok været forholdsvis lett at forsone; han har nok kun ønsket at få en så god anledning som datterens forbøn.

Forsonet med kongen kunde Anders B. nu trygt færdes på Sælland og Møn. Værre var det i Skåne. Kirkens band hvilede på ham for drabet, og han måtte løses af dette, inden han kunde blive viet med sin brud, og afløsningen skulde ske i Lunde domkirke. Hans svoger hr. Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Iversnæs (nu Vedelsborg), gift med søsteren Karen Bille, tilbød da at lade sine væbnede svende ride med ham i Skåne. Men det synes ikke at være sket; på denne bodsrejse har Anders B. formentlig været tilstrækkeligt beskyttet af kirkefreden.

*) Kongen skriver mærkeligt nok fejl; markgreverne af Brandenburg havde allerede længe været kurfyrster.

***) Kongen egenhændig — uden kanseliets indstilling; dette vilde hellerikke have skrevet „markgreve“, ligesom „Niels Hack“ vilde være tituleret anderledes.

Han mødte da ved domkirken i bodfærdig dragt uden våben, kravlede på knæ op ad „bandstrappen“, bekendende sin synd; der blev da pålagt ham strenge bodsøvelser. Formodentlig har erkebispens hellerikke været uvillig til at lade sig forsones. Forliget med kongen og kirken vendte han uskadt tilbage.

Men i et andet ærende turde han ikke vise sig i Skåne; da vilde det gjælde livet. Niels Hack havde mægtige eftermåls-mænd, som vilde hævne ham blodigt. En af samtidens mægtigste og hensynsløse stormænd, vor tidligere bekendt, Hr. Henrik Krummedige, havde værgemålet for den dræbtes børn. Vel havde Anders B. efter kongens pålæg ladet thinglyse, at han var rede til at betale mandebod; men forlig var endnu ikke opnået. Anders B. kunde således ikke komme til Skåne; men nu udløb de for trolovelsen aftalte 3 år, og brylluppet skulde holdes. Hr. Oluf Krognos havde for nogle år siden (1503) fejret sin datter Magdalenes bryllup*) med Tyge Brahe (farfader til astronomen) med sådan pragt og overdådighed, at det er blevet videnom berömt.

Noget sådant måtte nu ganske opgives; ja, Pernilles bryllup kunde ikke engang holdes i hjemmet eller i Skåne. Fru Anne Gyldenstjerne måtte da bekvemme sig til at bringe sin datter til Stege, og her blev brylluppet holdt den 3die Decemb. 1508 i al stilhed. Slægtshævnen hang fremdeles truende over brudgommen. Året efter skaffede fru Anne sig en anden hjælper og beskytter, idet hun giftede sig med den Jydske hr. *Predbjörn* (Preben) *Podebusk*, som vi siden skal høre mere om; hun bragte ham blandt andet Bregentved gods, som dog var langt mindre end nu. Fru Anne har sikkert været fortørnet over drabet på N. Hack, der var hendes mands ven.

*) Brylluppet på Bollerup og brudens udstyr er meget fornøjeligt skildret af Brasch i Bregentveds gamle ejere s. 80 flg., støttet til hr. Olufs egne optegnelser. I Danske magasin IV findes en samtidig beretning om, hvad der fortæredes ved et bryllup, hvor gæsterne mødte med 300 heste. Forsyningen beløb sig til: 24 oxer, 80 lam, 150 gæs, 200 höns, 24 svin, 24 grise, råer og harer det meste man kan overkomme; 80 sider flæsk, 500 æg, 2 tdr. smør, 4 tdr. frugt, ubegrændset af alle slags fisk og store mængder af krydderi og sydfrugter (dog kun 54 \mathcal{T} sukker, som først da kom i brug). 24 skrin confekt af alle slags, som skal på brudehuset og salen. 16 amer vin (ame noget over tønd), 4 amer Fransk vin, 16 tdr. Hamborger øl, 4 læster Rostokker øl (læst er 12 tdr.), 4 fade pryssing (Danziger øl), 1 læst mjød. Dansk øl ubegrændset. (Efter nutidspriser tilsammen mellem 20 og 30,000 kr.)

Men hverken fik Anders B. lang tid til hvedebrødsdage, ikke heller Hackerne til at forberede hævnen. Krigen mod Svenskerne og kort efter også mod Lybækkerne optog snart alt og alle. Allerede 2. Jan. 1509 skriver kongen fra Vordingborg, hvor han som sædvanligt tilbragte julen, til Anders B., at han skulde lade smede så mange „dalepile“*), som han kunde. „Har smedene intet jern, så skik dem det på vore vegne, for at arbejdet ej skal sinkes“. Desuden skulde han udruste så mange skibe, som han kunde opdrive**), og møde med i København til Pintse. Dette skete også; Jens Holgersøn Ulfstand og Otto Rud løb ud med flåden til det store plyndringstog, der som oven nævnt endte i Åbo. Derimod blev Anders B. selv sendt hjem til Stege, han var jo uvenner med begge de andre anførere, og kongen har villet have ham ved hånden, da Lybækkerne havde sagt sig løs fra freden af 1507, der forbød dem at handle med Sverrig. Allerede i 1509 begyndte de fjendtligheder, og kong Hans svarede med at forbyde al handel med Lybæk, hvorved handelen på Falsterbo marked blev indskrænket. Heraf forstod Anders B. strax at benytte sig, idet han udvirkede det kongelige brev af 29. Juli, hvorefter Mønboerne kunde optage handelen på Falsterbo i Lybækkernes sted. Dette efterår er der sikkert gjort udmærkede forretninger. Da markedstiden var endt, fik Anders B. kongens brev af 21. Oktober (se tillæget), hvorefter han øjeblikkelig skulde møde med sine væbnede svende i Nykøbing. Mens den Lybske flåde var ude i Østersøen, fattede kong Hans den tanke pludselig at overrumple byen Lybæk. I hast samlede han mandskab og skibe og sejlede virkelig derover, plyndrede i omegnen, men udrettede ellers ikke noget og vendte igen tilbage i November. Borgerne havde nok været på post. Anders B. har sikkert ligesom Sören Norby været med på toget, skønt han sagtens hellere har villet passe sine forretninger hjemme. Øjensynligt er der nogen, som har sigtet ham for underhånden at vedligeholde sin handelsforbindelse med Lybæk. Den Lybske flåde var nemlig kommen ind under Møn, og da havde der været 4 mand, som i en båd førte en munk fra Brøndehøje ud til skibene, og der er da blevet yttret af Anders B.s

*) En slags pile, som særlig brugtes i Dalarna, hvorfor dette landskabs våben er to korslagte pile.

***) Man brugte ofte at beslaglægge private skibe, endog fremmede.

uvenner, at denne havde en finger med i dette spil. Da han sent på efteråret kommer hjem, hører han i vinterens løb sådanne rygter, og han lader da de pågældende bådsfolk stævne til Møns landsting, og der afgaves (det aftrykte) thingsvidne af 6. Marts 1510*), hvorved bevidnes, at folkene, der havde roet munken ud til de Lybske skibe, havde gjort dette uden tilskyndelse af Anders B. eller hans svende.

Skønt det vel er betegnende for Anders B., at en sådan mistanke imod ham overhovedet kunde opstå, så er der dog ingen grund til at tro, at der denne gang havde været noget om det. Et vidnesbyrd om det modsatte kan ses i, at der mellem bådsfolkene nævnes *Ingvar Keldby*, som nogle dage forinden (16. Febr. 1509 — Stege bys bog s. 52) af provsteretten var dømt for optøjer i Stege kirke, hvor han var blevet smidt ud af lensmandens svende. Med ham og hans kammerater har Anders B. sikkerlig ikke haft nogen forbindelse. Det er måske til denne mystiske begivenhed, at et senere brev til kong Christiern II sigter. En formentlig landsflygtig mand, der kalder sig *Christiernus Johannis*, sacerdos (ɔ: præst), har skrevet et brev til kongen Søndagen før pintse 1515, hvori han beder om at blive taget til nåde igen. I brevet forekommer følgende:

„Item den tid vi mente, at det var kongens skibe, som kom for Møn, somme sagde, at det var Hollænderne**). Folket drog fast af landet, de som hest og våben havde***); da sagde jeg: Der står i det gamle testamente, at de stridde mandeligen for deres huse og døre og bleve over, og det blev dem regnet til salighed. Item da stod der en, hed Jörgen tolder, vilde fare ud til Hollænderne og købe salt; da for jeg med og sagde til menigheden: Judith gav sig ud for alt folket, og sagde jeg så, efter det I tvivle på, hvis skibe det er; komme vi ikke snarligen igen, da må I tro, at det er fjende. Den tid vi kom da ud, og skibene drog fore os, da sagde jeg: Vi vil lægge tilbage igen; da svarede Jörgen og sagde: Fare vi nu tillande igen, da gælder

*) Som en af vidnerne på dette landsting nævnes en Niels Fikkesson af Spidelsby, der vistnok tilhører den i forrige bind omhandlede slægt af dette navn; men han har forsegleet her med et bomærke.

**) Brevskriveren lader, som han troede, det var Hollænderne; dermed mener han øjensynligt at kunne vinde Chr. II's gunst.

***) Det passer med Anders B.s hastige udrykning til kongens tog mod Lybæk.

det vort liv, de skyde til os med én bøsse eller to, med det snarest vi kom frem, og de grebe os“.

Med brevet sender han kongen forskellige knive, indviede af den ny *pave Leo X*, beråber sig også på biskop *Lage Urne* og beder sluttelig kongen lade ham komme i sit behold igen.

At denne præst er den samme som munken fra Bröndehöje, synes utvivlsomt; hans forklaring om forholdet til den Lybske flåde synes just ikke fyldestgørende; men det er jo muligt, at han virkelig har været i god tro. Forøvrigt vides det ikke, hvem han var, eller hvorledes det gik ham siden.

Endnu havde Lybækkerne overmagten tilsøs; de Danske kyster var udsat for angreb, og Lybækkerne kunde vel nok have lyst til at sige Anders B. tak for sidst. Allerede 17. Febr. 1510 skriver kong Hans fra Korsør til ham og melder, at Lybækkerne havde udrustet et plyndringstogt. Han skal derfor holde „vardt“ (vagt) ved kysten, samle almuen og væрге landet. Kongen har skrevet til *Oluf Holgersön Ulfstand* (om ham se forrige bind) på Nykøbing, at han og Anders B. skal søge at hjælpe hinanden. På denne sidstes råd og med ham som „relator“ (foredrager) skriver kongen endelig 25. Maj 1510 „til alle vore kære undersåtter, bønder og menige almue, ihvem I helst tilhøre eller tjene, som bygge og boendes ere på vort land Møn, at de alle og hver særdeles gøre en vold for *vort slot Stege* efter Anders B.s undervisning og tilsigelse“.

Denne befaling af kongen har været opfattet som oprindelsen til byens befæstning. Men at dette ikke forholder sig sådan, kan allerede ses af, at byens fæstningsvolde var i fuld forsvarsstand allerede 5 dage efter kongens brev. I Stege bys bog s. 123 flg. er påvist, at byens fæstningsværker er henved 100 år ældre. Kongebrevet af 1510 handler alene om slottet, som har trængt til en forstærkning, og som Anders B. sikkert har villet gøre uafhængigt af byen.

I Maj 1510 løb den Lybske flåde ud og styrede ganske rigtigt til Møn. Købstaden Borre, som da kaldtes *Østerborg*, havde endnu indsejling nordfra, og her løb fjenden ind, gik iland og plyndrede og brændte byen. Også den gamle smukke Romanske kirke blev brændt; det daværende bjelkeloft og alt træværk blev ødelagt, kun murene stod igen. Sagnet tilføjer, at det blev spået Lybækkerne, at det skulde gå dem galt i krigen, fordi de havde brændt Borre kirke; og derfor kom de nogle år

efter igen og byggede kirken op påny. Herom berettes ved kirker-
ernes beskrivelse. Sagnet støtter sig til en, som det synes, op-
rindelig hemmelig*) tillægsartikel i freden i Malmø 1512, hvor-
ved Lybæk forpligtede sig til at betale 30,000 gylden i løbet af
12 år vistnok som erstatning for krigsskade. Af en indskrift på
sacristimuren kan sluttes, at kirkens genopbyggelse har fundet
sted i årene 1514—1517.

Et andet sagn, som gamle folk på egnen har fortalt endnu
i vore dage**), melder, at der dengang i den østre ende af
Borreby boede en brygger ved navn Saxe, hos hvem byens
borgere plejede at drikke deres Rostokker øl. Der var de også
samlede den nat, da Lybækkerne kom ind ad fjorden. Borgerne
opdagede først fjenden, da denne stak ild på ude ved *Søbjerg*,
hvor der var et fiskerleje. Da borgerne således var varskoede,
greb de til våben og forsvarede byen, indtil der kom hjælp fra
Stege. Men beboerne i Ålebæk og Nørrestud måtte flygte ud
i elleskovene, der da lå på begge sider af Borre sø, og hvor
der endnu i tørvemoserne er fuldt af ellestød.

At dette sagn har meget gamle kilder, kan skønnes af flere
træk. Navnet *Saxe* er vel kendt på Møn i middelalderen, og
det vides at være bevaret længe i to Borrefamilier, indtil de af-
lagde det, fordi de troede det var et øgenavn***). Omtalen af
branden ved Søbjerg viser tilbage til en tid, da sejlbart vand
ikke gik længere end dertil. Beliggenheden af denne ensomme
bakke, der kun er forbunden med Ålebækkysten ved en smal
lav landstrimmel, minder om Søborg i Nordsælland, og vilde i
den tidlige middelalder have indbudt til anlæg af et forsvarsværk
ved indsejlingen til købstaden. Hvis der har været noget sådant,
har det dog kun været af træ og er nu ganske forsvundet; en
undersøgelse med spade kunde dog måske vise et eller andet
kendetegn. I hvert fald tyder sagnet på, at Lybækkerne i 1510
er gået iland der og har plyndret landsbyerne på begge sider
af fjorden, og at de derefter har angrebet Borre ad vejen fra
Ålebæk, samt at der har stået en kamp ved byens østlige ind-
gang. At sagnet lader det lykkes for borgerne at værgе deres by,

*) Den Lybske historieskriver Reimer Kok siger, at han aldrig kunde få freds-
betingelserne fuldtud at vide.

**) Meddelt af gd. Niels Hyllemose i Ålebæk.

***) Navnet Saxe har intet at gøre med en skræddersax. Det afledes snarere af „et
sax“, der betyder et kort sværd, hvoraf også Saxerfolket har navn.

indtil der kom hjælp fra Stege, må opfattes som en udsmykning, støttet til, at der virkelig kom hjælp fra Stege, men først bagefter; da var byen brændt, og den rejste sig næppe mere, om end kirken blev genopført. Byen havde mistet sin indsejling.

Også det gamle Mønske sagn om „Ristestenen“ er knyttet til disse begivenheder. Herom henvises til Chr. Winthers romantiske behandling, som enhver Mønbo må kende. Forøvrigt har også andre forfattere behandlet Østerborgs kamp og fald og deri indflettet historiske træk.

Foruden hvad kirken kan fortælle os om ødelæggelsen 1510 er der også bevaret et andet beskednere minde herom. I 1880 fandtes ved gravning i en husmandshave i Borre 4 højbenede bronze gryder, særdeles vel bevarede; de var af forskellig stør-

Bronzegryderne fra Borre.

relse og satte ind i hinanden; de var altså med forsæt nedgravede i jorden, og tanken faldt naturligvis strax på plyndringen i 1510. Alle 4 gryder blev indsendte til nationalmusæet (direkteur Worsåe). Det viste sig da, at de to mindste havde fabriksmærker, der viser tilbage til det 15. århundrede, hvilket altså passer til nedgravningen 1510. Disse to beholdt musæet, mens de to største uden mærker tilbagesendtes og nu opbevares på Rødkilde. Disse bronze gryder har sikkert været den pågældende families bedste eje, som de derfor har søgt at redde inden plyndringen. Formodentlig er familien blevet dræbt og den nedgravede skat siden glemt i 370 år. Der kan ikke påvises nogen anden rimelig anledning til nedgravningen.

Efter Borres brand drog fjenden imod Stege. Men denne by var omgivet af fæstningsvolde med ringmur og tårne, dækket af en ialfald delvis våd grav. Anders Bille var forlængst varskoet

af kongen, og havde forberedt et kraftigt forsvar, idet han ikke alene havde væbnet og øvet borgerne, men også samlet en stor del landboere i fæstningen, og indenfor denne kunde slottet på „Borrenakken“ selvstændigt forsvares, omend den påbudte ny vold her næppe var påbegyndt. Selv kvinderne var rede med kogende vand og tjære til at styrtes ned fra ringmuren. Natten mellem 31. Maj og 1. Juni forsøgte Lybækkerne at storme volden, sandsynligvis omkring mølletårnet, hvor der næppe var vand i graven; hovedangrebet skal have været rettet mod volden ved den såkaldte udfaldsport. Fjenden kravlede op ad volden, men er sagtens ved foden af ringmuren blevet modtaget så varmt, at anføreren, *Gert Stolterbol*, faldt og mange med ham, og de øvrige flygtede tilbage østerpå. Men Anders B. forfulgte dem skarpt, drev dem igennem Borre og indhentede dem på den anden side ved Højby, hvor mange blev nedhuggede; resten har reddet sig ombord i skibene ved Søbjerg, hvorfra de sejlede bort. Således blev Borre ikke reddet, men hævnnet. Sagnet tilføjer, at de mange gravhøje, som da lå ved Højby (nu Nyborre) stammer fra dette nederlag. Dette forholder sig dog ikke sådan. Anders B. har sikkerlig ikke gjort sig den store umage at opføre gravhøje over de slagne fjender. Nu ved vi bedre besked med, at gravhøjene var nogle tusind år ældre og har givet Højby sit navn fra forhistorisk tid. Om Højby se bogen om Jakob Sunesön s. 107, hvor den antages at være den i Valdemars jordebog nævnte købstad Høgekøbing, medens Østerborg egentlig var en borg på en holme i vandet. Da borgen siden blev hovedbyen, kaldtes Højby efter Mønsk sprogform *Høvemark*. I Søholms arkiv opbevaredes et skøde fra fru Esze (Else?) Friisdatter, Niels Maltigsöns efterleverske, på Høfmark på Møn 1512 til Anders Bille, og 1513 et skødebrev fra Tyge Krabbe på Høfmark på Møn „og andre øde byggesteder“, som han tilskødede Anders B. Et skødebrev af 1514 nævner, at adelsmanden Ejler Bryske købte jord i Høvemark. En mand fra denne by, Lasse Høgemark, nævnes som svoger til den bekendte Markvord Skade, byfoged i Stege. Af et thingsvidne på Møns landsting ser vi, at 1528 boede der 3 fæstebønder, da Anders B. lader sin slotsfoged spørge, hvormeget hver af dem skulde yde i landgilde, til ham selv og måske til Ejler Bryske; af svaret fremgår, at det har været 3 middelstore bondegårde. Man må heraf slutte, at det egentlige Højby eller Høvemark er

brændt af Lybækkerne 1510. Under erstatningssagen i 1512—13 har Anders B. erhvervet sig den øde byplads med tilliggende 3 fæstegårde enten helt eller delvis. Ejler Bryske stod senere i forbindelse med den landflygtige konge og blev derved ruineret og har formodentlig derved mistet sin part af Høvemærk. Dette har formodentlig foranlediget landstingsvidnet af 16. December 1528. Strax efter døde Ejler Bryske 1. Febr. 1529. Byen er derefter blevet nedlagt, uden at man kan se, hvilken brug Anders B. har gjort af den. Byen Høvemærk (eller Højby) forsvinder i hvert fald fra denne tid, men dukker senere op igen under navnet Nyborre. Ordningen heraf har formodentlig på en eller anden måde stået i forbindelse med ødelæggelsen af Borre (se iøvrigt tillæget 16. December 1528 og Stege bys bog s. 128).

Forsvaret af Stege 1. Juni 1510 er Anders B.s smukkeste krigsbedrift. Han vandt også megen ære derfor, og kong Hans besøgte ham på Stege hus allerede den 15. og 16. Juli, hvor han sikkert har takket både lensmanden og hans folk. Hvitfeldt tilføjer, at kongen da lod ordne strandvagten på kysterne med bavnere. Da Møn fremdeles var udsat for fjendtlige angreb, har Anders B. måttet blive hjemme, så længe krigen varede. Der er tegn til, at kongen har samlet en betydelig krigsstyrke på de sydlige øer for at afværge strandhugst, så der har været nok at bestille for lensmændene der.

Endnu var det uafgjort, hvilken af flåderne, der skulde blive *herre i Østersøen*. I 1510 synes de snarest at have undgået hinanden; den ene sejlede hjem, når den anden løb ud. Afgørelsen af det store fremtidsspørgsmål var ligesom altfor spændende. Men af al kraft byggedes der videre på den Danske flåde, nu under ledelse af *Eske Bille* (Anders' fætter), der var lensmand på Københavns slot. Også smed Oluf*) i Stege arbejdede for flåden, han fik 18 skippund jern at smede skibsankere af (4. Juni 1510). Endelig i foråret 1511 var man færdig med de to store orlogsskibe *Maria* og *Engelen* (navnene sigter til bebudelsen); hvert af disse skibe havde 500 skytter ombord foruden søfolkene. Det var de første Danske egentlige orlogsskibe. Med en flåde på ialt 20 skibe løb Jens Holgersøn Ulfstand ud, men først da han atter sejlede hjem, kom Lybækkerne

*) Formodentlig er dette den samme Oluf smed i Dybsbrostræde, der i 1534 var med i slotsloven på Stege hus.

ud med en lignende styrke. Men denne gang har de måske forregnet sig; den Danske flåde stak atter i søen, søgte for alvor fjenden og fandt ham under Bornholm. Den betydningsfulde søkamp foregik den 9. August 1511; der kæmpedes skarpt den hele dag til mørket faldt på, uden nogen tilsyneladende afgørelse. Men derefter sejlede Lybækkerne hjem, og siden var Jens Holgersøn faktisk herre i Østersøen. Lybæks overmagt var brudt, og freden blev sluttet i Malmø den 23. April 1512 på gunstige vilkår for Danmark.

Imidlertid sad Anders B. og Pernille på *Stege hus*, og hun vandt et godt navn som husmoder, hvad man blandt andet kan slutte af, at hr. *Mogens Göye* betroede dem sin søster *Ida* under rett vanskelige omstændigheder. Til hende bejlede en Holstensk adelsmand, Hans Pogwisch, og jomfruen har vel ikke været uvillig; men hendes slægt synes at have modsat sig forbindelsen. Holsteneren gjorde da et mislykket forsøg på at bortføre jomfru *Ida* fra *Stege hus*. Der gik endogså politik i sagen. Hertug Fredrik (I) støttede sin mand, men så meget mere modsatte kong Hans sig partiet. Det sidste år, han levede, 1513, skrev denne udtrykkeligt til Anders B., at han skulde passe godt på jomfruen. Det gjorde han da også, og *Stege slot* var et jomfrubur, som det ikke var lett at bryde ind i. Der blev da ikke noget af partiet, og jomfru *Ida Göye**), som ejede et gods i Skåne, blev gift med en anden.

I løbet af året 1512—13 døde først fru Edele, dernæst manden Thorben Bille og endelig kong Hans selv. Sønnen Christiern (II) var allerede forinden anerkendt som konge, og nu begyndte hans selvstændige regerings 10 skæbnesvangre år.

Ved St. Hansdag 1514 mødte en *herredag i København* i anledning af thronskiftet, en stor og glimrende forsamling. Ved denne lejlighed, da Billerne, som støttede Chr. II, var samlede, lykkedes det endelig for Anders B. at få sagen om *Niels Hacks drab* ordnet. Drab kunde afsones ved bøder, hvoraf i regelen de to trediedele betaltes af den skyldiges slægt, kun en trediedel af ham selv. Denne regel er udtryk for slægtens ansvar for sine traditioner og den enkeltes cpdragelse. Det gjaldt ikke alene Billerne, men også besvogrede linier, så at en række af rigets fornemste slægter havde part i sagen. På den anden side

*) Navnet *Ida* kommer oftere igen i *Göyeslægten*.

var den dræbte medlem af rigsrådet, og den mægtige Henrik Krummedige til Volden førte sagen for Hackslægten. Det er da ikke at undres over, at drabsbøden i dette tilfælde blev sat så højt, som der ikke findes noget eksempel på enten før eller siden i Danmark. Bøden bestemtes til 3500 mark, 3 læster jordegods samt et klenodie („görsun“) til 100 Rhinske gylden. 3500 mark svarede til 7000 tdr. rug, jordegodset til 48 tdr. landgildehartkorn og 100 gylden til 600 tdr. rug; tilsammen vilde det i nutidsværdi nærme sig $\frac{1}{2}$ million kroner. Men ved denne lejlighed træffer vi den ejendommelighed, at Billernes slægt næsten har betalt hele bøden; man har fortegnelsen over alle bidrag fra 50 til 250 mark. Det ser ud til, at Anders B. selv er sluppet med at betale en værdi af ca. 10,000 kr.; det sidste, klenodiet, blev endda først afleveret 1534. Enten har Anders B. forstået at manøvrere snildt med de mange bidragsydere, eller også har den store slægt, endnu på den tid rigets mægtigste, virkelig erkendt drabet på Niels Hack som en slægts hævn, der i særlig grad forpligtede dem alle til at bære følgerne. Således slap Anders B. lempeligt fra denne sag, der havde trykket ham så længe.

I en længere årrække var Anders B. i ro på *Møn*, og vi vil nu se lidt nærmere på hans virksomhed her.

Christiern II.s politik tilsigtede først og fremmest at styrke kongemagten ved at bryde stormandsvælden, særlig rettede han angrebet mod prælaterne, som han plyndrede og ydmygede. Hans stræben for småfolks vel tog nærmest sigte på borgerne, idet han støttede købstæderne i konkurrencen ikke alene med Hansestæderne, men også med landboerne. Senere udstraktes hans hånd også til bønderne; men han var fortrinsvis en borgerkonge, ligesom han havde fået sine tidligste indtryk i et Københavnsk borgerhus. Vi ser da også senere, at det nærmest var borgerstanden, der rejste kampen for ham i ulykkens år. Fra kong Hans arvede han i begyndelsen Billernes kongetjeneste. Ved kongens bryllup 1515 blev Anders B. slået til ridder*), og han bevarer længe et godt forhold til kongen, om end han snart måtte mærke, at kongens politik gik i en retning, som han ikke

*) Riddereden i unionstiden påkaldte de tre nordiske rigshelgener: St. Knud, St. Erik og St. Olaf. Lage Urnes synodalstatuter af 1517 påbyder, at *Knud kongen* skulde fejres den 10. Juli som de Danskes fornemste skytshelgen.

syntes om. Når kongen søgte at drage købstæderne fra lensmændene ind under sig (fadeburet), var det sikkert Anders B. meget imod. Kong Hans havde forlenet ham med Stege by; under Chr. II lå byen under kongens fadebur, og Oluf Holgersön Ulfstand opkrævede byskatten*). Vi ser da også, at Anders B. tidlig kom på kant med borgerskabet i byen, idet han i den store strid om handelen på Tydskland nærmest stillede sig på landboernes side. Dertil ledede også hans egen interesse; hans område som lensmand var landet; lenets faste rente var bøndernes landgilde. Når han således 1507 skaffede bønderne tilladelse til at føre deres „hjemfødinger“ til Tydskland, var porten åbnet for den udenrigske søfart, som han selv i rigt mål benyttede. Han havde talrige handelsforbindelser både ved Østersøen og Vesterhavet. Han var fremfor alt en virksom mand, fuld af planer, som han var rask til at iværksætte. Skönt Stege borgere med datidens sneversyn så surt dertil, er der ingen tvivl om, at han har givet næringslivet et kraftigt opsving. Han har stræbt efter at føre søfarten over på fjendens grund. Han forstod at bruge konkurrenterne i *Lybæk* og *Rostok*, samtidig med, at han holdt dem borte fra øen. Det er sikkerligt ham, der har udvirket kongebrevet af 1514, der indskærper tidligere forbud imod, at Tydskerne benyttede ulovlige fiskerlejer på småøerne, hvor de ingen klare privilegier havde; og han skulde nok vide at hævde forbudet for Møns vedkommende. Hans udliggere holdt vagt, og hans handelsskibe bragte øens produkter videnom. Imod denne virksomhed kan man formentlig spore købstædernes modstand i kongebrevet af 23. Marts 1516, der — imod brevet af 1507 — forbyder bønderne at sejle med varer til udlandet såvelsom al handel på landsbygden, dog under den vage betingelse, at købstadborgerne „holder sig skellige med bønderne med deres køb“. Dette er et træk af Chr. IIs borgerpolitik, som Anders B. sikkert ikke har billiget. Når bonde og lensmand stod sammen, kunde denne politik ikke opretholdes. Efter lange og heftige stridigheder mellem by og land måtte regelen atter lempes. Landboernes sejlads til udlandet har næppe nogensinde helt kunnet hindres. At Anders B. i den længste del af sin virksomhed har stået på landboernes side, kan vel skarpest

*) Efter grevefejden fik lensmændene atter overtilsyn med købstæderne; også Anders B. fik Stege tilbage, og dette har indvirket på hans holdning da.

sluttes af, at der på hans gamle dage af Stege borgere måtte betales ham en større sum penge (1100 mark) for at vinde hans støtte i striden mod bønderne 1551 (se Stege bys bog s. 112). Vi rører her ved Anders B's ömmeste punkt, pengebegærligheden, det skær, hvorpå han oftere strander, og hvor han siden også rammes hårdest. I hans store og til mange sider gavnlige virksomhed var hans egen interesse det lod, der vejede tungest.

I den langvarige strid om *markederne* (se Stege bys bog s. 145) har Anders B. sikkert stået på småfolks side. Markederne indeholdt jo et brudd på de store købmænds enerett til at bestemme varepriserne. Chr. II begyndte med at følge købmændenes vilje og forbyde markederne; men allerede 1516 indskrænkede han forbudet, og det er formodentlig på Anders B.s tilskyndelse, at der da blev tilstået et årligt marked i Stege på Marie Magdalene dag, 22. Juli, altså lige *för* høsten.

Stærkt knyttet til søfarten, som han var, træffer vi ham ofte beskæftiget ved strandinger; vel var vrageretten på denne tid ialfald i princippet ophævet, men Anders B. købte ofte strandede skibe, og skipperne måtte vel nøjes med, hvad han vilde betale for vrage. Blandt flere eksempler kan nævnes skipper Clas Rodeloff af Wismar, der var strandet på Møns nordkyst og 21. Aug. 1517 solgte vraget til Anders B.

En kilde til megen strid mellem lensmanden og Stege borgere var det såkaldte „kongskøb“; alle varer, der indførtes til byen, skulde først fremvises og falbydes ved slottet, hvorfor indkørslen til byen gik om ad slotsnakken (se kortet i Stege bys bog).

Af disse og lignende grunde måtte der lett opstå rivninger. Det første alvorlige sammenstød indtraf allerede kort efter afslutningen af Lybækkerkrigen. Lensmanden tørnede sammen med borgmester *Per Jepsön*. Det kan ikke ses, hvad striden drejede sig om; måske hidrörte den fra forhold i krigsårene, se Stege bys bog s. 54 og 55. Endelig kom sagen for kongens retterthing, der 10. Aug. 1513 holdtes på Nykøbing slot, hvor Chr. II med rigsråden Mogens Göye og lensmanden Oluf Holgersön Ulfstand fældede den endelige dom. Anders B. vandt sagen fuldt ud, og borgmesteren blev dömt at bøde sit falsmål, „fordi han havde vidnet imod sit eget beseglede brev og mange ord dem derom på begge sider imellem vare“. Året efter var

Per Jepsön ikke længere borgmester, så han er formodentlig blevet afsat af samme grund.

Ved sine mange *forretninger* var Anders B. kommet i pengeforbindelser med mange borgere, og han fik som oftest penge tilgode, hvorfor vedkommende måtte give pant i sin ejendom. Det endte da gerne med, at Anders B. tog ejendommen, og han erhvervede sig således mange gårde både i byen og på landet. Et meget talende eksempel har vi i hans forhold til en af byens spidser, *Markvord Skade*, der havde været byfoged mindst i 16 år. Denne var efterhånden kommen i gæld til Anders B., hvorfor han giver pant i sin iboende gård i Torvegade (fra torvet til slottet). Lensmanden har hertil føjet et regnskab over deres mellemværende, som ikke er uligt en pantelåners; se tillæget 1515—16. Nogle måneder efter tager han på bythinget gården i besiddelse for 140 mark (= 280 tdr. rug); Markvord S. har da måttet vige sit sæde og fik det ikke mere igen. Bythinget beklædtes da af borgeren *Jens Budde*, sognepræst og provst *Hans Bosön* (se Stege bys bog) og de 4 rådmænd. Skødet er udstedt af Markvord S. med hele familien, to sønner, en datter, gift med Henrik Bilde i Sprove, og svogeren Lasse Høgemark. Da der således ikke behøvedes nogen lavbydelse til slægten, siges handelen at være sket „ved første køb“. Blandt vidnerne er af samtidig kendte navne Oluf smed og Niels Madsön i Hovedskov. Hvorvidt Markvord Skade var en sagesløs flue i et edderkoppespind, kan ikke ses. De gamle Dokumenter indlader sig sjelden på forklaringer. Karakteren af Anders B.s handeler fremgår først ved det indtryk, som de i det hele gör.

Anders B.s mellemværende med borgeren Hans Nøddehave er omhandlet i Stege bys bog s. 54. Af dommen ved kongens retterthing 18. okt. 1513 fremgår det, at Anders B. ikke alene havde gjort indførsel i gården for pantegæld, men tillige tiltalt Hans N. for römning; denne har altså formodentlig været en bonde (fra Stubberup), der er flyttet til Stege. Retterthinget på Nykøbing slot ledes af Oluf H. Ulfstand og 5 adelsmænd. Men skönt Anders' broder, Hans Bille, er med i retten, får han dog ikke sin vilje. Vel godkendes indførselen for pantegælden i gården, men tiltalen for römning afvises, for så vidt som den skulde göres til genstand for særligt søgsmål. Derom høres der dog ikke mere. Når en vordet bonde havde bosat sig i en køb-

stad, kunde han ikke mere „deles til stavns“, når han havde opholdt sig 1 år i byen; men denne tidsfrist var undertiden vakkende. Under Chr. II var dog rigsrådet sikkerlig meget forsigtigt i denne slags sager. Formodentlig har Anders B. erhvervet gården, og senere finder vi flere lignende ejendoms-handler og retstrætter. Nogle af aktstykkerne er meddelt i Stege bys bog.

Medens Anders B. således åbenbart støder borgerskabet fra sig, skal vi nu søge at følge hans færd overfor bønderne.

I Valdemarernes tid udgjorde Møn kun ett *herred*, og sådan var forholdet endnu i året 1323. Senere — man véd ikke hvor når — blev øen delt i to herreder, øster- og vesterherred. Grænsen var i regelen mellem Stege og Keldby sogne; dog finder man enkelte gange noget af Keldby sogn regnet med til vesterherred, og undertiden er Udby regnet med til østerherred. Under Chr. V forenedes atter de to herreder til ett, som ordningen er nu. På Anders B.s tid var der altså to herreder, og af disse var østerherred det rigeste; de højtliggende jorde blev allerede fra oldtiden først opdyrkede. Landsbyerne var væsentligst de samme som nu; men indenfor hver by var jorderne delte mellem forskellige ejere. Omtrent tredjedelen var kongsgods, henimod en fjerdedel tilhørte biskoppen i Roskilde og kirkerne, resten adelige godsejere, af hvilke dog meget få boede her; kun ganske enkelte bønder var selvejere. Lensmanden havde mest at gøre med kongsbønderne, af dem skulde han have sin indtægt, og det var således i hans egen interesse at fremhjelpe dem. Vornedskabets stavnsbånd blev netop ved midaldrerens slutning mere og mere trykkende. Ikke alene lå det i stavnsbåndets væsen, at bønderne fulgte med som besætning på gårdene, når disse solgtes; men just ved denne tid finder man flere og flere eksempler på, at man overdrog bønder personlig fra en ejer til en anden. Overdragelsen skete dog ikke som formeligt salg, men som gave i forventning om gengæld ved lejlighed. I denne trafik ses Anders B. at have taget del for hans privatejendom Søholms vedkommende. Han har således fået bønder overdraget af hr. Oluf Rosenkrands på Vallø, biskop Lage Urne og Oluf Då på Ravnstrup; selv ses han ikke at have „solgt“ nogen, han havde brug for alle dem, han kunde få fat på. På Møn stiller han sig derimod helt anderledes; her var han jo kongens lensmand, og kongerne havde allerede tidligt

søgt at lette vornedskabets tryk, og kirkens mænd medvirkede derved. 1502 havde kong Hans sluttet en overenskomst med biskop Johan Jepsøn i Roskilde om ikke at lade nogen bonde „dele til stavns“ mellem kongens og biskoppens gods. 1506 træffes samme aftale med Sorø kloster, og 1508 forbyder biskoppen Agnetes kloster i Roskilde at sælge eller bortgive nogen bonde; det synes endog at kirkens mænd er gået i spidsen med et godt eksempel. I det i tillæget aftrykte kongebrev af 20. Febr. 1511 kan vi sikkert spore Anders B.s råd. Kongelige lensmænd i andre egne af den Sællandske øgruppe havde formodentlig krævet stavnsbundne bønder tilbage, der havde bosat sig på Møn. Nu påbyder kongen, at sådant ikke måtte finde sted; Anders B. skulde få lov at beholde sine bønder på Møn, for så vidt de var født nogensteds på krongodset. Formodentlig måtte det omvendte da også gælde, så at Anders B. ikke måtte dele nogen bonde tilstavns, der var flyttet fra Møn til noget andet krongods; men det siges rigtignok ikke. Således støttede Anders B. bønderne og — sig selv. Denne delvise ophævelse af stavnsbåndet var sket under kong Hans.

De private adelige godser stod dog endnu tilbage; enkelte godsejere, således selve den ledende mand, hr. *Mogens Göye*, havde dog begyndt at vise vej, og det er sandsynligt, at stavnsbåndet på Sælland og småøerne (i Jylland og Fyn gjaldt det ikke) ad denne vej efterhånden vilde være bortfaldet, hvis ikke revolutionen havde forstyrret udviklingen. Chr. II søgte med god vilje at gribe ind i forholdet, men da hans forsøg strandede, er det vel et spørgsmål, om det ikke virkede mere hemmende end fremmende. Sagen blev til et stridsspørgsmål, knyttet til den ulykkelige konges navn og derfor skrinlagt for lange tider. Når kongen i en af de pågældende forordninger siger, at de vordene fæstere ikke måtte behandles som „*unyttigt*“ hjon (tyende), så er udtrykket, unyttigt, længe blevet misforstået på en måde, der gör det ganske meningsløst. Det har ikke noget med nytte eller unytte at gøre. Det må være en urigtig skrivning af det oldnordiske ord „*ánaudigr*“, der betyder nødtvungen, i trældom. Forordningen siger altså, at bonden ikke må behandles som *trælttyende*, hvad der giver en ganske anden og klar mening. Det er en kraftig indsigelse mod den opfattelse, der var trængt stærkt frem, at bønderne var godsejernes „*tjenere*“. Desværre kostede denne kamp bønderne et kvart årtusendes trællekår.

Under forholdene, således som de i begyndelsen af århundredet havde udviklet sig, er det forståeligt, at bønderne som regel ønskede at komme fra de private godser ind på kongens og kirkens. Blandt de klager, som rejstes mod Hans Bille på Skjoldenæs, og som kostede ham lenet, var også den, at en bonde havde betalt ham for at skaffe ham fra et privat gods ind på kronens, men Hans B. havde ikke holdt ord. En hel række af Billerne sigtedes forøvrigt for at være hårde godsejere.

Det kunde Anders B. vel også være, når hans egen interesse var stærkt berørt; men ellers er dette vanskeligt at dømme om, når det drejer sig om en lensmand, der *skal* gøre kongens tjeneste. Det gjaldt jo om at holde gårdene besat. Da de ovennævnte overenskomster hindrede at tilbagekræve bønder, der havde bosat sig på andet gods tilhørende kronen eller kirken, måtte Anders B.s bestræbelser gå ud på forud at hindre bortflytningen. Hertil sigter formentlig en optegnelse, vistnok af slotsfogeden på Stege hus uden datering, men stammende fra tiden før 1515, såsom Anders B. ikke nævnes som ridder (hr.), aftrykt i tillæget. Det fremgår heraf, at han har ladet fædre og anden slægt stille kavtion og love meget høje bøder, hvis de unge karle rømmede af øen; ja, i et tilfælde må en mand i Vindebæk, hvis søn var rejst bort, under høj bødestraf love at føre ham tilbage inden Mortensdag. Denne taktik behøvede dog ikke at komme i strid med overenskomsterne, da de pågældende muligen kun tilsigtede at flytte til et adeligt gods på øen, hvor ingen overenskomst gjaldt. Kongens og adelens gods var blandet mellem hinanden^{*)}, og man kan nok tænke sig, at begge parter kappedes om at lokke unge raske mænd til sig. Men det mere snilde end noble middel ligner desværre Anders Bille.

Skönt *fiskeriet* på denne tid gav rigt udbytte^{**)}, var det dog undertiden vanskeligt at få indkrævet de kongelige afgifter af fiskerlejerne, som var forbeholdt kongens kasse. Herom haves en mærkelig sag fra 1514 (se tillæget), der skaffer os noget

*) De pågældende synes alle at tilhøre kongsgodset.

**) I året 1537 var det samlede udbytte af fiskeriet i Danmark 360,000 tdr. Hver tde kostede 2 gylden. Kongens salterier f. ex. på Brønnehøje gav en fortjeneste af ca. 100 0/0.

kendskab til *Rudelejet**), et fiskerleje udenfor Bröndehöje, altså i nærheden af det nuværende fyrtårn. Fiskerne, „de Ruder“, skulde betale afgift af deres boder på fiskerlejet, der tilhørte kongen; men en del af dem havde nægtet at betale og endog truet med, at der skulde vanke „blodige negle“; de øvrige havde da ikke turdet betale. Det har altså været en rett alvorlig sag, og Anders B. havde i den anledning samlet en celebre domstol, bestående af den kongelige tolder, adelsmanden *Erik Pors*, begge borgmestre i Stege, nogle borgere fra Køge og den senere borgmester i København, købmand *Anders Haldager*, med hvem Anders B. vides at have stået i venskabelig handelsforbindelse. Skönt det ikke var nogen egentlig domstol, blev de opsætsige fiskere dog imponeret af så mange myndigheder; de undskyldte sig, betalte afgiften og bad Anders B. ikke være vred på dem. Han lovede dem da også sit venskab fremtidig.

Blandt de afgifter, der påhvilede alle øens bønder uden hensyn til, hvem de tjente, var også „ordhavre“ (egentlig wordhavre, der betyder *vagthavre*), der fra gammel tid ydedes som forsvarsudgift for strandvagt i krigstid. Da krigen med Sverrig udbrød påny 1518, skulde strandvagten sættes, og det ses da, at nogle mænd i Bidsinge, der hørte under biskoppen (Elmelundegård), har ment at være fri for denne afgift, som i reglen udgjorde 2 skæpper havre af hver gård. Slotsfogeden, Svend Jensön, forelægger spørgsmålet på Anders B.s vegne for Mønbo landsting, der ledes af landsdommeren *Lasse Porse****) af Budsemarke. Da sagen kunde indeholde en strid mellem konge og biskop, blev den taget meget alvorligt; et dobbelt nævn af 24 mænd blev udmeldt til at granske den, og de afgav den enstemmige kendelse, at *alle* var pligtige at udrede ordhavre.

Det samme gælder naturligvis også *krigsudrustning*. Næste år 1519, da kongen ruster sig til det sidste skæbnsvangre tog imod Sverrig, skulde Stege by udruste og bemane et krigsskib; landboerne blev nu kun betroet at levere fødemidlerne. Dette skete som ved alle ekstraskatter således, at bønderne lag-

*) I Billeættens historie er navnet opfattet som „Jydelejet“, men ordet kan næppe læses således, og beliggenheden passer sletikke. Formodentlig har vi her et minde om den ældre Jens Rud (ca. 1400), der som lensmand måske har anlagt fiskelejet.

**) Han har formodentlig fået navnet efter den adelige Porseslægt, som toldereren Erik Pors tilhørte.

des i „lægd“ (deraf lægdsvæsenet), 10 eller 20 mand i hvert; lægdet skulde så levere en samlet ydelse, som de selv lignede imellem sig indbyrdes efter den regel: den rige hjælpe den fattige! 26. Febr. 1519 (se tillæg) udsteder borgmestrene i Stege kvittering for leveret fetalje af 27 lægd; når lægdet var på 20 mand, viser dette 540 bønder på Møn og desuden 4 Udby-mænd, der var „over lægd“, ialt 544, der stemmer med senere mandtal. Østerborg mænd gav særlig 1 ox; som købstadsfolk var de udenfor lægdsinddelingen. Denne fetaljeskat vilde efter nutidspriser udgøre ca. 20 kr. pr. mand i gennemsnit.

Meget større vanskeligheder viste sig, når det gjaldt *rettsplejen*, navnlig den kriminelle. Lensmanden var anklager og tillige den, der oppebar straffebøderne, som hørte til lenets uvisse indtægter (sagefald). Dette umulige forhold medførte, at det ofte blev til en handel mellem lensmanden og den anklagede, om hvor meget denne vilde og kunde betale for at fri sig for tiltale. Herpå haves et grelt eksempel fra 1517, der drejer sig om skovfogeden *Jens Hvid* i Hjelm, der havde solgt og bortgivet 180 læs grøn bøg af kronens skov, hvorfor han var sat i slottets tårn. 19. Januar mødte ikke alene mandens slægt, men endog begge borgmestre i Stege i slottets borgestue og bad for Jens Hvid, der frygtede for dødsstraf. Efter en længere omhyggelig handel, som ses af det pågældende aktstykke i tillæget, enedes man endelig således, at hr. Anders B. vilde frafalde tiltalen, når han fik 22 lødige mark og et stykke „Leysth“ (klæde fra Leyden). Tilsammen kan det i nutidsværdi anslås til ca. 2000 kr. Bagefter synes lensmanden dog at være bleven betænkelig ved denne sære handel. Yderst betegnende er det, at han et halvt år efter, 31. Juli, lader Jens Hvid underskrive en erklæring om, at han havde indgået denne overenskomst af sin egen fri vilje, og at han aldrig vilde sagsøge Hr. Anders for disse penge eller klæde. At J. H. ikke derefter blev lensmanden tro, vil vi senere få at se.

Noget lignende synes at ligge til grund for erklæringen af 19. Dec. 1515 fra Hans Thordsön i Sjømarke, der var bleven fredløs.

Disse træk af Anders B.s færd på Møn viser, at han var en virksom og på flere måder også nyttig mand, men det rabbede for ham, når hans egen interesse var med i spillet.

Som målestok for tidens *værdier* kan her tilføjes nogle

økonomiske oplysninger. Prisen på en almindelig fæstegård rettede sig efter landgilden kapitaliseret, i regelen noget over 100 mark Dansk. I 1503 solgte Anders B.s moder, fru Ermegård på Søholm, en bondegård for 100 mark; gårdens landgilde var 1 lodig mark, som regnes for $3\frac{3}{4}$ mark Dansk. I jordkøb nøjedes man altså som nu med en beskeden rente; kapitalrenten var ellers 6 0/0. $3\frac{3}{4}$ mark svarer til henvend 8 tdr. korn, som netop var den sædvanlige landgilde af en mindre gård*). En tønne korn (rug eller byg) kostede ca. 8 skilling ($\frac{1}{2}$ mark). En tønne smør kostede 8 mark (= 16 tdr. korn); en fedeko 2 mark, et bolsvin 1 mark. Fedevarer var altså billige i forhold til korn.

Chr. II påbød, at der skulde være en *kro* for hver to mil på landevejen. Da Stege lå midtvejs på øen, og man ikke regnede 2 mil landevej til nogen af siderne, blev her altså ingen kro, og dette holdt sig i næsten 400 år.

År 1515 indførte han (ved mor Sigbrit) *Hollænderne* ikke alene til Amager, men også til flere af de mindre øer for at fremme havedyrkingen, hvorved øerne siden har udmærket sig fremfor Jylland. Fra den tid af finder vi Hollandske navne i Stege, på Nyord og flere steder. Længst har både navne og typer holdt sig på Nyord.

I 1518 begynder igen de *storpoltiske begivenheder*. Anders Bille ledsagede kongen på det ulykkelige tog mod Stockholm. Efter det tabte slag ved Bränkyrka lod kongen indlede underhandlinger om fred; i disse forhandlinger deltog Anders B., og de endte med afslutningen af en toårig våbenstilstand. Men kongen fortrød det strax efter og formåede den Svenske rigsforsander, *Sten Sture*, til en ny personlig forhandling; kongen vilde møde ham iland, imod at Sture sendte gidsler ombord i kongens flåde. Blandt disse gidsler var den unge *Gustav Vasa*. Men kongen brød sit ord, gik ikke iland, men sejlede bort med alle gidslerne som „fanger“. Efter denne skamløse handling vendte han tilbage til Danmark, og Anders B. fulgte med. Året 1519 gik hen med rustninger til det store krigstog 1520, da Sverrig endelig blev erobret, men lige så hurtigt tabt ved følgerne af det Stockholmske blodbad.

*) Den uforanderlige landgilde har holdt sig ned til vor tid. Det herværende Rødkilde bestod først af to fæstegårde, hvoraf der svarede en netop tilsvarende landgilde endnu for 50 år siden.

På dette tog var Anders B. ikke med og slap således for part i den store skændsel; det var fætteren, Klavs Bille, og Sören Norby, der herved var kongens redskaber. Anders B. måtte blive hjemme for at værgе landet mod *Lybækkerne*, til hvem forholdet stadig var spændt. Dog höldt de sig tilbage, indtil det viste sig, at Gustav Vasas opstand fik fremgang, hvilket blev klart i løbet af året 1521. Da Chr. II derhos havde for-sömt at holde den af faderen skabte flåde i fuld stand, fik Lybæk atter mod på at prøve en dyst påny. De forenede sig da med Svenskerne og udrustede i sommeren 1522 en stor flåde på 31 skibe — deraf 17 Lybske, 10 Svenske og 4 fra Danzig. De sejlede først til Bornholm, hvor de hærgede og ødelagde Hammershus; derfra drog de plyndrende op gennem Øresund, men turde dog ikke angribe København, hvor den tapre *Henrik Göye* virkede for Sællands forsvar. Da vendte Lybækkerne sig atter mod Møn, hvor de havde nederlaget i 1510 at hævne. Kongen havde 8. Aug. 1522 advaret Anders B. og pålagt alle øens beboere at være denne lydige under forsvaret, og hr. Anders har sikkerlig atter forberedt fæstningen til at tage imod fjenden. Denne gik atter iland østerpå, hvor siges ikke, og østerherred blev frygtelig hærget; tabet skal have været større end sidst. Dog forsøgte de denne gang ikke noget angreb på Stege, men Anders B. vovede heller ikke at møde dem i åben mark. Da så et rygte udbredtes, at den frygtede *Sören Norby* nærmede sig med en flåde fra Gulland, gik fjenden ombord på sine skibe og sejlede hjem med byttet til Lybæk. Den således gentagne plyndring af det rige østerherred ramte beboerne hårdt, og naturligvis også Anders B., der skildrer ødelæggelsen med stærke farver; han påstår derved at have lidt et tab af 500 mark land-gilde årlig, da bønderne intet kunde betale og mange af dem var römt bort fra de øde gårde. Dette tab har naget Anders B. over måde, og hans klage griber på en lidet tiltalende måde ind i de skæbnesvangre begivenheder i foråret 1523.

Billeslægten havde under kong Hans opnået sin højeste magtstilling; men denne forsvandt snart under Chr. II. Højadelen måtte jo føle, at kongen vilde den tillivs, og det Stockholmske blodbad anviste vejen. Flere af Billerne var blevet berøvet deres len og faldet i kongens unåde; disse sluttede sig strax til den opstand, der udgik fra nogle Jydske rigsråder. Utvivlsomt havde Chr. II på mange måder brudt den håndfæstning, hvormed man

havde bundet hans hænder ved thronbestigelsen og endog pålagt undersåterne med magt, altså opstand, at afværge sådant brudd. Men rigets bedste mænd, som *Mogens Göye* og biskop *Ove Bille*, søgte dog længe at tale oprørerne til rette, indtil også de følte sig nødt til frafald. Kongens farbroder, hertug *Fredrik (I)*, blev indkaldt med Holstenske tropper. Under disse omstændigheder kom Anders B. i en af de store kniber, der over evne har sat hans karakter på prøve. Den Jydske sammensværgelse var stiftet i efteråret 1522, og en af dens fornemste ledere var Anders B.s svigerfader, hr. *Predbjørn Podebusk*. I løbet af vinteren er der formodentlig brevvetlet mellem adelens ledere i Jylland og Sælland, men de pågældende arkiver oplyser intet derom. Brevene er sagtens strax brændte. Anders B. var smidig nok til at holde det gående med kongen, indtil det måtte vise sig, hvem der gik af med sejren. Chr. II var ikke at spøge med, han havde trofaste venner som Henrik Göye og Sören Norby og måtte antages desuden at have den Tydske kejsers magt i ryggen; han var jo dennes svoger. Anders B. har vistnok til det yderste troet på kongens sejr. Da han derfor i begyndelsen af Marts får bud fra svigerfaderen og de Jydske rigsråder med opfordring til at „begynde noget i den landsende“, så undlader han at åbne brevene, om hvis indhold han næppe har været i tvivl; først tilkalder han byens råd, præster og flere borgere, viser dem brevene og vil således godtgøre, at han ikke har del i oprøret; han har dog øjensynligt selv ment at være mistænkt. Ligeledes fortsætter han krigen mod Lybæk, der var i forbund med hertug Fredrik; netop i disse bevægede dage gør han et godt kup, da hans udliggere kaprer et skib, der var på rejse fra Lybæk*) (se tillæget). Imidlertid har han ment at kunne benytte kongens farlige stilling til at afnøde denne en betydelig indrømmelse som løn for tro tjeneste.

Han havde sendt kongen en indtrængende klage over det tab, han havde lidt ved plyndringen sidste sommer, og ansøgte om til erstatning at blive forlenet med Bårse herred. Samtidig skrev han til kongens sekretair, Christiern Vinter, for at han

*) Derimod måtte han i September ifølge kong Fredriks brev af 13. Sept. tilbagelevere et Svendborg skib, der var kapret udenfor Malmø under belejringen.

skulde virke på kongen i den anledning. Begges svar er opbevarede. Kongen synes i første øjeblik at have villet føje hr. Anders, men vaklende som han var i disse ulykkens dage, nøjedes han dog med 4. April at eftergive ham afgiften af Møn, indtil skaden nogenledes kunde være dækket (se tillæget). Men dermed vilde Anders B. ikke lade sig nøje; han rejste da selv til København for at skaffe sig sikker underretning om stillingen; han har vel ment at kunne presse mere af kongen i dennes store nød. Men da han kom til København, var kongen draget i landflygtigheden (13de April). Anders B. traf ham altså ikke, men ved samtaler med den trofaste Henrik Göye har han formodentlig fået det indtryk, at kongen kun var rejst for snart at komme tilbage med en kejserlig hær. Så utroligt det end ser ud, bestemmer hr. Anders sig virkelig til at forfølge den uheldige konge i udlandet med sin klage! 30. April skriver han fra København til kongen (i Nøderlandene). Efter først at have undskyldt sin rejse til København med, at han søgte fornøden udrustning i kongens tjeneste, skildrer han påny sit tab fra forrige år, indfletter snildt deri, at kongen selv havde givet nogle af de rømte bønder fribrev, og forlanger at vide, *hvor længe(!)* han må have Stege len afgiftsrit. Dette styggeste og småligste blad i Anders B.s karakterbog viser end yderligere, at han var sig vel bevidst, hvor usømmelig denne henvendelse var. Han har forsøgt i koncepten at give en undskyldning for det uheldige tidspunkt, der var valgt; men han har skammet sig selv derfor og atter overstreget disse linier. Anders B. har sikkert aldrig fået svar på dette påtrængende brev. Ved sin hjemkomst til Stege slot fandt han sin hustru Pernille „skrøbelig“, og han har således lejlighed til endnu engang (16. Maj) at skrive til sekretair Christiern om at sende hende noget godt øl og olivenolie. Måske er der også politik i, at han således fortsætter forbindelse med kongens mænd. Imidlertid nærmer tiden sig, da Anders B. må kaste sin tærning.

Den 1. Juni steg den i Jylland valgte *kong Fredrik I* iland med sin hær ved Korsør, og strax samme dag sender han brev med befaling til Anders B. at indfinde sig i kongens lejr under streng truhsel. Samtidig sender fætteren, biskop Ove Bille, med fire andre slægtninger et indtrængende brev til hr. Anders om at slutte sig til kong Fredrik I. Da hæren 3 dage efter var kommet til Antvorskov, gentager de opfordringen og sender derhos

et kongeligt lejdebrev, udfærdiget både på Dansk og Tydsk. Strax efter gör Anders B. sig rede med sine væbnede svende, og ved St. Hans tid finder vi ham i kong Fredriks lejr for København, hvor han nu skal føre våben mod den tro Henrik Göye, der havde befalingen i København i Christiern II's navn. Det ses ikke at have kostet Anders B. stor overvindelse at bryde med sin gamle herre; men Anders B. vilde ikke have lignet sig selv, hvis han ikke havde benyttet sig af den gunstige lejlighed til at skaffe sig personlige fordele. Han fik nu Møn foreløbig afgiftsfrit og dertil Stege by med undtagelse af en del af byskatten, som Oluf H. Ulfstand havde som len. Byen havde under Chr. II ligget til kongens fadebur; at den nu blev underlagt lensmanden, har vitterligt bidraget stærkt til borgernes forbitrelse imod denne. Istedetfor Bårse herred, som han havde forlangt af Chr. II, fik han nu det rigere Stevns herred og det endda som pantelen c : med sikker udsigt til at beholde det. Siden skal vi se, at han fik mere sorg end glæde af denne erhvervelse. Endelig blev hr. Anders strax eller kort efter udnævnt til medlem af *rigsrådet*. Derom har der vel været nogen uenighed mellem historikerne, da der findes et enkelt brev fra Chr. II, hvori Anders B. nævnes som „råd“; men der er talrige senere breve, hvor denne titel ikke nævnes. 9. Aug. 1523 nævnes han sikkert som medlem af rigsrådet, hvor han snart fik lejlighed til stor virksomhed. Da den brave biskop Ove Bille havde opgivet sin vægring og sluttet sig til den ny konge, fulgte den øvrige Billeslægt med. Atter holdt de sammen og opnåede endnu engang en glandstid og overlegen magt under Fredrik I. Aftalen om belønninger til Anders B. er sikkert sket ved hans ophold i lejren ved St. Hans tid. Derefter rejste han atter hjem til Stege, formodentlig for at beskikke sit hus og holde styr på borgerne. Men allerede 9. Aug. får han ordre fra kongen at møde i lejren og blive der indtil videre, medens kommandoen på Stege hus under hans fraværelse overdroges til Oluf Rosenkrands og *Clavs Ulfeldt på Elmelunde*. Hr. Anders tjente nu i lejren under *Johan Rantzau*s overkommando; men han fik også her lejlighed til at gøre forretning; han medbragte nemlig sine små krigsfartøjer og lod dem gøre jagt på de Malmøskibe, der søgte at forsyne København med fødevarer. Han kaprede adskilligt, der blev solgt i Køge; ved byttets deling klagede han over forurettelse, og kongen støttede ham tildels.

Imidlertid havde der rundt om i Sælland vist sig modstand mod den ny regering; sammen med den Tydske grev *Johan af Hoya* fik Anders B. da ordre til med en hærstyrke at drage ud og straffe de oprørske bønder. Fra herred til herred holdtes der blodig dom over bønderne; de kom da også til Stevns herred, som Anders B. nylig havde fået i pantelén for et lån på 700 mark. Her lod de bønderne slippe med høje bøder, og disse stak Anders B. i sin egen lomme, idet han betragtede dem som sagefald; men da bøderne løb op til 7000 mark, havde han altså strax fået pantelånet ti gange betalt! Dette vilde kongen dog ikke finde sig i; han klagede derover til herredagen i Odense i December måned 1523. Sagens udfald kan ikke ses tydeligt; men da kongen året efter forhøjede pantelånet til 7000 mark, har enden sikkert været, at Anders B. vel har indbetalt bøderne til kongen, men som pantelån, og i 1527 ses dette at være indløst, så Anders B. nok mistede herredet, men gjorde en glimrende forretning dermed. Dog har sagen vist været meget pinlig for Anders B., hvis ry for nærighed stadig voxede, og hans færd som straffedommer over de Sællandske bønder har lagt en udbredt grund under det had, hvormed han betragtedes af menigmand. Hans rige evner skaffede ham derimod en vigtig plads i kongens råd, og han blev fra nu af stærkt benyttet ved alle politiske forhandlinger så vel i ind- som udland.

Kong Fredrik, prælaterne og højadelen havde vundet en tilsyneladende lett sejr, og kongen sparede ikke på løfter om belønning. Der levede endnu et sagn, om at dronning Margrethe for henvend halvanden hundrede år siden havde aftvunget adelen meget gods. Kong Fredrik lovede nu at gøre dette om, hvad dog næppe skete i større omfang; på fortiden havde man kun lidet rede. Men højadelen nød på mange måder sejren over Chr. II. Og dog havde ingen af sejrherrene nogen virkelig lykkelig tid. Alle regeringsforhandlinger prægedes af den stadige angst, man måtte leve i for hævn over omvæltningen.

Der skiftedes mellem frygt for kejserens magt, for Chr. II, der atter og atter forsøgte at hverve tropper i Tydskland, for Sören Norby, der tumlede sig på havet med fast støtte på Gulland, og ikke mindst for den ulmende harme blandt menig-

mand. Denne sidste frygt affødte allerede forordningen af 14. Maj 1523, der for første gang lovfæstede livsfæste. Denne bestemmelse ses dog ikke at have spillet nogen stor rolle i praxis, thi godsejerne var i regelen lige så interesseret som bønderne i at gøre fæsteforholdet varigt; hvad man frygtede mest, var øde gårde. Hen på efteråret voxede kongens angst yderligere for stemningen på den Sællandske øgruppe. 17. Sept. 1523 skrev han da til biskop Lage Urne og vedlagde et kongebrev til rigsrådet gående ud på helt at *ophæve vornedskabet*. Brevet skulde strax læses på landstingene, dersom rigsrådet ikke kunde finde på andre midler til at berolige stemningen. Isåfald skulde brevet henlægges; og det blev henlagt. Det middel til beroligelse, som rigsrådet valgte, var udsendelsen af greven af Hoya og Anders B. for at tugte bønderne. I henvend 200 år opretholdtes vornedskabet; i grevens fejde blev modstanden brudt, og siden fandt man sig mærkværdig roligt i tvangen. I smug sang man dog om „den gamle örn“ (Chr. II) og

„Nu sidder høgen i egetop
og breder ud sine vinger,
de andre småfugle i skoven er,
han monne så jammerlig trænge.“

Fredrik I bejlede også forgæves til stemningen hos borgerskabet, navnlig i de større byer, København og Malmø, som fik lov selv at vælge deres borgmestre og rådmænd. De valgte da de førere, som rejste kampen i 1534. Derimod havde man nu opnået fred med Sverrig; den fælleds frygt for Chr. II, „den umilde mand“, tvang Gustav Vasa og den Danske regering sammen, om end under megen gensidig mistillid.

På det stærke Visborg slot på *Gulland* sad hr. *Sören Norby* som Chr. II's mand og førte krig mod alle i Østersøen. Men nu vendte sig også alle imod ham. De var dog ikke enige om, hvem øen skulde tilhøre. Sverrig havde den ældste fordring derpå, men Danmark havde besiddelsesretten i over halvandet hundrede år. Imidlertid havde Gustav Vasa benyttet krigen mod Chr. II til at bemægtige sig Vigen i Norge og Blekinge og havde sendt en hær på 8000 mand under *Berndt v. Mehlen* til *Gulland* for at erobre øen fra *Sören Norby*. Denne vilde dog hellere, at Danmark skulde beholde øen, og sendte bud hertil om hjælp, og dette førte til, at *Sören Norby* blev kong *Fredriks* lensmand på øen, mens *Eske Bille* blev sendt derover for at

standse det Svenske angreb. Det lykkedes ham også at trække tiden ud i sommeren 1524. Imidlertid var der indledet underhandling med kong Gustav om alle stridsspørgsmålene, og 1. September mødtes begge kongerne i Malmø, hvor også udsendinge fra Lybæk var tilstede som kong Fredriks forbundne. Det var et stort møde, der holdtes i St. Peders kirken. Da der en stund var skiftet heftige ord om Gullands forhold — fortæller en samtidig Svensk krønike — da rejste sig en gammel Dansk ridder, ved navn hr. Anders Bille, gik frem på kirkegulvet midt for alle herrerne og bad om lov til at tale et sandheds ord i sagerne: „I gode konger og alle I andre gode herrer, dersom I vil være ærlige, så må I også erkende, at I slet intet véd om de gamle sager og fremfor alt om Gulland, som I taler så meget om.“ Efter at have forklaret, at kong Fredrik al sin tid har siddet i Holsten og derfor ikke kan vide noget om Gulland, vender han sig til kong Gustav og siger, at han heller ingenting kan vide, fordi han er en ganske ung mand. Der er kun to mænd, der kender sagen, og det er den Svenske rigshovmester *Thure Jonsön* og Anders B. selv. Da stod kong *Gustav* op og svarede: „Hvad er det, I siger, kære hr. Anders Bille? og hvad vil I bevise dermed? Er der ikke et gammelt ord, som siger, at en ung jo kan spørge så langt tilbage, som en gammel kan tænke eller huske.“ Der tilføjes, at Anders B. ved dette svar blev så forbløffet, at han intet kunde sige. Dette vilde dog sletikke ligne ham. Den Svenske kilde tager også fejl ved at kalde ham en „gammel ridder“, han var da næppe 50 år. Han havde oftere sammenstød med Gustav Vasa, og det lader til, at det er faldet ham svært at behandle Gustav som konge. Denne trak da også netop ved denne lejlighed det korteste strå. Blekinge måtte han strax udlevere og overlade de andre stridsspørgsmål til afgørelse af Lybækkerne, der var Fredr. Is venner. Overfor disse måtte kongen dog forpligte sig til at skaffe Sören Norby bort fra Gulland og sætte en anden lensmand i stedet. Men dette var jo i strid med forliget med Sören Norby, og hvem skulde hænge bjælden på katten? Når hertil valgtes Anders B., er det et uhyggeligt vidnesbyrd om det ry for snedighed, som han havde erhvervet sig. Når han som ledsager fik den skikkelige *Mikkel Brokkenhus*^{*)}, kunde man næsten tænke, at denne skulde

*) På Fyn havde man et ordsprog, der lød: „Jeg følger med for selskabs skyld! sagde Mikkel Brokkenhus, da havde han på sin fod været i Rom og ved sin

være en slags ballast for hr. Anders' list. De kom til Gulland omkring 1. Oktober og traf endnu fætterten Eske Bille der. De trådte strax i forhandling både med den Svenske (Tydske) anfører B. v. Mehlen og med Sören Norby, og det lykkedes virkelig at få begge til at love at drage bort fra Gulland; formodentlig er der lovet Sören Norby en bedre stilling andensteds. Den Svenske hær havde nægtet at storme slottet, før de havde fået den resterende lønning udbetalt, og da B. v. Mehlen ikke kunde skaffe pengene, har han grebet den tilbudte løsning og forlod øen, hvad der siden skaffede ham kong Gustavs vrede. Men Sören Norby havde imidlertid fået nys om, at Anders B. pønsede på svig, idet han søgte at fjerne hr. Sörens mandskab fra ham. Herom har denne givet en beretning, der vel næppe kan tages ganske bogstavelig, da den raske sømand vist ikke var bange for at stikke en skipperkrønne ud. Men beretningen er ingenlunde uforenelig med de optrædende personers karakter, og Anders B. har sikkerlig heller ikke været i tvivl om, at han vilde gøre kong Fredrik og Lybækkerne den største tjeneste ved at skaffe Sören Norby i deres hænder *uden* nogen hærstyrke. Formodentlig har en hemmelig instrux også gået ud derpå, og de Danske herrer havde vistnok i denne hensigt medbragt en landsknæghøvding Sebastian Frølich. Så fortæller hr. Sören: „Medens hr. Anders, Eske Bille og Mikkel Brokkenhus forhandlede med mig, fulde af løgn og bedrageri, uddelte Sebastian Frølich penge til mine folk og opfordrede dem til at svigte mig og tage mig til fange, for at de kunde få Gulland og slottet i deres hænder.“ Han foretog da en mønstring af sine folk på pladsen udenfor slottet, og da kom mytteriet til udbrudd; de fleste landsknægte, ca. 800, trådte ud af geleddet og nægtede at tjene ham længere, „for nu kendte de en anden herre, som de hellere vilde tjene“. Kun 300 blev ham tro foruden 150, som han havde ladet blive tilbage på slottet. De oprørske knægte vendte sig endog imod ham med fældede landser. Da greb han fanen*), som de alle havde svoret troskab til, og dette gjorde så stærkt indtryk på knægtene, så de böjede af og marscherede ind i byen, Visby, som de tog i besiddelse for de Danske her-

hjemkomst mødt en ven, der netop begyndte samme vandring.“ Gullandsrejsen har dog vist faldet ham svære.

*) Formodentlig Gullands mærke, lammet med korsfanen.

rer. En del af dem forsøgte også at bemægtige sig slottet; men porten var lukket. Imidlertid ilede Sören Norby med 30 mand udenom bymuren og bagom siottet til et sted, hvor de ved at kravle op på hinandens skuldre entrede ind på slottet, hvor alt hurtigt blev ordnet til forsvar. Hr. Sören gik så ind, hvor Billederne opholdt sig, og vilde have dræbt dem, hvis ikke hans folk havde afværget det. Han nøjedes da med at lukke dem inde i et værelse; men Sebastian F. gav han et ørefigen og lod ham sætte i fangetårnet. Da fandtes under hans frakke den Danske fane, som han havde villet samle besætningen om. Sören N. tilføjer, at han har den fane hos sig endnu den dag idag (et par år efter).

Landsknægtene i byen sendte nu bud med givet lejde til hr. Sören om at lade de Danske herrer løs, så vilde de holde staden til kong Fredriks hånd. Men de fik det karakteristiske svar, at om de end havde halen i byen, så havde han hovedet på slottet; han vilde intet indrømme. Imidlertid havde han sendt ilbud ud på landet, hvor hans rytteri var indkvarteret, og næste morgen havde han 150 ryttere samlet. På en slette udenfor Visby mødtes begge parter; Sören Norby førte de Danske herrer og Sebastian F. med i sit følge. Men så overlegent ansås rytteriet for at være, at de oprørske knægte faldt til føje og påny underkastede sig for hr. Sören. Denne lod så de Danske herrer rejse hjem med uforrettet sag den 26. Oktober 1524. Selv genoptog han søkriegen mod alle de forbundne fjender. Eske Billes hustru, fru Sofie Krummedige (Anne Ruds datter), trøstede på hjemvejen de slukørede mænd med god vin på Ellinge i Skåne.

Havde vi havt en beretning om disse begivenheder fra Anders B., havde den jo nok set anderledes ud, og selv kunde han naturligvis undskylde sig med, at han kun udførte sin regerings ordre, der gik ud på at overliste Sören Norby, hans gamle krigskammerat. Men her slog Anders B.s smidighed ikke til; han beklagede sig endog siden over, at hr. Sören havde fralokket ham et lån på 1200 mark, hvoraf han mistede de to trediedele. Sören Norby gik denne gang af både med sejren, fordelene og æren.

Når henses til Anders B.s underlig sammensatte karakter, er det meget sandsynligt, at han har fortrøstet sig til ved sin overtalelseskunst at kunne ordne det hele forhold i god forstå-

else med sin gamle ven fra kong Hans' dage, Sören Norby. Herpå tyder også en begivenhed, der var indtruffet kort forinden Gullandsrejsen. Da B. v. Mehlen i Maj 1524 var landet på Gulland med en overlegen Svensk hær, havde Sören N. sendt sin tro mand, *Otto Andersön Ulfeld*, til Danmark for at underhandle om hjælp, hvilket som nævnt også havde ført til et forlig. Otto Andersön synes først at være landet i Stege, måske for at benytte Anders B. som mægler, måske også fordi han havde en slægtning på Elmelundegård. Hr. Anders havde strax skaffet ham frit kongeligt lejde for ham og hans skibs mandskab. Mens disse forhandlinger stod på, har begge parters folk sviret på ølstuerne i Stege; der nævnes en hel række ølkoner i Møllestræde og Torvegade; men hos Påske Bødkers i Langstræde kom det til slagsmål, og en af Sören Norbys folk blev dræbt. To af drabsmændene — Anders B.s folk — flygtede samme nat i en båd til Jungshoved og fik der husly hos fru *Sofie**). Højlig opbragt over dette brudd på givet lejde forfulgte hr. Anders personlig flygtningene og forlangte af fru Sofie, at hun skulde holde dem fast og stille dem for retten. Det vilde hun ikke, men hellerikke forsvare dem; de sad i et hus for åbne døre; der kunde Anders B. selv tage dem, om han vilde. Således skete det da, og de er formentlig begge blevet henrettede, skönt det kun siges om den ene, men dette var den mindst skyldige. Den iver, hvormed Anders B. forfulgte denne sag, viser, at det var ham meget magtpåliggende at opretholde lejdet for Sören Norbys udsendte folk. Fru Sofies forhold i sagen synes at være kommet for kongens retterthing allerede 21. Juni, hvor blandt andre Clavs Eggertsön Ulfeld på Elmelunde vidner som deltager i toget mod Jungshoved. Udfaldet heraf ses ikke, men fru Sofie fratrådte lenet to år efter. Akterne findes i tillæget.

Trods alle sine fjender sad Sören Norby foreløbig uantastet på Gulland som uafhængig herre. Ja, han nøjedes end ikke med

*) Fru Sofie Pedersdatfer Høg fra Eskjær i Salling var søster til rigsråden Niels Høg, bekendt som diplomat og taler. Hun havde været gift med Ebbe Galt, der havde Jungshoved len, men han døde allerede 1500. Derefter havde enken lenet til 1526; hendes søn Anders Galt havde siden Jungshoved, indtil Børge Trolle fik det indtil 1571; om ham hører vi siden. Fru Sofies anden søn Peder Ebbesön Galt blev rigsråd og vandt sig et ondt navn som en af de hensynsløse „reformatorer“ ved omvæltningen i grevefejden. Fru Sofie har åbenbart også havt sin egen vilje.

fribytterti; næste forår 1525 gik han over til angreb, steg med sine landsknægte iland i Blekinge og drog gennem *Skåne*, hærgende og brændende adelens gårde med en stor bondehær. Da blev også Eske Billes gård Ellinge brændt. Anders B. havde imidlertid havt den ubehagelighed at blive indmanet til „indlager“ i Kiel på grund af et lån, som han tidligere havde kavtioneret for Chr. II. Kong Fredrik skaffede ham dog fri igen, men hr. Anders måtte låne 1000 mark af Jörgen v. d. Wisch (som vi senere træffer igen). Den 1. Febr. var han ialfald hos kongen på Gottorp og drøftede den vanskelige politiske stilling; man frygtede stadig for Sören Norby, og snart kom budskabet om dennes angreb på Skåne. Anders B. blev da sendt til Sælland for at samle adelens mandskab der. Man har undret sig over, at han blev stående der i over en måned, mens standsfællernes gårde i Skåne gik op i luer. Stor lyst har han vel ikke havt til at møde Sören Norby igen, men i dette tilfælde har kongen sikkert befalet ham at afvente *Johan Rantzau*s ankomst med Holstenske tropper. Sidst i April fulgte han så med denne over til Skåne og har sikkert deltaget i de påfølgende blodige kampe. Som den overlegne feltherre han var, så Johan Rantzau strax, at Sören Norby havde begået en ufor-sigtighed ved at dele sin styrke. Selv var han med landsknægtene ilet foran og begyndt belejringen af Helsingborg slot. Den store bondehær, som skal have talt 20,000 mand uøvede folk, kom bagefter under anførsel af *Otte Stigsön*, der i mange år havde tjent Sören N. som en æventyrlig krigsmand. Vi møder her atter en af Anders B.s tvetydige forbindelser. De tre brødre Povl, Otte og *Hans Stigsön* var de sidste skud på marsk Stigs mandsstamme; Otte Stigsön, der døde 1567, anses derfor at være den sidste mand af den gamle store Hvideslægt. Povl Stigsön havde tjent Anders B., og *Hans Stigsön* var dennes slotsfoged på Stegehus; han havde året forud fulgt sin herre på den mislykkede rejse til Gulland, hvor de to brødre Otte og Hans altså havde truffet hinanden. Ad denne vej er det troligt, at Anders B. har fået et og andet at vide om forholdene på Visborg. Otte Stigsön var en partigænger, der senere ofte skiftede herre. Nu var han altså anfører for bondehæren. Johan Rantzau og Anders B. lod Sören Norby ligge for Helsingborg og ilede imod bønderne, der blev slået i to blodige slag ved Lund og Bunketofte. Efter nederlaget beskyldtes Otto Stigsön

for at have svigtet sine folk, og disse udleverede ham til sejrherren; han sad nogen tid fængslet; men Anders B. skaffede ham forlig med kongen mod at træde i dennes tjeneste. Ja, Anders B. fik endog hans ejendele udleveret og fik derfor kvittering af broderen Hans ved hjemkomsten. Når man ser, at adelsmanden Niels Brahe blev henrettet for deltagelse i oprøret, tager Otte Stigsöns benådning sig unægtelig mistænkelig ud; men sammenhængen er ikke nærmere oplyst. Efter bondehærens nederlag hævdede Sören Nordby belejringen af Helsingborg og kastede sig ind i Landskrona, hvor han i to måneder blev belejret af Johan Rantzau og Anders B. Imidlertid havde Lybækkerne gjort et togt til Gulland for at snappe øen, men Otte Andersön Ulfeld forsvarede Visborg. Dette bidrog til at redde Sören Norby, for hvem alle havde respekt. Han lovede (28. Juni 25) at overgive Gulland til kong Fredrik imod at få Blekinge med Sølvißborg til len. Selv drog han over til Visborg og fik den tapre forsvarer til at udlevere øen til *Otto Krumpen*, den Danske feltherre. Endnu forsøgte Lybækkerne at få Sören N. i sin magt ved forræderi, det lykkedes virkelig for dem at tage ham til fange; men han brød ud af fangenskabet og kom velbeholden til Sølvißborg. Her udrustede han en lille flåde og fejdede både mod Lybæk og Sverrig. Fra begge kom der klage over ham til kong Fredrik; gode råd var dyre. Da fik kongen eller hans råder en sublim idé. I foråret 1526 skulde kongens datter Dorothea føres til Kønigsberg og giftes med hærmesteren *Albrecht*. Kongen opfordrer da Sören Norby til at føre prinsessen over Østersøen med et stort følge. Hr. Sören skulde gøre tjeneste som hofmand og brudefører! Han svarede imidlertid med en undskyldning; han havde ikke tid, for han skulde føre krig med kong Gustav(!), fordi denne holdt hans lille datter fangen. Formodentlig har hr. Sören atter anet uråd; det kunde måske blive vanskeligere at komme tilbage fra Kønigsberg end derhen. Som vi siden skal se, blev det Anders B., der med en Dansk flåde foretog bryllupsrejsen. Da han først i August kom hjem derfra, var der stor bevægelse i København. Sören Norby havde gjort alvor af sin krig med kong Gustav; med en rett betydelig flåde og 700 mand havde han hærget den Svenske kyst, og Danmark, Sverrig og Lybæk havde atter forenet sig om at slå ham ned for alvor. Anders Bille gik dog

iland fra flåden^{*)}) og blev en stund hos kongen, medens flåden i forening med Lybækkerne sejlede til Blekinge og en landhær drog mod Sølvitsborg. Den 24. Aug. mødtes flåderne ved kysten af Blekinge, og her stod så det afgørende slag. Overmagten var dog for stor; Sören Norby mistede det meste af sin flåde, men det lykkedes ham selv at slippe bort med nogle skibe, hvormed han sejlede til Riga. Hans skibe fortsatte kaperiet i Østersøen; selv drog han til storfyrsten i Rusland; men da han ikke vilde tjene denne imod Danmark, blev han holdt i fangenskab i 1½ år. Da den Tydske kejser fik ham løsladt, gik han i dennes tjeneste og faldt 1530 ved belejringen af Florents. Der kan næppe anføres bedre vidnesbyrd om hans anseelse og berømmelse end dette, at Johan Rantzaus søn på Breitenburg i Holsten betegnede ham som faderens jævnbyrdige ved at opstille begges billeder ligeoverfor hinanden. Af Anders B.s optræden får man også det indtryk, at han erkendte sin underlegenhed overfor Sören Norby i mere end én henseende.

Efterat denne krig var sluttet, er Anders Bille vendt hjem til *Stege*. Den 7. Sept. skriver han derfra til kongen, at to af Sören Norbys skibe havde forsøgt at løbe ind ad Ulfshaleløbet; hr. Anders havde derfor gjort sig rede og vilde været ud til dem, men da var de atter sejlet ad Østersøen til; men han tager fejl, når han mener, at hr. Sören selv var blevet taget ved Stralsund. Samtidig advarer han kongen mod skipper Clement i store belt. Det er muligt, at dette forsøg af Sören Norbys skibe på at angribe Møn står i forbindelse med et forslag, der strax efter søslaget den 24. Aug. blev gjort af en af Chr. II's venner i landflygtigheden, gående ud på, at der skulde sendes nogle skibe til Stege. Borgerne der vilde da strax rejse sig, og „skulde hr. Anders Bille da have fuldt lidet rum i Stege“. Det er ialfald et vidnesbyrd om, hvorledes stemningen da var overfor ham.

Lybæks egen interesse havde drevet det til krigen mod Chr. II og forbundet med Fredrik I; men *Hansestæderne* vidste dog også at benytte sig af forholdene til at aftvinge den ny konge yderligere indrømmelser. På rigsdagen i København 1524 fik de 7 Vendiske stæder ikke alene stadfæstelse på deres omstridte privilegier; men Fredrik måtte desuden love dem at

*) Det ser ud til, at Anders B. har undgået at komme i afgørende kamp med Sören Norby.

gøre sig al flid for at bevæge rigsrådet, rigets stæder og indbyggere til at samtykke i, at alle de særrettigheder, som var tilstået de 7 stæder ved fiskeriet i Skåne, også måtte gælde i Ålborg, på *Møn*, Lolland og andre steder, hvor silden da søgte hen. Det vil altså sige, at Tydskerne der skulde få egne fed med egne fogeder og rettergang. Den forsigtige måde, hvorpå disse overordentlige indrømmelser gøres afhængige af købstædernes og indbyggernes samtykke, tyder dog på, at dette nærmest var en skuerett. Thi indbyggerne har næppe nogensteds givet sit samtykke. Ialfald vides der ikke at have været Tydske fogeder på nogen Mønsk fiskeplads, og Anders B. skulde nok vide at holde dem borte. På den nævnte rigsdag var også indkaldt 4 bønder fra hvert herred i Skåne, Sælland og småøerne; åbenbart for bedre at holde styr på disse landsdele, som man ikke stolede på. I det hele går det meste af Fredrik I's regering hen i stadig angst for følgerne af Chr. II's fordrivelse. Både adel og prælater måtte derfor bære tunge ofre, så meget mere som den ny konge var protestantisk sindet og i den henseende sletikke lod sig binde af den ham pålagte håndfæstning.

Ved hjælp af sine Holstenske råder havde kongen indgået på at bortgifte sin datter *Dorothea* til hertug *Albrecht* af Preussen; denne var hidtil stormester for de Tydske ridders orden, men havde nylig brudt sit ordensløfte og sluttet sig til den Lutherske reformation. Dette havde naturligvis vakt den største harme i alle katholske kredse, og et ægteskab med ham var altså en skarp demonstration mod Katholikerne. Formodentlig for at svække brådden heraf vælger kongen Anders B. til at ledsage prinsessen til brylluppet, efterat den fiffige idé, at få Sören Norby til at gøre denne rejse, var mislykket. Hr. Anders var en af høvdingerne for det herskende katholske parti; hvor oprigtigt hans eget kirkelige stede har været, vides ikke; men der er ialfald ingen tvivl om, at hans hustru, *Pernille Krognos*, var en troende Katholik. Hendes moder, fru Anne Gyldenstjerne, nu gift med rigsråden, Predbjörn Podebusk, brevvexler derom med datteren og opfordrer Anders B. til „at fly (ɔ: fli = ordne) messer og Gudstjeneste op igen, at den evige Gud vil hjælpe os fra den umilde mand“. I den tunge tid, da blodhænnen hang over Anders B.s hoved og krigen med Lybæk truede *Møn* (1511), havde fru Pernille søgt trøst ved at lade sig optage som lægsøster i Antoniklosteret i Præstø, hvorved hun blev omgærdet

af forbønnerne i denne ordens 365 klostre og kunde i nødens tid søge husly og fred i klosteret*). Da afladshandleren *Arciboldus* kom herind, erhvervede hun sig strax et afladsbrev af 2. Juli 1516, trykt på pergament, udstedt i Haderslev af afladshandleren i pave Leo X's navn på Latin. Med skrift er udfyldt hendes navn:

Hr. Andres Bylde frow Petronelle.

Arciboldus' segl af lak hænger i sejl garn i en trækapsel. Afladen gælder „ab omnibus peccatis, delictis et excessibus hactenus per te commissis“ (for alle synder og overtrædelser, som af Dig hidtil er begået). I fru Pernilles sjæl har der altså ikke været rum for nogen tvivl selv ikke overfor pavekirkenes udskejelser.

4. Marts 1526 kom ordren til Anders B. at udruste sig til denne rejse med klædninger efter tilsendt mønster; men kongen nøjedes ikke hermed. Dagen efter skrev han særligt til fru Pernille og beder hende at være hovmesterinde for prinsessen på bryllupsrejsen og smykke sig dertil på det allerstatligste. Dette har sikkert været et tungt hverv ialfald for fru Pernille. Men Gammelkatholikerne har i denne overgangstid måttet gøre adskillig tjeneste, som har været endnu tungere.

Fælleds frygt i den farefulde tid nødte konge og rigsråd til at gribe til de yderste midler for at skaffe penge til krigsudrustning. Værst var de gejstlige herrer stillede, thi mod dem rettede ikke alene de fælleds fjender deres våben, men også de fleste adelsmænd, ja, selv de katholske rigsråder sad som gribbe og ventede på at dele byttet, når kirken faldt sammen. Og dette var ikke noget helt nyt; allerede i mere end en menneskealder havde kongerne som ovenfor nævnt begyndt at forlene adelsmænd med klostre, imod at de skulde opretholde gudstjenesten og underholde klosterets beboere. På denne tid hedder det i sådanne lensbreve ligefrem: Vort og kronens kloster. Anders B. nægtede sig hellerikke i denne henseende noget; han forlenedes således med det rige *Dalby kloster* i Skåne. Prælaterne synes at have lagt hovedvægten på at værges sine domkirker, medens de gav anvisning på kirkerne udenfor stiftsstæderne.

Allerede herredagen i Odense 1526 tillader kongen at tage

*) Også dette er vistnok et vidnesbyrd om, at der ved denne tid ikke var noget egentligt kloster på Møn.

de fleste *klokker* i købstads- og landsbykirker til støbning af kanoner. Odensebispen skal selv lede denne plyndring i sit stift og — Anders Bille skal udføre den på Møn. Dette røveri vakte dog levende modstand på landet. Kongen må i de følgende år oftere gentage befalingen og samtidig gøre den „indrømmelse“, at bønderne måtte beholde klokkerne, når de indløste værdien eller leverede dobbelt så meget rå kobber. Anders B. skulde selv ride omkring og thinge med bønderne herom. Mange klokker fra middelalderen er således blevet reddet — og der blev en hel del tilbage til fornyede plyndringer særlig under Chr. IV.

Herredagen i Odense næste år, der forøvrigt indskærpede tiendepligten, gik videre ad kirkeplyndringens vej; det befaledes da de samme kirker at udlevere alt *kirkesølv*, så der kun blev tilbage en kalk og en disk samt en bodike til at bære sakramentet til de syge. Også i den kommission, der skulde udføre dette triste hverv, måtte Anders B. deltage med biskop *Joachim Rønnow* og hr. *Oluf Rosenkrands* af Vallø. Hans stemning herved kan formentlig ses af brevet af 5. Maj 1533, der viser, at Anders B. har indløst monstransen i sin egen sognekirke Magleby i Stevns med lige vægt i sølv. Senere drev man det endog til at lade forgyldningen skrabe af de tilbageblevne kirkekar. Der findes regnskab herover i Anders B's arkiv. Et brev af 30. Maj 1534 giver en forestilling om mængden af dette kirkesølv; N. Fris har fået 40 mark (værdi ca. 800 kr.) for at skrive det op, og guldsmeden lige så meget blot for at veje det. Hertil knytter sig formodentlig også den sag om kirkesølvet på Møn, der omhandles i Stege bys bog s. 77 og 167.

Desuden opkræves næsten årlig ekstraskat (landehjælp), og da krigsfaren voxer i 1531, griber man endelig til *tvangslån*. Anders B. sættes herved til 1000 mark, men ikke alene sikkrer han sig ved at få sin pantesum i Møn forhøjet med denne sum; men under hensyn til de uroligt skiftende tider bestemmes der, at disse tvangslån aldeles ikke skulde kunne forbrydes (efter gældende landslov), selv om långiveren eller dennes arvinger skulde komme til at bryde med kongen!

Jævnlig bygger og forbedrer Anders B. i disse år på Stege slot, og hertil sigter et kongebrev af 1527, hvori det pålægges bønderne at køre hver mand 3 læs brænde til Anders B.s tegl-

ovn — formodentlig den, hvoraf der er funden levninger i Lendemarke ved Noret.

Om de stadige *krigsrustninger* findes der en lang række breve fra kongen til Anders B., navnlig efter at denne var bleven udnævnt til øverstbefalende på Sælland. Først havde han Oluf Rosenkrands som medhjælper, men da denne blev hovmester for den unge prinds Hans, skete det mærkelige, at *Henrik Göye* blev udnævnt til medbefalingsmand med Anders B. Henrik G. havde vist sin trofaste karakter ved forsvaret af København for Chr. II. Senere var han blevet forligt med den ny konge. At han nu stilles ved siden af Anders B. i kommandoen på Sælland, kunde vel udtrykke en lille tvivl om den sidstes pålidelighed fra karakterens synspunkt. Det ser også ud til, at han selv har haft nogen mistanke om grunden til Henrik G.s udnævnelse. Brevet herom af 12. Jan. 1533 var stilet til Henrik G., men kom Anders B. ihænde; denne åbnede brevet og sendte det videre til adressaten med undskyldning for, at han „tog miste“ (se brevet af 11. Febr. 1533). Men da var faren for Chr. II endelig overstået.

Mest truende så det ud i 1531, da den gamle konge endelig havde fået nogen hjælp i Holland til et krigstog mod Danmark, så han kunde løbe ud med en rett betydelig flåde; men hvor slaget skulde ramme, vidste ingen. Anders B. måtte opholde sig mest på Sælland for at ordne forsvaret der, og han havde derfor givet Stege hus i slotslov til 3 mænd, nemlig slotsfogeden, den ovennævnte adelsmand *Hans Stigsön* og de to borgere *Oluf smed* og *Niels Jyde*, som han altså anså som pålidelige (se herom Stege bys bog s. 143). Når han giver slotsfogeden to medhjælpere, kan det se ud, som om han ikke var rigtig sikker på Hans Stigsön, hvis broder havde været Chr. IIs mand. Til disse 3 mænd skriver han brevet af 18. Okt. 1531 fra Søholm, hvori han tydeligt giver til kende, at det ikke vilde undre ham, om Chr. II „för nogetsted“ rettede sin hævn mod lensmanden på Møn. Han formaner derfor slotsloverne til at vise den yderste agtpågivenhed og giver dem udførlige anvisninger, hvorledes de skal forholde sig i tilfælde af et fjendtligt angreb, hvorigennem mistanken til byens borgere fremlyser. Han sender dem til yderligere hjælp *Sivard Grubbe* fra Lystrup († 1559, gift med Mette Ulfeld). Brevet, der er efter Anders B.s egenhændige opskrift, er lige betegnende for øjeblikkets forhold

som for brevsriveren personlig; da det derhos indeholder interessante oplysninger om lokaliteterne i slottets sidste dage, vil teksten i tillæget blive ledsaget af yderligere forklaringer (læs brevet i tillæget under nævnte dato).

Nu følger en række ængstelige kongebreve med opfordring til at holde sig rede. Allerede 11. April 1528 var Anders B. blevet tilsagt at holde sig rede til et togt til Norge, selv om det muligen ikke blev til noget. Derfor undskylder kongen sig, at han skriver så tvefoldigt (tvetydigt), men „lejligheden begiver sig nu så“. Men i Oktober 1531 var det endelig blevet alvor, og Chr. II gik iland i Norge, hvor han fandt megen tilslutning og blev vinteren over. Om foråret udrustedes en Dansk-Lybsk flåde, der førte en Dansk regeringskommission til Norge. Lederen af denne var biskop *Knud Gyldenstjerne*, Anders B.s fætter, og *Peder Skram* var en af flådens førere. Anders B. var tilsagt at sende 4 mand med på togtet; men selv skulde han blive i København og deltage i forhandlingerne på et stort møde af udsendinge fra Hansestæderne, Sverrig, Nederlandene og Frankrig; den senere bekendte *Jörgen Wullenwever* var med fra Lybæk. Midt under disse forhandlinger i Juli 1532 kom den Dansk-Lybske flåde tilbage fra Norge, medbringende Chr. II, der på et af Knud Gyldenstjerne udstedt lejdebrev kom for at underhandle med sin farbroder. At der var svig med i dette spil kan bedst slutes af, at den ærlige Peder Skram havde nægtet at undertegne lejdebrevet. Både Danske, Svenske og Lybækkerne var enige i ønsket om, at Chr. II blev gjort uskadelig for bestandig, men både Svenske og Lybækkerne var kloge nok til at overlade de Danske at bestemme fremgangsmåden. Da kong Fredrik på ingen måde vilde mødes med brodersönnen, så foreslog *Tyge Krabbe* og *Anders B. at bryde lejdet* og føre Chr. II til Sønderborg slot. Knud Gyldenstjerne kom med intetsigende påskud for dette brudd på sit eget ord, og Anders B. påtog sig det hverv at gå ombord og underrette kong Christiern om, at han ikke kunde få farbroderen i tale. Ligeledes måtte han både på Dansk og Tydsk for sendemændene i Helligåndskirken forklare nødvendigheden af nu at sikkre sig urostifteren, og ligeledes var han en af de 4 Danske adelsmænd, der sammen med 4 Holstenere modtog kong Fredriks og sönnen hertug Christians forpligtelse til aldrig at slippe fangen løs. Anders B. har sikkert kunnet belægge dette grove forræderi med veltalende ord. Det

faldt i fætterten *Knud Pedersen Gyldenstjerne* af Tim's lod at føre fangen til Sønderborg og der lægge råheden for dagen, idet han rev den gyldne Vlies's kæde af kongens hals og trak ham i skægget. Han havde jo et personligt mellemværende med denne fra Dyvekesagen. Når der siden skulde gøres nogen ændring ved Chr. II's ophold, måtte Anders B. tilkaldes som en af de 8 forlovere.

Oldsagnet om kæmpen Starkads 3 nidingsværker klinger igen i Anders Billes historie, når vi tænker på 1523, 1532 og 1534. De styrende i Danmark har vel anset det fornødent at sikre sig Chr. II's person for at skaffe landet ro; men virkningen blev ganske modsat; hævnen kom snart og frygteligt, og ingen kom det til at gå hårdere ud over end netop Anders B. Hans tunge skæbne må bøde på hans brøde.

Efter Chr. II's fængsling kunde Fredr. I endelig, om end kun i nogle få måneder, nyde sin sejr. *Sejrherrerne* var befriet fra den pinende angst, og Anders B. var nu en af de mægtigste mænd i landet, alle kappedes om at gøre ham til vilje. Foruden Dalby kloster fik han en del gårde fra klosteret ved Næstved. Biskop *Joachim Rønnow*, der 1529 havde afløst Lage Urne i Roskilde, forlenede ham med bispetienden af *Fanefjord sogn*; afgiften heraf var dog temmelig høj, men for opkrævningen tilkom der ham 4 pund korn (ca. 14 tdr.). End mere pris satte han på opfyldelsen af et gammelt ønske, idet *Kallehave sogn* uden forhøjet afgift blev lagt til Stege len, så han kunde benytte sognets ægtpligtige bønder til sine hyppige rejser på Sælland, særlig til Søholm. I den anledning fik han forøvrigt en skarp tilrettevisning af Mogens Göye, der mindede ham om rigsrådernes pligt ikke at formindske, men forøge kronens indtægt. Sønnen Bent B. fik løfte om et kannikedømme i Viborg.

Men allerede 10. April 1533 døde Fredrik I på Gottorp, og dermed svandt det bånd, der havde holdt aristokratiet samlet. I spørgsmålet om det ny *kongevalg* var spiren til skilsmissen mellem katolikere og protestanter. Kongen havde efterladt sig to sønner, den ældste *Christian* (III), der allerede var hertug i fyrstendømmerne, Tydsk opdraget og ivrig protestantisk, samt *Hans*, der endnu ikke var voksen, men opdroges på Nyborg slot hos lensmanden, Oluf Rosenkrands af Vallø, til at blive Dansk og katholsk med den hensigt, at han skulde blive konge i Danmark. Arvereglen var, at man valgte en af den afdøde konges

sønner uden at være bunden til den ældste. På den sædvanlige tid, St. Hansdag, 1533 samledes herredagen i København. Rigsrådet bestod da af 50 medlemmer, af hvilke det langt overvejende flertal var katolsk sindede, kun Mogens Göye og Erik Banner var protestantiske, men disse havde en stærk støtte udenfor rigsrådet i den menige adel og borgerskabet. Bøndernes mening spurgtes der ikke om, men de holdt vistnok fast ved den katolske tro; derom vides dog kun lidet. *Billerne* var nu den afgjort mægigste slægt i landet; med fættre og svogre talte de 14 medlemmer i rigsrådet med formanden, erkebiskop *Thorben Bille* i spidsen; dog var biskop *Ove Bille* i Aarhus snarest den ledende. Det katolske flertal havde forud flere særlige møder og forhandlinger, hvorom der dog kun vides lidet. Men af et brev fra Ove Bille til prinds Hans ses, at meningen havde været at vælge denne til konge. Hos nogle synes der at have været videregående planer om at bevare hele magten i rigsrådets hånd enten ved ingen konge at vælge eller ved at binde denne med en streng håndfæstning. Herom vidner et brev til Ove Bille fra den tidligere Fynske biskop, *Jens Andersøn Beldenak*, der nu levede i Lybæk. Ove Bille har dog tillagt brevet nogen interesse, da han sendte det videre til Anders B. I dette brev rådes til forsigtighed med kongevalget, man måtte hellere vente; thi „om de (rigsråderne) aldrig vilde have konning, da stander det hos dennem“. De skulde vogte sig for hertug Christian, thi Holsterne vil drage Sønderjylland fra Danmark, skönt de Holster vel selv vide, at „Synder Ywland“ hør til Danmark og ikke til „lante Holsten“. Brevskriveren råder også til forståelse med Lybækkerne. Den gamle rænkesmed var vel bevandret i erfaring om Dansk politik og statsrett. Skade, at det netop kom til at gå modsat.

Hertug *Albrecht*, „den smukke“, af Meklenborg var gift med en søsterdatter af Chr. II, Anna af Brandenburg, og har som sådan også havt sine garn ude efter den Danske krone. I April 1534 sender han det, i tillæget meddelte, brev til Anders Bille og flere andre Danske rigsråder. Brevet, der er skrevet på Dansk, går ud på at advare dem mod den protestantiske hertug „Charsten“ (s: Chr. III). Senere greb han som bekendt selv ind i grevens fejde, men med lidet held.

Herredagen i København 1533 sammentrådte under overordentlig farlige forhold, og mødet bragte ingen løsning. Havde

man efter *Ove Billes* plan strax foretaget kongevalg, var forholdene måske kommen i roligere gænge. Men der var indløbet meddelelse fra Norge, at de Norske rigsråder ikke kunde komme på den tid, ja, det forlød endog, at Nordmændene, hvis de Danske alligevel foretog kongevalget, selv vilde vælge sig en konge. Valget stod således mellem union med Norge eller hertugdømmerne, og flertallet valgte da hensynet til det første; rigsrådet besluttede at udsætte kongevalget til næste år, for at Nordmændene kunde deltage deri; ja, næsten alle biskopper og Billerne forpligtede sig indbyrdes til ikke at vælge nogen konge uden hele rigsrådets — altså også Nordmændenes — samtykke. Man skulde næsten tro, at Jens Beldenaks politik har spillet ind heri, og fra dette tidspunkt synes ledelsen at være gledet over til Roskildebispen, *Joachim Rönnow*; blandt biskopperne havde han den stærkeste vilje, og de var enige om at modsætte sig hertug Christian. Men dennes nærmeste venner, navnlig den mægtige *Mogens Göye*, forlod under protest herredagen. Det katholske flertal brugte da sin magt til såvidt görligt at modsætte sig reformationen. Billeslægten var nu således på toppunktet af sin magt, at de endogså i et brev til paven om anerkendelse af Thorben Billes stilling som erkebisp vovede at pukke på slægtens indflydelse. Han blev dog aldrig indviet. Anders B. sad også i retten, der dømte Hans Tavsön. Men da biskopperne foreslog at give de rige klostre tilbage til kirkelig styrelse, lykkedes det dog Anders B. at forhindre en sådan beslutning; han fik tværtimod ny stadfæstelse på forleningen med Dalby koster.

Den katholske kirkeordning syntes således i øjeblikket vel forvaret. Men rigets styrelse savnede en målbevidst overlegen mand med tilstrækkelig myndighed. Beslutningerne bærer præg af tilfældige indflydelser. Særlig den *udenrigske politik* var famlende. Lybækkerne var mødt ved herredagen for at søge forbund med Danmark mod hertug Christian, der begunstigede Hollænderne, Lybæks konkurrenter. Når det Danske rigsråd vilde udelukke hertug Chr. fra thronen, måtte klogskab lede det til at alliere sig med hans modstandere. Ikke desto mindre blev der flertal (næppe det sædvanlige og sikkert ikke Anders B.) på herredagen for netop at slutte forbund med hertugen og støde Lybækkerne fra sig. Skönt Chr. II personlig var uskadeliggjort, har dog frygten for hans hævnere vistnok bidraget til den mærke-

lige holdning. Ved at nærme sig Hollænderne og kejseren mente man vel at sikkre sig fra den side. Det var en øjensynlig holdningsløshed, der hårdt straffedes året efter. Herredagen skiltes derefter i Juli måned lidt efter lidt i forvirring og rådvildhed uden at ordne nogen fast regering. Hver bisp og lensmand rådede på sin egen borg. Anders B. var styrer på Sælland, Tyge Krabbe i Skåne. Jylland hældede delvis til hertugen. Det var således øjensynligt, at den gamle tid stod for fald. Hvem skulde give den det fældende stød?

Vi standser her den nødvendige udsigt over de almindelige historiske begivenheder for at vende tilbage til Anders Billes *personlige forhold*.

Under forberedelserne til herredagen var Billerne samlede i København i April 1533. Anders B.s hustru, fru *Pernille Krog-nos*, var undervejs taget ind hos sin datter, *Ermegård*, der var gift med *Jørgen Podebusk* på Svenstrup ved Køge, hvor der ventedes et barn. Her blev hun syg og døde endelig natten mellem 26. og 27. April, kun 40 år gammel. Hun ligger begravet i Søholms sognekirke, Magleby i Stevns.

I kirken hænger en mindetavle, der giver et billede af hendes åndelige personlighed. Herom mere senere.

Hun døde i sin trofaste datters gode pleje og forskånedes for de store ulykker, der snart efter skulde vælte ind over familien. Hun har ikke alene været en from, troende katolik, men også en udmærket husmoder. Måske har hun undertiden søgt fred i Præstø kloster, men vi ser hende også alene på Stege slot, beskæftiget med at forberede dets forsvar i de stormfulde tider, som det fremgår af Anders B.s brev til slotsloverne i Oktober 1531.

Med undtagelse af den ene gang, da hun måtte følge prinsesse Dorothea som hofmesterinde til brylluppet i Königsberg, ses hun ikke at have taget fremtrædende del i mandens offentlige virksomhed. Hendes gerning var i hjemmet blandt de mange børn, 9 sønner og 7 døtre, og man kan nok spore hendes kristelige indflydelse på dem, skönt nogle af sønnerne siden viste en voldsom natur. Sikkerligt var hun i hjemmet midtpunktet for de åndelige interesser, hvorom vi har flere vidnesbyrd; således i forholdet til den senere evangeliske biskop i Lund, *Frans Vormordsön* (født i Amsterdam). Som Carmelitermunk i Helsingør fulgte han med den bekendte *Povl Eliæson*

og blev lektor ved dennes ny theologiske skole i København. Han havde endnu ikke brudt med den katholske kirke, da han kom i forbindelse med Anders B. og fru Pernille. *) På begge disses indtrængende opfordring udgav han 1528 i Rostock en Dansk oversættelse af Davids psalmer, som han tilegnede: Hr. Anders Bille til Søholm, høvidsmand på Stege hus, og hans hustru, fru Petronille Olufsdatter Krognos. Det hedder så videre i fortalen: „Nu må I se, ædle folk, udi hvad djærvehed jeg er kommen ved *Eders store begæring og lange attrå*. Her må I nu se psalterne ikke på Latine eller Tydske, men Danske, som I vare af mig såre begærendes.“ Han forklarer derefter, hvorledes hans gamle mester, den gode fader, lektor Povl, havde hjulpet ham med det Danske sprog ved sin tunge, som „en gran fil“, og det gjorde han meget hellere end hans uvenner skulde trø, der kalder ham for fjende af det hellige evangelium. Franz Vormordsön har altså dengang stået på *Povl Eliæsöns* side, der vilde en reform af den katholske kirke, men ingen omvæltning. Fortalen slutter således: „Nu vel an, I ædle herskab, annammer fordi (derfor) på Eders hofgård denne allerædeligste konge David med al ære og tugt og lader herefter fare andre løsagtige viser, der drankere og bolere have digtet udi syndig og ubekvem handel og pleje fordi at sjunge med løsagtige noder og stemme, der (desværre) nu almindelig kvædes på hofgårde og i herrehus, den evige Gud til hånhed stor og foragt.“ — — N. M. Petersen siger rask, at „her menes naturligvis kæmpeviserne“. Der findes ganske vist blandt disse adskillige, der i løsagtige munde kunde vække forargelse, men der er dog næppe grund til at tro, at Frans Vormordsön skulde have skåret dem alle over én kam. De vilde da næppe have overlevet reformationen. Snarest må det antages, at der her er tænkt på de Tydske „minnesangere“ og Franske „troubadourer“, hvis viser netop på denne tid udbredtes stærkt i hofgårdene.

Den måde, hvorpå fru Pernille her nævnes af Frans V. ved

*) Det er derfor vistnok et udslag af overdreven protestantisk iver, når Brasch i sin interessante bog om Bregentveds gamle ejere s. 129 af forholdet til Fr. Vormordsön slutter, at både Anders B. og fru Pernille havde nærmet sig til reformatorerne. De følgende års begivenheder udelukker noget sådant. End mere uberegtiget må det være, når samme slutning drages af, at Pernilles mindetavle bærer et udpræget kristeligt præg, som om dette ikke kunde forenes med et katolsk sindelag!

siden af manden, tyder på, at den stærke opfordring til at oversætte Davids psalmer på Dansk egentlig var udgået fra hende. Næste år (1529) blev Frans V. udnævnt til præst i Malmø; her sluttede han sig mere og mere til reformatorerne, indtil han endelig blev Thorben Billes eftermand som første Lutherske biskop i Lund. I Malmø havde han også en skole, der nød så megen anseelse, at selv katholske adelsmænd sendte sine sønner til ham. Det var dog først efter fru Pernilles død, at Anders B. sendte sine yngre sønner derover, og dette skyldtes vel snarest hans politiske forbindelse med *Jörgen Mønter*, den smidige reformator, i hvis hus drengene anbragtes. Anders B. synes stadig at have haft forbindelser i alle lejr.

Den ældste søn, *Bent Bille*, blev opdraget strengt katholsk, studerede ikke i Tydskland, men i Paris; han slog da også siden ind på den kirkelige bane og opnåede efterhånden adskillige „præbender“ (s: ejendomme eller tiender, tillagte gejstlige embeder). Dette står sikkerligt i forbindelse med, at han har stået moderen nærmest. Til hende er det ialfald han sender sit julebrev 1532 om sine pengesorger; han studerede da i Paris sammen med flere andre Danske, blandt hvilke han også nævner (den senere berømte) Peder Oxe. Det var moderens sidste jul. Formodentlig er det også efter hendes ønske, at denne søn arvede hendes fædrengård, *Bregentved*, medens de yngre brødre i fælledskab skriver sig til Søholm. Bregentved var forresten som gods ubetydeligt; det var som middelalderens herregårde kun som 2 à 3 sammenlagte bøndergårde og beregnedes 1547 til ca. 120 tdr. land; ejerne boede der sjelden. Bent Bille foretrak også at bo på sine andre forleninger, navnlig Tønsberg i Norge; han fæstede da ligefrem Bregentved ud til to bønder for årlig landgilde, der omtrent svarede til den årlige udsæd af hårdt korn (rug og byg). Forøvrigt synes det, at allerede faderen, Anders B., har drevet gården på Pernilles arvingers vegne.

Som vidnesbyrd om historisk interesse i Billernes kreds fortjener det her at mindes, at *Bent Bille*, ligesom fætteren *Mogens Gyldestjerne* og enkelte andre, kendte og benyttede *runeskriften*; der er opbevaret flere sådanne optegnelser, som har karakteren af håndskrift; de er ikke tegnede. De benyttede runetegn er ikke alle de samme, som vi kender fra oldtiden. Dette tyder på, at Bent Billes runealfabet har udviklet sig af oldtidens, så at det må antages, at runekunsten indtil da ikke helt har været

uddød, men er holdt vedlige i middelalderen, ialfald af enkelte, måske snarest til trylleformularer. Ved et skiftemøde på Søholm 6. Marts 1545 udstedte børnene et sikkerhedsbrev for deres stedmoder, fru Anne Lykke. Bent Billes afskrift heraf bærer følgende udskrift:

𐀀 𐀁 𐀂 𐀃 𐀄 𐀅 𐀆 𐀇 𐀈 𐀉 𐀊 𐀋 𐀌 𐀍 𐀎 𐀏 𐀐
 𐀑 𐀒 𐀓 𐀔 𐀕 𐀖 𐀗 𐀘 𐀙 𐀚 𐀛 𐀜 𐀝 𐀞 𐀟 𐀠 𐀡
 𐀢 𐀣 𐀤 𐀥 𐀦 𐀧 𐀨 𐀩 𐀪 𐀫 𐀬 𐀭 𐀮 𐀯 𐀰 𐀱 𐀲
 𐀳 𐀴 𐀵 𐀶 𐀷 𐀸 𐀹 𐀺 𐀻 𐀼 𐀽 𐀾 𐀿

o: bogstavrett:

en copie af ted bref, som mine
 soesking oc jeg gafve min stifmoder
 po Soeholm hendis lifstid efter
 min faders doed. 1545.

Dette alfabet indeholder således 20 runer:

𐀀 𐀁 𐀂 𐀃 𐀄 𐀅 𐀆 𐀇 𐀈 𐀉 𐀊 𐀋 𐀌 𐀍 𐀎 𐀏 𐀐 𐀑 𐀒 𐀓 𐀔 𐀕 𐀖
 a b c d e f g n h i k l m n o p r s t u (v)

Sammenligner man dette med oldtidens seneste alfabet (futhark, se Møns hist. I, s. 99), finder man lett de senere udviklede uligheder; og udtales ø og þ bruges for t o. s. v. En meneskealder senere tager de lærde sig af sagen og fremdrager oldtidens runer til studium, men næppe mere til brug. Man kan vel sige, at Bent Bille og hans kammerater danner bindeledet på dette område mellem fortiden og den nyere tid. *)

At Anders B. af sin samtid ansås for at have interesse for videnskabelig syssel, viser et brev til ham fra den unge Herman Skeel, der studerede i Vittenberg; denne meddeler heri, at den lærde *Peder Lille* fra Roskilde (*Petrus Parvus Rosæfontanus*) nu var i Danmark, og Anders B. opfordres til at sørge for, at han kunde blive her, thi han var Dansk, og Danmark kunde have ære af ham. Brevet er rimeligvis skrevet ved den tid, da universitetet i København var blevet fornyet (1537), og Peder Lille

*) Som tegn på, at runekendskab bevaredes en stund på Bregentvød, kan anføres, at en senere ejerinde Eline Mogensdatter Göye har indrettet stolestader i Haslev kirke og anvendt runetegn i sit og svigermoderens navne. „m“ er her gengivet ved den ældre rune φ.

fik da også ansættelse derved som læremester i humanistisk dannelse, som var tidens løsen.

Da Frans Vormordsön blev „superintendent“ (biskop) i Lund, har Anders B. knyttet forbindelse med den bekendte professor *Niels Hemmingsön* i København, hos hvem den fjerde søn Thorben blev sat i huset. I 1546 kvitterer Niels H. for 15 daler, som Anders B. har betalt for sönnens kost, lære og gildet ved deposituren (optagelse ved universitetet). En anden gang skriver Niels H., at han sætter mere pris på Anders B.s venskab end på pengene. Der synes således at have været venskab mellem Anders B. og den lærde theologiske humanist, der stod Kalvinisterne nærmere end Katholikerne. Det er vistnok så, at Anders B. efter fru Pernilles død snart har rystet de katholske tilbøjeligheder af sig.

Som regel skulde lensmændene bo på kongsgården eller slottet i lenet, når de da ikke kaldtes andensteds hen i kongens tjeneste. I regelen var disse „huse“, der skulde kunne modtage kongen og hoffet, også meget bedre indrettede til beboelse end de private adelige gårde, af hvilke lensmændene ofte ejede adskillige. De almindelige adelsmænd i middelalderen boede meget tarveligere, end man som oftest tænker sig det; hensynet til forsvaret var vigtigere end til huslig bekvemmelighed. I det 14. århundrede var en mængde sådanne „borge“ blevet ødelagt. I slutningen af middelalderen begyndte samtidig med gods-samlingen at opvoxe adelsborge for højadelen, hvor der var taget hensyn såvel til forsvaret som til herskabelig bolig; de fleste sådanne stammer fra det 16. århundrede; Anders Billes Søholm var en af de ældste, og der samlede han ofte familien. Borgen var formodentlig opført efterhånden af hans fader og farfader.

Men foruden sædegårdene på landet måtte højadelen, der ofte kaldedes til deltagelse i regeringen, lovgivningen og hoffet, have boliger i købstæderne og navnlig i København, hvor Amagertorv lige overfor slottet var den fornemste plads.*)

*) Anders B. har vist megen interesse for København, til hvis fornemste borgere han stod i handels- og venskabsforhold. Landsbyen *Serridslev*, hvis jorde siden blev til de store fællede, ejedes da halvt af kongen, halvt af biskoppen (LageUrne). 29. Marts 1525 skrev Anders B. til kongen og opfordrede denne til at skænke sin del af Serridslev til København, thi så vilde biskoppen også skænke sin del. Og således blev det; det skulde vel være forsoning med byen, der havde kæmpet for Chr. II.

havde Anders B. ejendomme, hvis beliggenhed nogenlunde kan bestemmes. Den 22. Marts 1449 tillader Chr. I sin dengang højt betroede mand, *Eggert Frille*, Anders B.s morfader, at indløse en pantefordring i og derefter få skøde på en „kronens gård og grund, liggendes udi København østen Helliggestis kirke, hvilken som Gødeke smed för udi boede“. Denne gård er formentlig gået i arv til Eggert Frilles datter, Ermegård, gift med Bent Bille, Anders' fader. Det er sikkert denne gård, der på det endelige skifte 5. Juni 1527 efter Bent Bille († 1494) og fru Ermegård († 1504) tilfaldt Anders B. I skiftet siges om gården, at den „ligger langs ud med det stræde fra Helliggæsts port*) og ud til algaden**), som vor fader og moder havde, liggende østen og næst op til hr. Mogens Göyes gård“, som var hjørnegården ud til Amagertorv. Udtrykkene „østen“ kan ikke betyde øst for Mogens G.s gård, da den så ikke kunde ligge ved Helliggæststrædet***). Ordet må tages i samme betydning, som i brevet af 1449 og er måske hentet derfra: østen Helliggæstes kirke eller på den østlige side af strædet. Hvis gården havde ligget ud til Amagertorv, vilde det sikkerlig have været nævnt både 1449 og 1527, da den derved naturligvis vilde havt meget større værdi. Den familiegård, som Anders B. fik 1527, må altså antages at have ligget langs den østlige side af Helliggæststræde, nord for Mogens G.s gård på hjørnet. Det er formentlig også denne gård, der nævnes 1544, da Mogens Gyldenstjerne lod sin gård på Købmagergade opmåle; den havde da 27¹/₂ alen façade til denne gade, men strakte sig 101¹/₄ alen i dybden mod vest ind til *Anders Billes gård*. Det hele kvartér må have udgjort godt 120 alen i øst og vest og ca. 130 alen i nord og syd. Anders Billes gård kan da kun have havt en dybde af ca. 20 alen; men det hedder da også, at den havde sin længde langs med strædet (lille Helliggæststræde).

24. Okt. 1520 skriver borgmesteren i København til Anders

*) Formodentlig det nordøstre hjørne af kirkepladsen.

***) Algaden, hovedgaden ∴ Amagertorv.

****) Store og lille Helliggæststræde er i vore dage omdøbte til Valkendorfs gade og Niels Hemmingsøns gade, formodentlig for at afskaffe det Tydske „Helliggeist“. Forandringen har virket forstyrrende, og vindingen er tvivlsom, efterat folkeetymologien havde dannet et så tiltalende navn som Helliggæst.

B., at kongen havde befalet, at klinede gadehuse skulde opmures af bindingsværk, og man kan vel deraf slutte, at den gamle familiegård fra det 15. årh. har været klinet endnu 1520, og at den nu er blevet ombygget. At der skulde have ligget et klinet hus ved denne tid ud til Amagertorv er også usandsynligt. Efter at gården er blevet ombygget, har Anders B. formodentlig boet der fra 1527.

Imidlertid haves der nogle andre oplysninger, der ikke synes at stemme med ovenstående. Mogens Göye havde oprindeligt ejet hjørnegården, men den 20. Marts 1516 solgte han den (vistnok uvillig) til kongen, Chr. II, der overdrog den til *mor Sigbrit*. Her var det, at hun lod rigsråderne stå udenfor porten og vente på audiens. Om denne gård hedder det i skødet, at den lå „næst hr. Anders Billes gård og op til det stræde, som derhos ind ved Helliggæstes løbendes er, liggendes med alle sin *bredde*, som er fra samme hr. Anders' gård og ind til forskrevne stræde udi øster og vester, og sin længelse, som er fran adalgaden og siden i nör, sva langt, som forskrevne hr. Anders's gård sig strækker“. Disse stedbetegnelser tillader ingen tvivl om, at Anders B. har ejet en gård ved Amagertorv næst østenfor Mogens Göyes (Sigbrits). Kort efter faderens død er Anders kommet i kongens tjeneste, og han har da erhvervet en dertil passende bolig, medens moderen, fru Ermegård, endnu i 10 år har beholdt familiegården. Det er den ny gård, der her betegnes som Anders B.s gård.

I Juli 1519 foretog kongen endvidere et mageskifte med Helliggæstklosteret, så at kongen fik en grund op til „Sigbrits stenhus“, imod at klosteret fik en grund *vesten* for Anders B.s gård. Hermed kan kun være ment familiegården ved strædet, og det tyder på, at Anders B. har haft også denne gård i sin besiddelse forud for det endelige skifte i 1527.

Efter Chr. IIs fald har Mogens Göye fået den udvidede hjørnegård tilbage og var således atter nabo til Anders B., der på den anden side var nabo til Mogens Gyldenstjerne. Ligeoverfor på den vestre side af strædet havde Oluf Rosenkrands af Vallø købt en grund af klosteret og der bygget sig en ny gård. Det var højadelens kvartér. Strædet har dengang ikke været offentlig gade; 1546 siges det om hjørnegården (Mogens G.s), at den lå „op til Helliggæsthus kirkes sydøsterste rist“; her var altså

kirkeporten med den sædvanlige rist, og gennem denne har der da været adgang til de indenfor liggende gårde. *)

Da Anders B. kom i besiddelse af familiegården ved Helliggæsthus, har han formodentlig afhændet sin tidligere gård ved Amagertorv, som senere synes at være bleven til Tydsk herberge. Ovenstående forklaring af de noget modsigende stedbetegnelser er vel ingenlunde sikker, men synes at være den eneste mulige. **)

Efter at Stege slot var ødelagt, har Anders B. bygget sig en bolig i Stege formentlig på torvet, hvor Møns sparebank nu har sin gård (se kortet i Stege bys bog). Desuden erhvervede han sig en mængde ejendomme rundt om i riget; det var tidens væsentligste form for anbringelse af formue. I Stege ejede han 3 gårde i hovedgaden, Møllestræde, 1 i Langstræde, 2 øde jorde og flere andre, 1 gård i Ålebæk og i Høvemærk (Nyborre) og en bod på Falsterbo, som formentlig har hørt til en af Stegegårdene; hans ejendomshandler strækker sig fra 1515 til 1555.

Da Anders B. 1523 havde sluttet sig til den ny konge, har hans første omhu naturligvis været rettet på at sikre sig den afgiftsfrihed, som Chr. II kun midlertidigt havde tilstået ham. Kansleren *Klaus Gjordsøn* har formodentlig slået på, at Stege len nok kunde bære en afgift af 600 mark, som det også blev efter 1536. Herpå har Anders B. ladet sin slotsfoged eller skriver svare således, som en udateret skrivelse viser. Anders B. havde ligesom formanden havt lenet for 400 mark; men da det bedste herred (østre) to gange var blevet plyndret af fjenden, havde Chr. II eftergivet ham afgiften, indtil skaden var udbedret. Siden vilde han gerne forhandle nærmere herom med kongen. Skriv-

*) Gården, der gik i arv til Birgitte G. og Herluf Trolle, der døde her, siges 1574 at ligge „ved Amagertorv næst østen op til Helliggæst kirkemur, som kaldes Sigbrits mur“, ligesom gården da i et brev fra Peder Oxe endnu kaldes Sigbrits gård. Se siden herredagsdommen af 1577.

**) Dr. O. Nielsen har i Københavns historie IV s. 424 flg. fremsat en gisning om, at Anders Billes gård „måske“: var nuværende nr. 6 på Amagertorv, Hafnias gård, der er bygget først i det 17. årh. Som grund for denne gisning anføres dog kun, at denne gård i 1602 tilhørte en Niels Bille, hvorefter den ejedes af borgmester Mathias Hansen, der opførte den nuværende smukke bygning. Men i Billernes slægtregister findes ikke nogen voxen person med navnet Niels. Den nævnte Niels Bille har formodentlig været en borgerlig mand, der, ligesom så mange andre, har antaget Billenavnet. Vi må således give afkald på at føre den interessante gård tilbage til Anders Bille.

elsen er af en senere arkivar med blyant påtegnet „1525“, som måske kan være rigtigt. Kansleren har da optegnet, hvor meget det brændte gods skulde have udredet til lensmanden, og dette udgjorde 350 mark $5\frac{1}{2}$ β. Den tidligere afgift af hele øen var 400 mark, og lensmanden havde altså tabt et tilnærmelsesvis lige stort beløb; beregningen viser virkelig, at det kongelige gods i østerherred nu kun ydede en værdi af ca. 45 mark. Det ses ikke, at der er blevet pålagt lenet nogen afgift i Fredrik Is tid, så Anders B. har vistnok beholdt det frit som løn for embedstjeneste i den farlige tid. Han havde jo rigtignok fået både Stege by og Stevns herred, men det var jo prisen for frafaldet fra Chr. II. Et regnskab af 1530 viser ingen afgift af Stege len; derimod fik han pantelånet, 2000 mark, forhøjet til 3000 mark ved det i 1531 pålignede tvangslån på 1000 mark.

At Anders B. har haft Møn *afgiftsfrit* i hele Fredr. Is tid, bestyrkes også ved, at han endog skaffede sin slotsfoged, *Hans Stigsön*, et lille Mønsk len uden afgift. *Oluf Falster* havde efter sin fader forlening af noget kongsgods i Sømarke og Keldbylille (foruden Søby på Lolland). Efter hans død udvirkede Anders B., at kongen 17. Juni 1529 gav de pågældende gårde i Keldbylille til Hans Stigsön fri for afgift, men på vilkår, at han skulde tjene Anders B. på Stegehus, horig og lydig. Denne tjeneste kostede ham siden livet. Som ovenfor berettet, havde Anders B. også reddet broderen Otte Stigsön efter Sören Norbyfejden.

Af Sømarkegodsets 9 gårde fik Olufs søn, *Peder Falster*, en del for en pantesum af 60 mark. Nogle af gårdene fik søsteren, *Hilderud*, gift med Jep Thorbensön, 1532 på livstid. Om Elmelundegård og gods samt Spejlsby „kloster“ er der givet oplysning i et særligt afsnit af forrige bind.

Vi har set, hvorledes Fredr. I i begyndelsen anstrengte sig for at forsone menigmand med *thronskiftet*. Da frygten for Sören Norby var endt, fik piben kendelig en anden lyd. Det var således blevet sædvane, at bønderne lod sig pante for deres afgifter, som de ikke vilde betale før den 30. Nov. Nu — 1526 — udstedtes kongelig forordning, der pålagde lensmændene at „skure fald“ : gøre indførsel i sådanne bønders gods. Ligeledes ophævedes Chr. II's forbud mod, at herremændene lod staldfodre øxne hos fæstebønderne. Siden finder vi jævnligt i regnskaberne opført ved siden af landgilden et eller flere „foder-

nød“ 3: kreaturer til fodring. Ved samme tid udsteder kongen en almindelig opfordring til fred og enighed. I forbindelse hermed pålægges de adelige slægter at antage faste familienavne. Billenavnet var forlængst i brug, men nu opdukker mange andre, oftest hentede fra våbenskjoldene, som Ulfeld og Ulfstænd.

At der var god anledning til formaning om at holde fred, kan ses af samtidens mange voldsomme begivenheder. I et af de første år af Fredr. Is regering havde hr. *Oluf Holgersøn Ulfstænd* (se forrige bind) på Nykøbing slot fået en afløser i Holsteneren *Jörgen von der Wisch*; men snart efter havde denne overladt *Mogens Bille* Nykøbing mod at få Ålholm istedet. Om dette skifte er de kommet i strid 1526, og striden udartede til, at Jörgens broder, Hartvig v. d. Wisch, overfaldt Mogens Bille i dennes eget hjem på Nykøbing slot og „hugged og hamled ham“ sådan, at Mogens aldrig forvandt følgerne. I den anledning er 12. Marts 1527 en del af Mogens B.s frænder og venner hos ham, deriblandt fætterten Anders B. og Clavs Eggertsøn Ulfeld på Ermelunde. De lovede alle, at stå last og brast med ham i *rettergang og fejde*. Hvordan sagen gik, vides ikke; men to år efter var Hartvig v. d. Wisch død, formodentlig for hævnernes hånd. Men fejden fortsattes mellem slægterne trods kongens forsøg på at mægle. Til sin død 1538 følte Mogens B. sig aldrig sikker for Wischernes hævn.

Niels Brahe til Vandås i Skåne havde 1525 sluttet sig til Sören Norby og bøndernes opstand. Efter nederlaget var han flygtet til Tyskland; men da han 1529 hemmeligt besøgte sin hustru, Anne Lang, i Skåne, blev han fanget og af rigsrådet dømt til døden, fordi han havde deltaget i oprøret „uden at have opskrevet huldskab og troskab“ til Fredr. I. Vi ser her et udslag af den gamle opfattelse, at adelsmanden er sin egen herre, kan frit vælge, hvem han vil tjene, når han blot opsiger sin forrige tjeneste. Niels Brahes gods blev delt imellem hans modstandere. Anders B. var medlem af domstolen; men 4 år efter sælger han gods til enken, fru Anne, som han kalder „min kære frænke“.

En hård og langvarig strid havde Anders B. med *Gyldenstjerne*. Søsteren Karen Bille var enke efter Henrik Gyldenstjerne, med hvem hun bl. a. havde sønnen *Knud Henriksøn G.*, nu biskop på Fyn, og datteren *Margrethe G.* Anders B. havde

i lang tid arbejdet for at komme i enebesiddelse af fædregården *Søholm*; han havde efterhånden udkøbt sine sødskende, og ved det endelige skifte efter forældrene på herredagen i Odense 1527 blev *Søholm* tildelt Anders B., der skaffede sig kongeligt „låsebrev“ derpå. Imidlertid blev nogle af medarbejderne opmærksomme på, at han havde beregnet sig arvepart også efter de tidligere stedsødskende. Da klagerne imidlertid havde godkendt skiftet, taber de sagen ved herredagen, og de fleste forliger sig derefter med Anders B., men søstersønnen, biskop Knud, vil ikke bøje sig. Forgæves forsøger kongen gentagne gange at mægle imellem dem, striden var så heftig, at der truedes med åben fejde. Ved sagen selv var der næppe noget at gøre; formelt var Anders B. vistnok uangribelig. Men der var kommen en anden fornærmelse til, der sagtens har bragt Gyldenstjerneerne i oprør. Hr. Knuds søster, Margrethe, var trolovet med hr. *Henrik Nielsøn Rosenkrands*, broder til hr. Oluf R. på Vallø og brodersøn af fru Christine Eriksdatter R., den sidste lensmandsenke på Møn. Den 17. Juli 1530 hævdede han trolovelsen med jomfru Margrethe, men få dage efter trolovede han sig med Anders B.s datter *Clara Bille*, hvorom mere nedenfor. Vel var der opnået en slags kontrakt mellem slægterne herom, men denne historie har sikkert såret Gyldenstjerneerne dybt. Striden vakte store bekymringer, sikkert ikke mindst for den gode fru Pernille, hvis moder selv var en Gyldenstjerne. Hun har sikkert ofte talt med sin søn Bent herom, hvad man kan se af hans Julebrev 1532, hvori han spørger, om der endnu ikke var opnået forlig i sagen. Men alle forsøg derpå var strandede. Da --- i Marts 1533 -- sker det særsyn, at striden bliver sluttet, og at det er den hådsindede Anders B., der gør det første skridt til forsoning. Da lå fru Pernille på sit sidste sygeleje, og vi har lov til at tænke os, at det er hende, der tilsidst har øvet dette fredsværk i slægten; måske har hun også tvivlet om mandens og datterens moralske rett i striden. Visst er, at Anders B. i de samme dage pludseligt og uformodet rejste over til sin biskoppelige søstersøn på Sørup (bispens slot på Falster). Han traf ham dog ikke hjemme, men dette besøg gav anledning til en brevvexling, som førte til fuld forsoning; og denne nåede fru Pernille netop at opleve; hun døde et par uger efter. Monstro hun ikke har sagt således til manden, når han sad ved hendes sygeleje: Kære Anders, jeg beder Dig, rejs

over til Knud og tal med ham alvorligt, så skal Du se, I kommer nok overens! Og han har *strax* opfyldt hendes ønske. Forliget blev mærkeligt varmt, thi de lovede hinanden ikke alene aldrig at strides mere, men at yde hinanden bistand mod enhver, som vilde fejde på dem.

Anders B. havde også for egen regning en strid med den mægtige slægt *von der Wisch*. De Holstenske adelsmænd var ofte rige; de tjente godt på Kieler omslag (marked), hvor de lånte penge ud til Danske herremænd, der ofte var rigere på gods end på penge. Chr. II måtte jævnlig låne der og havde også fået et større lån til 6 % rente af Sivert v. d. Wisch mod kavtion af forskellige Danske herrer, deriblandt Anders B. Kongen rejste imidlertid uden at betale, og Fr. I lovede ganske vist at indfri gælden, men dette var lettere sagt end gjort. I 1527 blev Anders B. som kavtionist for 6000 mark af S. v. d. Wisch manet til indlager (gældsfængsel) i Kiel. Han har også måttet indfinde sig der, hvad man ser af, at han sender kongen regning for rejseudgifterne. Sagen er dog snart blevet ordnet ligesom det foregående år overfor Otto Rosenkrands. Også den fattige Henrik Göye må 1532 kræve Anders B. for gæld. Denne har øjensynligt ikke havt lyst til at betale penge, som det ses af det kostelige brev fra Eskild Göye på Gunderslevholm af 10. December 1546 (se tillæget). Året forinden havde Anders B. lånt 1000 gylden af ham til 5 % rente; disse 500 gylden skulde han altså betale til terminen; han har også sendt dem, men med en forklaring, der viste, at han håbede eller ventede, at Eskild G. ikke vilde tage renter af pengene. Denne svarer og kvitterer for renten, idet han siger, at han dog vil „stå den fare for sin sjæl“. Denne spøg viser, at Anders B.s svage side har været så kendt af hans venner, at de ikke mere forargede sig derved, men var lige gode venner for det. Det ser ud til, at de kort efter har holdt Jul sammen i Stege.

Også kongen har været godt kendt med Anders B.s *pengegriskhed*. Til sine mange breve föjer han af og til en formaning i den retning. Der er også blevet klaget af klosterbrødrene i Dalby kloster over deres forplejning, som Anders B. skulde sørge for. 2. Marts 1531 beskikkes nogle rigsråder til at forhandle med ham derom; men han var ikke lett at tale tilrette i pengesager. 3. November 1532 sendte kongen ham to breve, et med pålæg om at ramme kronens bedste med hensyn til tolden

og andre rettigheder på Møn; i det andet klager kongen over, at de Mønske fiskerlejer forsømtes. De kongelige *fiskerlejer* strakte sig fra Sømarke rundt øst- og sydkysten; nordkysten tilhørte biskoppen og Spejlsby kloster. Efter Oluf Ulfstands død 1529 fik *Johan Urne* (høvidsmand i København) klosteret med tilliggende fiskerlejer, navnlig *Sildebrolukke* ret ud for Klosterskov. Kongens brev af $\frac{3}{11}$ 32 har foranlediget Anders B. til at optage landstingsvidnet af 30. Juli 1533, hvorved retten til kongesild fastslås. Deri nævnes dog, at arvingerne efter Niels Eriksøn (s: Rosenkrands) på Vallø fremdeles havde fiskeretten udfor Østermarke, nu Oluf Nielsøn R. Anders B.s lensregnskab af 1544 viser, at han da oppebar afgiften af de kongelige fiskerlejer. Kongen påtaler også, at de 4 heste, som Anders B. skulde holde i borgeleje, skulde have 1 tde (s: 6 skæpper) havre i ti dage og andet foder efter behov. Her kan også bemærkes det interessante brev af 18. Jan. 1534, der handler om et oldsagsfund i Vestud, hvor en bonde havde fundet 11 lod sølvpenge, men ikke afleveret dem som danefæ. Manden måtte derfor udrede en meget høj bøde, 100 lødige mark og 10 Rhinske gylden, til lensmanden; medens slægt og venner måtte indestå for betalingen. Fundet er sagtens gået tabt i den strax efter følgende fejdetid.

Bortset fra Anders B.s kendte grundskade blev hans udmærkede evner stadig taget i regeringens tjeneste særligt ved de vanskeligste forhandlinger. Hans forhold til *Gustav Vasa* var meget ejendommeligt. Jævnlig forhandler de med hinanden, ordene falder ofte skarpt, og dog bevarer de et venskabsforhold. I August 1528 var der atter et møde mellem Danske og Svenske rigsråder. Striden gjaldt atter Gulland, og sagen førtes som sædvanligt heftigt mellem kong Gustav og Anders B. Der opnåedes kun, at sagen atter udsattes. Men Anders B. fornægtede ikke sig selv; hans evne til at vinde folk må have været vidunderlig. Hans handelsforbindelser strakte sig hidtil langs Østersøens sydkyst; nu fik han kong Gustavs tilladelse til at lade sine skibe sejle til Stockholm og andre Svenske søstæder. Ja, 1533 får han endog indbydelse fra kong Gustav til barselgilde i Stockholm, da den ældste prinds (Erik XIV) skulde døbes. Helt igennem ser vi, at Anders B. med iver og snildhed tjente riget, men samtidig varetog sine egne interesser. Fremtidens ledende mand, Mogens Göye, iagttog ham ofte med et kritisk blik og giver

dette tilkende i en fin spot i et brev af 7. Jan. 1530. Da havde Anders B. skaffet sin søn Bent løfte om flere kirkelige præbender. Mogens G. takker ham for forskellige nyheder, han havde meddelt ham, og som gör, at han ikke vil sætte nogen af sine børn i skole i den hensigt „at de skulde komme i den gejstlige stat, der sligt nederfald dagligen tager og ydermere gøre vil“.

Om nogen åndelig bevægelse på Møn i *reformationstiden* har vi kun indirekte efterretninger. I Stege bys bog s. 165 er allerede gjort opmærksom på de hyppige præsteskitter i Stege, som formodentlig vidner om bevægede tider. Det samme kan spores på landet. Kongen havde præsentationsrett til alle kirker på Møn undtagen Elmelunde, der hørte under bispnen. Ved embedsledighed „præsenterede“ kongen en ny præst, som menigheden så „valgte“.

10. Febr. 1518 præsenterede Chr. II hr. *Johan Skotte*, dronning Elisabeths kapellan, til begge sognekirker, Østerborg og Keldby. Formodentlig var det en form for at skaffe dronningens kapellan en passende indtægt, medens begge kaldene kunde betjenes ved vikarer. Men denne skik var netop et af de virksomste klagepunkter mod den katholske kirke; det har vistnok vakt menighedernes uvilje. Allerede 30. Nov. s. å. giver hr. Johan afkald på Keldby kirke, og kongen sender da hr. Christiern Pedersøn, klerk fra Odense, til Keldby med annexkapellet St. Jörgen i Spitalsby. Men hellerikke han blev gammel på Møn, måske har han givet afkald på embedet, inden han er kommet over, eller måske han er blevet vraget af menigheden. Ialfald sendte kongen allerede 15. Marts 1519 en ny præst, Andreas Nicolai, til Keldby, som siges at være ledigt ved Christiern Pedersøns afkald. Hr. Johan Skotte*) havde kun Østerborg i 1^{1/2} år, så frasagde han sig også dette embede 9. Sept. 1519. Kongen præsenterede da Mathias Andreae (på Dansk Mads Andersøn). Måske var han søn af den *Anders Rød*, der nævnes på kirke-muren 1517; man kan også gætte på, at han er den samme-steds nævnte *Mads Jyde* (se herom i kirkebeskrivelserne). Men Mathias Andreae blev der hellerikke længe; han efterfulgtes af Boetius Bundonis (Bo Bondesøn), og denne har atter snart vejet

*) Da denne nævnes første gang kaldes han Johan Skotte, senere kun „hr. Johannes“, formodentlig for ikke at minde om, at han var udlænding.

pladsen, da kong Fredrik I (per se, egenhændig) 3. Maj 1529 præsenterede hr. Niels Hemmingsön til Østerborg. 12. April 1526 havde mester Hans Andersön i Stege fået tilladelse til at bytte dette kald med et andet. Stege og Borre var da begge købstæder, og i disse har bevægelsen sagtens været heftigst. I de andre landsogne har forholdene vel været roligere. Men da der 1530 kom en forordning, der pålagde landsbypræsterne ugentlig at komme ind til købstæderne for at lære evangelisk prædiken, så kan man nok forstå, at det kunde gøre en gammel landsbypræst fortvivlet. Det hårdeste stød har det gamle præsteskab på Møn vistnok fået ved de (i tillæget aftrykte) „hr. Anders' historier“, som antages at være nedskrevne omkring 1530 og at knytte sig til Höje Møn; måske sigtes der til ovennævnte Anders Rød i Borre. Når der i denne beretning nævnes en „broder Folmer“, er det formodentlig en munk, og dette kunde tyde på, at der alligevel har været et lille kloster i Borre, således som der siges i „Danske atlas“, gengivet af Daugård i „Danske klostre“ s. 282; isåfald har det sikkert været et tiggerkloster uden ejendomme. Noget nærmere vides ikke herom.

I Stege bys bog s. 166—67 omhandles den første protestantiske præst i Stege, som hellerikke synes at have efterladt sig noget godt ry. Det var i det hele opløsningstider.

Grevens fejde.

Man vilde storligen fejle, dersom man opfattede denne fejde som en religionskrig. Begge de kæmpende parter havde hejst reformationens mærke, medens der dog på begge sider fandtes både katolikker og protestanter. Mest blandet var vel endda selskabet på den demokratiske (grevens) side. Derimod er det klart, at krigens udfald blev en afgørende løftestang for reformationen fra oven. Formelt kunde man snarere sige, at kampen gjaldt for og imod den fangne konge Chr. II, men dog kun tilsyneladende. Havde Lybækkerne sejret, er der ingen tvivl om, at de aldrig havde sat den gamle konge på thronen igen; de brugte kun hans navn som blår i øjnene for menigmand i Danmark. De indviklede forhold skaffede imidlertid det oprørte vand, hvori en dygtig fisker kunde drage sit våd. Og fiskeren var Lybæks borgmester *Jörgen Wullenwever*, der ved demokratiets hjælp havde styrtet det gamle aristokratiske råd, og selv taget magten i staden.

Kong Hans' flåde havde for første gang i halvandet hundrede år sat en stopper for Lybæks overherredømme i Østersøen; siden da var stadens magt i tilbagegang. På herredagen i 1533 havde det Danske rigsråd følt sig stærkt nok til at afvise Lybæks tilbud om forbund, som Jörgen Wullenwever selv havde overbragt. Rigsrådets flertal havde, fra sit synspunkt kortsynet, foretrukket forbund med Lybæks modstander, hertug Christian. Den Lybske borgmester vilde nu hævne sig og gøre en kraftanstrengelse for at genoprette stadens herredømme, og dertil kunde bruges en folkerejsning i Danmark i den gamle konges navn. Dette er udgangspunktet for og kærnen i grevens fejde.

Overfor dette stod Danmark ganske uforberedt og uden ordnet regering. Først ved midsommertid skulde Danmarks og Norges rigsråder samles for efter planen at vælge prinds Hans til konge. Var dette lykkedes, vilde stormen muligvis være redet af, og reformationen efterhånden fremmet ad fredelig vej. Til noget sådant havde *Joachim Rönnow* forpligtet sig ved sit valg til biskop i Roskilde, og hertil har hans slægtning, kong *Gustav Vasa*, gentagende opfordret ham. Også *Mogens Göye*, som stod i venskabeligt forhold til Joachim Rönnow, havde bedet kong Gustav om at påvirke denne i nævnte retning. Endnu i et brev af 20. Febr. 1534 skriver kongen til biskoppen således: „Yderligere, kære frænde, os er tilkendegivet en ganske behagelig tidende, hvorledes Gud almægtig haver med sin hellige nåde besøgt Eders hjerte i så måde, at I have indfaldet at ville blive hos Christi hellige ord og evangelium, hvilket os er en glædelig tidende“. Mon vi ikke her kan spore indvirkning af den ædle *Birgitte Göye* (Mogens' datter), som også var ven med biskoppen? I hvert fald finder vi endnu 15. Maj 1534 Joachim R. på Kallø slot hos den Luthersk sindede rigsråd *Erik Banner*. Det kan næppe betvivles, at der har været indledet en forhandling om en fredelig kirkefornyelse i indbyrdes forståelse mellem ledende mænd i begge lejre. Men man ved ikke nu, hvad det har gået ud på; bevægelsen tog snart en ganske anden retning.

Det måtte for Jörgen Wullenwever være af yderste vigtighed at forstyrre en rolig udvikling i Danmark og navnlig at forhindre det Dansk-Norske rigsråds sammentræden ved St. Hansdag. Dette forklarer den hurtighed, hvormed begivenhederne nu fulgte efter hinanden. Alt var øjensynligt lagt snildt tilrette ved forudgående aftaler mellem *Jörgen W.*, *grev Christoffer af Oldenburg* samt lederne i Malmø, *Jörgen Mønter*, og i København *Ambrosius bogbinder* m. fl. 17. Maj udslynges programmet fra Lybæk, idet grev Christoffer opfordrer hertug Christian til at løslade deres fælleds slægtning, kong Chr. II. Da dette bliver nægtet, rykker greven med sine landsknægte ind i Holsten. Men dette angreb synes kun gjort for at aflede opmærksomheden fra hovedsagen. Ifølge forbundet med hertug Christian var det Danske rigsråd forpligtet til at sende tropper til hans hjælp. De toges fra Skåne (Malmø) og Sælland (København), og de var netop afmarcheret og nået til Korsør, inden de blev standset. Aldrig så snart var tropperne draget bort, för oprøret brød ud i

Malmø 29. Maj, slottet blev erobret og lensmanden, *Mogens Gyldenstjerne*, taget tilfange. Man skulde næsten tro, at der har været en aftale mellem borgerne i Malmø og Stege, thi overfaldet udførtes begge steder på samme måde. Mogens Gyldenstjerne blev kaldet ud fra slottet til en samtale med Jörgen Mønter, og imidlertid trængte borgerne ind på slottet og nedrev den side, der vendte mod byen. Jörgen Mønter var oprørets leder. I hans hus opholdt sig blandt flere andre også Anders Billes drenge, som nu holdtes tilbage, vel sagtens som gidsler. Anders B. skriver strax til ham og spørger til børnene og andet budskab. Jörgen Mønter svarer i brev af 6. Juni, hvori han fremstiller oprøret som forsvar for de evangeliske prædikanter, som erkebispem Thorben Bille vilde tage fra dem. Den forhenværende Svenske erkebiskop, *Gustav Trolle*, der også var taget til fange, *Mogens Gyldenstjerne* og *Anders B.s børn* skulde intet skade, mens de er hos ham. Jörgen Mønters brev synes at være sendt med en præst, hr. Peder, og gennem denne henvender Anders B. sig igen til borgmester og råd i Malmø, som det hedder, „udi nogle hverv og ærende“. Rådet sender atter budet tilbage, idet de beder Anders B. om „at have ham (budet) betroet derudi, ligervis som de personligen var med ham tilords“. Brevet er dateret Malmø 8. Juni 1534, og udskriften er til hr. Anders Bille, høvidsmand på Stege slot. Bag på har Anders B. skrevet de mystiske ord: „Malmø borgeres brev, at mine får vare grebne“. At denne forklaring ikke passer, er øjensynligt. Men hvad er det for en yderst fortrolig forhandling, som befalingsmanden på Sælland i dette kritiske øjeblik har ført med oprørets ledere i Malmø? I de samme dage, 7. Juni, har Anders B. modtaget brev fra den bekendte partigænger *Bernhardt v. Mehlen*, der navnlig intrigerede imod Gustav Vasa. Ingen ved, hvad alle disse forhandlinger*) har havt til formål. Det kan have været diplomatisk udforskning af bevægelsen. Men at Anders B. har været stærkt mistænkt for at have været i ledtog med denne, fremgår navnlig af, at kong Chr. III et par år efter forlangte, at der skulde forelægges Jörgen Wullenwever på pinebænken spørgsmål om Anders B.s forhold i denne tid. Svaret kendes ikke.

*) Mindre vægt ligger der på, at Anders B. stadig stod i forbindelse med rådet i Lybæk, der 22. Marts 1534 skriver til ham på Stege slot om at udlevere noget strandet gods.

At Anders B. på den tid skulde have indgået på nogen bindende aftale med Lybæk og borgerne i Malmø, er ikke sandsynligt. Bedre vilde det stemme med hans ejendommelighed, at han på en tid, da han ikke var bunden til nogen kongelig herre (det kunde da kun være Chr. II), har villet holde alle døre åbne for at afvente begivenhedernes gang. Derpå tyder også hans færd i de efterfølgende dage.

Ved budskabet om opstanden i Malmø ilede rigsmarsken *Tyge Krabbe*, der var befalingsmand i Skåne, til København. Han og Joachim Rönnow, der som kansler ledede regeringskontoirerne i København, lod strax de til Holsten bortdragende tropper standse i Korsør; men for silde. I brev af 3. Juni meddeler Joachim R. dette til hertug Christian. Den i det hele meget skrivende kong Gustav Vasa har gentagende advaret de Danske om Lybæks planer. Formodentlig må Joachim R. også have underrettet Anders B. om stillingen, men mærkeligt nok findes intet brev fra denne tid opbevaret herom. At man i Stege var vel kendt med begivenhederne, fremgår også af et brev fra en Tydsker, Hinrich Nybur*), i Stege til en ven i Stokholm af 30. Maj 1534, hvori fortælles om angrebet på Holsten, og at grev Christoffer vilde befri Chr. II og gøre ham til konge.

Nu savnedes for alvor en styrende og samlende hånd i Danmark. Tyge Krabbe har vel ment at kunne standse bevægelsen i Skåne. Men uforklarligt er det, at der i over 3 uger ikke høres noget fra Anders B., der dog skulde sørge for Sæl-lands forsvar, og hvem det derfor måtte påhvile at tage kommandoen over de i Korsør standsede tropper. Måske har han anset opstanden i Malmø for et udelukkende Skånsk anliggende. Eller har han fremdeles villet se tiden an? St. Hansdag skulde herredagen samles til kongevalg, og Nordmændene havde lovet at komme. Nu gjaldt det om, hvem der kom først til København, rigsråderne eller Lybækkerne.

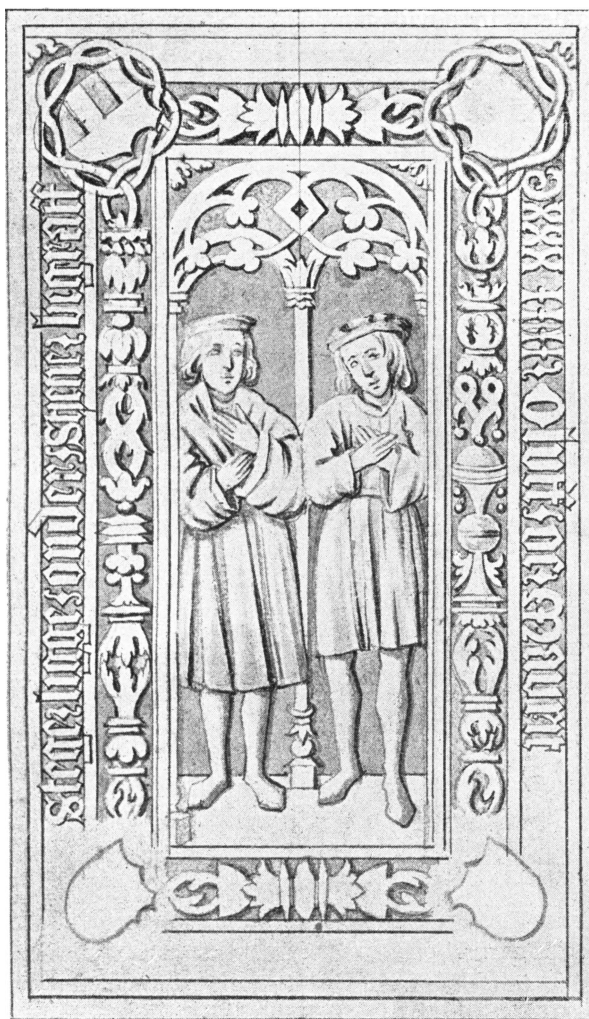
Såsnart hensigten med krigslisten, at lokke de Danske tropper bort fra Øresund, var nået, vendte grev Christoffer om fra toget i Holsten tilbage til Lybæk, og der indskibede han i hast sine 2000 landsknægte i 20 skibe og sejlede ad Øresund til uden om Møns klint. Det blev da Anders B., som var den første, der fik øje på flåden i den lyse sommernat mellem 20.

*) Denne mand nævnes også senere.

og 21. Juni, da den sejlede forbi Møn. Han sendte derom bud til befalingsmanden på Københavns slot, hr. *Johan Urne*; men selv blev han fremdeles i Stege, idet han som grund angiver frygt for, at Lybækkernes angreb ligesom tidligere skulde gjælde Møn, hvad han dog snart måtte se ikke var tilfældet. Johan Urne svarer 22. Juni, at Lybækkerne aftenen forud var ankomne udfor Dragør, hvor de havde været iland. Han opfordrer indtrængende Anders B. til hurtigt at sende den størst mulige krigsmagt og komme til hjælp for at „afværge vor egen og vort fædrene riges skade og fordærv“. Anders B. har skrevet på brevet: „Bispens og hr. Johan Urnes brev, at jeg skulde ride til København“. Men han nøjedes med at sende ordre til *Axel Göye*, at denne skulde føre krigsfolket fra Sælland til København.

Når Anders B. viser sig så rådvild og næsten lamslået hele dette skæbnesvangre forår, kan der måske herfor findes en forklaring eller undskyldning, som man næppe hidtil har været opmærksom på. Foran alteret i Stege kirke lå endnu for 100 år siden en lille gravsten, hvorpå en indskrift, der er gengivet i Hoffmanns fundatser T. 1 s. 516, og som lød således: Oluf og Mourits Bille, døde 1534*). Den er blevet aftegnet i det 18. årh. af Abildgård, og tegningen, der gengives her, findes i nationalmusæets arkiv. Stenen er fjernet i løbet af det 19. årh. og findes måske som trappesten et sted i byen. Navnene Oluf og Mourits er de sædvanlige i Pernille Krognos' slægt; hendes fader og broder hed således, og det vilde være meget påfaldende, om ingen af hendes slægt var blevet opkaldt. Det forholder sig derfor sikkert rigtigt, at Anders B. har havt to børn med disse navne, formodentlig af de yngste, da de er døde i hjemmet. Årstallet 1534 kunde tyde på, at de var bleven dræbte ved slotets erobring; men det er ikke troligt, da det så vilde være blevet nævnt i faderens mange klager. Vi må således formode, at de to smådrengene er døde af en farsot i Stege i foråret 1534. Endvidere ved vi, at det smukkeste træk hos Anders B. er omsorgen for og kærligheden til børnene. Hvad om disse to var faderens små kæledæger, som han altså har mistet i ulykkesåret. Da kunde dette vel forklare, at den ellers så energiske mand er

*) Som det vil ses af Abildgaards tegning, er Hofmanns gengivelse af gravstenens tekst ikke korrekt.

Oluf og Mourits Billes gravsten i Stege.

faldet sammen i den store prøves tid, og at han optræder så rådvild. Vi kan ialfald tænke os dette.

Medens Anders B. sad nølende på Stege hus og talte på knapperne, hvad han skulde gøre, indløb daglig indtrængende opfordringer til ham om at komme (ialt 5 breve, som findes i tillæget) såvel fra Johan Urne som fra biskoppen. Den førstes

breve er stiledede til høvidsmanden på Stege, den sidstes har udskrift til hr. Anders B. „til Søholm“, men dette er sikkert kun tænkt som tittel; alle brevene er utvivlsomt sendt til Stege. Det ser ud til, at Anders B. har undskyldt sig med, at han ikke turde forlade Stege slot, måske af frygt for stemningen blandt borgerne; thi biskoppens sidste brev af 24. Juni giver løfte om, at den biskoppelige lensmand på Elmelunde, *Clavs Ulfeld*, efter ordre skulde begive sig ind på Stege slot. Dette er dog ikke kommet til udførelse, da Anders B. endelig tager sin beslutning. Imidlertid er grev Christoffer gået iland ved Skovshoved (Hvidøre), har ladet sig hylde i Roskilde på Chr. II.s vegne og var 24. Juni i Køge, hvorfra han har udstedt et frihedsbrev for borgerne i Skelskør. Da brød Anders B. endelig op fra Stege; man har ment, at hans bevæggrund alene har været at forsvare sin egen gård, Søholm, mod den sig nærmende fjende. Men der synes at have været forhandlet med Johan Urne om at udsende både for at bringe bud om, når han kom. Anders B. har da formodentlig villet gå tilsøs til København. Men nu var det for sent; vejen var allerede spærret. Han måtte gå iland i Stevns og kaste sig ind på Søholm, hvor han netop kom tidsnok til at modtage grevens angreb. Herved er dog ikke udelukket, at hensynet til denne gård har spillet ind med i hans store vande. Rejsen er formodentlig foregået 25.—26. Juni.

Anders B. har sikkert taget med sig så meget krigsfolk, som i hast kunde samles, og måske er Stege slot også blevet blottet for meget (ligesom Malmø en måned før). Inden sin afrejse har han truffet en ordning, som han har anset for fyldestgørende, idet han har overdraget „slotsloven“ til 4 adelsmænd og 4 borgere med Hans Stigsøn som slotsfoged. Han må have stolet fuldt ud på disse mænd, thi han lod sin voxne datter Clara (forlovet med Henrik Rosenkrands) blive på slottet med nogle af de mindre børn. Men det gik ganske som i Malmø. Såsnart Anders B. var rejst, blev der uro i byen; Hans Stigsøn lod sig lokke ud af slottet for at tale med borgerne i byen; men der blev han strax dræbt, og hans lig blev liggende 3 dage på gaden. Nogle af de borgerlige slotslovere må have været i ledtog med oprørerne, slotsporten blev åbnet, og borgerne strømmede ind; de tog jomfru Clara og de øvrige beboere til fange og sendte dem til grev Christoffer. Derefter plyndredes så vel slottet som ladegården, og byttet blev delt mellem borg-

erne. Slottet selv blev sprængt og nedrevet, så det aldrig har rejst sig siden, skönt dette flere gange har været påtænkt. Om borgerskabets deltagelse i denne voldshandling er foretaget en undersøgelse i Stege bys bog s. 141, hvortil her henvises. Der kan tilføjes, at beretningen om, at Hans Stigsøns lig blev liggende på gaden i 3 dage, også tyder på, at det har været et mytteri, som ikke har været ledet af borgmester og råd. Der har øjensynligt rådet en langt større forbittelse blandt menigmand, end Anders B. har anet, og den har givet sig luft ved budskabet om grev Christoffers uventede fremgang på Sælland.

Den forfærdelige tidende fra Stege har sagtens nået Anders B. på Søholm og har sikkert indvirket på hans optræden der. Ikke alene har det svære formuestab ægget ham til at søge erstatning, men også vidste han sine børn i fjendens lejr; de kunde nok tjene som gidsler overfor faderen. Netop disse to hensyn berørte hans ömmeste punkter, og fristelsen blev for stor.

Grev Christoffer var selv draget med en hærafdeling mod *Søholm*, der blev belejret i nogle dage. Da det lykkedes ham at få nogle skibskanoner bragt i stilling, begyndte en beskydning, hvorved borgens mure skal have lidt meget. End mere synes det at have virket, at den tidligere Svenske erkebiskop *Gustav Trolle* befandt sig i grevens lejr. Han var blevet taget tilfange i Malmø på grund af sit katholske stode, men var strax efter gået over til greven, da denne rejste Chr. IIs fane; han var jo en gammel tilhænger af denne og en forbittret modstander af Gustav Vasa. I Danmark var han blevet vel modtaget af Billerne; han var søn af deres halvsøster Ingeborg Thott og forøvrigt en stor mester til at smede højtflyvende planer. Greven havde gjort ham til biskop i Roskilde efter den fordrevne Joachim Rönnow. Denne mærkelige mand var netop den rette til at få en underhandling igang mellem greven og Anders B. Han har formodentlig forestillet denne, at det nu gjaldt om at bruge greven for at slå til begge sider imod hertug Christian og Gustav Vasa. Anders B. har villig lyttet til disse planer, og navnlig har det tiltalt ham at benytte omstændighederne, som de nu engang var, så godt som muligt. Der var jo ingen konge i Danmark, til hvem han havde nogen forpligtelse undtagen Chr. II. Nok er det, forliget blev snart ordnet, *Anders B. hyld-*

ede greven på Chr. II.s Vegne, og samme aften den 4. Juli var han til gilde i grevens lejr og var fra dette øjeblik dennes fornemste mand og råd. Således var det Danske rigsråds befalingsmand på Sælland gået over til fjenden! Men strax næste morgen var han påfærde og fik greven til at udstede brevet af 5. Juli om Anders B.s plyndrede gods. Tanken heri er, at hvad der til den dag var røvet, betragtedes som krigsbytte, hvoraf halvdelen tilkom greven som krigsherre. Denne halvdel gav greven ham tilbage, medens Stege borgere beholdt resten. Men hvad der blev taget fra Anders B. efter den 4. Juli, skulde helt og holdent gives tilbage. Nogle dage efter, 10. Juli, fik Anders B. Vordingborg len frit for afgift mod at stille 12 mand til grevens tjeneste; nogen tid efter har han også fået Stege len igen. Han har således skaffet sig erstatning for sit tab — foreløbigt.

Man kunde vel formode — som Chr. III øjensynligt har ment — at det hele var aftalt spil med Jörgen Mønter og greven; at Anders B. forsættelig har forsømt Sællands forsvar og blottet Stege slot, ligesom at han for et syns skyld har ladet sig belejre nogle dage på Søholm. Dette er dog ganske usandsynligt; navnlig havde han isåfald sikkert ikke ladet sine børn blive på Stege hus. Han har efter sit hele anlæg utvivlsomt handlet efter de skiftende omstændigheder fra dag til dag. At samtiden ikke har opfattet hans færd som egentligt forræderi, fremgaar af, at det forbavsende lett og hurtigt lykkedes ham at bringe de fleste af højadelen udenfor Jylland til at indtage samme holdning. Overfor dem har han sikkert udviklet — med sin sædvanlige overtalelseskunst — at det nu gjaldt om at bruge greven til at bringe hele bevægelsen ud af det demokratiske spor, hvad også foreløbig lykkedes ham. Denne tankegang skinner igennem en brevveksling med svigersønnen, *Henrik Rosenkrands på Gulland*. Anders B. havde sendt til denne et brev med forklaring om, hvad der var sket. For en sikkerheds skyld sendte han brevet overland med to bude; men på Øland traf de kong Gustav, der fik fat i brevet og læste det, men sendte det videre med undskyldning for åbningen. Da brevet indeholdt en opfordring til Henrik Rosenkrands om at hylde greven, tilføjer kongen en advarsel derimod, idet han udtaler, at Anders B. har været nødt til at skrive således. Imidlertid har budene vistnok havt en mere fortrolig besked at bringe mundtlig; thi Henrik R. skriver derefter i et andet brev således: „Imid-

lertid har hr. Anders et vågent øje med deres (de greveliges) foretagender, skönt de ikke tiltro ham sligt, og han har særlige anslag for, som er til rigets gavn og bedste, men som jeg nu ikke skriftlig tør meddele“. Henrik R. har vel på forhånd været tilbøjelig til at samtykke i svigerfaderens adfærd, eftersom Henriks fæstemø, jomfru Clara Bille, var i grevens vold. Men dette dobbeltspil stiller unægtelig ikke Anders B. i et bedre lys.

Denne var nu atter i sit element; i løbet af Juli og August måneder lykkes det ham at overtale de vigtigste lensmænd på Sælland og Lolland, deriblandt broderen Hans Bille og fætterten Knud Pedersøn Gyldenstjerne*), og snart samles der en højadelig kreds om greven i København. 11. Juli overgav byen sig, og Ambrosius bogbinder blev genindsat som borgmester. Men endnu forsvarede Johan Urne sig på slottet**). Endelig fik Anders B. også ham overtalt, så han den 24. Juli overgav så vel slottet som flåden, idet han selv hyldede greven.

Efterat Anders B. således havde vundet Sælland og småøerne, vendte han sig til Skåne. Stemningen var ham her alt andet end gunstig fra begyndelsen. De Skånske medlemmer af rigsrådet var samlede i Landskrone med erkebispens *Thorben Bille* i spidsen, og her var flere af de Norske rigsråder kommet tilstede i anledning af den til kongevalg indkaldte herredag, navnlig *Clavs Bille fra Bohus* og *Vincens Lunge fra Bergen*. De kaldte sig derfor Danmarks og Norges rigsråd og var allerede trådt i forbindelse både med hertug Christian og kong Gustav Vasa. Anders B. havde strax sendt bud til dem med anmodning om frit lejde for nærmere forhandling. Lejdet blev sendt 10. Juli, men med et stramt svar, hvori han kun hilses „efter tidens lejlighed“. Han rejste da til Landskrone, og trods alt skete det vidunderlige, at han ved sin veltalenhed formåede de Skånske herrer, med erkebispens og Tyge Krabbe i spidsen, til at følge sit eksempel og slutte sig til greven. Kun Clavs Bille og Vincens Lunge undskyldte sig med deres stilling som Norske lensmænd og droge hjem, idet den sidste udtrykte sin

*) Knud G. havde 1531 fået Nykøbing for dronning Sofie. Slottet måtte Anders B. tage med magt og føre fætterten som fange til København, hvor han dog forsonede sig med greven.

***) Fra denne tid stammer et brev fra rentemesteren, Anders Glob, hvori denne beder Anders B. om at skaffe ham lejde fra greven, så han kunde flytte fra slottet ned i sin gård i byen; han angiver sygdom som grund.

harme over det store omslag. Grev Christoffer kom i August til Lund, hvor han hyldedes af alle på kong Chr. IIs vegne. Samtidig var Chr. III valgt til konge i Jylland, og Danmark var nu delt ved Storebelt. Greven havde al grund til at være Anders B. taknemmelig, da han havde skaffet ham så lett en sejr, og hr. Anders blev den første mand i hans råd. I September kunde han nu tage sig en ferie, og vi træffer ham 14.—17. Sept. i sit ny len Vordingborg. Hvorvidt han på denne rejse har besøgt Stege, vides ikke; men det er næppe sandsynligt, ligesom straffen over Stege borgere sikkert ikke er iværksat på denne tid, men først næste år efter Chr. IIIs sejr, mens Anders B. sad i fængsel. Under opholdet i Vordingborg modtog han fra Stege 11 kister fulde af det på Stege slot *røvede gods*, formodentlig dog kun den halvdel deraf, som greven havde skænket ham. I overværelse af borgmestrene med flere vidner åbnedes kisterne, og der affattedes en udførlig liste over alle sagerne. Deriblandt nævnes en Fransk kiste med usyet tøj, fløjel, sindal og damask, samt en lille pose med fru Pernilles breve. Gangklæder*) og kostbarheder synes der ikke at have været i kisterne. Enten har Anders B. taget alt sådant med sig til Søholm, eller også er det plyndret i Stege; meget er sagtens ødelagt ved slottets sprængning. Foruden de 11 kister blev der afleveret ca. 100 tønder med alleslags fødevarer og redskaber. Senere måtte Stege by erstatte ham det manglende med et gældsbevis på 2000 mark, en værdi der i nutids værdi vel kan anslås til 40,000 kr. **).

*) Hos Allen IV. 1. 253. meddeles en fortegnelse over familiens stadsklæder. Fru Pernille havde ejet: en gyldenstykket kjole, to sorte fløjelskjoler, en rød fløjelskjole, en leverfarvet damaskeskjole, en sort do., en rød silkekjole, en grågul damaskes do., en rød skarlagens do., en blårød damaskes underkjole, bræmmet med fløjel, to sorte fløjelskåber og en af damask, to kraver af blåt (sølvmor), to røde og tre sorte fløjelskraver. Blandt datterens klæder forekommer en damaskeskjole, hvid, brun og gul, og en bleggul kjole, bræmmet med silke. (Datteren var altså meget tarveligere klædt.) Blandt Anders B.s klæder nævnes en sort fløjelskjortel og en sort damaskes, begge fodrede med mår, en leverfarvet damaskes også fodret med mår, en leverfarvet fløjels underkjortel, en sort Spansk kappe, bræmmet med fløjel, en rød fløjelstrøje, en sort do., en trøje, fordelt med fløjel og sætteri, et par røde skarlagens hoser, fodrede med fløjel. Damask, fløjel og gyldenstykke kostede i nutidsværdi fra 100 til 500 kr. pr. alen.

**) Brasch, Bregentved, s. 126, tager fejl, når han siger, at disse 2000 mark var erstatning for pantet i lenet. Pantesummen var 3000 mark og kunde ikke pålægges byen.

Brevet af 17. Sept. fra præsten Hans Jepsön i Allerslev tyder på, at Anders B. er blevet sig selv lig, idet han også i Vordingborg strax tager fat på at erhverve pant i ejendomme; men da forholdet ikke er nærmere oplyst, har lånet måske nærmest været en hjælp for præsten.

Blandt dem, der havde böjet sig for greven, var også rigsråden Holger Rosenkrands' enke, fru *Anne Mejnstrup* på Højstrup i Stevns; hun fik af greven et beskyttelsesbrev, som dog ikke kunde redde hende nogle måneder senere. 29. Sept. skriver greven til hende og beder for en bonde, som hun havde sat på en øde gård; han skulde have lov til at flytte derfra, når han havde betalt sin landgilde og givet hende „førlov“, som sig vedbør. Her bruges altså ordet „førlov“ om en afgift for en vordet for at flytte fra godset.

Foreløbig var *Anders B.s plan* lykkedes. Grev Christoffer, der var en stor levemand, befandt sig öjensynligt vel ved at regere som en anden konge, omgivet af et höjadeligt rigsråd. Hele styrelsen kom ind i det gamle spor, som Anders B. tilstræbte. I Oktober holdtes en formelig herredag, der bevilgede en ny skat og end mere kirkesølv til greven. Anders B. leverede meget fra Dalby kloster, som han havde i væрге. Men det sværeste var endnu tilbage. Hertug Chr. var valgt til konge af det Jydsk-Fynske rigsråd, og han drog op i Jylland med Holstenske tropper og rådgivere og med Johan Rantzau som felt-herre. Det Sællandske rigsråd sendte da bud til Jydske standsfæller for at indlede en forhandling. Tanken er sikkert udgaaet fra Anders B., der fremdeles har stolet på sin overtalelseskunst, og hvem ved, hvorledes det kunde være gået, dersom han kun havde havt med de Jydske herrer at gøre. Men denne gang brast den höjt spændte bue. Mødet kom vel istand i Kolding den 18. December; men imidlertid havde Johan Rantzau gjort sit sejerstog op gennem Jylland, og netop den 18. Dec. stormede han Ålborg, og den Jydske bonderejsning var knust. Grev Christoffer rejste vel med Anders B. til Kolding, men de mødtes her af hertug (eller konge) Chr. og hans Holstenske råder. Hvilke tanker Anders B. har gjort sig, vides ikke; måske har han tænkt at tilbyde hertugen Norge eller at dele Danmark ved Storebelt. Men her blev det store vendepunkt for ham. Samtalen førte kun til skarpe ordskifter og sammenstød, der sikkert har bidraget til Chr. Ills særdeles forbitrelse mod Anders B. Med uforrettet sag

rejste denne hjem til Søholm for at tilbringe julen der med sine børn. Men der blev ingen fred. Grevens optræden under Anders B.s ledelse havde vakt stærk uvilje ikke alene hos borgerskabets ledere, men også i Lybæk. Der forhandlede man allerede med hertug *Albrecht af Meklenborg* om at gøre ham til konge i Danmark, og i denne hensigt sendtes *Marcus Mejer* og *Bastian v. Jessen* med hjælpetropper til København. Samtidigt havde man også lagt planen, der gik ud på at fængsle de Danske rigsråder og dermed vælte grevens aristokratiske regering. Således så det ud i julen. Gnisten til krudttønden skulde dog komme fra Skåne.

En *Svensk hær* var gået over grænsen som Chr. III's allierede. Den Skånske adel slog da atter om og forenede sig med Svenskerne ved nytårstid. Marcus Mejer og Jörgen Mønter trak sig da tilbage til Helsingborg. På slottet her sad *Tyge Krabbe* endnu som grevens mand og forsikkrede Lybækkerne om sin troskab. Den Svensk-Skånske hær angreb staden den 13. Januar. Da lod Tyge Krabbe pludselig slottets kanoner spille i ryggen på Lybækkerne, der midt imellem to ilde led et frygteligt nederlag. Jörgen Mønter reddede sig i en båd til Sælland, men Marcus Mejer blev taget tilfange.

Da budskabet om den Skånske adels frafald og Tyge Krabbes forræderi kom til København, vakte det en sådan harme, at man greb til at hævne sig på de Sællandske adelsmænd, som var grevens tro mænd, men mistænkte for ved lejlighed at ville bære sig ad ligesom Skåningerne. Da begyndte „*adelsjagten*“. Mange herregårde gik op i luer, og adskillige af de fornemste adelsmænd blev førte som fanger til København, deriblandt Anders B.s svigersøn Jörgen Podebusk, der døde i fangenskabet. Medens det i Jylland nærmest var bønderne, der rejste opstanden, var det på øerne mest borgerne, der førte jagten; greven var for svag til at hindre det. På Sællands landsting den 20. Jan. mødte den modige fru Anna Mejnstrup under grevens beskyttelse; men da hun talte forsamlingen skarpt til, blev hun dræbt*) lige for grevens øjne. Der forlyder dog ikke noget om flere sådanne drab. Mændene toges til fange, og gårdene plyndredes. En ret prosaisk „*kæmpevis*“ (hos Peder

*) Drabet blev begået af nogle Københavnske borgere, der senere blev henrettede.

Syv 303) giver en meget blodig skildring af disse plyndringer og lader greven være ophavsmanden. Men dette er ganske misvisende. Greven har åbenbart havt vilje, men ikke magt til at hindre udskjelserne. Der var næppe nogen, som forbittelsen var rettet stærkere imod end Anders B., der efter julen på Søholm var draget til det faste slot Vordingborg. Allerede 11. Jan. tilskrev greven ham her med opfordring til strax at komme til København under grevens beskyttelse. Dette kunde se ud som en fælde, men var det vistnok ikke. Anders B. havde netop været greven en tro mand og løst hans bundne tanke. Derom giver han ham også et nyt vidnesbyrd ved et beskærmelsesbrev af 23. Jan. Den 18. Jan. var han i København, og det er næppe rigtigt, hvad Jörgen Mønter fortæller, at han blev ført derind som fange. Greven havde udtrykkelig lovet ham at ville holde slottets port åben for ham, og den 23. var han altså endnu på fri fod. Da indtraf der noget, som gav borgerne og Lybækkerne anledning til at gribe ind. Den unge *Johan Friis*, den senere berømte kansler, havde også måttet hylde greven og opholdt sig for tiden på Søholm, hvor Anders B.s datter, *Ermegård*, enke efter Jörgen Podebusk, førte styret. Da adelsjagten begyndte, havde han set lejlighed til at flygte fra Søholm; i en båd kom han til Møn og blev derfra i en robåd overført til Tydskland. Lederne i København gav nu Anders B. — sikkert med urette — skyld i denne flugt; og de besluttede at straffe ham strengt. Han blev sat i arrest tilligemed flere andre rigsråder. Vel forsøgte greven at beskytte ham, og efter en samtale med denne blev han også befriet for arresten imod at forpligte sig til at blive i København. Lederne havde imidlertid besluttet, at Søholm skulde plyndres; formodentlig for at hindre dette tog greven pant i Søholm, og det aftaltes, at Anders B.s søn, *Bent*, skulde følge med krigsfolket derud for at passe, at alt blev vel forvaret. Men love og aftale var lett, at holde det var da meget sværere. Soldaterne blev ført af den rå Bastian v. Jessen, som ikke var grevens mand, og det er klart, at greven har været ganske ude af stand til at værne Søholm. Her styrede som sagt fru Ermegård, og hos hende var søsteren Clara og de børn, der havde været på Stege slot. Der blev ikke forsøgt noget forsvar mod den fjendlige overmagt, der officielt vel endog måtte modtages som hjælpere. Bastian kunde således strax begynde plyndringen og udførte den grundig. Da Bent Bille havde reddet en

sum penge, hvormed han begav sig på vejen til København, satte Bastian efter ham og tog pengene fra ham. Fru Ermegård rejste også til København til faderen. Denne klagede til greven, der atter lovede at holde sine løfter! Men samme nat blev Anders B. igen fængslet og ført over til Malmø, 13. Marts, ligesom flere andre af de fornemste Sællandske adelsmænd. Meget muligt var de bedre forvarede der end i København; de blev i Malmø hele året ud. Anders B. mistede nu også de forleninger, som greven havde givet ham, navnlig Vordingborg og Stege. Da hans ejendom, Søholm, var udplyndret, havde han nok grund til i breve fra fangenskabets at klage, at han nu kun havde „den blotteste jorden“ tilbage. Johan Friis, der fulgte med den sejr- rigt fremrykkende konge Chr. III, glemte dog ikke sit ophold på Søholm og sørgede for, at høsten der blev bjerget i efteråret 1535. Da skrev han nemlig til sognepræsten, hr. Peter i Magleby, at han skulde lade bønderne møde til høstarbejdet på egen kost*), da der ingen husholdning var på gården.

I Januar 1536, da man vel kunde forudse, at „grevens fejde“ vilde ende med nederlag, har lederne villet sikre sig gidsler for at lette nederlagets vilkår, og derfor sendes de fangne Danske rigsråder til Meklenborg og indespærres på slottene Lübtz og Neustadt, hvis ruiner endnu kan ses. Anders B. med broderen Hans og sønnen Bent sad først på Lübtz, senere på Neustadt. Fra dette fangenskab har Anders B. skrevet mange breve, navnlig til fætteren, biskop Ove Bille, til hvem han anbefaler sine ulykkelige moder- og faderløse børn. Heri fremtræder det smukkeste træk i Anders B.s karakter, hans varme kærlighed til sine børn.

Imidlertid går begivenhederne sin gang i Danmark. De menige borgere tror, at der kæmpes for Chr. IIs genindsættelse, skönt intet lå fjernere for lederne i alle partier. I December 1534 havde købstedmændene i Sælland, Skåne, Falster, Lolland og Møn besluttet at yde 4 0/0 af alt, hvad de ejede, til kong Christierns frelse. Lybækkerne indkasserede gerne disse store summer. I dette ærende er Jörgen Wullenwever selv tilstede i Stege, hvorfra han 4. Maj 35 skriver til rådet i Lybæk, at han

*) Denne ordre lader formode, at det ellers var skik på denne tid, at hovbønderne fik kosten på gården, hvad der ialfald i langt senere tid faldt bort.

af (den tidligere i Stege nævnte) Hinrich Nibur*) har fået 100 mark sølv (20—30,000 kr. nutidsværdi) til at lønne landsknægtene med. Dette er formodentlig skatten af Stege borgere. Men i virkeligheden var nederlaget sikkert, og det blev afgjort ved

Det middelalderlige tårn i Lübz.

Gengivet efter Die Kunst- und Geschichtsdenkmäler des Grossherzogthums Mecklenburg-Schwerin. Bd. IV. S. 534.

slaget på *Øxnebjerg* 11. Juni 1535, hvor de kæmpende på begge sider overvejende var Tydskere. Æren for sejren tilkommer feltherren Johan Rantzau. Her faldt den store urostifter, erkebiskop Gustav Trolle, Anders B.s søstersön.

*) Samme Hinrich Nybur havde et skib, der senere forgik under Møn, hvorfor han af Chr. III fik tilladelse til at optage, hvad gods han deraf kan bjerge. Manden synes at have været en i Stege bosat Lybækker.

Efter slaget på Øxnebjerg underkastede sig hele Fyn, og det blev hårdt medtaget af de Tydske landsknægte. En Svensk flåde under *Måns Svenson* havde imidlertid forenet sig med den Danske under *Peder Skram* samt nogle Preussiske skibe. De havde kæmpet med Lybækkerne under Bornholm og Møn. Da flåden kom hertil, vilde Svenskerne gå iland og plyndre øen som fjendeland; den hyldede jo endnu greven. Men Peder Skram forbød al plyndring, og dette voldte mytteri imod ham ombord, så det nær havde kostet ham livet. Kongen (Chr. III) lod i den anledning foretage en undersøgelse, men forhørene oplyste, at Svenskerne ikke havde andet at klage over end, at Peder Skram ikke vilde tillade dem at plyndre på Møn og småøerne. Kongen støttede forbudet, der også synes at være oprettholdt, om end der blev inddrevet en brandskat. Således kan Møn takke den brave Peder Skram for, at øen ikke dengang blev plyndret af Svenskerne.

Flåden gik derefter til Svendborgsund, hvor den erobrede 10 Lybske skibe 16. Juni. Da havet således var rensed, blev kongens hær overført til Sælland, og allerede 24. Juli begyndte Københavns belejring. Med undtagelse af denne by og Malmø underkastede hele landet sig den ny konge. Fra alle sider strømmede begæring ind om beskærmelsesbreve, og kongen udstedte en mængde sådanne, dog kun med den truende betegnelse „indtil videre“. Alle var grebne af angst og søgte beskyttelse. Selv bønder på små øer som Bogø og Farø skaffede sig sådanne breve. Samtidig uddeltes nu de godser og len, som modpartiets mænd havde ejet eller besiddet. 21. Juli fik således *Sivert Grubbe*, som Anders B. 5 år tidligere havde skikket til Møn, kongeligt følgebrev på Søholm. Dagen efter fik Mogens Göyes søn, *Albert Göye*, Stege len; dog forhøjedes afgiften til 600 mark og halvdelen af de uvisse indtægter. Albert G. var blevet såret og fangen i slaget ved Svendstrup, men atter befriet, da Ålborg blev erobret af Johan Rantzau. Det var måske en belønning herfor, at den unge mand fik så stort et len, dog skyldes det vel i endnu højere grad faderens indflydelse; denne havde en menneskealder tidligere havt Stege len. Men Albert G. kom med strenge vilkår for Stege by — se herom i Stege bys bog s. 148 flg. Byen synes at være bleven hårdest behandlet af alle de købstæder, der havde sluttet sig til greven; de havde jo også ødelagt et kongeligt slot. Kort efter fik

Albert G. også følgebrev på Spejlsby kloster samt på kongens gårde i Keldbylille, som Hans Stigsön havde havt, og i Thostenæs, som formodentlig Fikkelslægtens arvinger havde siddet inde med. Der udstedtes beskærmelsesbreve både for øster- og vesterherred.

På Elmelundgård sad — som andensteds nærmere fortalt —

Albert Göye.

Clavs Eggerdsön Ulfeld som Roskildebispens lensmand. Under de gentagne skifter på bispestolen har han også måttet underkaste sig greven. Han fik nu et lejdebrev på 6 dage for at komme og forhandle med den ny konge. Imidlertid udstedes et kongebrev til bønderne under Elmelundegård, at de i hans fraværelse skulde være hans foged hørige og lydige. Han må imidlertid snart være bleven forsonet med kongen; thi allerede

kort efter fik han et kongebrev, der forbød fiskerne at hugge i lenets skove (Klinteskoven og Nørreskov). Han beholdt altså Elmelundegård, og året efter fik han som kongens „mand og tjener“ lensbrev på Spejlsby hospital, som Albert Göye altså må have afstået, formodentlig fordi der krævedes en stedlig mand til leder af klosteret, og Albert G. fulgte kongen og hæren. Vel sagtens af samme grund sættes Hans Urne til at opkræve ekstraskatterne på Møn, navnlig „madskatten“*) til hæren ved København. Alt kirkekornet skulde Clavs Ulfeld indsamle. Allerede på denne tid har kongen altså lagt beslag på kirkegods, vel med forbehold af den kommende endelige ordning. Endnu ved midtsommer 1537, da kongens kroning foregik, er der til denne højtid fra Møn kun tilsagt Clavs Ulfeld.

Som vi så, var grev Christoffer i Januar 1535 blevet nødt til at bryde med Anders B. og rigsråderne og at kaste sig i folkepartiets arme. Han søgte nu at vinde borgernes stemning igen. For få måneder siden havde han tvunget Stege borgere til at tilbagegive Anders B. det meste af det plyndrede gods. Nu i Febr. 1535 giver han samme borgere en belønning for den samme bedrift, idet han udsteder det bekendte gavebrev, hvorved han på kronens vegne til evig ejendom skænker borgmester, råd og menighed i Stege Ulfshale og Ulfshalefang (Hegneden). Navnet er også blevet læst „Vesthale“ og varieres også på andre måder; skriveren i København har øjensynligt ikke været stedkendt. Ulfshale havde dengang en god egeskov og store græsgange. Byen har dog næppe fået tid til at høste hø en eneste gang; thi ved midsommerstid kom Albert Göye med strenge ordrer fra den sejrende kong Christian, og da er det nævnte gavebrev utvivlsomt blevet kasseret. Næste gang, vi hører om Ulfshale, er i 1595, da det atter hørte til den kongelige ladegård. Først i 1769 — ved domainegodsets salg — erhvervede Stege borgere Ulfshale for 1425 rd og Hegneden for 2260 rd., en pris, der i forhold til hartkornet (knap 7 tdr.) var 5 gange så høj som gennemsnitsprisen for øens øvrige hartkorn. Senere er begge dele blevet udskiftet og er for en stor del kommet i landboernes besiddelse.

I efteråret 1535 har Albert Göye som lensmand ladet straffe-

*) Ligningen af denne skat giver den oplysning om forholdet mellem præster og degne, at de første udreder 3 gange så meget som de sidste.

dommene gå over Møn. Beretningen herom i Stege bys bog må dog rettes i et hovedpunkt. Af Billeættens historie var hentet den antagelse, at Anders B. skulde have udført straffen. Dette kan ikke være rigtigt. I 1534 var han grevens mand og har da umuligt kunnet straffe dennes venner. 1535 og det meste af 1536 sad han fangen, og først 1540 fik han atter Stege len; men da var straffen forlængst foregået. Ifølge traditionen blev oprørets ledere henrettede omkring Mortensdag 1535, og i de nærmest følgende år indkræves høje brandskatter af byen.

I rigsarkivets topografiske samling på papir findes under Møn nogle lister, der vistnok hidrøre fra Albert Göyes straffedomme, og de er derfor (formodentlig af Gram med blyant) betegnet med året „1535?“. Disse lister, der ikke hidrører fra Anders B.s arkiv, indeholder navne på en mængde personer på Møn, der er gjort fredløse. Den mindre liste omfatter 25 personer, der ere „fredløse gjorde på Mønbo landsting“. De høre alle hjemme på landet, ingen fra Stege, og de fleste betegnes som römlinger ☉: sådanne, som uden forlov er flygtede fra godset. De fleste, måske alle, ere kongsbønder.

Disse römninger har formodentlig nok været en følge af oprøret, men de er forfulgte ved det almindelige værnething for brudd på stavnsbåndet. Hvis de 25 alle høre hjemme på krongodset, må det formodes, at et tilsvarende antal have været tiltalte til stavns af de private godsejere, hvorom dog ingen efterretning haves.

Den store liste synes at indeholde direkte *straffedomme* over deltagerne i oprøret uden påberåbelse af römning. Da domstolens art ikke nævnes, må det formodes at have været en standrett eller et slags kongeligt retterthing under *Albert Göyes* ledelse. At der ingen forbindelse er mellem de to lister, fremgår af, at ingen af dem på den første liste er nævnt på den anden. Den store liste indeholder ca. 100 personer, idet der flere steder nævnes „börn“ eller „sønner“; forskellen mellem disse to udtryk antyder, at også nogle kvinder er blevet dömt. Navnene stammer fra alle egne af øen; dog langt de fleste fra Østerherred. Over 10 er fra Stege, indbefattet börn eller sønner, Det vilde have været af interesse, om det kunde ses, hvorledes de domfældte fordeler sig på kongens, bispens og de private godser; men dertil lå godserne for spredte. Kun en enkelt nævnes udtrykkeligt som kongens tjener (fæster på krongodset)

og ligeledes en enkelt fra et privat gods (fru Elnes i Vestud); men dette må være rent tilfældigt, der må være mange flere af begge slags. Noget kan tyde på, at der har været forholdsvis få dømte fra de private godser; måske har godsejerne beskyttet hver sine, da de var interesserede i at beholde dem på gårdene. At vi blandt de domfældte genfinder den kongelige skovfoged, *Jens Hvid*, og hans broder i Hjelm, undrer os ikke efter det tidligere fortalte. At de dømte er spredte over hele øen, viser oprørets omfang. På listen findes også en *Per Fris i Ålebæk*, som må antages at være den samme, der endnu 1533 var Møns landsdommer. Dette tyder også på, at hele øen har rejst sig i kamp for den gamle konge. Når Per Fris siden ses at have afhændet sin gård til kronen, står dette måske i forbindelse med, at han en stund har været fredløs og måske er blevet benådet mod at afstå sin ejendom, formodentlig den sidste selvejergård på Møn, således som det skete i så mange egne af landet.

En hel række mænd — også nogle fra Stege — ses at være blevet dømte fredløse „på börns — sönners eller brødrers vegne“. Sådanne rettskrænkelser kan vel tænkes under standretternes regimente. Men det kan også forklares af en praxis, som Anders B. allerede tidligere havde indført: at lade bosiddende mænd borge for slægt og venners tilstedeværelse i tilfælde af tiltale. Det havde før kun gjældt borgen i penge; efter oprøret er denne praxis altså udvidet til selve straffen, når pengene ikke er blevet betalt for de flygtede börn.

Formodentlig har fremgangsmåden været en lignende som i Jylland kort forinden, hvor bønderne herredsvis måtte afstå deres ejendomme eller betale høje bøder. Formodentlig er de få selvejere på Møn herved forsvundne og alle de øvrige ilagte høje bøder. Når disse ikke blev betalt, er vedkommende dømt fredløse. Herpå tyder det formentlig, at der på listen foran 4 navne er skrevet ordet „bøt“, som vistnok betyder „bødet“. Dette må forklares således, at de 4 mænd (alle fra Stege) først bagefter har betalt bøden, og således friet sig fra fredløsdømmen. Når dette ikke er tilfældet med nogen fra landet, ligger grunden formodentlig i vornedskabet. Hovedmændene er sikkert her som i Jylland blevet henrettede. At alt dette er foregået i efteråret 1535, kan også ses af et brev, som kongen skrev fra lejren for København den 2. Nov. og hvori han siger, at bønderne „plus-fres“ hver dag jo mere jo mere. Det synes, at den ny konge

har ønsket at standse forfølgelsen mod bønderne, som ialfald på øerne næppe har været de ledende i oprøret.

Hele riget var nu erobret af Johan Rantzau og hans Holstenske soldater; kun København og Malmø holdt sig hele året om. Malmø overgav sig dog i April 1536, København holdt ud under usigelige lidelser til 29. Juli. Ambrosius Bogbinder dræbte sig selv; grev Christoffer måtte på sine knæ gentagende bede kongen om tilgivelse. Blandt betingelserne ved overgivelsen var også den, at samtlige de i Meklenborg fangne Danske adelsmænd skulde — ikke frigives — men udleveres til kongen. Dette skete også den 14. Aug., efterat grev Christoffer havde givet dem vidnesbyrd om, at de havde tjent ham troligt. Selv erklærede de, at de havde hyldet greven på Chr. IIs vegne, førend Chr. III var blevet taget til konge i Danmark. Og dette forholdt sig også rigtigt; Anders B. havde hyldet greven den 4. Juli 1534, og samme dag havde den Jydske adel indledet forhandlingerne med daværende hertug Chr.; men denne var først 18.—19. Aug. blevet hyldet som konge og kun af Jyderne, medens riget iøvrigt var delt. Af de 12 fanger i Meklenborg fik de 8 deres frihed imod at underkaste sig kongens vilje og navnlig anerkende den omvæltning, som samtidig foretoges af landets forfatning. Men de øvrige 4: Anders og Hans Bille, Otto Krumpen og Johan Urne blev holdt i fængsel i Haderslev, indtil deres sag kunde blive pådømt af rigsrådet. Efter Malmøsfald havde lederen der, Jörgen Mønster, vidst at indynde sig hos kongen, og vejen dertil har sikkert været at forråde de forbindelser, han havde havt med de 4 adelsmænd og da navnlig med Anders B. Denne skriver nemlig i den anledning til Johan Fris og sigter sikkerlig til Jörgen Mønster, når han beklager sig over at være bleven bagtalt hos kongen af dem, som havde ført riget denne skade på. I et par måneder måtte de sidde og vente i Haderslev i stor spænding, medens kongen var optaget af den store omvæltning på rigsdagen i København. Da denne var sluttet, forenede deres slægt og venner sig „med alle de fruer og jomfruer“, som var samlede i København, om at gå i forbøn for dem hos kongen. Da frafaldt denne tiltalen*) imod dem,

*) Paludan-Müller hævder, at kongens adfærd mod disse mænd var ulovlig og „tyrkisk“. Vel var det snarere rigsrådet end Chr. III, der kunde kræve tiltale mod Anders B. Men kongen var på denne tid så opfyldt af mistillid særlig

og sidst i November kom de til København, efterat 6 rigsråder var gået i borgen for, at de skulde blive foreløbig i en borgers hus i byen. Naturligvis måtte de underkaste sig den ny tingenes orden og desuden afstå alle len og panter og være udelukkede af rigsrådet*)

Således endte da den store krise for Anders B. Hvad der var tilbage af hans privatejendomme, fik han beholde; til julen 1536 kunde han endnu samles med sine børn på det udplyndrede Søholm. Men han var så dybt ydmyget og forarmet, at man ikke skulde vente, at han kunde rejse sig igen. Og dog, hvem der kendte ham, vidste, at hans spændkraft var uovervindelig. Det varede kun få år, inden han var påfode igen.

Imidlertid var den *store omvæltning* foregået, som kaldes „reformationen“. Strax efter Københavns overgivelse havde kongen ladet indkalde en almindelig rigsdag, der skulde møde den 15. Oktober og forhandle om en ny statsskik; også biskopperne blev indkaldt; måske kunde der ad denne vej være nået til en rimelig ordning uden vold. Men sagen kom til at gå helt anderledes. Den store hær af lejede landsknægte, som kongen havde samlet i og om København, skulde snarest muligt aftakkes; men forinden skulde mandskabet have den resterende sold betalt. Kongen havde ingen penge, og de tilstedeværende rigsråder tvivlede også om at kunne skaffe det fornødne, landet var jo udpint af krigen. Da forlangte de Holstenske råder og befalingsmænd, at kongen skulde tage med magt, hvor der var noget, og kirken var fremdeles det laveste gærde at komme over. Det gjaldt altså at udføre et statskup med militairmagt. Først var det planen at fængsle *hele* rigsrådet og derefter formodentlig at gennemføre enevoldsmagten. Men både verdslige og kirkelige rådgivere advarede kongen herimod. Man valgte da at dele magten mellem kongen og adelen og lade det gå ud over prælaterne og kirken. Natten mellem 11. og 12. August blev de 3 i byen værende biskopper fængslede og de øvrige i dagene derefter, og alt deres gods blev tillagt kongen.

til hr. Anders, så at det — som oven nævnt — endog gik ud over Jörgen Wullenwever på pinebænken.

*) Af de 12 fangne var Knud Pedersøn Gyldenstjerne den eneste, der beholdt sin Plads i rigsrådet. Grunden kan være hans had til Chr. II; men officielt har han kunnet påberåbe sig, at han var tvunget med våbenmagt af Anders B. til at udlevere Nykøbing.

Morgenen efter blev de verdslige rigsråder hentede op på slottet og tvungne til at underskrive en erklæring, hvorved de godkendte, hvad der var sket, mens byens porte var lukkede i 3 dage. Den del af reformationen, som bestod i inddragelsen af kirkegodset, var altså udført, inden rigsdagen trådte sammen. Idet de verdslige råder således blev nødt til at svigte deres kollegaer, led de selv et sådant knæk i deres anseelse, som det varede adskillige år for dem at tilbagevinde. Foreløbig måtte de finde sig i forhøjede lensafgifter og stærkere kongemagt. Ved den hele omvæltning regner man, at indtægten af krongodset steg til det *tredebelte*, og kongen kom i besiddelse af næsten halvdelen af alt jordegods. Nu kunde de fleste soldater hjemsendes, en del blev dog lagt i borgeleje rundt om i landet for at hindre enhver modstand.

Inden rigsdagen trådte sammen, må der være forhandlet mellem kongen og adelen; thi man ser, at de på forhånd har enedes godt om at dele den ny tids politiske rettigheder og udelukke kirkens mænd.

Rigsdagen bestod af ca. 1200 medlemmer, deraf 4 borgere fra hver købstad og nogle bønder for hvert herred. Udsendingene fra Møn er ikke nævnte, sandsynligvis var borgmester Mikkil Andersön deres anfører. Hovedmødet holdtes på Gammelortv, hvor rigsdagsbeslutningen („recessen“) vedtoges ved høje råb. Men borger og bonde har næppe vidst, hvad de gav deres bifald til. Recessen er tydeligt nok en overenskomst mellem kongen og adelen, hvorved kongen vel fik broderparten, men adelen også fik store rettigheder*). Gennem rigsrådet delte den magten med kongen. Den fik rett til at tilbagekræve alt det jordegods, som dens fædre havde skænket til kirkerne for sjælemesser, som nu ikke mere kunde holdes. Den vandt tiendefrihed for sine hovedgårde og eneadkomst til en mængde ny len af bispe- og klostergodset, som kongen havde bemægtiget sig. Den ny kirkeordning nævnes kun flygtigt, men den kom året efter ved kirkeordinansen af 2. Sept. 1537.

Da rigsdagsmødet sluttedes, trådte marsken, *Tyge Krabbe*, frem med hatten i hånden og takkede kongen for hans nåde. Hr. Tyge havde været den stiveste af de gamle katolikere, men også den mest beskæmmede i grevens fejde.

*) Tidligere mente historikerne, at adelen fik det største bytte, senere, at næsten det hele tilfaldt kongen. Sandheden ligger nok derimellem.

Ingen slægt havde lidt så stort et knæk som *Billerne*. Blandt de faldne biskopper havde de to: Thorben og Ove Bille, og de fleste andre var sat ud af deres samfundsstillinger. Et umådeligt fald fra magtens toppunkt i 1533! Af biskopperne blev Joachim Rönnow hårdest behandlet, fordi kongen særlig gav ham skylden for, at der i 1533 ikke blev foretaget kongevalg. Han blev flyttet omkring i forskellige fængsler indtil sin død 1544. Da de andre bisper kom løs, skal han have sagt, de måtte skamme sig, at de ikke kunde gøre ham løs. Havde de alle været fangne og han alene været løs, vilde han have friet dem. Men i det store nederlag synes alle de forbundne at have svigtet hverandre.

Anders Billes alderdom.

I 1536 havde Anders B. nået dybden af bølgedalen. Det følgende år tilbringer han med at ordne sig på Søholm*) og redde, hvad han kunde af det tabte; men det forslog ikke, genrejsningen vilde tage lang tid, og han begyndte at blive gammel, 60 år. Da fattede han en dristig plan. Rigsråden, den rige *Peder Lykke*, havde været Anders B.s gode ven. Han var en af de få Jydske herrer, der havde fulgt hr. Anders' opfordring til at hylde greven, da han overgav sit len, Ålborghus, til skipper Clement. Det siges derefter, at han døde hos sin ven Anders B. på Søholm i 1535. Efter at Johan Rantzau havde erobret Alborg 18. Dec. 1534, er Peder Lykke formodentlig flygtet til Sælland. Indtil 18. Jan. 1535 var Anders B. hjemme, og i denne tid må altså Peder Lykke være blevet syg og er død på Søholm; der siges intet om, at han skulde være dræbt ved gårdens plyndring. Men vennens sygeleje og død må have forøget pinligheden for Anders B. og hans børn i disse farefulde dage. Peder Lykke, der ejede store godser i Jylland og på Fyn, havde efterladt sig en enke Kristine Høeg og flere børn, deriblandt datteren, jomfru *Anne Lykke*, som nu var nogle og tyve år, og som Anders B. altså har kendt fra barnsben. I September 1537 rejste han nu over til Fyn og forhandlede med enken, fru Kristine, om datteren. Partiet blev hurtigt aftalt med moderens og slægtens vilje, og brylluppet stod strax efter (14. Oktober) på Søholm. Det hændte da undertiden, at bryllupper holdtes

*) Fru Pernilles arvegods var efterhånden overgået til børnene, da hun var død for ham.

hos brudgommen, og i dette tilfælde har hr. Anders vel sagtens villet vise, at han havde rejst sig så vidt efter nederlaget, at han kunde holde sit eget bryllup. Bruden synes ikke at have gjort indvendinger, skönt hun på engang blev moder til 16 børn, hvoraf dog nogle var døde, mens de ældste var ældre end hun. Hun synes hellerikke at have fortrudt sit ægteskab med en gammel mand, thi efter dennes død — 18 år senere — giftede hun sig med marsken, Otto Krumpen, der da var ca. 75 år gammel. Men måske har de gamle mænd bidraget til at gøre hende gnaven; thi hun fik senere ord for at være arrig og gerig, og inden sin død pådrog hun sig en skarp strid med kronen. Hun bragte Anders B. sin fædreneav, godserne Nörlund og Demstrup ved Mariager og part i Hverringe på Fyn. Nörlund blev snart efter solgt, og for salgssummen udkøbtes medarvingerne af Hverringe. Demstrup nævnes ofte i Anders B.s regnskaber. Med disse to gode godser var grundlaget skaffet for en ny storhedstid. Sålænge Anders B. levede, synes Anne Lykke at have været tilfreds og at have stået i godt forhold til sine mange stevbørn, som runebrevet af 1547 tyder på. Senere blussede striden op om hendes fædrene arv.

Samtidigt begynder Anders B. at komme i nogen forbindelse med kongen. 12. Aug. 1537 havde han ligesom andre adelsmænd deltaget i kongens kroning. 27. Okt. sad han i et kongeligt retterthing. Som en af de 8 herrer, der havde borget for Chr. II's ubrødelige fangenskab, fik han 16. Maj 1538 brev fra kongen med ordre til at møde for at forhandle om slotsloven på Sønderborg. Brevet er stilet med den sædvanlige formel til „os eiskelige hr. Anders Bille, ridder, vor mand og tjener“, men er ellers endnu køligt med en skarpt affattet ordre om at møde „uden undskyldning“. Brevet er, som Chr. III's breve ofte, påtegnet „ilig, ilig, ilig“ ɔ: haster. Derefter er i tillæget aftrykt et brev, som formentlig hører til 1538. Når det med blyant er påtegnet 1530 (af Hans Gram?), er dette ialfald urigtigt, da brevet er stilet til kong Chr. III fra Anders B. og bærer vidnesbyrd om dennes overordentlig ydmyge tale til kongen. Da striden med biskop Knud Henriksön Gyldenstjerne var endelig bilagt 1533, drejer dette brev sig formentlig om en tvist med fætterten, Knud Pedersön Gyldenstjerne på Tim, som da stod kongen nær, og som 1539 blev befalingsmand på Sælland sammen med Anders B. Denne lægger stridens afgørelse ganske i kongens hånd.

Anders B. forstår også hurtigt at vinde kongens gunst, og dertil har formodentligt bidraget, at Jörgen Mønter samtidigt har fundet det klogest overfor kongen at tilbagekalde sine onde ord om Anders B. m. fl.

Den 18. Jan. 1539 får hr. Anders indbydelse fra kongen til at holde fastelavn ved hoffet og „*gøre sig glad med os*“ i nogle dage i en snævrere kreds. Hermed er isen brudt; fastelavns-gildet 1539 danner et vendepunkt i Chr. IIIs regering. Hidtil havde Tydske rådgivere og krigsøverstere haft hovedindflydelsen i det af dem erobrede land, der oversvømmedes af fremmede embedsmænd, skönt dette stred mod kongens håndfæstning. Men nu begyndte det at se truende ud i forholdet så vel til Sverrige som den Tydske kejser. Chr. III indså da, at det var nødvendigt at forsone sig med de Danske ledende slægter og skaffe sig dygtige hjælpere af Dansk rod. Herved har kansleren *Johan Friis* været stærkt medvirkende, og han skyldte netop Anders B. oprejsning, da han i nødens tid havde fundet tilflugtsted på Søholm og tildels derved havde foranlediget slottets plyndring ved B. v. Jessen. Fastelavns-gildet, hvortil der først kun var indbudt „nogle få af vore elskelige undersåter“, havde udvidet sig til en sammenkomst af den Sællandske og Skånske adel; her er den endelige forsoning kommet istand, og Anders B. har sikkert udfoldet hele sit talent som vindende mægler for at fuldbyrde forliget. Derpå tyder det også, at han selv blev *genoptaget i rigsrådet*, ligesom han kort efter fik sin gamle stilling som *befalingsmand på Sælland* med Knud P. Gyldenstjerne som hjælper. Anders B. tog rask fat på sin opgave, og allerede 5. Maj kunde han meddele kongen, at han ved møder i Roskilde og Næstved med adelens og byernes sendebud havde ordnet Sællands forsvar. Derefter følger en livlig brevvexling mellem ham og kongen, og derpå blev han udnævnt til statholder i København, en post, der efter det hidtidige system havde været delt mellem en Dansk og en Tysker. Også Tyge Krabbe fik sin gamle stilling i Skåne tilbage.

Anders B. havde således vundet et fæste, hvorfra han hurtigt steg højt i *kongens gunst*; rige forleninger fulgte snart efter. Sidst i 1539 fik han et af de ledige bispelen i Strø herred. Fra 1. Oktober 1540 får han *atter Stege len*, som Albert Göye altså havde fratrådt; ved lensbrevet af 23. Okt. 1541 bliver han fritaget for al afgift og borgerleje og fik således Møn som *tjene-*

stelen. Dog forbeholder kongen sig ligesom tidligere afgiften af fiskerierne. Samtidig får han atter pant i noget af Dalby kloster-gods. 1543 får han yderligere et kirkelen i Gernherred (Jylland) fri for afgift, og endelig 24. Aug. 1545 får han også det før omstridte Kallehave sogn lagt til Stege på samme måde som tidligere til at yde ægt og gæsteri på hans rejser mellem Stege og København. Han har åbenbart sat en ære i at få netop alle sine tidligere stillinger og len igen og en del mere til. Men også hvad han havde tabt af penge, får han godtgørelse for dels af Stege borgere dels af kongen. Når man ved, hvor svært regeringen i disse år havde ved at skaffe penge til de store krigsrustninger, så forstår man vægten af kongens brev af 18. Juli 1542, hvorved der skænkedes Anders B. „for tro og villig tjeneste, siden han er kommen i vor Tjeneste“ 3000 mark Danske, som i nutidsværdi vel vilde udgøre henved 50 000 Kr., når en tønde korn regnes til $\frac{3}{4}$ mark.

Men det er også en overordentlig *virksomhed*, som den nu 65årige mand udfolder i kongens og rigets tjeneste både i indland og udland. Han synes at have forstået sig på alt muligt både på militaire og borgerlige områder, ikke mindst diplomati-tiet. Efter at have ordnet Sællands forsvar, leder han flådens udrustning i anledning af den 1542—43 truende krig med kejseren.*) Også sendtes han hyppigt til udlandet for at deltage i vanskelige forhandlinger. I disse synes han at bevæge sig som fisk i vandet. Kun med Gustav Vasa har han fremdeles jævnligt ret heftige sammenstød. 1540 skrev han således et skarpt brev til kong Gustav i anledning af en stranding i Bohus len. Kongen kaldte brevet et smædeskrift, og i år og dag førtes herom diplomatiske forhandlinger. Men forholdet mellem de to mænd må have været af egen art; thi trods de skarpe ord blev netop Anders B. sendt i sommeren 1541 til mødet i Brömsebro, hvor det endelig lykkedes at afslutte en forbundstraktat mellem Danmark og Sverrige, og forbundet bekræftedes ved en sammenkomst af begge konger. Efter mødet gjorde kong Gustav afskedsgilde for de Danske udsendinge. Anders B. førte ordet og udtrykte begge parters glæde over, at der nu var opnået en

*) Det er dette krigstogt, der omhandles i hexeprocessen, se Stege bys bog s. 73. Flåden førtes af Mogens Gyldenstjerne; ombord i et af skibene „Michael“ er regnskab og mandtal tildels ført med runer — enten af Gyldenstjerne eller Bent Bille.

evig fred og venskab mellem de to lande. Svenske kilder beretter, at kong Gustav dertil svarede, at „evig er en lang tid“, og at forstyrrelsen af venskabet hidtil mere var sket fra Dansk end fra Svensk side. Han sluttede med en formaning til de Danske at gøre deres til, at venskabet kunde bestå herefter, fra Svensk side skulde det ingen nød have. Dette var öjensynligt rettet til Anders B., der dog ikke svarede. Ingen af kongerne anede, hvad deres sönnar vilde føre i skjold.

Med kejseren og Nederlandene vedvarede ufreden, dog under gentagende fornyede stilstande. I foråret 1541 var Anders B. med den Holstenske kansler W. Utenhof i Regensburg til fornyede forhandlinger om Chr. IIs forhold. Der opnåedes kun at få våbenstilstanden forlænget til 1. Nov. 41. Men da Danmark i løbet af sommeren havde opnået forbundet med Sverrig, blev man dristigere overfor kejseren, allierede sig med Frankrig og beredte sig til krigen med store udgifter. Under disse forhold viser kongen ved brevet af 17. Sept. 1543 en stærk tillid til Anders B. Denne var netop bleven afløst som statholder i København af fætteren *Eske Bille*, sikkerlig fordi kongen vilde bruge Anders B. til diplomatiske rejser. Men da nu krigen truer, kalder kongen ham alligevel til København for at hjælpe fætteren med befæstningen. Også i 1544 ses det, at både kongen og Eske Bille jævnlig kalder ham til byen. At krigstilstand virkelig var indtrådt, ses af Anders B.s breve af 14. Maj 1542 og 16. Oktbr. 1543; men det kom dog ikke til væsentlige sammenstød. Ved *rigsdagen i Speyer 1544* mødte som Danske udsendinge Johan Rantzau og Anders B. m. fl., og her sluttedes 23. Maj en fred, hvorved begge parter forbeholdt sig sine rettigheder, og videre kom man aldrig. Rejsen til Speyer („Spir“) omtales i lensregnskabet fra Stege for året 1543—44. Da Anders B. begyndte sine diplomatiske rejser, har han frygtet for ikke at kunne værges sine økonomiske interesser hjemme. Han fik derfor af kongen beskyttelsesbrevet af 6. Jan. 1541. Til Anders B.s diplomatiske virksomhed henhører også kongebrevet af 17. Juni 1542. Det angår den tidligere nævnte Otto Stigsön, som havde ledet oprøret i Skåne 1525, men som Anders B. dengang havde skaffet fred. Efter atter gentagne gange at have skiftet parti i grevens fejde var han nu påny i kongens tjeneste; men som gammel partigænger havde han mærkelige forbindelser. Blandt disse har han anvist kongen en kvinde, Alhed, og en købmand Henrik

van Hamburg, som begge siges at have fortrinlige egenskaber som spioner. Kongen skrev så til Anders B. og beder ham gøre aftale med disse to og sende dem hver for sig til Holland for at udspjæde fjendens planer.

Da Anders B. havde fratrukket statholderposten i København, slap han for at lede den store uhyggelige *hexeprocess* i 1543. Det blev Eske Bille, der måtte sætte nogle kvinder og 3 præster fra Skåne under tiltale; de beskyldtes for at have „forgjort“ kongens skibe, da Mogens Gyldenstjerne skulde løbe ud med flåden, men måtte blive liggende ved Helsingør for modvind. Eske B. synes at have vândet sig ved sagen, men han får streng ordre fra kongen og navnlig fra dronning Dorothea, at han skulde lade dem brænde. Herom er fortalt i Stege bys bog (s. 73), hvor der også berettes om en samtidig hexeprocess i Stege, som ledes af borgmesteren, Mikkell Andersøn. Mærkeligt er det at se, at den ny tid, der førte „humanismen“ i sit skjold, sætter hexeprocesserne igang og fortsætter dem i over halvandet hundrede år. Helgendyrkelsen var blevet erstattet af hexeforfølgelsen.

Rejsen til Speyer synes at have været Anders B.s sidste diplomatiske sendelse. Han nærmede sig nu de 70 år og holdt sig mest hjemme. Han havde mere end fuldt ud genvundet sin magt og indflydelse; fortsætter dog også i sine sidste år sin deltagelse i regeringsanliggender. Endnu 22. Juli 1548 henvender Islænderne sig til ham med klager over Englændernes overgreb (under Henrik VIII). Men ellers har han delt sin tid mellem Søholm og Stege. Her fortsætter han sin omfattende virksomhed til det sidste. Vi vil nu følge ham til Stege, som han altså havde som tjenestelen siden 1540.

Ethvert *lensmandskifte* medførte en ofte vanskelig opgørelse mellem den afgående og tiltrædende lensmand. *Albert Göye*, gift med Anne Rosenkrands, havde Stege len fra 1535 til 1540, men har næppe opholdt sig her stadigt. Han synes at have været en ret ubetydelig mand, der skyldte faderens indflydelse sin stilling; men afløsningen gav naturligvis anledning til strid med Anders B. Sagen kom for kongens retterthing, hvis dom af 26. Nov. 1542 nærmest synes at være falden ud til fordel for Anders B. Denne måtte dog erstatte Albert G.s efterladte ejendele, hvorom kvitteringen af 19. April 1544 handler. Da først er sagen endelig sluttet. I Stege fandt Anders B. kun ruiner af

Stege slot med sørgelige minder; som tidligere nævnt tog han strax fat på at bygge sig en gård i byen, formodentlig på torvet. Hertil er sagtens de 6000 astrager (gulvfliser) anvendte, som han ifølge brevet af 24. Sept. 1542 modtog fra Helsingør. I Julen 1546 har bygningen sikkert været færdig, thi vi ser ham da indbyde gæster (Eskild Göye) til Stege.

Om end Anders B.s virksomhed i Stege nu næppe var så omfattende som tidligere, træffer vi ham dog jævnlig her, og der findes meddelt i Stege bys bog s. 69—81 en række breve og beretninger om begivenheder her, hvori han har deltaget. Adskillige sager tyder på, at Anders B. nu har søgt at stå sig godt med borgerne. Han var i fortroligt venskab med borgmestre og råd, skönt disse rigtignok måtte betale ham ikke alene de 2000 mark i erstatning for plyndringen 1534, men yderligere 1100 mark for at købe hans støtte i byens krig med bønderne! (Se Stege bys bog s. 77—79.) Han søgte at værne byen imod indkvartering under krigen mod kejseren og giver til grund (23. Sept. 1543, se Stege bys bog s. 70), at på den tid var de fleste af indbyggerne til marked på Falsterbo i silde-tiden. Når dette (i Billeættens historie s. 743) opfattes som et vidnesbyrd om byens fattigdom, er dette dog næppe rigtigt. Fiskeri og skibs fart på det store Skånske marked var netop kilden til byens velstand. I Stege bys bog (s. 146 fl.) er fortalt, hvorledes Stege endnu ved denne tid regnedes mellem Danmarks rigeste stæder. Men mærkeligt nok synes vendepunktet til nedgang netop at være indtrådt ved Anders B.s død (1555). Hovedgrunden var dog, at fiskeriet begyndte at svigte, hvad tydeligst fremgår af kongebrevet 25. Jan. 1556, hvorved fiskerifgiften nedsættes. Mønboerne fritages for bådeafgiften, $\frac{1}{2}$ tde sild af hver båd, hvorimod de skal vedblive at betale „årsild“, 4 ol sild af hver åre, endnu en betydelig afgift, i nutids værdi ca. 10 kr. pr. åre. Mærkeligt nok var der 2 år tidligere indrømmet Skelskør borgere fritagelse for bådeafgiften, når de deltog i det Mønske høstfiskeri; da var Frands Pogvisk kongelig tolder på Møn, og Anders B. var gammel og affældig; ellers vilde han sikkert have varetaget de Mønske fiskeres interesse. Navnlig har han foranlediget gentagne kongebreve, hvorved det forbødes udenlandske købmænd at handle på de Mønske fiskerlejer.

I flere år efter sin anden bosættelse på Møn har Anders B.

været optaget af at bringe orden i sine ved grevefejden forvirrede forhold. Han havde således mistet adskillige vigtige dokumenter, særligt pantebreve i lensbesiddelserne. Eftersøgningen herom bringer ham i forbindelse med den bekendte *Hans Mikkelsons* slægt. Borgmester Hans Mikkelsön i Malmø havde fulgt Chr. II i landflygtigheden og var 1532 død i Holland. Hans datter, *Margrethe*, var gift med *Nikolas Leysner*, der ligeledes fulgte Chr. II og døde som admiral i kejserens tjeneste. Familiens ejendomme i Malmø var bleven delt mellem de sejrende herrer, Johan Rantzau, Tyge Krabbe, Holger Ulfstand og flere. Nikolas Leysner havde været i grev Christoffers tjeneste, og under et felttog i Tydskland havde han af en af grevens folk som pant for et lån på 100 daler fået Anders B.s pantebreve på Stege slot. „Hvorledes han (grevens mand) havde fået disse papirer i Danmark, kan I selv vel tænke“ — skriver Margrethe i breve af 11. Febr. og 2. Juli 1540. Hun siger, at Jörgen Mønster havde løjet hendes mand på; men kunde Anders B. skaffe hende rett hos Tyge Krabbe og hendes arvegods i Malmø, vilde hun sende pantebrevene tilbage. Anders B. skikkede da sit sendebud, Jens Lavrensön, til fru Margrethe i Amsterdam med brevet af 10. Aug. 1541, som ganske ligner brevsriveren. Når han deri påberåber sig, at der nu var fred mellem kejseren og kongen, er det et diplomatisk fif; der var kun sluttet våbenstilstand. Han lover imidlertid at støtte hendes sag, og Margrethe udleverer virkelig brevene til Anders B.s svend, imod at denne gav hende den skriftlige erklæring, at han ikke havde givet hende penge for disse breve, men havde lovet på Anders B.s vegne at skaffe hende sit arvegods i Danmark. Således fik hr. Anders virkelig disse dokumenter igen; det var 4 pantebreve i Stege len, et af kong Hans, to af Fredrik I og et af grev Christoffer; men om hans støtte har hjulpet fru Margrethe, vides ikke. Gården i Malmø, som Tyge Krabbe havde bemægtiget sig, har hun næppe fået tilbage. Derimod synes hendes svoger, *Martin Bussert*, der var blevet kong Chr. III's bygmester, at have fået sin part af godset, 1128 mark; måske har fru Margrethe fået et lignende beløb. Anders B. havde i hvert fald ved denne tid vundet en mægtig indflydelse pány. Megen möje havde han med at opspore de *skibe*, der i 1534 var røvet fra ham. Efterhånden lykkedes det dog at finde nogle og vel også at få dem tilbage. Brevet af 1545 fra et par Rostokker skipperer viser, at

„borgmester og råd i Stege, som *dengang* var i regimentet, med samtykke af de 40 mænd og hele menigheden“, havde solgt dem en skude på 20 læster for en købesum, hvoraf 25 mark endnu ikke var betalt, men som de var rede til at betale, Udtrykket om borgmester og råd, som *dengang* var i regimentet, kan være en bestyrkelse af den opfattelse, som er fremsat i Stege bys bog s. 142 flg., at opstanden i Stege havde indsat et nyt regimente, som året efter atter er blevet kuldkastet. Når der nævnes „de 40 mænd“, kan dette være en fejlhøring for 24, som vi siden kender som antal for borgerrepræsentationen; men det er også muligt, at opstandens ledere har ladet vælge et større antal medlemmer for at tilfredsstille borgerne.

Om Anders B.s virksomhed som lensmand i denne periode findes flere breve, der mest handler om fiskeriet og jagten. Bag på brevet af 1550 er skrevet: „Lave Brok om Regisse fiskerleje“. *Lave Brok* er tidligere omtalt som ejer af Vemmetofte, hvortil hørte noget gods i Sømarke. Han var en meget stridbar herre og har formodentlig villet tilegne sig afgift af det hosliggende Regisse fiskerleje. Navnet skrives også Revisse, Ryvidtzebæk og Reitse; dette sidste er endnu bevaret på nogle huse i nærheden af Pomlerende på nordostkysten af Møn. I anledning af Lave Broks fordring har toldereren, Frands Pogvisk, ladet optage et landstingsvidne, der fastslår, at kun kongen har opkrævet fiskeafgift af Regisselejet. Landsdommer var da *Jens Pedersøn af Ore*, Lavrids Mikkelsøn var herredsfoged i Østerherred, og Mads Rytter var Anders B.s husfoged på Stege ladegård. Revissebæk nævnes også sammen med *Lusselejet* i brevet af 28. Okt. 1544 fra den kongelige tolder Clavs Jensøn, vicar (altså gejstlig) i Roskilde; denne havde solgt silden fra disse to lejer til Anders B., fordi de lå så langt*) fra hånden.

Chr. III tog sig, som de fleste konger, ivrigt af jagten; det vil sige *jagtretten*, hvorimod fredningstider ikke synes at være overholdte. Jagt på kongens enemærker eller med forbudne redskaber straffedes overmåde strengt. Herom fik Anders B. atter strid med Lave Brok på Vemmetofte, der havde jaget på kongens enemærker, særlig Stubberup ris (c: nuværende Stubberup

*) Forsåvidt toldereren boede i Stege, kan Pomlerende nok siges at ligge afsides; men han boede i sildetiden (Aug.—Sept.) i Brøndehøje, og derfra kunde be-liggenheden bedre passe med det nuværende „Rydsebæk“.

have, der her nævnes formentlig første gang) og Østerborg sømose; han havde endog været så fræk at sætte snarer („reb og rækker“), som var forbudt. Da Anders B. meldte dette 1548, tog kongen det meget alvorligt og lod nedsætte en højfornem domstol, bestående af *Peder Skram*, *Knud Gyldenstjerne*, *Børge Trolle* (på Jungshoved), *Holger Rosenkrands*, *Jörgen Venstermand* (et gammelt adelsnavn) og *Clavs Eggertson Ulfeld* (på Elmelundegård). Sagens udfald kendes desværre ikke. I jagtsager var kongen ikke nådig, men Lave Brok var heller ikke god at bides med. Meget galt kan det dog ikke være gået ham, thi året efter giftede han sig med rigshovmesteren Eske Billes datter, Margrethe. Han faldt med ære i slaget ved Svarterå 1565. Mærkeligt nok har Anders B. selv gjort sig skyldig i noget lignende netop samtidigt på sit eget gods Søholm. Juleaften 1548 skriver fætteren Eske Bille til sin „farbrodersön og synderlig gode ven, hr. Anders Bille til Søholm“ og advarer ham og hans naboer (altså i Stevns) om ikke at bruge rårækker, haregarn eller harerækker, da kongen på Sællands landsting havde forbudt sådan jagt for ikke at ødelægge jagten, kongen og dem selv til skade. At dette forbud indskærpes, er formodentlig virkning af den ovennævnte høje kommission.

22. Juli 1552 udsteder kongen dernæst en jagtforordning for øerne. Præster og bønder skal aflevere deres bøsser og armbrøst til lensmændene, og *ingen uden adelen måtte holde hunde* under en bødestraf (højeste bøde) af 40 mark (kan anslås til over 500 kr.). Snart efter fulgte endnu voldsommere jagtlove med dødsstraf for krybskytter og påbud om at hugge fodleddet af hunde, der holdtes af ikkeadelige personer.

Blandt brevene følger nogle kvitteringer for oppebørsler på Møn. I brevet af 13. Juni 1548 bemærkes, at der da kun var to selvejere (jordegne bønder) på øen. I ekstraskat betalte disse 2 daler hver, medens fæstebønder slap med 1 daler, husmænd og arbejdere $\frac{1}{2}$ daler, tilsammen 622 daler.

Brevet fra juleaften 1547 handler om en *bondesön*, Oluf Pedersön fra Thostrup, som abbeden i Sorø skænker til Anders B. Sorø kloster, som fra gammel tid ejede Thostrup by, bestod endnu en stund efter reformationen, om end under andre vilkår og former. Denne julegave, der lett kunde skjule et salg, behøver dog ikke at betyde andet, end at karlen har fået plads

hos Anders B. og derfor løses fra stavnsbåndet til Thostrup og abbeden.

Medens herredsfogederne oftest beskikkedes af lensmanden, ser vi af kongebrevet 30. Juni 1551, at *landsdommeren* også på Møn udnævntes af kongen. Det er den her nævnte *Clement Andersön* af Sømarke, der fører bøndernes sag mod Stege by (se bysbogen s. 77). Han fungerer som landsdommer allerede 23. Juni, formodentlig foreløbig ansat af Anders B. Derefter er han rejst ind til kongen og er kommen tilbage med kongelig udnævnelse.

Regeringen strider stadig for at hævde købstadens enerett på handel og håndværk; dog ser vi, at kongen tillader, at Fanefjords bønder måtte beholde deres egen landsbysmed, som dog ikke måtte befatte sig med finere smedearbejde. *)

Skødet af 4. April 1555 handler om en gård i *Borre* („Borgh“), som slotsfogeden *Mads Rytter* i Stege har købt. Det har formodentlig været købstadgrund, da landet jo var fæste og altså ikke således kunde sælges, med mindre det netop skulde være en af de to selvejergårde. Beliggenheden viser hen til den østligste gård i den daværende købstad. Når der i skødet tales om skov, ager o. s. v. er det formodentlig kun den sædvanlige skødeformular. Blandt vidnerne nævnes en mand fra Nyborgh, måske første gang, at Nyborre nævnes istedetfor det nedlagte Højby eller Høvemærk.

Under hensyn til, hvad der om præsterne er forklaret i Stege bys bog s. 165, bemærkes, at kongebrevet af 17. Marts 52 ved titlen „hr.“ viser, at Hans Stolt virkelig var præst.

14. Febr. 1555 indkaldes for sidste gang Anders B. til orlogs med 7 væragtige karle og Clavs Ulfeld på Ermelunde med 1.

Anders B. havde også genoptaget sin *private virksomhed* som forretningsmand, hvorved han arbejdede sammen med borgmesteren i Stege, *Per Mikkelsön*. Herom melder brevene af 1549, 51 og 53. De sender nu også skibe til England. I forbindelse med brevet af 1551 findes et langt brev på Latin fra Anders B. Denne har kunnet tale flydende Tydsk, vel snarest

*) Oprindelsen til enkelte landsbyhåndværkeres senere frinæring.

Plattydsk, og har kunnet skrive Latin. Det ses ikke, om han har talt Fransk, som svogeren Jørgen Lykke. I den mellemrigske forhandling mellem Norge, Sverrig og Danmark mærkes endnu ikke nogensomhelst sproghindring. Til England skriver Anders B. altså på Latin, og brevet skildrer alle de ulykker, som havde ramt skibet på rejsen og i Skotland. Han fortsætter også sine *ejendomshandler*; således havde han købt en gård i Flakkebjerg herred af *Antoniklosteret* i Præstø, mens dette endnu var ved sin velmagt; men han lader handelen thinglæse 13. Juli 1545, da klosteret kom i armod. Det var dette kloster, hvori fru Pernille i sin tid havde ladet sig indskrive som lægsøster. Meget var nu forandret!

Mest besvær havde Anders B. ligesom de fleste familier i samtiden med stridigheder om *arv og skifte*. Hans svigermoder Anne Gyldenstjerne og hendes anden mand, Predbjörn Podebusk, var døde, og arvingerne efter dem skiftede arven uden hensyn til Anders B. Denne protesterede kraftigt, og kongen dømte „af sin øvrigheds magt“ ved brev af 29. Juni 1543, hvori han endog i skarpe udtryk giver Anders B. rett.

Som ovenfor nævnt havde han ved sit andet ægteskab fået part i en række store godser, som han mageskiftede således, at han beholdt Hverringe på Fyn og Demstrup ved Mariager, hvorved han dog havde måttet låne 1000 daler af svogeren. Så længe han levede, synes forholdet mellem hans børn og den unge stevmoder, Anne Lykke, at have været godt; herom vidner brevet (med runeudskrift) af 6. Marts 1545, hvori alle sønner og svigersønner lovede hende, at hun efter Anders B.s død skulde beholde alt, hvad denne herefter købte, og desuden skulde hun have en svær guldkæde, som han nylig havde anskaffet. Men aldrig såsnart var Anders B. død, før striden udbrød mellem enken og stevbørnene om hendes fædregods. Herredagsdommen af 25. April 1557 afgjorde endelig sagen til fordel for enken, og derved var Hverringe og Demstrup tabt for Billerne. Der var dog nok igen: Søholm, Bregentved og Markiegården i Skåne foruden meget strøgods og gårde i København og Stege.

Anders B. regnedes dog langt fra blandt de rigeste af tidens stormænd. I 1545 sattes han kun til 500 daler i ekstraskat, hvilket dog senere forhøjedes til 1000 daler. Men samtidig var fæteren Clavs Bille på Bohus sat til 3000 daler.

Medens fættrene Ove, biskop, og Eske, rigshovmester, har

efterladt sig et berømmeligere navn i historien, så har Anders B. navnlig på sine gamle dage også nydt en meget stor anseelse; brevet af 24. Sept. 1544 fra brodersønnen, Thorben Bille, viser, at han er blevet betragtet som familieoverhoved ikke alene for sin egen linie, men også for Egedelinien, broderen Hans'. Det vilde have været ham en knugende sorg, om han havde set, at hans egen blomstrende linie, Søholmslægten, ganske uddøde inden århundredets udgang. Vi skulle nu kortelig se, hvorledes det gik hans mange børn.

Anders B.s sønner havde alle fået en omhyggelig undervisning, dels i huset hos lærde mænd i Malmø og København, dels ved ophold i udlandet, men ingen af dem blev til noget betydeligt; Søholmlinien synes at være afblomstret med Anders B.

Den ældste søn, *Bent Bille*, synes mest at have slægtet moderen på, efter hvem han arvede Bregentved. Vi har set, at han brevvexlede med hende fra Paris, og hun har formodentlig draget ham ind på den gejstlige bane. Optaget af sine studier, blandt andet af runeskriften (se ovenfor), har han været mest tilbøjelig for et stillfærdigt liv; men blev dog med faderen revet ind i grevefejden og fulgte med i fangenskabets. Man mærker dog også hos ham et heftigt sind, som kunde løbe af med ham. I nogle år opholdt han sig i Norge, hvor han 1547 havde fået Tønsberg len. Her kom han i trætte med nabolensmanden, *Erik Ugerup*; ved et gilde hos Bent B. blev der efter tidens skik drukket tæt, og en af Erik Ugerups mænd drillede da Bent ved at spørge ham, hvad en broget ko hed på Tydsk og Fransk. Formodentlig har han sigtet Bent for at prale af sin udenlandsfærd; men nu blev han så vred, at han gav spørgeren en sådan lussing, at denne trillede under bordet. Striden herom måtte sluttelig henskydes under kongens kendelse. Skönt Bent B. ved reformationen havde mistet sin egentlige kirkelige stilling*), vedblev han at være ugift. Han havde på Tydsk nedskrevet en sætning, som vistnok er betegnende for ham: „Langt hellere leve sikkert i armod end pines ved frygt og bekymring i rigdom“.

På denne tid hærgede pesten ofte i Danmark; under et besøg på Søholm 1551 blev Bent angrebet af sygdommen, men

*) Dog beholdt han enkelte præbender, således landsbyen Nybølle, formentlig i Smørum herred. Det Mønste Nøbølle var bispegods og som sådant nu indtaget under kronen.

denne gang reddet ved søsteren Ermegårds trofaste pleje. Anden gang fik han sygdommen 1555 og døde da nogle måneder før faderen, kun 46 år gammel.

Frands Bille gik i skole hos Frands Vormordsön i Malmø, kom siden i kongens tjeneste, fik forskellige len og blev endelig viceadmiral under Peder Skram. Han var gift med *Edel Hardenberg af Hvedholm* på Fyn. Formodentlig under hensyn til den truende krig har Frands og søsteren Ermegård 15. Jan. 1563 udtaget Anders B.s breve af tårnet på Søholm; de er siden blevet gemt i en kiste i Fruekirke i København, nu i rigsarkivet. Frands B. faldt i det første store søslag i syvårskrigen 11. Sept. 1563. Han efterlod sig to sønner, *Anders* og *Erik*, som begge „kom for skade“ at dræbe hver en mand. Trætte i drukkenskab har formodentlig været anledning i begge tilfælde. Erik B. dræbte sin egen fætter Jörgen Rud, efterat denne havde slået ham i ansigtet. Det medførte lange forhandlinger mellem slægtterne og store mandebøder. Begge brødre døde *ugifte*, henholdsvis 1573 og 1590.

Hans Bille gik det ikke bedre. Han var ligeledes i kongens tjeneste. Medens broderen Frands havde Silkeborg slot som len, var her indlagret som fange en borger fra Malmø af Hollandsk herkomst ved navn *Johan Holzapfel*. Da broderen, Hans B., i 1548 var der i besøg, kom det en dag til en så heftig trætte mellem brødrene, at det udartede til en tvekamp med blanke våben. Holzapfel, der var tilstede, sprang da imellem for at skille dem ad, men da kom Hans B. — som det siges — uforvarende til at jage sin kårde igennem ham, så han døde på stedet. Det må vel også være sket i fuldskab. Herom kom det til lange og pinlige forhandlinger — se brevene af 5. og 24. Decb. 1549 — der først afsluttedes 1557, da Hans B. slap med at betale 2000 daler. Han boede på Søholm og døde *ugift**) allerede 1558.

Thorben Bille opdroges hos professor *Niels Hemmingsön* i København, gik siden i udenlandsk krigstjeneste, men kom hjem og deltog i syvårskrigen som oberst ved Daniel Rantzaus regiment. Han døde *ugift* 1572, efterladende sig mange børn, der dog ikke regnedes til slægten.

*) Det lader til, at ved denne tid har de gamle været villigere til at gifte sig end de unge.

Den yngste broder, *Eggert Bille*, fik undervisning hos professor *Chr. Morsing* i København. Han boede på Markiegården og var gift med *Abel Kås*, men døde barnløs før 1586.

Mellem de ældre børn havde der været en *Oluf*, opkaldt efter morfaderen, men da han var død som barn, fik en yngre søn navnet *Oluf*, der tilligemed en broder *Movrits* døde som børn i 1534. Endelig må der have været en søn *Christoffer*, der antages at være falden som ung i Grevefejden.

Foruden disse 9 sønner har der været 7 døttre. Af disse kender vi følgende:

Ermegård var som den ældste opkaldt efter farmoderen og var sikkert også den betydeligste. Hun var gift med *Jörgen Podebusk* til Krapperup, lensmand på Svenstrup ved Køge, hvor moderen, *Pernille*, er død i hendes arme 1533. Manden døde i fangenskab allerede 1535, og fru Ermegård flyttede da til Søholm, hvor hun var en omhyggelig moder for sine mange sødskende og styrede gården i de farligste tider. Hun døde barnløs 1564.

Anne Bille blev opdraget i et Benediktinerkloster ved Ribe under bedstemoderens tilsyn, da dennes mand, *Predbjörn Podebusk*, var lensmand på Riberhus i en menneskealder, og *Anne* var opkaldt efter bedstemoderen. 1532 skriver denne til datteren, fru *Pernille*, og spørger om *Anne* skal „højere op i klosteret“, hvilket formodentlig vil sige, skal stræbe efter en abedissestilling. Bedstemoderen råder dog til at modtage et frieri fra *Knud Henriksøn Sparre* til Klogerup i Skåne. Ganske visst taltes der ilde om ham, „men giftermål nu er sjelden i verden“, og „han er kommet af godt“. Fru *Pernille* har øjensynligt været imod at give datteren til *Knud Sparre*, har vel hellere set hende blive i klosteret og der komme „højere op“. Formodentlig har *Anders B.* afgjort sagen, så trolovelsen kom istand allerede ved herredagen 1532. Brylluppet fandt dog først sted nogle år efter. Men den unge fru *Anne* døde allerede 1551.

På fru *Anne Gyldenstjernes* ord om, at giftermål nu var sjelden i verden, støttet af den kendsgerning, at en mængde kendte personer ved denne tid levede ugifte, har man bygget den opfattelse, at ægteskabernes antal i det 16. årh. virkelig var aftagende, hvad enten man søger årsagen i legemlig eller sjælelig sygdom eller som *Brasch* (*Bregentved*) i den — ligesom i vore dage — oprivende overgang fra gammel til ny tid. Det turde vel

også være et udslag af renaissancens individualisme, der stræbte at afkaste alle bånd. Brasch bemærker derhos, at denne tidsstrømning stod i modstrid både til det foregående og efterfølgende århundrede.

Sidsel blev gift med *Niels Parsberg* og døde 1566.

Klaras liv indeholder en roman. I forrige bind omhandles fru *Anne Rud*, datter af lensmanden på Stege hus, *Jörgen Rud*, og gift med den mægtige *Henrik Krummedige* på Bohus slot. De havde datteren *Sofie*, der blev gift med *Eske Bille* (*Anders B.s* fætter). Det er *Anne Ruds* brevveksling navnlig med datteren *Sofie*, der er en hovedkilde til samtidens slægtshistorie. Især beskæftiger hun sig med forlovelser og bryllupper. Hun fortæller da også om *Klara Bille*. *Henrik Nielsön Rosenkrands* (af *Vallø*) var trolovet med *Margrethe Gyldenstjerne*, søster til den Fynske bisp, *Knud Henriksön Gyldenstjerne*. Imidlertid er der 1530 kommet noget ivejen imellem dem; *Anne Rud* kalder det dunkelt en „underlig tidende“, men siger ikke, hvad det var. Officielt angives, at de var næstsødskendebörn og derfor ikke måtte få hinanden efter kirkeretten; dog kunde der fås dispensation fra denne slægtsgrad, og slægtskabet vidste man jo også, da de trolovede sig; men som offentlig grund kunde det jo nok bruges. Alligevel vakte dette stor forargelse. Al slægten „var derover“ (drøftede sagen) i 3 dage, og da „er det nu Gud ske lov kommen til en god ende“. Hr. *Henrik* skulde give *Margrethe* et „orsags“ (skadesløsheds) brev, at han ikke ved andet end godt om hende, og tillige måtte han skaffe hende fra *Rom* et pavebrev om, at hun måtte gifte sig igen, skönt hun havde været trolovet brud. Det skete også, og *Margrethe* tabte næppe på byttet, da hun nogle år efter blev gift med den brave rigsmarsk *Erik Banner* på *Kalø* slot; men da var begge noget til års. *Henrik Rosenkrands's* sande grund til skilsmissen giver sig utvivlsomt tilkende derved, at han få dage efter trolover sig med *Klara Bille*, og *Anne Rud* tilføjer, at de skulde „gives tilhobe idag eller imorgen“. Som tidligere nævnt virkede denne opløsning på gåden naturligvis til yderligere skærpelse af arvestriden mellem *Anders B.* og *Gyldenstjerne*, som dog forsonedes 3 år efter (1533). Men jomfru *Klaras* bryllup kom hverken til at stå idag eller imorgen. Det blev tværtimod længe udsat — man ved ikke hvorfor. Har hr. *Henrik* været en lunefuld person? Så kom grevefejden, under hvilken han havde den ovenomtalte

brevvexling med svigerfaderen. Da det så gik denne galt, må hr. Henrik have sluttet sig til den ny konge, thi i foråret stiller han som lensmand på Gulland 5 skibe til Peder Skrams flåde. Denne modsætning har vel skilt ham noget fra Anders B. Da krigen var endt, og Anders B. i Oktober 1537 fejrede sit bryllup med Anne Lykke, kom Henrik Rosenkrands ikke med til brylluppet, og der høres intet om giftermålet med Klara Bille. Et par måneder efter kom ulykkens bud fra Gulland, at hr. Henrik 5. Dec. 1537 var styrtet med hesten udenfor Visby og havde slået sig ihjel. Sagnet tilføjer, at brylluppet var bestemt, og Klara sejlede til Gulland, hvor det skulde fejres. Hr. Henrik red da sin brud imøde til stranden, hvor hun landede; men der styrtede hesten, og han døde. Sagnet tyder på, at ulykken er blevet opfattet som en straf for det brudte løfte. Men selv synes hr. Henrik ikke at have troet, at brylluppet vilde komme istand, thi i sit testamente havde han bestemt en „sjæiegave“ til Klara Bille og hendes søster (hvilken nævnes ikke). Dette meddeler broderen, hr. Oluf Rosenkrands på Vallø, i et brev til Anders B., hvori han tilsikrer søstrene denne gave.

Derefter var det familiens hensigt, at Klara skulde have Henriks broder, Christoffer R. Men nu vilde hun selv råde og valgte *Jakob Sparre* til Svanholm i Skåne, med hvem hun blev gift 1540; hun døde 1560. Knud og Jakob Sparre (som ikke var brødre) toge del i skiftet efter Predbjörn Podebusk og Anne Gyldenstjerne, der — som ovenfor nævnt — blev underkendt af kongen. For at gøre dette godt igen, skrev de begge til Anders B. brevet af 7. Nov. 1543, hvori de skyder skylden for det urigtige skifte på en slægtning, fru Anne hr. Klavs^{*)}, men overlader afgørelsen til Anders B. selv.

Der har formentlig endnu været to døttre, *Margrethe* og *Pernille*, der døde tidligt. Den sidste af Anders B.s mandstamme døde 1590, den næstsidste af døttrene døde 1566. Da var der kun en tilbage, *jomfru Ingeborg*, der aldrig blev gift, men opnåede en høj alder, døde 1608. Hun arvede efterhånden alle sine sødskende og adskillige af deres børn, men levede i

*) Denne fru Anne Krognos var fru Pernilles yngre søster † 1572, gift med hr. Klavs Podebusk † 1540. I nationalmusæet er opbevaret en kiste, der har tilhørt dette ægtepar og bærer deres udskårne portraiter og våbenskjolde.

Billedet heraf gengives her. Fru Annes portrait tyder på, at hun har båret hovedet adskilligt højere end sin fromme søster.

uophørlige rettstrætter med udarvingerne. Hun kaldtes „den rige arving“ — og blev et karikeret udtryk for slægtens begærlighed efter gods. Som godsejer var hun hård^{*)}, og egenhændig pryglkede hun sine piger. Tilsidst ejede hun 3 store godser i Sælland (deriblandt Søholm og Egede), 2 i Skåne, 2 i Jylland og et i Fyn (Hvedholm). Hun boede afvejlende mest på Hvedholm og Egede, der kaldtes Jomfruernes Egede, og der fortælles, at hun stadig skiftede opholdssted, så de, der havde penge at kræve af hende, ikke kunde finde hendes værnething. Denne jomfru,

Kisten med fru Anne Krognos' billede.

Ingeborg Bille, findes nævnt i Stege bys bog s. 37. Ved år 1590 solgte hun til Stege by „det hus, som kaldes *Papegøjehus*“ for 30 daler. Måske er det den plads, der nu kaldes skydevænget, og som formodentlig har hørt til St. Knuds gildesbrødres papegøjeselskab (fugleskydning). Vi ved ialfald, at Anders B. benyttede St. Knuds gildeshus som kornlade. Hans ejendomme i Stege er formodentlig gået i arv til datteren.

Vi har nu set, hvorledes det gik til, at en så blomstrende familie som Anders B.s kunde uddø i løbet af en menneskealder. Vi vender nu tilbage for at følge den gamle mand til graven. Han har hele sit liv igennem haft kæmpekræfter, kun éngang vides han at have været alvorligt syg. Det var i 1529, da han var angrebet af den såkaldte *Engelske svedesot*, der da

*) 12. Marts 1567 dömmet kongen hende til at gengive Knud Nielsøn af Førlev hans fæstegård, som hun havde frataget ham for misligholdelse af jordafgiften.

hærgede frygteligt. Endnu i Juni 1549 — 74 år gammel — er han ombord på flåden under Møn, hvorfra han skriver et brev til Eske Bille. I 1555 rasede pesten; den ældste søn, Bent, døde først. 23. Oktober*) døde Anders B. i sin gård i Stege, over 80 år gammel; han antages at være født 4. April 1475. Hans lig førtes til Søholm og begravedes i sognekirken der, *Magleby kirke*, hvor, hans første hustru, Pernille Krognos, forlængst havde fået

Mindetavlen over Pernille Krognos i Magleby kirke.

hvilested. Til hendes minde havde han på kirkens nordre væg ladet ophænge en rund tavle, hvorpå er malet et billede af Christi opstandelse. Frelseren stiger op af graven med en korsfane i venstre hånd, og velsignende med den højre. Den Romerske vagt ligger sovende ved graven. Ved venstre side af denne knæler *fru Pernille* med foldede hænder og siger: „Min Gud og skaber, i Dine hænder befaler jeg min sjæl“, hvilke ord er gengivet på et slynget bånd. Ved foden ses Krognos våbenet,

*) Billeættens historie har urigtigt November.

en örnehäm. I baggrunden er korsfästelsen fremstillet. Tavlen hænger endnu på sit sted, og derfra er vedføjede billede taget. Denne tavle har bevaret mindet om den fromme, troende kvinde, som måske selv har ladet den udføre. Indskriften er tilföjet sålydende: Anno domini 1533, 14 dage efter påske, døde ærlig, velbyrdig kvinde, fru Pernille hr. Anders Billes, ligger her begravet. Gud hendes sjæl have.

Et ganske andet indtryk giver den *store gravsten*, som Anders B. selv senere har ladet udføre til at nedlægges foran højalteret i samme kirke. Da den var bleven stærkt slidt af fodtrin, er den nu taget op og stillet oprejst ved korets nordre væg. Stenens ramme dannes foroven af 8 våbenskjolde, repræsenterende Anders B.s aner, på den ene side ligeledes 8 våbenskjolde, tilhørende fru Pernilles aner, og på den anden side Lykkernes aneskjolde*). I midten er udhugget et billede af Anders B. i fuld rustning og ved hans side fru Anne Lykke i rig konedragt. Fru Pernilles billede findes kun på mindetavlen. Længs randen er en indskrift på Dansk, der med de meget stærke forkortelser ser således ud:

„Her : ret : fö : høue : alte' : huil' : Erlig : ok : velb'drig : mā : her : A⁻ders : bil⁻lle : st^eng : ridd' : ā : Søhol⁻ : ö : 15 □ mz : erlige : ok : velb⁻dige : qⁱner : siē : ke' : husf^ver : frw | Pernille : her : Oluf : Stises : dott' : st^eng : ridd' : ā : Bold^vp : ö 1533 : die : ap^l : 27 : Oc : f^v : Ana : her : Ped' : lyck' : dott' : stng : ridd' : ā : Hverrig : i : Fyn : ö 15 □ g^d : glede : thm | alle.“

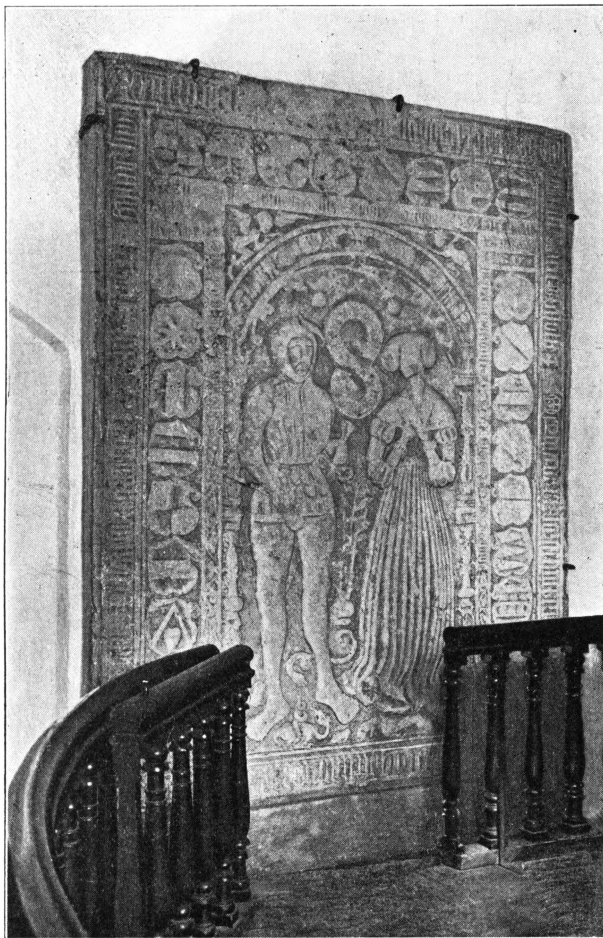
Denne gravsten er udført ikke længe efter Anders B.s bryllup med Anne Lykke, Der er ladet plads åben for deres kommende dødsdage (ö ɔ: obiit = døde). Men børnene forsömt at tilföje dagene, hvilket forövrigt ofte er tilfældet på gravstene.

Med opløsning af forkortelserne lyder teksten således:

„Her rett for højalteret hviler ærlig og velbyrdig mand, hr. Anders Bille, strenge ridder af Søholm, døde 15 . . . , med ærlige og velbyrdige kvinder, sine kære husfruer, fru Pernille, hr. Oluf Stises datter, strenge ridder af Bolderup, døde 1533, 27. April, og fru Anne, hr. Peder Lykkes datter, strenge ridder af Hverringe i Fyn, døde 15 Gud glæde dem alle!“

*) tilhørende slægterne: Bille, Frille, Lunge, Basse, Limbæk, Grubbe, Galminde, Rud, Gyldenstjerne, Krognos, Lykke, Høg, Krabbe, Grubbe, Basse m. fl.

Om der i billederne er tilstræbt nogen portraitlighed, vides ikke. Selv udtrykket „her ligger begravet“, passer ikke altid; fru Anne Lykke er således ikke begravet her. Skade, at der ikke

Gravstenen over Anders Bille.

af Anders B. findes et så udmærket portrætmaleri som af ætteren Klavs Bille; se Billeættens historie. Der findes et tegnet billede, der har været anset for at forestille Anders B., men det har næppe værdi uden for dragtens skyld. Det her gengivne billede findes i Tycho de Hofman: Historiske efterretninger om

velfortjente Danske adelsmænd. III del. Kbhvn. 1779, s. 329. Det er betydeligt yngre, men det er ikke udelukket, at et ældre billede kan ligge til grund for det.

Vi slutter her beretningen om Anders Billes bevægede liv, typen for samtidens stormænd med de rige evner og stærke

lidenskaber, kun tildels beherskede af klog beregning, der dog brister i de hårdeste prøver. Hans egne personlige tanker og følelser har han i regelen vidst at skjule. Kun kærlighed til sin store børneflokk kan undertiden rive ham ud af sine beregninger. Hans følelse som *Dansk mand* skimtes enkelte gange, således under en retssag i 1550. En bonde på Lilleheddinge, Niels Olsön, havde tjent under en Tydsk foged på Højstrup. I en strid med denne havde han sagt, at han ikke mere vilde tjene nogen Tydsker. Han takkede kongen af Danmark, han var hans

husbonde, men de Tydske skulde få tusinde djævle i Danmark. Da han blev tiltalt for disse ytringer, værgede han sig således: „Hvi må jeg ikke sige dette, da dog hr. Anders Bille på Søholm og Lave Brok på Vemmetofte har sagt det samme?“ Således har Anders B. altså tænkt og sagt, når han var mellem sine egne.

Det er mænd af Anders B.s art, der bærer skylden for, at middelalderens samfund måtte gå tilgrunde; men det var også ham og hans ligesindede, som dannede kernen i den bevægelse, der siden satte en stopper for den ved reformationen indtrængende Tydske indflydelse og bragte den i sig selv brave Christian III til at føle sig som Dansk konge. Omslaget skete ved år 1540, og deri har Anders Bille en ikke ubetydelig andel. Man vil indvende, at de Danske herrer handlede i egen interesse ved at holde Tydskerne ude, og der vil kun kunne svares, at drivkraften sikkerlig var sammensat, som så ofte er tilfældet.

*Anders
Bille Niels*

Tillæg til Anders Billes historie, breve og dokumenter.

Som bekendt er der opbevaret adskillige brevkister, der rækker tilbage til middelalderens slutning. Af disse arkiver er Anders Billes et af de fyldigste; det opbevares i rigsarkivets samling af privatarkiver og indeholder ikke alene modtagne breve, men også koncepter (nogle egenhændige) til breve, han har afsendt.

Da det vilde være altfor vidtløftigt at aftrykke alle disse sager, er her foretaget et uddrag efter bedste skøn af afskriveren, hr. cand. Jessen, og forfatteren. Som regel er udeladt, hvad der ikke vedrører Møn, dog er taget med, hvad der særlig kan bidrage til at give et billede af manden. Grændsen herfor er ikke lett at drage.

De meddelte breve, hvoraf kun få har været trykt før, om end tidligere benyttede, er behandlede noget forskelligt. De ejendommeligste er gengivne med den oprindelige rettskrivning og udtryk; andre er aftrykte med nutids klædedragt, men med bevaring af nogle ældre taleformer. Atter andre er kun gengivne i registerform. Det herom foretagne skøn kan naturligvis også være tvivlsomt. Et fuldstændigt diplomatarium er her altså ikke; og mange breve er hentede fra andre kilder.

Brevene er ordnede i rækkefølge efter tiden og slutter sig altså ikke altid til omtalen i teksten; men de vil dog være lette at finde efter årstal og dato. Hvor det er anset fornødent for almindelige læsere, er hvert brev forsynet med nogle forklaringer. En tvivl med hensyn til forståelsen er udtrykt ved „?“.

1505 ³¹/₁.

Mester *Mattis Markvordsön*, vor kæreste, nådige herres skriver og toldner på Møn, gör vitterligt, at — 6 nævnte bosatte borgere i Haderslev — for ham har vundet på deres sjæls gode tro og sanning, at denne brevviser, Oluf Bertelsön, som Oluf Gudmundsön pågreb for en spejder, er deres medborger og købmand i Haderslev — dette vinder¹⁾ jeg fremdeles med mit indsegl.

Givet på Bryndehøffue²⁾ Sanctæ Birgittæ virginis aften MDV manu mea (med min hånd).

¹⁾ vinder, vundet ∴ vidner, vidnet.

²⁾ Tolderen boede på *Bröndehöje*, hvor lensmanden skulde underholde ham.

1505 ²¹/₃.

Kong Hans giver Jörgen Jensen, vor embedsmand på Krøgenge gård¹⁾, Christiern Nielsen, vor embedsmand på Tryggevælde, og Cristiern Brun fuld-
magt og befaling til strax nu på fredag næstkommende i det allerseneste at
samles og drage til Møn for der grangivelig at forfare, hvorledes kronens
skove, som ligger til vort slot Stegehus, ere medfarne i den tid, afdøde Jörgen
Rud havde dem i væрге og forsvar, samt at give os elskelig Anders Bille, vor
hofsinde, dette beskrevet. — Givet på vort slot Nykøbing mandag næst efter
søndag qvasimodogeniti²⁾ 1505.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

1505 ³/₄.

Jegh Kirstine Eriksdather³⁾, Jören Rwdss effther⁴⁾ lewerskæ, hwess siel
gwdh haffue, giör vitherlicth och kenis megh *met thene myn wdskornæ*⁵⁾
skriffth ath hawæ anthwordet welbördigh swen Andherrs Byllæ then torsdagh
nesth effther quasi modo geniti söndagh, som jeg anthwordet hanwöm slosslogen
po Stygæ effther wor nodigæ heris befalingh, som er försth hwndredh sydher
flesk, eth hwndredh och xij fore kropæ och lamæ kropæ, jtem siw koo kropæ,
jtem en tönde fwl⁶⁾ syldh, jtem en theynæ⁷⁾ smör, jtem ii tönder mel, jtem ij
lesth Dansthöll⁸⁾, en lesth j here⁹⁾ kielderer, j lesth i spisæ kielderer, jtem
en tönde Tyssthöll, jtem iii tönder godh myödih, jtem lxxx gossæ kropæ, jtem
en handh quern, jtem iii brögæ kar, en brögæpanæ, jtem vii grödher store och
smo, jtem iij kiellæ¹⁰⁾, then störstæ po j tönde, jtem en röstih¹¹⁾, jtem eth
braspidh¹²⁾, jtem j brandæ jern, jtem en godh mwlw¹³⁾, en godh tenkanæ¹⁴⁾,
jtem xij here fadh, jtem x stobæ, store och smo, j trækanæ, en smörwecth, ii
godæ dwgæ, en ny benkæ dynæ aff rod lasth¹⁵⁾ vndher forith met hwidæ
ledher¹⁶⁾, jtem vj ny hiwndæ aff rodh lask¹⁵⁾ vndher fforith met hwidæ leyer¹⁶⁾,

¹⁾ Krøgengegård er nu kun et voldsted ved Maribo; senere er Søholt opført der.

²⁾ Første Søndag efter Påske.

³⁾ Altså Rosenkrands.

⁴⁾ Exempelvis er her i dette brev med udhævet tryk vist de mange opløste forkortelser. I de følgende breve er disse forkortelser ikke fremhævet.

⁵⁾ udskåren skrift. Dokumenter udfærdigedes ofte dobbelt og udklippedes fra hinanden i takker for at bevise afskriftens ægthed.

⁶⁾ fuld af rogn, modsat tom sild.

⁷⁾ = tine, ask, æske, et lille mål smör, hvoraf der kun var lidt, da det ikke kunde holde sig.

⁸⁾ Formodentlig Danziger øl.

⁹⁾ herrekælderer.

¹⁰⁾ kedler.

¹¹⁾ rist.

¹²⁾ bradspid, stegespid.

¹³⁾ mulle = skål.

¹⁴⁾ tinkande.

¹⁵⁾ last, lask, lesk, leydske ∴ klæde fra Leyden.

¹⁶⁾ ledher og leyer ∴ læder, skind; ofte nævnes læderlagen.

jtem en here sengh, jtem j andhen sengh, jtem en bözæ¹⁾, jn othingh oc in neyfwl aff pwlwer²⁾ j, jtem aff ladægoren primo xii kiör, iiiii kaluæ jth ar gamlæ, jtem xx ffor, jtem xx lam, jtem xx gamlæ swyn, jtem xx grisser, jtem ii woen hestæ, j woghen, jtem xxiiij pwnd rwff³⁾) och vii skepper sodh j jordhen, jtem j pwnd hwedæ sodh, ii lesther biwgh po loffydh, j lesth hafre po loffydh. Ath jeg forneffndæ Kirstine Eriks dother thette fforneffndæ kenes ath hawæ anthwordet fforneffndæ Anderss Byllæ, tryker jeg myth jncellæ nedhen po thenne mynnæ wdhsbornæ skriffthi. Anno dominj m d v sammæ dag, som for skrewet standher.

L. S.

(Orig. på papir, forneden udskåret i uregelmæssige flige; seglet, hvori ses Rosenkrandsernes skaktavlede skræbjæike, påtrykt forneden i grønt vox. Bag på to gamle påskrifter.)

Samme dag.

Christine Eriksdatter, Jörgen Ruds efterleverske, erklærer, at velbyrdig svend, Anders Bille havde betalt hende 2000 Danske mark penninge for det pant, som Jörgen Rud og hun havde i Stege slot og len, alt på kong Hans's vegne, hvorfor kongen lades kvit og fri for alt ydermere krav fra hendes og hendes husbonds arvingers side.

Skrevet i Stege Thorsdag næst efter Søndag quasimodogeniti 1505.

(Original på papir, segl forneden.)

1505 ⁷/₄.

Vij efftherscreffne Cristiern Brwn vdi Meltoffthe⁴⁾) och Cristiern Nielsön pa Tryggewelle, wepnere, wor nadige heris embismend, giöre alle witterlighth meth thette wort obne breff, ath wij effther wor kere nadige herris befalningh, höffborin förstis koningh Hansz, wore forsamlede pa Möen ath offuerse the skowe, kronens, som til ligge Stege sloth, och grantske, hwor som the ære met farnæ vdi Ørghen Rudz tiidh och til fornæ. Tha wore wij försthi vdi Grönwedh met flere danne mend, som ther tha nwerendis hoss ware, som ære Jens Budde, Henrik Tickersön, borgmesther, och Marchor Skade, byfogit vdi Stege; sowæ⁵⁾) wij, ath han er meghit illæ met faren, thij ath megle bögher ære rodhwgnæ och mestedelen ære styffwede aff gamelth hogh⁶⁾) och nyth. Tisligisth ware wij vdi Nörræ skowæ, huilken som sammeledis er met faren. Ffremerdelis Klinth skow och Hoffuit skow met Wlshalen ære wet theris welmagth. Och ware wij pa the skowæ vdi fellighss, som her Moghens Göyæ lodh skiffthe jndtil kronen, tha haffuer han wæret meghit forhogghen, vdhen huat som han nw vdi sex aar forbeddredh er. Ath so vdi sandhedh er, som forscreffuit standher, thet witne wij met wore jndcegle tryckendis nethen

¹⁾ bössé = kanon.

²⁾ formodentlig en nævefuld krudt.

³⁾ o: rug; rugvangen var altså besæt med henved 80 tønder.

⁴⁾ Holsted sogn på Lolland.

⁵⁾ o: så.

⁶⁾ o: hug.

thette worth obne breff och tilbedendis forscreffne Jens Budde, Henrik Ticke-
sön och Marchor Skade trycke theris jndcegle nethen thette obne breff. Datum
castro¹⁾ Stege feria 2^a proxima post festum sancti Ambrosij anno domini
mdquinto.

L. S. L. S. L. S. L. S. L. S.

(Fem i grönt vox påtrykte segl, de 2 første adelige, resten bomærker.
Orig. på papir.)

1508 ^{23/2}.

Alle mend, thette breff see eller höræ læses, helse wii Marquard Skade,
byfogit i Stege, som then dagh sadh vdi domer sted pa Mønbolandztingh,
Iens Budde och Per Iepsön, borgmestere i Stege, ewinnelige met gud och göræ
wittherligt met thette worth obne breff, ath aar effther gudz byrdh mdoctauo
then onsdagh nest fore sancti Mathie dagh pa Mønbo landz tingh for oss och
menighe tingmend och almwæ, som then dagh forscreffne landztingh sögt
haifthe, wor skicket erligh och welbyrdigh mand Anders Billæ, höfuitzmand
pa Stege, ludelige spurdhe Henrik Stoll aff Rabymagle ath, om han wildhe
hollæ then condrakt, som them emellom war pa then skytz²⁾ hest ok fodher-
folæ, som forscreffne Henrik Stoll ey födh och holleth vdi Wincencij, her
Moghens Göys, Ørghen Rudz tiidher³⁾ och ey heller vdi forscreffne Anders
Billes tiid, sithen han annamedhe Stege sloth och so til thenne dagh. Tha
frem gik forscreffne Henrik Stoll jnnen iijj stocke och openbarlige tilstod, ath
then condragt, som them wor giort emellom om forscreffne skytz hesth och
fodherfolæ, then wildhe han fulkomelige hollæ i alle madhe. Pa huilke ord och
artickle som forscreffne Anders Billæ fik och fremledhe eth tingswitne aff
xij danne mend, som ære Per Grothe, Iens Bosön aff Frendrope, Lauris aff Ny-
gardh⁴⁾, Iens Wildreng aff Rabymagle, Matis Henriksön aff Østermarke, Lase
Iepsön aff Westud, Hans Grothe aff Tubillæ, Niclas Persön aff Bitzinge, Iens
Stwre, Per Fickesön, Niels Jepsön och Hans Persön aff Stege. Tisse forscreffne
xij danne mend wtginge aff Mønbo landztingh them hwer met annen atberade,
och the om forscreffne ærinde welberadde igen indkomme jnnen iiii stocke;
alle met eth rad, sind och samtycke tilmelthe forscreffne Anders Bille eth
staadigt, fasth och fult tingswitne pa forscreffne Henrik Stolls wederkennilse,
som han samme dagh kendis jnnen iijj stocke. Ath so gik och ford pa Mønbo
landztingh, som forscreffuit standher, thet witne wij met wore indzegle tryckendis
nethen thette worth obne breff. Datum anno, die et loco vtsupra.

(Orig. på papir med 3 segl i grönt vox påtrykte forned, alle bomærker.
Bagpå med samtidig hånd:)

Anders Billæ
Henrich Stool aff Raaby.

¹⁾ borgen.

²⁾ Skydshest, kørehest.

³⁾ Vi har her bekræftelse på rækken af lensmænd: Vincens Iversön (Dyre), Mogens
Göye og Jörgen Rud.

⁴⁾ Formodentlig første gang, Nygård nævnes.

1508 ²⁹/₁₂.

Hanss met gudz nade Danmarckis, Suerigis, Norigis etc. koning, hertug i Slesuig oc i Holsten, Stormaren oc Ditmersken, grewe i Oldenborg etc.

Vor gunst till forne. Wiid, at wij tencke nw icke lenger swo at forholdet¹⁾ oc at forhaale tiiden met thenne feyde, som oss och the Swenske nw i lang tiid emellom standit haffuer oss pa ythermere möde oc vmage, kost oc thæringe oc wore kiere vndersotte till framdelis oc större skade oc forderff, men achte ther pa en ænde at giöre oc ther till nyde gutz oc alle wore kiere vndersottis hielp oc tröst, oc ther pa wele wii vdi the helge trefoldighedz nafn nw vdi sommer nest tilkomendis giffue oss self personligen ind i Suerige met all then macht, wii kwnde aff sted kome, oc haffue nw ther fore efftir wort radz raad forskreffuit oc vdbuddit alle, som friihed oc frelse kendis, thesligiste hwer tywgende²⁾ man aff allmogen ower alt riiget at vedergjöre skade, forderff oc thet store hoffmodt, oss giort er, skickendis tig wort breff till then mene man ther om vdi thit len. Bedendis tig ændeligen oc wele, at tw strax vden all forsömelse lader them swodant wort breff forkyndis, oc skick tig alltingist, efftir som breffuit inneholler, swo at ther leggis vdi hwert legg³⁾ efftir ret mandtall xx men, giffte oc vgiffte, vdentagen engen vden diegene, möllere, hyrder oc the, som forneden xx aar ere, oc lad swo the xix vdaff hwert leggh vdgjöre then tywgende, som ther eblant er før, sterck oc fuldhugse⁴⁾, vell vderddet met harnisk oc werge, hwer annen met armbörst oc hwer annen met swerdstaff eller hellebardt oc hwer en god korde pa siden oc ther till met swo megen kost oc spiisinge, som the well met berneth⁵⁾ kwnde (!) ind till sancti Michils dag först komendis, oc lad engen vild, gunst eller gaffue gange ther fore, swo framt tw wilt her efftir haffue hyldi[st], gunst eller tack aff oss, oc bestill, [at] swo mange, som vdgjöris vdi thit len, worde[r] besörget met skib for theris pe[ndinge], oc ther efftir tha lad nw i tiide thet besti[lle] swo tw besettir oc rosterer swo mange skib, som tilstede ere eller kome for wore köpst[eder] oc anderstedz, swo at allmogen icke ther fore tilbage bliffue, oc fliet⁶⁾ swo, at till hwert skib, som allmogen pa komme i thit len, bestiller (!) for vden rett skib boden en god lempelig iachte bod, swo stor, som skibet kan stör[st] före efftir sig, oc skick forscreffne wor almoge, som vdskulle, for höffuitzmand vdaff hwert herrit then, som dwgeligest er eblant them, oc sendt oss register pa swo mange, som vd kome aff thit len, at wij mwe wide, hwor till wij oss forlade skulle. Item om frii oc frelses men, som vdskulle, wele wii, at tw ther met tilseer, at thet ganger skellig till, som tilbör. Oc rett tig alltingist self efftir at kome oss till tjenste self tolfte⁷⁾, well ferdige met harniske oc werge oc kost oc spiisinge ind till sancti Michils dag först komendis, swo tw ther met fölger then wor almoge, som vdskulle aff thit len, ind till Köpnehaffn, swo tw visseligen framkomer met them vden all forsömelse

¹⁾ forholde det.

²⁾ tyvende.

³⁾ læg, lægd.

⁴⁾ fuldvoxen eller modig.

⁵⁾ bære det eller bjerge det.

⁶⁾ fly det = ordne det.

⁷⁾ Anders B. skal her møde selv tolvte; senere lensbreve nedsatte tallet til 8, ja 4.

otte dage for pingist dag nest komendis at alder seneste, oc thet lad engelunde, swo framt tw wilt haffue wor tack. Befallendis tig gud. Screffuit pa wort slot Wordingborg femtte dag iwle aar etc. mdviiij. Vnder wort signete.

(Bagpå: levninger af seglet i rødt vox og følgende udskrift:)

Oss elskelige Anders Bille, wor embitzman pa wort slot Stege huss.

(Original på et halvark.)

1509 ⁴/₇.

Fuldmagt til Anders B. fra borgmesteren i Stralsund.

1509 ²⁹/₇.

Kongen til Anders Bille, embedsmand på Stege.

Kongen er vel til freds med, at købstedmænd og bønder på Møn nu i den forestående høst løbe til Falsterbode og anden steds under Skåne om deres næring og bjæring, og ligeledes med, at A. B. begiver sig til det mellem ham og hr. Predbjörn i Skåne berammede møde, dog så, at han lader sine svende være på slottet, så at det er vel forvaret, om noget påkommer.

Dateret Københavns slot st. Olufsdag 1509.

(Orig. på et kvartblad med seglet i rødt vox trykt bagpå.)

1509 ²¹/₁₀.

Kongen til Anders Bille, embedsmd. på Stege Slot.

A. B. skal ufortøvet begive sig over til kongen, så at han visselig er her i aften eller senest i morgen inden middag, medtagende sine svende, som nu er rede med deres heste samt sine egne heste og harnisk; de svende, der ikke er rede, skal han lade komme bag efter. Der ligger stor magt på.

Dateret Nykøbing slot de 11000 jomfruers dag år 1509.

(Orig. på et kvartblad med seglet i rødt vox trykt bagpå.)

1509 ²/₁₂.

Kongen til Anders Bille, embedsmd. på Stege.

Kongen sender nu sin høvedsmand Knud Ebbesen med 4 heste til A. B., som skal give dem, der følger hestene, mad og øl til skellighed og hver hest 1 tønde kornfoder hver 10. nat og stråfoder efter behov.

Dateret Nyborg slot sönd. n. eft. st. Andreæ apost. dag 1509.

(Orig. på et kvartblad med seglet i rødt vox trykt bagpå.)

1510 ⁶/₃.

Alle mend, thette breff see eller höræ læses, helsæ wii Marquard Skade, byfogit i Stege och lantzdomere pa Möen, Matis Stub aff Alebek, Matis Henricsön aff Østermarke, Oluff Bille oc lens Hansön, borgere i Stege, ewinnelige met gud och giöræ witterlicht met thette worth obne breff, ath aar effther gudz byrdh mdx then onsdagh nest effther dominicam oculi pa Mönbo landztingh for oss menige tingmend och almwæ, som then dagh fornæffnde landzting sögth hafde, wor skicket erligh och welbyrdigh mand Anders Bille, höffuitzmand pa Stege, lydelige spurde segh fore blan menige almwæ, om ther wore noghre danne mænd, som hoss woræ, och hworlund som thet gigh

och ford¹⁾ pa then tiid, som the karle wtforde och then mwncck for Brynne-höge til the Lybske skiff, som ther tha fram seglde nw vdi höst nest forleden, om nogher badh eller böd them wt atfare met samme bod, anthen fornæffinde Anders Billes swend eller nogher annen mand pa Anders Billes wegne. Tha fremginge jnnen iiii landestocke tisse effterscreffine dannemend, som ære Oluff Skoningh aff Sømarcke, Hans Nielsön aff Mannemarke, som wore pa samme bod, lens Storm, Oluff Rase, Henric Knagh, Friis Nielsön och mange danne mend flere, som tha hoss wore och pa soghe, badhe them so gud hielpe och helghen, ath inghen mand badh eller bödh forscreffne karlæ wt adfare til for^{ne} skiff, hwerken Anders Billes swend eller nogher annen mand, wthen selffwe met theres eghnæ frii williæ och wællöst, wnödde och wtwangde, och for^{ne} Oluff Skoning och Hans Nielsön, som ware pa for^{ne} bodh, openbare tilstode jnnen tinghe, ath the selffwe indstigde vdi bodhen met theres egnæ frii wilkor wthen nogher mantz tilbiwdelsæ, och sagde ydermere, ath hafthe for^{ne} bodh flere karle förth kwnnæ, tha stodhe ther flere wnghe karle, som tha wildhæ wtfaret til for^{ne} skiff. Sammeledes witnede alle for^{ne} dannemend pa theres siell och sandhen, ath Ingwar Kelby, som met wor, gick wnöd, wtwangth och wbedhen til aff nogher mand, ther han treen i bodhen ok ford wd met them til for^{de} the Lybske skiff. Pa huilke ord och skellige witne som for^{de} Anders Bille fik och fremlede eth wwilleligt landtingswitne af xij danne mend, som ære Henicke Hemingsön aff Østermarke, Per Hofmand aff Tostenes, lep Persön aff Kelby lillæ, Heming Persön aff Bitzinghe, Lase Wredher aff Raby-lillæ, Anders Ionsön, Niclas Persön aff Mannemarke, Morten Nielsön, Heming Hansön aff Westud, Niclas Feckesön aff Spidelsby, Lase Olsön och Lase Moghensön aff Swensmarke, huilke for^{ne} xij danne mend wtginghe aff Mønbo landztingh them atberode, ok the igen indkomme jnnen iiii landestocke, alle met eth raadh, sind och samtycke tilmelthe for^{ne} Anders Bille eth stadigt, fast oc fulth landtingswitne pa forscreffne ord oc witne, som forscreffuit standher. Ath so gick och ford¹⁾ pa Mønbo landztingh vdi sandhed, thet witne wii met wore jndzgle trykendis nethen fore thette worth obne bref. Datum anno, die et loco vt supra.

L. S. L. S. L. S. L. S. L. S.

(Orig. på et halvark med 5 segl påtrykte i grønt vox, alle bomærker²⁾.)

1510 ²⁵/₅.

Kong Hans's brev til alle vore kære undersætter, bønder og menige almue, ihvem i helst tilhøre eller tjæne, som bygge og boendes ere på vort land Møn, at de alle og hver særdeles gøre en vold for vort slot Stege efter Anders Billes undervisning og tilsigelse.

Dat. Københavns slot st. Urban pave og martyrs dag år 1510.

Relator³⁾ Anders Bille.

(Orig. på et halvark med segl i rødt vox trykt bagpå.)

¹⁾ for (af fare) ∴ foregik.

²⁾ Markvard Skade har altså ikke ført det adelige Skadevåben. 1508 sad han i landsdommers sted på Mønbo landsting. 1510 synes han at være bleven landsdommer, men samtidig var han byfoged i Stege.

³⁾ Foredrager for kongen. Anders B. har altså været i København 25. Maj.

1511 ^{20/2}.

Kong Hans gör alle vitterligt, at vi af vor synderlige gunst og nåde unde og tillade, at de vore og kronens bønder og bøndersønner, som nu bo og bygge på vort og kronens gods på Møn og som Anders Bille nu i værge og forsvar har til vort slot Stege, ihvor som helst de andensteds på vort og kronens gods barnefødte ere, mue og skulle blive boende og byggende på vort og kronens gods på Møn og ikke deraf deles eller indmæles eller flyttes til stavns igen i nogen måde.

Dat. Københavns slot torsdag næst efter Valentini dag år 1511.

(Orig. på et kvartblad med seglet trykt bagpå.)

1511.

På en trykt blanket med åben plads for navn og datering har forstanderen for St. Antonii kloster i Præstø på abbedens vegne udstedt et brev, hvorved han optager *fru Pernille Billes* i Antonii broderskab og gør hende delagtig i alle de gode gerninger, messer, tider o. s. v., som foregår i ordenens 365 klostre og hospitaler — for hendes gave til hjælp for de fattige brødre, der lider af Antonii ild (helvedes ild) og andre værkrudne og kræblinger. Hun kaldes her „discreta ac nobilis domina“ (beskeden og ædelig frue).

(Efter kirkehistoriske samlinger.)

1513 ^{18/10}.

Oluf Holgersen, kongens foged og embedsmand på Nykøbing, og Oluf Falster udi Cotzelitze (o: Korselitze) gøre vitterligt, at år 1513 S. Lucæ evang. dag var vi forsamlede her på Stege slot efter kong Christierns befaling tillige-med Hans Bille, hovedsm. på Skjoldenæs, Matis Eriksen på Tureby, D. R. R.¹⁾, Hans Rud på Vognserup og Knud Göye på Kestrup. For os i rette var skikket Anders Bille, hovedsm. her på Stege, og Hans Nøddehave, borger i Stege, i anledning af den omtvistede gård i Stege, hvori A. B. har fået indførsel for et pant. For retten blev afsagt, at A. B. skal nyde samme indførsel, indtil han har fået sin betaling, og om han kender sig nogen del eller ret at have til gården for rømnings sag, der om tale ham til efter loven.

Fem adelige segl påtrykte forneden i grønt vox. Orig. på papir.

1514 ^{22/6}.

Ejler Bryske til Dallund giver Anders Bille, hovedsm. på Stege, fuld-magt til på sine vegne at inndele²⁾ en søsterdel, som han har købt i Höffue-mark på Møn, og som skylder et pund korn og nogle penge og havre dertil. Givet i København de 10000 ridderes dag 1514.

(Orig. p. papir med seglet påtrykt forneden i grønt vox.)

1514 ^{1/1}; Anders Hacks kvittering til Anders B.

¹⁾ o: Danmarks riges råd.

²⁾ indkræve ved rettergang.

1514 ¹/₁₀.

Wii efftherscreffne Erick Pors¹⁾, wor nadige herris toldere paa Møen, Lasse Magenssøn, lens Anderssøn, borgmester wthi Stege, Lauris Rode, lens Stissøn, borgere wthi Køge, oc Anders Haldagher, borgere wthi Köpnhaffn, giøre wthterligt oc kiendis met thette wort opne breff, ar effter gudz byrd mdxiiij^o söndaghen nest effther sancti Michaelis dag when fore Brynnehöge fiskeleige wed Rwdleighet²⁾) at fore oss oc fore menige almwge, som ther thaa tilstede wore, wore skicket erlig oc welbyrdug mand Anders Bilde, höfftzmand paa Stege, adspurde thesse efftherscreffne fire dandemend, Rwdher, som war Oluff Perssøn, Ebbe Terckelssøn, Seffrin Ienssøn oc Troels Nielssøn, som vtgiorde ware aff for^{ne} Rwdleige at thale met for^{ne} Anders Bilde om theris bodepenninge³⁾, ffor hwes sag eller i hwad mening the aff for^{ne} Rwdleige ey vtgiffue wille pa wor nadige herris wegne sancti Michaelis dag for^{ne} theris bode penninge, som them met rette bwrde effther reth erildz⁴⁾ sedwanne, oc som alle andre menige fiskere her wndher Møen samme dag effter for^{ne} erildz sedwanne wællilige vtgaffue, oc sammeledis met hwad mening the böde hanom thil, at om han wille haffue for^{ne} bode penninge, at han skulle faa ther blodige neigle offwer, oc hwii the saa foracthet hanom paa wor nadige herris wegne. Thil hwilket ffor^{ne} fire mend swarede, at theris bodepenninge haffde wæret rede i viij dage, effter som the wel wiste, at them burde effter erildz⁵⁾ sedwanne wt atgiffue, methen the torde them ingelunde vtgiffue fore retzel oc frycth, som the haffde fore theris metselskap pa for^{ne} leige, ffiorthi at the haffde tilsagt them at wille slaa them paa theris pande, hwilke samme bode pennige vtgaffue. Item sagde oc tilstode for^{ne} iiij mend, at the wel spurt haffde, at for^{ne} theris metselskap haffde giffuit sadanne ord oc swar fran them om for^{ne} bode penninge, som forscreffuit staar, oc at thet war them storlige emoed, at saadanne swar vtgaffues, oc ydermere sagde for^{ne} iiij mend, at the tilsagde the samme theris metselskap, som for^{ne} onde swar vtgiffuit haffde oc icke for^{ne} bode penninge vtgiffue wille, at the skulle met gange til ffor^{ne} Anders Bilde oc giffue hanom til kiende, fore hwad sag the ey wille for^{ne} erildz sedwanne om for^{ne} bode penninge fölleste giøre; methen the ginge hwer i sin boed oc somme anderstede bort oc ey wille met them framgange. Oc saa böed for^{ne} Oluff Perssøn for^{ne} Anders Bilde bodepennighene aff for^{ne} Rwdheleige, effter som the wiste, at the met retthe plicug ware. Oc Anders Bilde annammit sammæ bode penninge, oc tha bade for^{ne} iiij mend for^{ne} Anders Bilde, om han haffde noghen wwillie thil them eller noghre theris metselskap pa for^{ne} leige, at han wille thet for gudz offuergiffue oc ey i nogher made betencke them the onde swar, the hanom aff for^{ne} leige send haffde. Ther thil swarede for^{ne} Anders Bilde, at han war aldellis wel til fridz, oc at han ey andhet erende eller werff haffde ther then thid en at indkreffue then rettighet, som hanom burde met rette at haffue pa wor nadige herris wegne effter erildz sedwanne, oc at han wille forde oc fremme them oc theris

¹⁾ Vi træffer her en adelsmand som tolder på Brøndehøje.

²⁾ Rudelejet lå altså udenfor Brøndehøje ved nuværende fyrtårn.

³⁾ Da det var en afgift, der ses at hvile på alle fiskere, må det være bådepenge (1/2 td. sild af hver båd), ikke leje af boder.

⁴⁾ og ⁵⁾ arildstid.

metselschap altid met thet beste. Oc ther met skildes the wenlige oc vel at. At saa gick oc foor i sandhet i alle made, som forscreffuit staar, thet wintne wii forscreffne met wore indcegle trycthe her nethen fore thette word opne breff, giffuit ar, dag oc sted, som forscreffuit staar.

L. S.

L. S.

(Orig. på papir med to segl påtrykte i grønt vox, det 1. Erik Pors's med hans adelige våben, det 2. Anders Haldagers¹⁾ bomærke.)

Uden år.²⁾

Jtem loffwedhe migh Per Grotthe i Ffrenderoppe, Otter Jeppssen i Effuelnes for Lauris Anderssen i Nygar³⁾, ath han skall jndkomme ppa Steghe hwss, nar som Anders Biille paa esker, for hwad sagh, som Anders Biille haffwer hanwm tiil ath talle, eller lx lødige marck i stedhen.

Jtem loffwedhe migh Anders Krwss i Tynemark for Bo Krwss, ath han skall wære tiill stedhe ok icke römæ, nar som Anders Biille ppaa esker, eller xl lød. marck j stedhen.

Jtem loffwedhe migh Jon Ffickessen⁴⁾ i Steghe, Hans Judhe i Biitzinge ffor Jepp Perssen i Steghe, ath han skall jndkomme for Anders Biille ock icke røme, nar som han paa esker, eller xl lød. marck i stedhen.

Jtem loffwedhe migh Anders Jenssen i Harbølle for syn sön, ath han skall wære tiill stedhe ok icke røme, nar som Anders paa esker, eller x lød. marck j stedhen.

Jtem loffwedhe migh Morthen Biille⁵⁾ j Damme for syn sön, ath han skall wære tiill stedhe ok icke røme. nar som Anders Biille pa esker, eller x lød. marck j stedhen.

Jtem loffwedhe migh Otter j Effuelnes, Jenss Perssen j same stedh for Niss Laurissen j Effuelnes, ath han skull wære tiill stedhe paa gotzeth ok icke røme, nar som Anders Biille paa esker, eller x lød. marck j stedhen.

Jtem loffwedhe migh Per Clemitssen i Windhebeck for syn sön, som römde bordh, ath han skall fören⁶⁾ tiill stedhe jndhen sancte Morthens dagh, eller xx lød. marck j stedhen.

Jtem loffwedhe migh Lasse Lyckessen j Nybølle for Mickelss Raffns sön j Nybølle, som fødher er paa Koster, ath han skall ware tiill stedhe paa konigs⁷⁾, hor som Anders Biille will haffuen, eller x lød. marck j stedhen.

¹⁾ Senere borgmester i København.

²⁾ Brevet stammer fra tiden før 1515, da Anders B. ikke nævnes som ridder (hr.).

³⁾ Nygård synes allerede da at være anset som en betydeligere gård, da kvationen er overordentlig høj, 60 lødige mark, i nutids værdi over 2000 kr.

⁴⁾ Vistnok af Holmegårdsslægten,

⁵⁾ Billenavnet forekommer i dette brev 2 gange som bondenavn; det er altså ældre end Anders B.s tid. Man kan snarere tænke på bedstefaderen, Thorben Bille, der arvede gods på Møn (se forrige bind).

⁶⁾ c: føre ham; denne form kommer oftere igen her i brevet.

⁷⁾ Konnings gods.

Alle disse sikkerhedsstillelser tilsigter øjensynligt at forebygge rømning af vornede bønder.

Item loffwedhe migh Godswend aff Lynd oc Fficke Lyckessen ibidem for Bo Biilles¹⁾ sön i Rødinge, ath han skall wære tiill stedhe po konings, hor som Anders Biille well haffwen, eller xx lød. marck j stedhen.

Item loffwedhe migh Per Henrickssen j Steghe, Vilats ibidem, Jens Monssen j Biitzinge j lesth Bremer salth for then dreng, som stall fraa Lass Morthenssen j Lindemarck, eller dreng, jnd ath kome, nar som Anders Biille pa essker eller hans fogeth.

(Optegnelse på et kvartark uden underskrift med en skriverhånd fra begyndelsen af 16. hdrår.)

1515 ²⁹/₁₂.

Jeg Hans Tordssön gör witterlicht met thette mith obne breff oc eghen handschrift, at hwad som erlig oc welbirdiig man her²⁾ Anders Bille, rider oc höffwitzman ppaa Stege, haffwer giorth i then sag for myn söstersön Niels Laurissön, som slagen bleff j .Siömarke met delemol³⁾ oc andet, ihwad thet helst wære mo, ther er jeg hans fwlðkommelige hiemel oc tillstander till i alle mode effther mith fredlös breffs lidelsse for hwær mantz tillfall, ther om j noglæ mode talle kand. Till windisbird tricker jeg mith singnet nedhen oppaa thette mith obne breff. Datum Stege sancte Tome Cantooriensis dag anno dominij mdxv.

L. S.

(Orig. på papir med seglet påtr. forneden i grønt vox. Samtidig påskrift bagpå:)

Hans Tordsöns kvetansse po then mordher wdi Sömarkæ po Mön.

1515. Haves et skødebreve til Anders B. på en gård i Ålebæk. (Søholmsbrevene).

1515 ¹⁰/₉ og 1516 ²¹/₇.

Markord Skadæ, byfoged i Stege, erkender sig at være hr. Anders Bille, ridder og hövedsmd. på Stege, skyldig 77 m $\frac{1}{2}$ 2 β , som ~~denne~~ har udlagt for ham til hr. Anders Eriksen, som tolder var her på landet for nogle år siden, og for nogle penge, som M. S. også A. B. tilforn skyldig var. Til pant for 77 $\frac{1}{2}$ 2 β sætter M. S. nu strax sin iboende gård og grund; indløses pantet ikke inden 14 dage fra dato, skal A. B. have fuldmagt til at annamme det til evindeligt eje, i så måde, at hvad fornævnte gård . . . (ulæseligt ord; værd?) kan være, skal hr. A. B. gøre og give mig, og forpligter jeg mig og mine arvinge at holde hr. A. B. eller hans arvinger det skadesløst.

Dateret år 1515 på Stege mandagen næst efter vor frue dag nativitatis.

(Orig. p. papir med Markord Skades segl i grønt vox påtrykt forneden. Derefter følger en række Anders Billes notitser:)

¹⁾ Se Note 5 S. 131.

²⁾ Anders B. var blevet ridder ved kongens bryllup August 1515.

³⁾ Delemål = sagførsel.

Item købte jeg gården for 140 m¹⁾ første køb¹⁾, derpå er dette betalt, som står på alt dette brev:

Item siden fik Markord et stk. klæde for 15 ¹/₂ 18 ¹/₂ til forlow (?), 6 ¹/₂ til told, 24 ¹/₂ for 4 skepper salt til denne dag item 2 ¹/₂ for den eng i Ulshalen.

Item siden fik Markord 15 alen klæde, alnen 24 ¹/₂ Summarum (?) j^{cx} ¹/₂ ij ¹/₂ (119¹/₂ ¹/₂ 2 ¹/₂) otte dage efter Hell. 3 kgr. fik Markord 7 ¹/₂. 1516.

1516 torsdag för palme söndag fik Markord 7¹/₂ ¹/₂, og skal jeg give hans svoger 4 ¹/₂.

Item af dette, som står altsammen på dette brev, da haver jeg betalt Markord de 140 ¹/₂ for gården, som jeg købte hanom for. Så bliver Markord mig skyldig 3 ¹/₂ 2 ¹/₂.

Item herimod bar jeg oppe af Tyge Brade på Markords vegne 20 ¹/₂, og fik jeg en hest for 4 ¹/₂, og fik jeg øl for 9 ¹/₂.

Item så lovede Markord mig 10 ¹/₂ for gård i Ålebæk.

Item det ene imod det andet, da Markord Sk. 11 ¹/₂ 7 ¹/₂, så jeg har beta alt sammen, det jeg har været hanom e dag söndagen for st. Olufs dag 1516.

Item de 11 ¹/₂ 7 ¹/₂ dem gav han mig for den lov³⁾, han fandt Jep Stolt til imod de tings vidne, der var på udgivne, så det er os klart imellem os både indtil den dag söndagen for st. Olufs dag 1516. (c: 27/7).

(Skriften i disse notitser er på nogle steder forsvunden på grund af fugtighed.)

1517 ¹/₁.

Lase Mogensön, Niclas Iepsön, borgemestere og Örgghen Laurissön, borger i Stege, göre vitterligt, at år efter guds byrd 1517 mandagen næst efter tyvendeg jule i borgestuen på Stege slot var vi forsamlede og tiltalte hr. Anders Bille, ridder og høvedsmd. på Stege om en kronens tjæner Jens Huid af Hjelm, som da sad i Stege tårn, at vi måtte få ham der ud fra, og hr. Anders vilde give ham sit venskab. Hertil svarede hr. Anders, at Jens Huid skulde selv indkomme i stuen til os, hans hustru og hans broder med flere hans venner, at vi skulde høre for hvad sag han kom i tårnet. Da kom J. H. ind i stuen, hvorpå hr. Anders tiltalte ham, hvorfor han havde så skammelige medfaret kronens skov, som han da i forsvaret havde, både solgt og bortgivet imod hans befaling eller råd nisynnetiwge (180) læs grøn bøg, som han (hr. Anders) lod ophænte af bønderne der på landet nu i jul, og desligeste tilforn fast ydermere, som han (J. H.) solgte for lam og anden del, som han nyttede til sit eget behov og slog under sig selv, hr. Anders uvitterligt, og det uagtet hr. Anders tidt og ofte havde advaret ham, at havde han ikke sådant fordrag (c: båret over med, tilgivet), da skulde han straffe ham derfor, som man burde

¹⁾ For at en ejendomshandel kunde ske i „første køb“ uden lovbydelse til slægten, måtte denne have givet sit samtykke forud.

²⁾ Efter rigtig sammentælling vilde Markvard S. have havt 1 mark 14 skil. tilgode.

³⁾ Dette synes at være bøde for urigtig „lov“, c: vidnesbyrd, som byfogeden havde ladet Jep Stolt afgive.

straffe sådan utro mand. Hvilket I. H. tilstod. Da bad vi alle, at hr. Anders for guds og vor böns skyld skulde tage af hans gods og penge for hans forseelse med skovhug, hvortil hr. Anders svarede nej; I. H. skulde ikke sige, at han (A. B.) vilde skatte ham sine penge af med tårn eller jern; sagen skulde først ind til kongen til lands- eller herredsting, hvor I. H. helst møde vilde „uforboret og utvingder“ i alle måder. Da bad I. H. for vor herres døds skyld om, at sagen ej måtte komme for kongen eller andensteds; han vilde give hr. Anders af sit gods og penge af yderste formue, og, om gud undte ham livet, vilde han herefter tjæne hr. Anders således at han skulde takke ham derfor¹⁾. Da svarede hr. Anders, at han for guds og vor böns skyld vilde opgive rettergangen mod at et stykke sort Leisth“ (tøj fra Leiden) og 24 lødemark. Vi bød hr. Anders 20 lødemark og sort Leisth; denne vilde ikke nøjes dermed, men gik ind på I. H.s tilbud om 22 lødemark og et stykke sort Leisth på det vilkår, at kom der ydermere tale på, at samme skov var ilde medfaren, da skuld I. H. der selv stande til rette fore.

(Orig. på papir; 3 segl (bomærker) påtrykte forneden.)

1517 ³¹/₇ (forkortet).

Jeg Jens Hvid, kronens bonde i Hjelm, der som skovfoged havde ladet ulovlig hugge i Grönved skoven, erklærer, at den kontrakt og dagtinge som borgmestrene i Stege havde gjort mellem hr. Anders Bille og mig, har jeg indgået af min fri vilje og for min forseelses skyld; thi bepligter jeg mig og mine arvinger aldrig at sige hr. Anders Bille eller hans arvinger for disse penninge og klæde i nogen måde.

Vidner ere: hr. Hans Bosön sognepræst i Stege og hr. Oluf Jensön kapellan sammensteds.

Dat. Stege fredagen nest efter st. Annæ dag 1517 d: ³¹/₇ eller også ¹¹/₁₂ eftersom St. Annæ dag falder så vel på den ²⁹/₇ som den ¹¹/₁₂, det sidste datum påbudt 1425 på kirkemødet i Kbhvn.

Forneden 3 segl påtrykte i grønt vox: udstederens, hr. Hans Bosöns og hr. Oluf Jonsöns.

1517 ¹⁸/₁₂.

Fuldmagt til Anders B. fra borgmesteren i Lybæk.

1518 ²⁶/₅.

Alle mend, thette breff see eller höre læses, helses iegh Lase Porse aff Butzemarke, lantzdomere på Möen, ewinnelige met gud och gör witttherligt met thette obne breff, at aar effter gudz byrdh mdxviij onsdagen nest effter pintzedagh på Mönbo landztingh for migh, menige almwæ, som then dag tingit sögt hafde, wor skicket Swend Jensön, wnderfoget på Stege, bespurde segh fore, om ther wor nogher man, som hört eller mynnes kwnnæ, ath nogher

¹⁾ I 1535 blev Jens Hvid dømt fredløs formodentlig for deltagelse i opstanden 1534.

mand wor frii for ordhafre¹⁾, som aff ariltiid liget hafuer til Stege sloth, anthen kronens, kirkens eller nogher andher herremandz tienere, som boendis are på Møen. Till huilket spursmoll som tilmeltis xxiiii danne mend, ath the skulle granske oc wlede sanden therom, som ære Niels Mørk aff Magleby, Moghens Rød aff Alebek, Henicke Hemingsøn aff Østermark, Mortin Nielsøn af Raby-lille, Moghens Mortinsøn aff Rabymagle, Matis Jensøn aff Mannemark, Niclas Olsøn, Iep Stolt af Butzemark, Hans Andersøn, Niels Pedhersøn, Jens Laurissøn, Lase Olsøn, Hans Bilde, Niels Hemingsøn, Per Olsøn, Per Feckesøn aff Stege, Fecke Lyckesøn, Lase Jensøn aff Nybølle, Niels Olsøn, Oluff Persøn aff Tostenes, Iep Persøn, Hans Andersøn aff Kelbylille, Örgghen Bosøn aff Harebølle ok Lauriss Grotthe aff Frendrop. Thisse forscreffne xxiiii dannemend wtginghe aff Mønbo landztingh them om forscrefne spursmol ath berode, ok the igen indkomme jnnen iiii landstocke, alle met eth samtycke och raad witnede på theris gode thro ok sandhen, ath the aldri annet hört eller til mynnæ kwnnæ dragis, æn hwer bonde på Møen aff ariltiid haffue giffuit theris ordhafre til Stege sloth, j hwem the til höre, anthen kronen, kirken eller nogher andher herremandz tienere, och inghen er frij for samme ordhafre. At so gik ok ford på Mønbo landztingh, som forscrefuit stander, till witnesbyrd her ofuer tryckes worth lande jndzegle nethen for thette obne breff. Datum anno, die vt supra.

L. S.

(Orig. på papir med spor af seglet i grønt vox. Samtidig påskrift bagpå:)
Landstingx widnæ om wordhaffræ om Bissingæ mend, bispenss tiænære²⁾).

1519 ²⁸/₂.

Lass Monssøn og Niclas Jepsøn, borgemestre i Stege, gøre vitterligt, at hr. Anders Bille på Stege har ladet fornøje os udaf 27 læg 27 øxen, 27 fjerdinge smør, 108 sider flæsk, 108 tdr. malt, 54 tdr. mel, item 1 pund mel af 4 mænd i Udby, som over læg var³⁾, og 1 ox af Osterborg⁴⁾ mænd, efter vor nådigste herres brevs lydelse, for hvilken fitalje herved kvitteres.

Dat. Stege, lördagen efter st. Matthiæ apostoli dag 1519.

(Orig. på papir med byens segl i grønt vox påtrykt forneden.)

1521 ⁸/₁₁.

Kong Christiern gör vitterligt, at hr. Anders Bille, vor embedsmd. på Stege, har nu gjort os elskel. Christiern Thomissøn, vor slotsskriver på København, på vore vegne rede og regnskab for hvad penge, han annammet har for den hjælp, de os gøre skulde af Møn, som er 775¹/₂ mark, som han har antvordet Christiern skriver, for hvilket beløb han herved kvitteres.

Dat. Københavns slot die sancti Wilhadj episcopi anno 1521.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

¹⁾ Ordhavre eller vordhavre var 1 skp. havre, der ydedes for vagthold ved kysten.

²⁾ Sagen er øjensynligt rejst af bispens fæstebønder i Bidsinge.

³⁾ Et „læg“ bestod oftest af 10 bønder; „4 mænd — som over læg var“ vil vel altså sige, at der var et overskud af 4 mænd.

⁴⁾ Osterborg a: Borre.

1522 ¹²/_e.

Kong Christierns brev til bønder og menige almue på Møn, at de strax nu med det allerførste redelig udgive den skat, de ere opskrevne for at hjælpe os med, på vort slot Stege.

Dat. Vordingborg slot femte pinsedag år 1522.

(Orig. på papir med seglet i rødt vox bagpå.)

1522 ¹⁰/_a.

Kong Christierns brev til alle vore kære undersætter, åndelige og verdslige, riddermændsmænd, købstedmænd, bønder og menige almue på Møn, at de under straf på liv og gods skulle være hr. Anders Bille, embedsmd. på vort slot Stege, hørige og lydige, hvor han dem tilsigende vorder på vore vegne, nat og dag; han skal gjøre sin yderste flid for at afværge vor og alles eders skade og fordærv, på det at vore og rigens fjender ej skal fange deres fremgang, som de har agtet.

Dat. Flensborg slot st. Laurentii dag år 1522.

(Orig. på papir med seglet bagpå, hvor ligeledes findes følgende samtidige påskrift:)

Kongh Kristyerns breff ther de Lybske först hanss fyende.

1522 ²/_{ii}.

Gustav Trolle har solgt til Anders B. al sin mødreearv i Danmark.

1523 ²⁸/_a.

Lase Mosen, Niels Jepsen, borgemestre i Stege, Heming Knudsen, byfoged, Heming Laurissen, rådmand og Oluf Bilde, kæmner, gøre vitterligt, at år 1523 den torsdag næst for palmesøndag på Stege rådhus var skikket hr. Anders Bille, høvedsmd. på Stege, og indførte en skipper Hans Smed og nogle fanger, tagne i søen på vejen fra Lybæk i dag 8 dages af A. B.^s udliggere. Skipperen forklarede at have hjemme i Königsberg, og skibet, noget af godset og 4 af hans bådsmand havde hjemme i Lybæk og ere borgere der: Dirik Bremen, Dirik Sasse, Gert Wilmick og Hans Westfal. Videre sagde skipperen, at han havde 6 læster salt inde for en borger af Lycke (Lybæk?), som hedder Hermen Tilmann, og at han i efterhøsten var gået fra Königsberg til Lybæk med købmandsgods og var nu på tilbagevejen. Denne forklaring beedigedes af forne skipper og bådsmand.

(Orig. på papir med Stege bys segl påtrykt forneden.)

1523 ⁴/₄.

Vi Christiern II o. s. v. Vor gunst tilforn. Kære hr. Anders, som Du skriver os til om den store skade og fordærving, Dig påkommen er nu i denne forgangne sommer af de Lybske, og Du for slig lejlighed begærendes er af os et vort herred, kaldes Bårse herred, hvilket vi for nogen sags skyld ikke ombære¹⁾ kunne, men vil dog anderledes Dit gavn og bedste vide og

¹⁾ o: undvære.

ramme i så måde, at Du må og skal have og nyde, bruge og beholde herefter det vort slot og len Stege kvit og frit uden al afgift udi forlening indtil så længe Du kan nogerledes oprette Din skade, og vi derom anderledes tilsigende vorder. Der må Du rette Dig altingest efter. Befalende Dig Gud.

Københavns slot Påske aften år 1523.

på kongens egen ordre
Peter Villadsön
sekretair.

(Bag på: seglet i rødt vox og udskriften: Os elskelige hr. Anders Bille, ridder, vor embedsmand på Stege.

1523 ⁰/₄.

Brev fra sekretairen, Christiern Thomissön Vinter).

Kære hr. Anders, må Eders strenghed vide, at jeg haver gjort mig største flid om det herred, som I skrev mig til, hos vor nådigste herre; da gav han mig ¹/₂ endnu til denne dag gode svar, så jeg ikke kunde andet end formærke, end vor nådigste herre var villig til enten det herred eller noget andet — dog ligvel haver kansleren fanget befalinge, at han skulde lade Eder tilskrive, som det brev indeholder, Eders svend haver med sig.

lover at være Eders strenghed til tjeneste o. s. v.

Til strenge og velbyrdige ridder, hr. Anders Bille, sin herre.

1523 ¹⁷/₄.

Lase Monsen, Niels Jepsen, borgemestre i Stege, Heming Knudsen, byfoged, Hans Persen, Henrik Skræder, Heming Laurissen, rådmænd, Jens Laurissen, Ørgen Laurissen, Jon Fikkese og Niels Wolther, borgere sammesteds, gøre vitterligt, at år 1523 den fredag næst efter quasimodogeniti søndag på Stege rådhus var skicket hr. Anders Bille til Søholm, hovedsmd. på Stege, og tiltalte skipper Hans Smed af Königsberg, om han vilde nogen steds, her eller i København, være i rette med ham om det skib og gods, som A. B. s udliggere havde taget i søen på vejen fra Lybæk med Lybsk gods og nogle i Lybæk hjemmehørende borgere. Hertil svarede skipperen ingen rettergang ydermere at ville gå derom i nogen måde, såsom han erkendte at have forbrudt skib og gods ved at have styrket rigets fjende, de Lybske, med tilføring og afføring, men bad A. B. om at måtte komme af landet igen; skib og gods vilde aldrig han eller nogen på hans vegne sige om, men det skal herefter være en død tale i alle måder og blive, som det nu er.

(Orig. på papir med Stege bys segl påtrykt forneden.)

1523 ²³/₄.

Hans Smed og Peter Heyen van Königsberg gøre vitterligt, at de kende sig skyldige at være hr. Anders Bille til Søholm 4 skippund god pryshumle for deres fængsel, hvilke de forpligtede sig ved deres ære og gode tro at betale ham inden st. Mikkels dag nu næstkommende til Albret van Gock i Køben-

havn. Las Moenssen, Nis Ibsen, borgemestre her i Stege, og Jens Hansen, byskriver sst. bedes om at låne dem deres indsegl, da de ikke selv have deres tilstede. Skrevet udi Stege st. Georgii dag 1523.

(Orig. på papir med 3 segl påtrykte forneden.)

1523 ³⁰/₄.

Myn ydmygæ willigæ tro tyenæst edher nodis hogmektighed til fornæ send met wor herræ. Hogboren forstæ, kærest nodiste herræ, werdis edher node at wide, at jegh wor her nw i byend om nogher then del, som jegh hadde storlighen behoff til edher nodis oc kronens slott Stegæ. Som jeg nw redde meg her po bode met bossen och andhen dell, som jegh ickæ wel ombære kunne nw i then tid, hwilkæ som jegh i soo mode hawer set mig wdi en stor gæll fore, gwd kænne, fasth ydhermere æn kronæns oc myn eghen rentæ ær, so jegh ær ther storlighen til acther wdi, screff jegh oc edher node til i sist, at edher node willæ forset¹⁾ mig met et herrit, jegh kunne hawæ nogher hielp wdaff nw, i thet at ther ær forbrent oc forherit²⁾ thet bestæ herrit³⁾, ther laa til Stege⁴⁾ slotthet, saa ath jegh hawer ickæ mere korn rentæ æn ij lester byg til slotthet, so at ther ær brennd ower de v marks rentæ for mig ther po lannæ, och ther til met ære byndhernæ saa sidhen til met bort römde, oc somæ, e. n. hawer giwæt breff, soo deth læn wil seent kommæ till reysing i ghen. Ther om screff edher node mig saa for et swar, thet edher node willæ wnde mig thet friit nogher stund, oc then tiid war inthet benæfnd, ther som at renthen er ydhermere øde, æn myn afgift wor. Ther kand edher node wdhen twil wel forstaa, jegh kan ickæ wel giwæ⁴⁾ hawe nogher hielp af thet, som jegh inthet oppæbær, æller giwæ ther noghet aff thet. Edher node willæ werdis och andherledis betænke mig for myn langæ tro tyenæst, jegh hawer giord edher nodis herræ fadher, tis ligæst edher node oc righet, hwor mig des ydhermere icke trængde, nw willæ jegh nødugt nw i thenne tiid ickæ giwæ edher node thette til kænde wdi inghen mode, om mit eghet kunne til reckæ. Er och myn ydmygæ bön til edher n., wil ickæ tagæ thet i andher menyng nw i thenne tiid, æn som brefwet kan wdwissæ; gwd wed, jegh wil æn nw ghernæ gore mit bæstæ som före wdi edher nodis frawerelssæ so ydherlig, som e. n. ware self til stæde her i righet. Edher nodis breff oc scriwelsse ær jegh ganskæ ydmygælighen begærindis, at edher node wil werdis oc lade mig fangæ at wide, hwar jegh mo sla myn liid till. Hwis tidingæ, som her nw i righet ær, gwd beyre thet so skal ware, scriwer her Henrick Göyæ e. n. wel wdhen twil ydhermere, æn jegh wed. Inghen tidingæ fick jegh aff Tysland, sidhen jegh screff edher n. sist til i Kowenhaffn det, som edher node nogher macht po ligghe. Edher nodis liif oc welfart befalendis

¹⁾ forsynet.

²⁾ forhæret.

³⁾ Det var østerherred, som begge gange blev hæret. Det kaldes det bedste herred, fordi det var det frugtbareste. Men ellers viser lensregnskabet af 1544, at størstparten af krongodset lå i vesterherred. Bispegodset lå mest østerpå.

⁴⁾ Overstregtet med samme blæk i koncepten.

wdi de helle trefolligheds hendher til ewygh tiid. Screwet ex Kowenhaffn sancte Wolborig affthen anno etc. mdxxij.

Edher nodis ydmygæ tro tyenære
Andhers Bilde riddher.

(Bagpå: udskrift til kongen og 2 påskrifter, af hvilke den første viser Anders Billes egen hånd, den anden en skriverhånd:

Högboren forstæ och herræ her Cristiern met guds node Danmarkis, Suerigis, Norgis, Wendis oc Gotis konyng, hertug i Sleswig, Holsthen, Stormarn och Dytmersken etc., syn kæreste nodigste herræ, ydmygælighen til-screwet.

Thette breff screff yegh kong Cristyern til, siiden han drogh af riget.

Ett breff, som ieg skreff konng Chrestenn tiill, siiden hann foer aff landett.

(Egenhændig koncept på et halvark.)

1523 ¹⁰/_s.

Wenlig oc kerlig hilssen till fforen sent met gud. Kære Christiern, moi vide, att myn hustrv er meget skröffuelig, oc haffuer hwn stor begering till kackerbille¹⁾, oc er meg sagt, attij skulle haffue ther nogen po slothet, thet i wille well göre oc vndsette meg met en tönne. Thette mit bud skall betalle ether then, som i kwne dyreste selien²⁾; oc beder ieg ether oc gerne, thet i wille wel göre oc vndsette mig met en fierding Lisbons ollie³⁾, then som ffersk wor, ieg will oc gerne betalle then. Hermet etther gud befallendis. Huor ieg ether kan til willie ware, thet will ieg altid gerne göre. Schriffuet po Stege löffuerdagen effther wor herris hymelffarts dag mdxxij.

Andhers
Bilde riddere.

(Orig. på papir. Bagpå: seglet og udskriften:)

Aerlig oc welfornwmtig swend Christiern Thomessön, schriffuere po Koffnehaffn sloth, kerlige sendis thette breff.

1523 ¹/_a.

Frederick, met guts nade vdualdt koningk til Dannemark, rett arffuing til Norge, hertug til Slesuig.

Vor sunderlig gunst tilforen. Viider, her Anders, ath epter ath Danne-markis rigis radt oc menige landzens indbyggere vtj Jutlandt, Fiwn, Lawindt⁴⁾ er oss til hande gangen oc vduoldt, karet, kesst oc hyllet for herre ock koningk offuer all Dannemarkis rige, tha bede wii ether oc vele oc met thette wort breff strengeligen biwde, atj giffue ether self personligen til oss at göre oc suere oss hylscap oc manscap oc tro tieniste, saa frampt wii skal icke nödis til at straffe offuer ethers egne persone, liif, hals, garde, gots oc tienere, huar

¹⁾ Et slags øl (fra Ekernförde).

²⁾ a: sælge den.

³⁾ Lissabons olie, bomolie.

⁴⁾ Lavind a: Langeland.

wii eller nogre, som for wor skyldt giöre oc lade skulle oc vele, ether eller ethers finde kunne. Befalendis ether gudt. Skreffuit vtj wor kiopstadt Korsör then mandag nest efftir helge treuoldughets söndag. Vnder wort signet.

(Orig. på papir. Bagpå: levninger af seglet og følgende udskrift:)
Oss elskelige her Anders Bilde, ridder, embitzman paa Stegehusz.

1523 1/6.

Premissa salutacione cum nostra sincerrima dilectione¹⁾. Kiere her Anders, sinderlige, gode wenn, som ether oc oss alle riigens indbyggere well vitherligt ær thet wcristelige regemente oc wmyllde gernyngher, som konnyng Christiern haffuer giort oc bedreffuit her i riiget mod then hellige kirke, ridder, gode mend oc mene riigens indbyggere mod gud, skeell oc all redelighet, som meget langt ware ther om at scriffue etc., tha mwe i wiidhe, at wor kiere naduge herre, wii oc fleere wore metbrödere, Danmarckis riigis raadt, komme hiidt tiill Koorssöör nw i afftis met eth merckelige thall folck bode tiill hest oc tiill foedt oc acthe met gudz hiellp nw strax at giiffue oss met hans nade op i landet. Effthar saadanne forne²⁾ leylichedt, szom seg nw begiiffuer, oc i well siellffuer ytthermere betencke kunde, tha bethe wi ether kierligen oc gerne oc raade ether, som wj ether plictuge erre, at i giiffue ether met allerförste tiill vor naduge herre oc raamer³⁾ oc wiider met oss hans nadis, riigens oc alles vore gaffn oc bestandt; hans nade bliffuer met gudzs hiellp oss alle oc riigens indbyggere en gunstug oc villige herre oc konnyng; i mwe well forsee ether tiill hans nade hans nadis gunst oc all gott. Thii lather ether her tiill findis veluillig, som i siellffuer wiidhe; at ether oc oss alle macht paa liggher. Huar wi kunde wære ether tiill villige oc kierlighet, ville wi altiitd gerne giöre, begerendis strax wfortögret ethers swar oc scriffuelse her om igien, oc sende wi ether hans nadis besegle leydebref, huilcket i ether tiil forlathe mwe, æn dog i well mothe besøgt hans nade wthen leyde effthar wor scriffuelse. In Christo valet. Ex Koorssöör feria secunda post dominicam trinitatis anno domini mdxxiiij. Nostris sub signetis⁴⁾.

Offue Bilde etc.

Tygghe Krabbe.

Hans Biillde riddere.

Knud Henricsenn⁵⁾.

Lauris Skenckell.

(Orig. på papir med de 5 segl og udskrift bagpå:)

Nobili viro ac strenuo militi domini Andree Biillde, cognato et amico nostro sincerrimo⁶⁾.

¹⁾ Forudskikket hilsen med vor oprigtigste kærlighed.

Af de latinske sætninger kan sluttes, at brevskriveren er biskop Ove Bille.

²⁾ ɔ: fornævnte.

³⁾ ɔ: rammer.

⁴⁾ Lev vel i Christo. Fra Korsør anden dag efter Trinitatis söndag i Herrens år 1523. Under vore segl.

⁵⁾ ɔ: Gyldenstjerne.

⁶⁾ Til ædle mand og strenge ridder, hr. Anders Bille, vor slægtning og oprigtigste ven.

1523 ⁴/₆.

Premissa salutacione cum nostro sincero fauore. Kiere her Anders, sinderlig gode wenn, finge wi nw i dag ether scriffuellsze effther molliiitd, huilcket wi haffue giiffuit wor kiereste naduge herre tiill kiende, oc effther ether bægere haffuer hans nade giiffuit oc wndt ether hans nadis secker leyde breff bode paa Tyske oc Danske, liidendis tiill landt oc wandt, huilcke wi nw sende ether met thette ether büdt; oc effther som leyligheden seg nw begiiffuer, tha bethe wi ether oc fulldkomeligen raade, at i giiffue ether tiill hans nade met thet allerförste, oc tyckis oss gott wære, ati taghe met ether ethers folck, heste oc harnske, oc acther hans nade met gudzs hielp at draghe her aff i morghen oc op i landet tiill Roskiiltd. Huilcke made wi kunde ramme ether beste oc wære ether tiill villige oc kierlighet, ville wi thet alltiidt gerne giöre. Bethendis ether gerne, at i ville siighe ether kiere hosfrwe mange gode natther paa vore vegne. Jn Christo valete. Ex monasterio Antwordtskoff ipso die venerabilis sacramentj anno domini mdxxiij. Nostris sub signetis.

Offue Biilde biscop i Aarss.

Tygghe Krabbe.

Hans Biilde riddere.

Knud Henricszenn.

Lauris Skenckell.

(Orig. papir. Bagpå: de fem segl og følgende udskrift:)

Erlig velbyrdüge mand oc strenge ridder her Anders Biilde, wor sinderlige gode wenn, kierligen.

1523 ⁴/₆.

Frederik (I.) giver hr. Anders Bilde, embedsmd. på Stegehus frit, feligt, sikkert og kristeligt lejde til ham, hans husfrue, børn, hjon, tjænere, slot, gårde, gods og ejendom, så han der med må komme os selv personlig til ords, hvor han os først finde kan, og siden så længe han kommer kvit og frit i hans behold igen med svende, heste og have ubehindret i alle måde, dog med så skel, at han ej skal noget handle med ord eller gerninger, bud eller skrivelse, lønlig eller åbenbarlig, som os eller Danmarks riges råd kan komme nogen tid under øjne i nogen måde. Dat. Andvorskov kloster guds legems dag år 1523.

(Dansk orig. på papir med seglet trykt bagpå, hvor også findes følgende samtidige påskrift:)

Leyde breffuæ och andet breffuæ, tet kongh Freryck kom först her wdy rigeth, som hann sende migh.

1523 ⁴/₆.

Lejdebrev på tydsk til hr. Anders Bille fra Frederik (I.), hvori det befales alle og enhver af de Lybækkere, Danzigere, Rostockere og deres forbundne såvel som kongens krigsfolk, udliggere, undersætter og forbundne ikke at hindre ham, men tværtimod være ham til fremhjælp på bedste måde.

Dat. Anderschow am tage corporis Christi anno dñj xvccxiij.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

1523 ⁹/_s.

Frederik, udvalgt Konge til Danmark, osv. til hr. Anders Bille.

I betragtning af, at kongen belejrer København med et mærkeligt tal krigsfolk til lands og til vands og ikke uden sin og rigets store skade kan drage derfra, ej heller har dette i sinde, før end alting er kommen i en bedre flid med samme by, og ydermere krigsfolk haves behov, da bedes A. B. selv tiende til hest komme hid til lejren for København, vel værægtig med harnisk og værge, inden st. Bartholomei dag (∴ ²⁴/_s) nestkommende og blive der indtil videre, så som menige rigens indbyggere storligen magt på ligger.

Dat. Roskilde st. Laurentii aften år 1523.

(Orig. på papir. Bagpå: seglet og fæg. udskrift:)

Oss elskl. her Anders Bille, ridder, vor mand og råd¹⁾.1523 ¹⁹/_s.

Niels Iepsen, borgemester j Stege, Heming Laurissen, rådmænd, og Heming Knudsen, byfoged der sstd., gøre vitterligt, at år 1523 onsdag næst efter vor frue dag assumptionis var skicket for os i Stege borgestue²⁾ ærl. og velb. svend Hans Stisen³⁾ og adspurgte Hans Clavesen og Hans Jensen af Swinæborgh (∴ Svendborg), Claves Hansens svende ibid., om de vare i nogen måde nødte, tvungne eller inddrevne af noget skib, jagt eller anden fare at løbe ind for Malmø, eller om deres husbond, C. H., havde forbudet dem at løbe ind for Malmø eller noget andet sted. Hertil svarede de, at de vare ikke nødtvungne eller indjagne af noget skib, jagt eller anden fare at løbe ind for Malmø, andet end de så et skib løbe i søen på en uge søs⁴⁾ nær dem, men vare løbne derind af fri vilje for der at sælge deres gods og varer, som de gjorde; deres husbond havde ikke forbudt at løbe ind for Malmø eller noget andet sted. På Hans Stisens spørgsmål, om de vare tvungne til at tilstå disse førne stykker, svarede de at have sagt det af deres egen frie vilje. — Tilstede vare til vidnesbyrd beskedne dannemænd Oluf Smed, Anders Jepsen, Anders Hansen, Heming Hansen og Hans Skelvis, borgere i Stege.

(Orig. på papir med 3 segl (bomærker) påtrykte forned.)

1523 ¹³/_s.

Kong Frederik til hr. Anders Bille.

V. s. g. t.⁵⁾ Vider, kære hr. Anders, at denne brevviser Klavs Poring, vor borger i Svineborg, har berettet for os, at han udsendte sine svende med sit skib at sejle til Køge eller Landskrone og bleve indtrængte for Malmø og nødtes til at sælge deres varer der for halv værði. Ti bede vi eder kærlig, at i vil unde ham sit skib og gods igen, som eders svende tog fra hans drenge,

¹⁾ Han var altså optaget i rigsrådet, vistnok for første gang.

²⁾ Formodentlig menes her rådstuen; men det kan også være borgestuen på slottet.

³⁾ Hans Stigsøn, slotsfoged.

⁴⁾ „en uges søs“ er en sømil.

⁵⁾ ∴: Vor synderlige gunst tilforn.

om i det forfare kunne, at så findes, som han for os berettet har. Der gör i os synderlig til vilje med, og vi vil det kærlig med eder forskyldte. Befalendes etc. Skrevet på vort slot Kalingborg søndag næst efter vor frue dag nativitatis år etc. 1523. Under vort signet.

(Orig. på papir med seglet og udskriften bagpå.)

Os elskel. hr. Anders Bille, ridder, vor mand og råd og embedsmand på Stege.

1523 ^{10/11} ell. ^{17/11}.

Christiern med g. n. ret arving til Norge, hert. i Slesvig, H., S. og D., gr. i Oldb. og D.¹⁾, over kgl. majest. til Danm. vor kære herre faders krigsfolk överste hovedsmand, gör vitterligt, at hr. Anders Bille, etc. embedsmd. på Stege, har antvordet ham på sin hr. faders vegne 320 m^l og 4 skilling danske og 26 lod og 2 kvintin sølv af den landehjælp, han har oppebåret af almuen på Møn, for hvilke penge og sølv herved kvitteres.

Dat. lejren for København tirsdagen næst st. Mortens dag 1523.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

Tidligst 1523, senest 1532 (Chr. II).

Item först om Claus skredhers konæ hand bandsættæ hynnæ om hwn hadde brodheth sit ectæskaff, och hun stod thet self till, at hun laa hoss en annæn man, för han bandsættæ ther fore, oc thet gjorde hun for²⁾ her Andhers³⁾ self oc for brodher Folmær⁴⁾ oc for Mickil deghen⁵⁾, og sidhen tog han en gyllen aff hynnæ oc bandsættæ ther fore, och then gyllen fick⁶⁾ Mickil deghen her Andhers, och menæ de, at han laa sidhen hoss sammæ konæ, som hun self hawer tilstodeth.

Item ther war nogher talæ mellem brodher Folmær och hanom, da bad her Andhers om Wor Herris død, at kong Cristiærn mottæ snart komæ ighen; thet hørde brodher Folmær, Per Friis⁷⁾, Klemynd⁸⁾ aff Sømarkæ, Mortin Bossön aff Aalæbæck.

Item Lassæ Andhersöns datther, then böttæ han fore, for han laa hoss hynnæ, oc tess ligæst hawer han och tit och oftæ leyæ hoss Tyre Awes, som hører then sammæ Lassæ Andhersöns datther nær till.

Item saa tyentæ hanom en pigæ, hun fick et barn i gordhen hoss hanom; so lod han føre hynæ soo heæn⁹⁾, som hun war stragx aff hans gord och til

¹⁾ Tittelen lyder „med Guds nåde ret arving til Norge, hertug i Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve i Oldenburg og Delmenholst. Hertugerne holdt stadig på, at Norge var et arverige.

²⁾ Må forstås således, at hun tilstod for de 3 mænd.

³⁾ Hr. Anders er måske den præst, der nævnes på kirkemuren i Borre 1514—17.

⁴⁾ Broder o: munk.

⁵⁾ Måske ham, der forekommer i Ristestensagnet.

⁶⁾ o: gav.

⁷⁾ Vistnok i Ålebæk, landsdommer.

⁸⁾ Denne var landsdommer 1551.

⁹⁾ o: heden, herfra.

Bussæmarke til syn fadhers, och ther bleff hun død, oc hun wor tit och oftæ begærinne scriftæmaal, och han willæ ickæ komæ til hynnæ och gøre hynæ synæ sakærmæntæ. Soo bleff hun død, och ther hwn war død, da bad han them iorden¹⁾ wdhen fore kirkægordhen oc såde, at her Danel²⁾, som then tiid war prowest, hadde forbodet hanom at iorden i kirkægord. Ther saghent kom fore her Danel, daa sade han ney ther fore, at thet war allri met hans raad eller wistæ ther noghet aff i noghen mode. .

(Samtidig optegnelse uden underskrift og datum på et kvartark, forsynet med en overskrift, der dog hidrører fra en langt senere hånd³⁾.)

Hr. Anderses historier.

1524 ¹³/₂.

Kong Frederik til borgemestre, råd og menighed udi Køge, Stiige og Næstved.

Hr. Anders Bille, vor mand, råd og embedsmd. på Stiige hus har befaling til at låne af tilskrevne til kongens behov de meste klippinge⁴⁾, de kan afstedkomme, som skal blive tilbagebetalte med god mønt efter deres værd; nøjes de ikke dermed, skal der betales så mange og så gode klippinge igen, efter som han selv ydermere kan til kende give. Hvad hr. A. B. herudi görendes og handlendes vorder, vil kongen i alle måder ubrødelig holde.

Dat. Gotterop dominica Invocavit⁵⁾ år 1524.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

1524 ²⁶/₂.

Rigsrådsdom, at Niels Hack (den yngre) havde forbrudt sit liv ved oprør mod kong Fredr. I.

1524 ²¹/₆.⁶⁾

Oluf Holgersen, ridder, [Johan] Biörnssen, høvedsmd. på Hindsgavl, Oluf Nielssen på Abramstrop, Niels Bild på Ravnholt, Ejler Erikssen på [Nakke]-bølle, Otte Claussen på Bjeret göre vitterligt, at år 1524 tirsdagen næst efter [st. Boldels] dag var de forsamlede her i Kbhvn. i hr. Claus Bildes gård, da var skikket for dem disse efterskrevne svend Klaus Eggertsen til Elmelund, Jens Laurissen, borger udi Stege, Heming Knudsen, byfoged, og Mikkell Anderssen [borger] sstd., som tilstod, at de var nærværende på Jungshoved, den tid hr. Anders Bille annammede 2 af sine svende, som havde slået en af hr. Sören Nordbys svende i hjel i Stege, udi fri lejde, som hr. A. B. dem

¹⁾ ɔ: jorde hende.

²⁾ hr. Daniel provst, formodentlig den sidste katolske præst i Stege.

³⁾ Hans Grams (?).

⁴⁾ Beklippede mynter.

⁵⁾ Første Søndag i fasten.

⁶⁾ Om denne sag se teksten.

givet havde på kongens vegne. Da spurgte hr. A. B. fru Sofie¹⁾ på Jungshoved ad, om hun vilde holde de karle til stede for dem i rette. Dertil svarede fru Sofie, at hun det ikke vilde gøre, men sagde sig at have lånt dem huset. Ydermere sagde og hr. Anders, at der som hun ikke vilde føre dem i rette, det²⁾ hun vilde vise dem af slottet; han agtede ellers ikke at ville tage dem fra hende i nogen måde imod hendes vilje, det³⁾ han var der 400 [stær]ck⁴⁾ på samme slot; men dog dersom fru Sofie hværken vilde vise dem af eller tilstede, at hr. Anders måtte an[نامه] dem for sådanne gerninger, de gjort havde, det stod hr. Anders ikke mindre at gøre og tale hende til derfor, om hun vilde dem forsvare, og sagde hr. Anders ydermere, at fru Sofie skulde betænke sig der udi, om hun vilde forsvare samme [karle] imod kongens lejde, som de brudt havde, og fru Sofie kunde der ydermere komme i skade for end alle vare men til at rette hende op igen. Til hvilket fru Sofie svarede, at ingen hold havde hun på samme karle; der hvor de sad, der stod dørene åbne; havde hr. Anders nogen ret med samme karle i nogen måde, der bev[arede] (∴ befattede) fru Sofie sig intet med; der måtte hr. Anders selv ramme til om, som gud skød ham i hu. Der på sagde [hr. Anders, at han vilde] lade annamme samme karle, og førte dem så med sig til Stege, og der sk på den tid anderledes forløb døre eller låse skulde blive sønder slagne i nogen måde, eller nogen anden skade sket; det skede der ikke, som det findes skal den stund, vi der til stede vare. At så for os vundet er i sandhed etc.

(Orig. på papir, meget beskadiget af fugtighed. Af de 6 fornedet påtrykte segl ere 1., 2., 3. og 6. tilstede, mer eller mindre ødelagte; 4. og 5. segl står plads åben til.)

1524 ²⁶/11.

Niels Jeipsen og Laurits Hansen, borgemestre i Stege, Heming Knudsen, byfoged ibidem, Heming Lauritsen og Oluf Smed, kirkeværge, borgere sstd., gøre vitterligt, at år 1524 lördagen næst efter st. Karine dag vare de nærværende i Stege borgestue, da var skicket ærlig og fornustig svend Hans Stigssen på hr. Anders Billes vegne og afkrævede Jörgen Anchordssen forklaring om, hvorledes den sag forløben var fra først til sidst med den karl, som Hans Henriksen og Jörgen Anchordssen i hjel slog. Sidstnævnte tilstod for danne-mænd, at han med var udi færd, flok og følge med sin stalbroder Hans Henriksen, hvis sjæl gud nåde, at søge og lede efter hr. Sören Nordbys svende om natten af et stræde og i et andet, fra Balle Bragers i Møllestræde og til Balle Styrmands, fra Balle Styrmands og til Anne Blaks ved Torvgaden, fra Anne Blaks og i Langestræde til Påske Bötters, og der kom de i færd med nogle af Sören Nordbys folk des værre, begge overfaldt og ihjelslog en af

¹⁾ ∴: fru Sofie Høeg.

²⁾ ∴: at.

³⁾ Anders B. var altså rykket ud med en stor styrke. Han har da været forberedt på et angreb på Jungshoved. Sagen behandles meget alvorligt for en domstol af rigsrådet.

S. N.^s svende uden skyld og brøde imod den fejlighed¹⁾ og frie lejde, som hr. Anders Bille havde givet og tilsagt dem, som J. A. kendtes, at han aldrig brød dem ord imod til sin død; men H. Henriksen havde en trætte med en af de andre hr. Sörens svende, og ikke med den, som død blev. Begge römte de strax om natten for sagen og ferske germinger her af Stege og til Jungshoved. At så gik og for o. s. v. Overværende: Mattis Hansen, Boo Krus, Per Jude.

(Orig. på papir med 5 segl i grönt vox påtrykte forneden, alle bomærker.)

Uden år.

Aff Stege læänn vj^c marck²⁾).

Ther tiill swarer her Anders Bilde, at Jörgen Rwdt haffdet j pant for hanom oc gaff ther aff iii^c marck danske. Saa løsthe han thet aff hanss arffuinge, oc konge Hanss vnthe hanom thet for sadan affgiifft, som er iii^c marck, oc ther paa haffuer han konning Hansses breff hanom vaffløst j hanss liffs tiidt. Oc wdj then tiidt, siden han fick same slott oc lææn, som er ij herrede tiill, tha haffuer thet enæ herret, som then beste renthe giffuer tiill slottet, wæret twennæ gang brend wdj xij samfeld aar aff rigens fyende, oc thet, som ther aff biigd³⁾ er, siger her Anders, at han haffuer jngen landgille fanget aff thenom, siden the bleffue brendt, förr wdj fiordt. Oc syer her Anders, at then same tiidt Stege læänn war brend, tha gaff-han kon. Cristhernn thet tiill kiende, om han villæ vederlegge oc oprette hanom then skade, som han saa [fan]get haffde aff rigens fyende. Tha vnthe kon. Cristhern hanom Stege lææn vhen afgiiifft noget tiidt for hanss skade, oc segher, at han haffuer ther kon. Cristherns breff paa. Oc nar kon. m^t kan kiende, at her Anders haffuer fanget opretning for hanss skåde⁴⁾, tha vill her Anders gernæ vthermere handle met hans node⁵⁾ om same lææn oc haffue thet gernæ vdj hanss nadis myndhe, doch hans pantæbreff wforkrenket⁶⁾.

(Optegnelse på et kvartblad med en samtidig hånd. Årstallet 1525 påskrevet med blyant.)

1523—31.

Kansleren, Klavs Gjordsöns optegnelser til Fredr. I hører denne tid til, ialfald tidligere end 1531, da pantelånet i Stege len blev forhøjet til 3000 mark.

Under Stege len nævnes først den visse rente af *Vesterherred*:

364¹/₂ mark 2 β 1 alb. 1 pg. i penge, 2 læster byg, 77 tdr. havre, 11 tdr. 1 ott. smör, 34 kør, 214 lam, 104 får, 129¹/₂ svin, 343 gæs, 902 höns, 35³/₄ ol æg, 30 læs hæ.

¹⁾ fejlighed = fredshelg.

²⁾ Kansleren, Clavs Gjordsön, har formodentlig forsøgt at forhøje afgiften af Stege len til 600 mark, som det blev sat til efter grevefejden. Men Anders B. gör sine indvendinger.

³⁾ = bebygget.

⁴⁾ I linjen står: vdlen the pendinge, hvilket A. B. har rettet til: skade.

⁵⁾ I linjen står: wor kieriste nodige herre, hvilket A. B. har rettet til: hans node.

⁶⁾ Ordene: doch . . . wforkrenket er tilføjede af A. B.

Dernæst af *Østerherred*, (hvor biskoppen havde broderparten):

67 mark 1 β i penge, $6\frac{1}{2}$ læst 5 tdr. 6 skp. byg, $7\frac{1}{3}$ tdr. havre, $1\frac{1}{2}$ td. smør, 9 kør, 99 lam, 16 får, 53 svin, 99 gæs, 304 høns, $19\frac{1}{2}$ ol 30 æg, 17 læster 3 tdr. kul, 195 tdr. gæsterihavre.

Ialt: 433 mark 3 β 1 alb. 1 pg. i penge, $8\frac{1}{2}$ læst 5 tdr. 6 skp. byg, $8\frac{1}{3}$ td. havre, $12\frac{5}{8}$ td. smør, 43 kør, 313 lam, 120 får, $182\frac{1}{2}$ svin, 442 gæs, 1206 høns, 55 ol 50 æg, 30 læs hør, 17 læster 3 tdr. kul, 195 tdr. gæsterihavre.

Stege hus' visse rente (altså begge herreder tilsammen):

428 mark i Penge, 10 læster \div 3 skp. byg, 6 tdr. havre, $13 \div 1$ ott. smør, 43 kør, 328 lam, 117 får, $200 \div 3\frac{1}{2}$ svin, $400 \div 12$ gæs, $1200 \div 8$ høns, — worehavre, 2 læster \div 6 tdr. gæsterihavre.

(Som det ses, passer sammentællingen ikke rigtigt; mulige skrivefejl.)

Den afgift, som hr. Anders B. skal give årlig af slottet er 400 mark. Item haver han slottet i pant for 2000 mark, uafløst udi hans livstid.

Derefter opgøres tabet i pengeværdi ved det gods, det er brændt på Møn. Priserne ansattes således: 1 td. smør 8 \mathcal{L} . 1 ko 1 lødig mark (45 β), 1. svin 18 β , 1 får 6 β , 1 læst korn 24 \mathcal{L} , 1 td. havre 4 β . 1 læst kul 9 β . Den tabte rente af det brændte gods opgøres da således:

50 \mathcal{L} 3 β 2 alb. i penge, 6 læster 5 tdr. byg = $146\frac{1}{2}$ \mathcal{L} , 14 tdr. 2 skp. havre = $3\frac{1}{2}$ \mathcal{L} 4 alb., $1\frac{1}{2}$ td. smør = 12 \mathcal{L} , 9 kør = 25 \mathcal{L} 5 β , 96 lam = 30 \mathcal{L} , 16 får = 6 \mathcal{L} , 50 svin = 56 \mathcal{L} 4 β , 96 gæs = 6 \mathcal{L} , 294 høns = 9 \mathcal{L} 3 β , $16\frac{1}{2}$ læster kul = 9 \mathcal{L} $4\frac{1}{2}$ β .

Summa summarum 350 \mathcal{L} $5\frac{1}{2}$ β (skal være 354 \mathcal{L} $5\frac{1}{2}$ β).

Efter denne opgivelse ses det, at der virkelig var meget lidt tilbage af landgilden for østerherred, ialfald af kronens gods. Herredet er næsten fuldstændig brændt og øde; og det har taget tid at bebygge det igen. Tabet i pengeværdi anslås til 350 \mathcal{L} , medens Anders B. strax opgav det til 500 \mathcal{L} , men der ligger måske et par år imellem, i hvilken tid noget kan være blevet genopbygget. Imidlertid udgjorde tabet dog næsten årsafgiften, så det er forklarligt, at Anders B. allerede af denne grund blev fritaget for afgift. Bogø er opført med en viss rente af 110 \mathcal{L} 10 β og 4 pund havre.

I Frederik Is tid beholdt Anders B. vistnok Stege len frit for afgift som embedsløn. Efter grevens fejde blev afgiften forhøjet til 600 \mathcal{L} årligt. Men da Anders B. atter fik lenet, blev det fra 1541 igen frit som tjenestelen, da han i høj grad blev brugt i kongens tjeneste.

Når man ser, at krongodset i Vesterherred var ca. 5 gange så stort som i Østerherred, så falder der et tvivlsomt lys over Anders B.s ord, at det var hans bedste herred, der var brændt. Det må antages, at han dermed kun har ment, at Østerherred i det hele var det frugtbareste, fordi de høje jorde var tidligst opdyrkede i gamle dage.

1525 $2\frac{1}{8}$.

Otte Stigsøn, væbner, træder i kong Frederiks tjeneste, idet flere „gode mænd“ går i borgen for hans troskab, deriblandt hr. Axel Ugerup, Claus Egerd-søn, Hans og Povl Stigsøn.

Kbh. 24. Aug. 1525.

1526 ²²/₁.

Kong Frederik gör vitterligt, at hr. Anders Bille, embedsmd. på Stege slot, har nu fornøjet kongen 497 mark danske af landhjælpen på Møn i det forledne år, da hver mand gav 1 m $\frac{1}{2}$ danske, for hvilket beløb herved kvitteres.

Dateret Kiel slot st. Vincentii martiris dag år 1526.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

1526 ¹⁴/₂.

Broder Rasmus, abbed, oc alt konvent i Skovkloster til klosterets tjener¹⁾, som bygge og bo i Faxinge og Effuegård. Klosteret har med hr. Lage Urnes, biskop i Roskilde, vilje, råd og samtykke undt og tilstedt, at hr. Anders Bille til Søholm må og skal i sin livstid have dem i forsvar, hvorfor hver i sær bedes om at være ham herefter hørig og lydige, görende ham al tjeneste til ægt og gæsteri, som hver klosteret er pligtig af rette.

Dat. Skovkloster feria 4ta cinerum anno etc. 26.

(Orig. på papir med seglet påtrykt forned.)

1526 ¹¹/₂.

Koncept eller formular til hr. Anders Billes genbrev i samme anledning.

1526 tredie Söndag i fasten.

Frederik I skriver fra Gottorp Söndag Oculi i fasten 1526 til hr. Anders Bille på Stege slot — om at ledsage prindsesse Dorothea på bryllupsrejsen til Königsberg og derfor være i København 3 uger før St. Hansdag med 12 svende „udi sådan klædning og farve, som dette mønster udviser, vi Eder nu sende“ — og „forsörge Eder selv med gode klæder og klenodier til Eders egen person“ — —

Dagen efter skriver kongen ligeledes til kære fru Pernille — og beder hende kærligen at være prindsessens hovmesterinde på denne rejse, „tagendes med Eder Eders statlige klæder, kæder, halsbånd og andre smykker på det allerstatligste“. — — —

„Os elskelige fru Petronelle, hr. Anders Bildis ridderis hustru“.

1526 ⁷/₉.

„Kæreste, nådige herre, værdes Eders nåde at vide, at igår var her tvende jagter udi Ullfs Halle af hr. Söfrins; der jeg fornåm det, men jeg gjorde rede og vilde været ud til dem, men løbe de ad Østersøen igen.“

Nu i Tirsdags fangedes en af hr. Sörens jagter ved Stralsund, nogle af besætningen undkom til Rygen, og man mente, at hr. Sören var med²⁾. Ligeledes advarer han kongen om, at skipper Clement ligger for Randers fjord, og kongen bør derfor tage flere skibe med, når han rejser over beltet.

¹⁾ I de tunge tider søger klostrene værn af mægtige mænd.

²⁾ Det var han dog ikke.

„Hermed Eders nådes liv og sjæl og stadt¹⁾ den Helligtrefoldighed be-
falendes til evig tid.

Skrevet på Eders nådes slot Stege

Eders nådes ydmyge tro tjener
Andhers Bildhe, ridder.

1526 ³/₁₀.

Niels Jepsen og Hans Guldsmid, borgere i Stege, gøre vitterligt, at de vare til stede og dagtingede²⁾ imellem hr. Anders Bille og skipper Hans Smed, som var tagen med et skib, der kom fra Lybeck og havde hjemme i Königsberg, i kong Christjærns sidste fejde med Stæderne, hvilken dagtingning foregik på begæring af H. Smed, der sad fængslet. Denne lovede sommeren efter kong Christjærns bortfærd hr. A. B. for sig og en anden købmand, Peyter Heyne, 4 skip³⁾ humle at skikke til Albret van Gocks³⁾ om høsten der næst efter. At så er gået og faret etc.

Dat. Stege fredagen efter st. Francisci dag år 1526.

(Orig. på papir med 2 segl påtrykte forneden.)

1526 ⁴/₁₂.

Vii Ffrederick met gwdz nadhe Danmarckis, Wendis oc Gottis konning, vdwooldt konning till Norghe, hertug vdj Sleswig, Holstenn, Stormaren oc Detmersken, greffue vdj Oldenborg oc Delmenhorst, helsse oss elskelige her Andhers Bilde, ridder, vor man oc raadt oc embetzman paa vort slott Stege, kierlige met gudt oc vor nadhe. Viidher, at vort elskelige Danmarckis riigis raadt, her nw forsamlet hooss oss vdj Odhensse, haifue beleffuet oc sambtyck oss at mowe fanghe aff alle closthre, køstedhe kirker oc landzkirker ower alt riighe the mesthe klocker, the kwnde affladhe, till at støbe bøsser⁴⁾ aff till vort oc menige riighens behoff oc nytthe. Thij bethe vij ether kierlighen oc ville, athj strax met thet aldherforste tagher met ether oss elskelige verdughe ffadher met gudt her Jens Andherssen, biscop vdj Otthens, officalem⁵⁾, oc ridher omkring vdj ethers leenn oc handele met almoghen, ath thij samme klocker ladhe ether ffølghe paa vore vegne effther thet vort obne breffuis lydelsse, vij them ther om tilscreffuet haifue; oc hwess klocker i fanghendis vordher, them fforsendher strax till Københaffn till oss elskelige mesther Ffadder bøssestøber, oc ladher antworthe hanom thenom effther wecht oc ladher taghe ther paa quittance ighen. Sameledis bethe vij ether, ath hwar i nogher kwnde vdspøre i fforscreffine ethers leenn, andelig eller verdslig, som er konning Kresthiern, Seueren Norby oc theris parthy tillgiffuenn lønlig eller abenbarlig, athij strax hendhe⁶⁾ sterck loffuen vissenn⁷⁾ aff them atstande till retthe flore theris tilborlighe dommer, naar paa eskes, oc athij met fforscreffine biscop Laghe Vrne haifue godt tilsyenn vdj samme ethers leenn till allé hospitaler, at

¹⁾ må vel forstås som stilling.

²⁾ forhandlede om forlig.

³⁾ A. v. G., den gang borgemester i København.

⁴⁾ kanoner.

⁵⁾ d. v. s. bispens official.

⁶⁾ hente.

⁷⁾ forsikkring.

ther jndttagis the syghe menniske, som fyndis vdj thee herritt, som ther till giffue theris plogkorn¹⁾, oc skiicker thet saa vdj kobstedherne, at hwer köbstedt besörgher self the syghe vdj theris bye, oc icke ladhe them saa löbe oc trygle, oc athij kalle fföre ether alle herritzfogder vdj fforscreffne ethers lenn oc tilsyer them, ath the helpe hwer man log oc rett vdhen all vildt²⁾ oc dömmе paa alle sagher oc giffue bescreffuet ffraa them, hwess³⁾ thy fföre retthe aff sye. Samledis haiffuer oc vort elskelige Danmarckis riigis giordt sodan en skickelse her i riighet, at alle lensmendt, hwer vdj sytt leen, skall legge tolf bondher vdj leeg till sammell oc saa vdwelle aff samme tolf en vng, ffloor, sterck, dwelig karll, som stedis⁴⁾ skall vere till redhe at draghe vdj marcken modt vore oc riighens fynde, naar behoff giöris, oc skulle the andhre elleff besörghе hanom met gott harnsk oc werghe, hellebard, spydt, armbørst eller bösse⁵⁾, hwilket han helst oc best brugge kandt, hwilke fforscreffne harnsk oc werghe vore leensmen skulle annamme indt paa vore oc kronens slott at forware, indt till saa lenghe behoff giöris⁶⁾. Bethe vij ether oc ville, athij met thet alderförste giöre sodan skickelse oc ordinantie vdj fforscreffne ethers leenn, som fforscreffuet standher. Thesszligest athij jnghen peber swenne eller löse karle stede⁷⁾ at bliffue j fforscreffne ethers leen vthen the, som tiene bwndhen, oc hwar the fyndis effther fonghe varsell, thaa skulle i taghe them till slotthet oc ladhe them arbede saa lenghe, at the setthe loffuen oc vissen, at the ville tiene bwndhen⁸⁾. Her viider at retthe ether effther. Befalendis ether gudt. Giffuet vdj vor staadt Otthensse sancte Barbare dag aar etc. mdxvj. Wnder vort signete.

(Orig. på papir med levninger af det røde voxsegl trykt bagpå samt følgende påskrift med samme hånd:)

Steghe, her Andhers Bilde.

1527 ⁴/₄.

Jeg Oluf Rosenkrands til Waløff⁹⁾, ridder, gör vitterligt, at jeg haver undt og tilladet og med dette mit åbne brev under, giver og tillader, at Per Hansøn, som barneføder er udi Ødit i Tersløff sogn på mit gods, at han herefter må være fri og kvit for mig og mine arvinger og bygge og bo, hvor hr. Anders Bille eller hans arvinger herefter hannem have ville efter denne dag.

Dat. Vallø Thorsdagen efter midfaste Söndag år 1527.

(Original på papir, segl trykt forneden.)

Påskrift bagpå:

Breff po myn bonde, som hr. Oluff Nielssön gaff migh, som bor i Wo-bærups gard.

¹⁾ Herrederne ydede plovkorn til hospitalernes fattigpleje.

²⁾ Vildt : gunst, partiskhed, deraf „uvildige“ mænd, ikke „uvillige“.

³⁾ : hvad.

⁴⁾ stedse.

⁵⁾ her i betydning bøsse.

⁶⁾ Dette viser frygten for folkestemningen.

⁷⁾ tilstede.

⁸⁾ Således søgte man dengang at løse landarbejderspørgsmålet!

⁹⁾ : Vallø.

Lignende brev fra biskop Lage Urne i Roskilde og fra Rasmus Pedersön sognepræst i Hellested for en bonde til præstegården.

1527 ^{8/8}.

Kongens breve til flere lensmænd og særlig til Anders B., at kronens slotte storligen forfalder. Dersom nogen brøst findes på Stege slot, opfordres han til at bygge og forbedre det under samme Eders lens fortabelse. Ligeledes bedes han ikke at fortrædige fattige klostermænd, som gå efter Guds almisse; de skulle gå i fred, hvad enten man vil give dem noget eller ej.

Rigsrådet havde bevilget kirkeklokker til skyts; men der var endnu ingen kommen (fra Møn). Anders B. opfordres derfor til at tage den største, hvor der findes to, og den største og den mindste, hvor der findes tre, og indsende dem til København. Dog kunne sognemændene fri deres klokker, når de ville levere 2 skippund rådt kobber for hvert skippund klokkemalm.

Skrevet på vor gård Hundsbæk¹⁾ vor frue dag nativitatis²⁾ 1527.

Bagpå udskrift: Til hr. A. Bille, vor mand, råd og embedsmand på vort slot Stege.

(Original på papir med spor af segl bagpå.)

1527 ^{12/12}.

Kongens brev til kronens bønder, der ligger til Stege slot, at da Anders Bille skal bygge og forbedre på slottet og mangler ved til sin teglovn, skal hver bonde denne vinter køre 3 læs og til sommer 3 læs ved fra skoven, hvor Anders B. anviser dem.

Dat. vort slot Gottrup Thorsdagen næst efter vor fruedag conceptionis år 1527.

(Original på papir med seglet trykt bagpå.)

1527 ^{27/12}.

Hr. Johan Urne fik et brev på det hospital³⁾, som ligger udenfor Stege, at han skal havet⁴⁾ og hans hustru fru Anne Rönnows datter med alle tilliggelser fri og kvit, dog med så skel, ar de skulle lade opholde årligen den sædvanlige Gudstjeneste, sammeledes skulle de holde kapellet med gode ornamenter med kalk og disk o. s. v. og skulle de holde de arme elendige syge folk og give dem deres daglige føde, bjerging med mad og øl o. s. v., skulle de og holde gården og kapellet med alt det gods, der tilligger ved hævd og magt, det bygge og forbedre og tjenerne derpå bor ved skel og rette.

Dateret Gottorp

relator dominus rex per se⁵⁾.

¹⁾ ved Læborg, Ribe amt.

²⁾ fødselsdag.

³⁾ Brevet er en gentagelse af tilsagn om at Johan Urne skulde få klosteret efter Oluf Holgersön Ulfstand. Da denne først døde 1529, er overtagelsen næppe sket før. Det drejer sig om Spejlsby hospital, selv om udtrykket „udenfor Stege“ kunde tyde på den St. Jörgensgård for spedalske, der har ligget på Skovsgårds mark; men denne har sikkert tilhørt købstaden.

⁴⁾ ɔ: have det.

⁵⁾ Kongen har selv forelagt sagen.

1527.

Kongens brev om indsending af kirkesølvet. Der må ved hver kirke kun blive tilbage en kalk, en disk og en bodike til at bære sakramentet til syge folk.

Uden år.

Myn ydmyge etc. Keriste nadigste herre, werdis e. n. k.¹⁾ hogmegtighed att wille wiide, att ieg nw y dagh haiffuer ydmygêlig wndffonget e. n. breff oc scriffuelsze, ther wdj ieg formercker, att e. n. er til wiidendis wordet, att ther skall ware nogher twedragth mellom mesther Knwd, her electus²⁾ aff ffyn, hans szösken och megh, oc att e. n. k. h. haiffuer thet szaa hoss thennom fforhandlet oc taghet en dag³⁾ thennom oc meg y mellom til medszommer fförst kommendis. Keriste, nadigste herre, tacker ieg e. n. k. högmegtighed ydmygeligen ffor e. n. gode willie och menyng, szom ieg ther wdj fformercker, huilket ieg altiid ganske gerne hoss e. n. ffortæne will met myn ydmyge troo tjäneste, szom ieg tiisz⁴⁾ pligtig er. Kieriste, nadigste herre, werdis e. n. att wille wiide noget aff sagszens leylighed, att then siiste herre dag, szom e. n. holt her y byen, tha tog then gode herre, her electus och hans brodre thennom nogher wwillie til megh, szom ieg kwnde fformercke, att the hadde acthet att wille feyde⁵⁾ megh, thet, gud kende, ieg wiiste meg aldrig att haiffue ffor skyllet noghit ont aff nogher aff thennom y nogher made enthen hemelig eller obenbare. Ther ieg thet ffor nam, will ieg icke wndholle eller dællie ffor e. n., att ieg skiicket meg noghet ther effther, att ieg wille icke gherne wære offuerfallen szo wforskyllet; szo wor ther noghre wore wener, szom wor myn herre bispem aff Aars, her Tyghe Krabbe, myn brodher oc flere wore wener, oc talde thet szo y mellom her electus, hans brodre oc megh, att thet skulle stoo wossz aldeliis wdj gode y mellom intill sancte Michels dag nw siisth ffor leden, oc huilken aff woss po begge parthe, szom wille ther effther noghet arghe ind po then anden met feyde eller andeth, tha skulle han göre then anden erlig fforwaryng, szom en riidhermandzman burde att göre, huilken fforwaryng iegh po myn partt inthet aff thennom ffor nometh haiffuer, thet gud kende, ieg icke heller thennom giort haiffuer eller acther att göre ffor thet, the meg end giort haiffue, meen ieg haiffuer altiid bodet thennom till met beggis wore wener, att hues⁶⁾ bryst oc skylding, szom kand ffyndis, att ieg thennom giort haiffuer y nogher mode, haiffuer ieg bødet meg wdj alle retthe ffor e. n. k. högmegtighed oc mennye Danmarckis raadt eller ffor wore egne szamffrendher, att huor myn bröst kwnde ther ffyndis y nogher moode, wille ieg gerne göre thennom althet, e. n. kandt tencke, ieg thennom pligtig

¹⁾ Eders nådes kongelige.

²⁾ udvalgt biskop, men ikke indviet.

³⁾ frist til forhandling.

⁴⁾ des ɔ: dertil.

⁵⁾ åbenlys krig.

⁶⁾ ɔ: hvad. Brevet handler om den heftige strid mellem Anders B. og hans søstersøn, bisp Knud Henriksøn Gyldenstjerne. Striden hidrørte fra et arveskifte og blev først bilagt 1533 (se teksten).

konde være met rette, oc hues ether n. haffuer szagt her electus oc hans brödre ther om po mynne wegne, will ieg met gudz hielp wbrödelig holde.

(Samtidig påskrift bagpå:)

Thet breff, k. m. screff mig till om her electuss aff Fyn, oc swar ther pa.

(Samtidig afskrift med en skriverhånd på et folioblad, med blyant påskrevet: „tidligst 1527“.)

1528 ¹¹/₄.

Kong Frederik til hr. Anders Bille, embedsm. på Stege slot.

Såfremt modtagne tidender vise sig at være sande, behøves hastelig et mærkeligt tal rejsener¹⁾, vel rustede med glavind, af vort rige og fyrstendom, hvorfor hr. A. B. bedes at holde til rede 8 værgagtige karle, vel rustede med heste, harnisk og glavind, og dog rette sig efter den norske rejse, hvorom ham tilform er tilskrevet. Haves rustningen endelig behov, skal han ikke besværes med den norske rejse på denne tid. Han bedes kærlig ikke at lade det være sig besværlig, at kongen skriver ham så tvefoldig²⁾ til; men lejligheden begiver sig nu så, og der ligger rigerne stor magt på. Ved tilkommende mønstring håber kongen, skal det blive ham tilkendegivet, om rustningen endelig haves behov. Kongen forlader sig til hans velvilje, som skal blive gunstig forskyldt.

Dat. Gottrup slot påske aften 1528.

(Orig. på papir med seglet og udskriften bagpå.)

1528 ⁷/₈.

Kongens brev til Anders Bille at føre tilsyn med gennemførelsen af herredagsbeslutningen i Odense forrige år — angående tiende, kirkejorde m. m., „da nu for os beklaget er, at mange af vore undersætter, bønder og andre ikke ville holde dem efter sådan vor skikkelse“; derfor skal han undervise almuen, at de giver tiende og redsel til sognepræsten, hver tiende kærν og høved, eller hvis de ikke vil det, da skal de blive ved gammel sædvane; de må ikke bruge kirkers og klostres jorde uden skellig bevisning, at disse jorde er kommen fra deres gårde til kirke eller kloster, og da skulle de betale årlig afgift som de plejer af arild og gammel tid — ligeledes skal han påse, at vore og kronens kirker besørges med sognepræster, som vil blive boendes ved kirken og gøre sognefolk deres tilbørlige tjeneste.

Dat. Kolding slot fredagen efter st. Petri ad vincula dag 1528.

(Orig. på papir med segl og udskrift til hr. A. B. embedsm. på vort slot Stege.)

1528 ⁸/₁₁.

Anders Bille, ridder, høvedsm. på Stege gör vitterligt at have fuldmagt givet hæderlig og velformumstig mand Mikkel Andersen, borgemester i Stege, til at indkræve og oppebære fyldeste værd for 4 skæ humle af Peyther Heyne, som

¹⁾) : ryttere.

²⁾) tvetydigt.

han var med at love A. B. med samlet hånd for sit fængsel, der han sad fangen her på Stege, der han var greben med Hans Smed af Königsberg.

Dat. Stege Söndagen för st. Mortens dag 1528.

Samme år måtte A. B. give 40 m $\frac{1}{2}$ for sk $\frac{1}{2}$ humle i København.

(Orig. på papir med A. B.s segl påtrykt forneden.)

1528 ^{10/12}.

Per Fris af Ålebæk, landsdommer på Møn, med danmænd flere, Jens Lauritsön, borgemester i Stege, og Jens Persön, byskriver sstd., gøre vitterligt, at år 1528 tamper onsdag för jul på Mønbo landsting var skicket ærlig og fornustig svend Hans Stigssön af våben, husfoged på Stege slot, på hr. Anders Billes vegne, og adspurgte Lasse Krag af Höffuemark¹⁾, Laurits Nielsön og Niels Jensön sstd., hvor meget hver af dem udgav til landgilde om året. Disse tilstod, at hver af dem årlig af sin gård 1 skilling grot skyld, 12 β gæstebudspenge, 4 skpr. byg, 3 skpr. havre, 1 bolsvin, 1 lam, 2 gæs, 6 höns og 20 æg til landgilde udgive skulde. På hvilke ord og artikler H. St. fik et uvildigt tingsvidne af 12 dannemænd: Henricke Hemmesön af Østermarke, Lasse Kæmp af Vestud, Lasse Andersön af Polrope, Rasmus af Stubrope, Per Bigge af Sømarke, Jens Hansön af Butzmarke, Jens Truelssön af Robilille, Hans Svenssön Kielbilille, Hans Lerke sstd., Per Jepssön af Tiffuilde, Laurits Bonde af Nibølle og Anders Mortensön af Koster.

(Orig. på papir med 3 segl påtrykte forneden.)

1529 ^{17/6}.

For Anders Billes bön og af kgl. nåde fik Hans Stigsön, kgl. maj.^s mand og tjener, livsbrev på de gårde udi Keldbylille²⁾ liggendes på Møn, som Oluf Falster sidst udi forlening havde, med al tilliggelse fri og kvit uden al afgift, dog med så skel, at han skal herefter være fornævnte hr. Anders Bille på kgl. Maj.^s vegne hörig og lydig, for hvor han ham bruge vil på kgl. Maj.^s slot Stege eller andensteds, og holde fornævnte gårde og gods ved hævnd og bygning, og det ej lade forfalde, og ej forhugge skovene, der tilligge, til upligt eller det gøre lade i noget måde, og holde tjenerne, der på bo, ved lov, skel og rett cum clausulis consvetis³⁾ etc.

Københavns slot St. Budolphi abbatis dag MDXXIX.

relator hr. Anders Bille ridder.

1529 ^{15/11}.

Joachim Rönnow, med Guds nåde udvalgt biskop til Roskilde domkirke, under og tilsteder, at ærlig og velbyrdig mand og strenge ridder, hr. Anders Bille skal have og udi forlening beholde biskopstienden af Fanefjord sogn på Møn på det vilkår, at Anders B. skal give bispnen 2 $\frac{1}{2}$ mark penge af hvert

¹⁾ Den lille landsby, Høve-mark, forsvinder ved denne tid. Den kaldtes tidligere Højby, senere Nyborre.

²⁾ Keldbylille var gammelt kongsgods. I den særlige forlening til en undervasal ligger vel grunden til, at her bevaredes en lille skov, Sønderskovene, indtil 1769.

³⁾ med de sædvanlige bestemmelser.

pund korn¹⁾, som samme tiende rente kan, årlig udi vort fadebur i Roskilde inden Palmesøndag at yde og betale med regnskab derhos, på hvis samme tiende kan rente, undtagen 4 pund korn, som han fornævnte hr. Anders B. af samme tiende har sendt kvit og fri uden al afgift.

Dat. in curia nostra episcopali Roskilden feria quinta proxima post festum beati Martini episcopi anno MDXXIX²⁾.

(Original på papir med bispens segl trykt bagpå.)

1530 ²⁰/₁.

Her Anders Bildes regnskab, som han gjorde meg, Anders Glob³⁾, paa wor kiereste naadige herris weigne wtj Kiöpnehaffn then loffuerdag nest effter sanctj Paulj conuersionis dag mdxxx^o.

Först paa thenne lande skat, som han haffde ladet optage po hans nadis weigne paa Möen, tha gudtz aar screffues mdxxvij^o, aff huerij⁴⁾ iij mend iij m[℥], oc effter hues registers lydelse po mandtallet tha belöber seg samme lande hielp..... v^c ij m[℥].

Jtem so haffuer han ladet opboret effter wor n. herris beffaling oc scriffuels paa Möen i thet aar, som screffues 1529, aff alle kronens thienere tiill graffuer penninge iij β aff huer mand tiill then graff oc wold for Kiöpnehaffn slot, oc belöber seg thet offuer alt effter hans registers lydelse. .lx ij m[℥].

End framdelis haffuer han ladet optage effter wor n. herris breffs lydelse i for^{ne}: aar 1529 en hielpe skatt ther pa Möen aff alle kronens bönder oc tienere effter twenne hans registers lydelse, thet enæ giordt paa Möen oc thet annet giord po Falsterbo paa the kronens bönder oc tienere, som ther tiill fiskerii war, oc belöber seg samme hielpe skat offuer alt tilhobbe. .iij^c vij m[℥] vj β.

Jtem efftir ith wor n. herris quittantz lydelse, liudendis paa noget godtz, som war tagen i söen paa twenne jachter, som her Anders haffde wdtgiort paa wor n. herris egne weigne wdj Kiöpnehaffns belegringe, oc thesligiste paa then affgift, som her Anders wdtgaff aff sith jordegodtz i forscreffne belegring tiill at saale⁵⁾ kriidtz folck met i leyreth for Kiöpnehaffn, tha bleff for^{ne}: her Anders wor n. herre ther aff skyldyg xxx m[℥] ij β.

Summarum paa alt thette for^{ne}: — ix^c m[℥] viij β.

Vdgift, hues her Anders Bilde wdgiffuit haffuer, som wor n. herre hanom skyldig bliffuer.

Först, som han gaff trenne skippere, som hiemme haffde wdj Stige, tiill fracht for nogen fetallie, som the henthe paa Kallöö oc förde tiill Kiöpnehaffn slot tha, som her Mogens Göyie haffde for^{ne}: slott..... j^c x m[℥].

¹⁾ Prisen er her beregnet til 10 skilling pr. tønne, som nok kan passe, når kornet skulde leveres i Roskilde. For oprævningen beregnes 16 tdr. — ca. 200 Kr. nutidsværdi.

²⁾ 2: i vor bispegård i Roskilde, den 5te dag næst efter St. Martin biskops fest 2: Mortensdag år 1529.

³⁾ Rentemester Anders Glob.

⁴⁾ hver, Svensk hvarje.

⁵⁾ betale sold til krigsfolk.

Item tha som her Anders war paa Gutland wtj wor n. herris ærinde hoess Söffrin Norby, tha wdtgaff han paa hans n. weigne thessze effter^{ne}: penninge: först the bodtzmend, som fulde hanom paa then jacht, han oppo war, tiill Gutland — xx m[℥] iiij β for en halff monetz penninge; ther tiill gaff han twenne byssze skytter paa samme iacht for theris klæde oc penninge, effter som Peder Willatssön slotz scriffuer gaff hanom beffalling om. lx m[℥].

Item wtj Kiopnehaffins belegring, tha som han wdtgiorde the twenne jachter wdj søen paa wor n. herris oc paa hans egne weigne, tha wdtlagde han till for^{ne}: jachters behoff thette effter^{ne}: effter som wor n. herris quiltantz wdtwiszendes er, at hans n. hanom skyldige bliffuer först tre fierding bysze krudt oc viij pd. körnekrudt, som beregnet er tilhobbe for — lxxv m[℥] penninge; oc thertiill ith skippd. oc viij luszepund bly, beregnet for — xxxiiij m[℥]; sziden end ther tiill viij thelhagebysszer¹⁾, huer stycke for v m[℥], som er summa . . . xl m[℥].

Item so haffuer han giffuet en borger till fracht, som boer i Stige og heder Michel Gæddæ, som förde mester Wulgang, wor nadigste herris then tyske cantzeler, fran Stige oc jndtill Straldsund xiiij m[℥].

Item her Anders Bildis thæring, som han thærit paa then reysze tiill Ny-löseze tiill koning Gödstaff i wor n. herris ærinde. bort oc igen, oc siden tiill lanthe Holsten tiill wor n. herre oc so ther fra oc tilbage igen till Stige, beløber seg offuer alth iij^c xxx m[℥] xiiij β

Item so haffuer han efftir mester Anders Globz scriffuelsze oc beffalning giffuet en kiöpman, som heder Gobbert Robertszen, wdj Kiöpnehaffin paa noget klede, som for^{ne} mester Anders haffde foith²⁾ aff hanom paa wor n. herris weigne till hans nades folck iij m[℥].

Summarum ix^clxxxij m[℥] i β.

Ligget³⁾ oc lagt hans wdtgiffit emod hans opböring, tha bliffuer wor nadigste herræ hanom skyldig lxxx en m[℥] en β.

Anders Glob manu propria.

(Orig. på papir på et folioark, overstreget med samme blæk, hvormed omstående påskrift er skreven på originalens bageste side.)

Reghenskaff so och kvietansse, som jegh giorde mesther Andhers Glob po wor nadigste herris wegnæ om de two kongeskattæ, som jeg haffuer oppæborit, then enæ aar mdxxvij och then andhen mdxxix, och de grawere penninge, ther hwer konghens bonde gaff iiij β, och then kvietansse, som jegh haffuer paa thet godz, mynæ jachter togæ, oc pa thet jegh wdgaff aff myth eghet godz till at löne rytthere met for Köbenhaffn.

¹⁾ Thelhagebysszer, plattysk: tæl-busse, tæl-hake; höjtysk zielbüchse. Platt. tæl, til = höjt. ziel, ende, endemål = græsk τελος = nordisk til. Plattysk telen = höjt. zielen, das geschütz richten. Sigtebøsser.

²⁾ fået.

³⁾ skal være „lignet“. Sammentællingen af indtægten er rigtig, men udgiften er regnet 296 mark for höjt. Formodentlig en skrivefejl. Anders Glob var en pålidelig mand.

1531 ^{18/10}.

Vide moæ i gode karlæ¹⁾, Hans Stissen, Niels Iwde oc Oluff Smid, som jegh haffuer befalleth ether sloslowen ther po Stegæ sloth, ther fore giffuer jegh edher til kende, nw i dagh haffwæ wi fanghet wisse kondskaff fran²⁾ wor nadiste herræ kongh Frerick, so at kongh Cristiærn ær wisseligen wenthendis hiid ind i riget, och kand wel ske, at han ather sigh tiid³⁾ for nogested, ther fore bedher jegh edher, ati wdhen all forsömellsse rettæ edher æfther at bestillæ altyng, som i wide ther till hör at hollæ slotthet met. Jtem ær ther nogh dell i byend, som i wide, at edher kand fattis, hwmlæ eller sa andeth, ta anamær thet stragx ind till edher, gud giffwæ⁴⁾ hwem thet haffuer, oc ladher, som i willæ lonæ thet pa en dag at göre, doch ladher hwer mand settæ sith mærkæ eller scriwæ ænkæth⁵⁾ hwad i saa anamæ aff hwer man, for jegh will thet ighen betalæ hwer mand met gudz hielp thet, sa ynghen skal skyllæ⁶⁾ migh. Her moæ i fare læmpæligh met, eller i for inthet aff thet; men brwgher bode i de made och andræ, som i wide, ther will göriff⁷⁾ behoff till, som i selwæ wide behoff göriss will, och ladher brygæ och bage i tide, som i wide macht pa liggher, ati besörgæ thet stragx efther honden, och althet temær⁸⁾, ther liggher i slachterhusseth och pa wollend, skiiffsbord, yndholth⁹⁾ och andeth træfangh, thet ladher alt sammæn komæ ind pa slotthet. Jtem ladher och hentæ mere wed ind pa slotthet fran then forstæ¹⁰⁾, och tagher edher kostælighen¹¹⁾ ware for forrædelsse bode aff en och andhen, och ther som i formærkæ, ath fyende ære ther sa wid handen ther, at thet gæller edher till, ta tagher myne faar, ther ær i ladegorden, och ladher slactæ them ess och andeth kwegh, som Permillæ¹²⁾ kan selff sige edher, ta ær thet bedræ at i lade slactæ thet po mynæ wegnæ, æn ath thet skal komæ fyendene till gode, och thet gud forbyde, ati formærkæ, at thet will jw so hart gællæ, at thet skall wære, ath fyende ære hoss byend, ta ladher aff brende ladhen, stallæ och allæ huss, som stor ther neyræ¹³⁾, mig hor¹⁴⁾ till, och ladher sloo weggænæ wd och tageth aff thet slachterhuss. Konde i och nogherlwn[de] foo de skiiff, ther star pa borre nachen¹⁵⁾ w[id] wandeth och senkæ them po gronden eth sted, ther man konde faa them op igh[en, thet] sogæ jegh meghet ghernæ, men for

¹⁾ Tiltalen „I gode karle“ omfatter en adelsmand og to borgere.

²⁾ Formen „fran“ bruges endnu på Møn.

³⁾ ♂: did, nemlig til Stege „fór noget sted“; mon Anders B. har følt, at Chr. II havde en særlig opgørelse med ham?

⁴⁾ bruges i betydningen „uden hensyn til“.

⁵⁾ ♂: nöjagtigt, specificeret.

⁶⁾ ♂: beskylde.

⁷⁾ skrivefejl for „göriss“.

⁸⁾ ♂: tømmer.

⁹⁾ indholt som spanter o. lign.

¹⁰⁾ Formodentlig forstad eller forsted.

¹¹⁾ ♂: særdeles, ordet bruges således endnu på Møn.

¹²⁾ Fru Pernille var altså alene hjemme.

¹³⁾ ♂: nede.

¹⁴⁾ hører.

¹⁵⁾ kaldes nu „Slotsnakken“ ud i Noret.

inghen dell setther yll wdi then lade eller stollæ, wdhen ati y[w] ænketh see, at fyendenæ haffwæ owerhonde[n], thet ware migh ellers for stor en skade; for nar fyendenæ ware æn wid mollernæ¹⁾ æller wid by ænden, ta konde æn daa en loffwe wd aff lönporthen²⁾ met en seck krud eller en brand och ligewel gaa wskade holden ind ighen at lönporthen, men thet skal bestilles wdaff en, ther i moæ forlade edher till; och tenker eth syn³⁾ ther till, ati forware then lönporth, som aller störst mach po liggher, och then forborre⁴⁾, som myne hæstæ stor wdi ynden broen⁵⁾, gosshusseth⁶⁾, bodkerhusseth och althen lenge. Gud forbyde, at fyende skwillæ faa then fran edher, ta ware thet 'edher stort til forfangh; men mych tockess best ware, ati lade alt korn och malt komæ aff same huss, och læggæ tör wed och halm ther ind i hussen, so moæ i brende thet selff aff, om i formærkæ, at de ære saa sterkæ i byendh, fyendenæ, ati konde ickæ hollæ same forbore, men ther som saa skee skwillæ wdhen stor trangh, thet ware migh en stor skade, men doch ramer selff till ther met. Item thet krwd, i haffwe ther po slotthet, thet fordeler ij eller iij stedher for forædelisse⁷⁾. Item ladher stragx taclæ myn iacht aff och føre all takell ind po slotthet och læggæ hynde⁸⁾ en sted, man kan boren i senk ind till bössebækænæ⁹⁾, och ladh komæ de seill, som hengæ i kirken¹⁰⁾, op po slotthet, bode thet, Matis Hemingsön ottæ¹¹⁾, och thet, till myn iachth hör, och soo alt sammæn och myth bondgarn met. Item formærke i ther noghen forrædher i blant almwen enthen aff borgherne eller böndher, ladher hanom icke bliwe for gammell¹²⁾. Haffuer jegh forscreffuit Siward Grwbæ¹³⁾ at komæ till edher stragx wfortöfreth. Item soo bedher jeg edher so wide edhers ære och redelighed, ath hwad som j wide at konde göre, wor nodiste herræ kongh Frerick, Danmarkis rige och migh kand komæ till nyttæ, gaffn och bestand, mere æller myndræ, en som jegh nw screweth haffuer, thet steller jegh hos gud och edher sell, som i willæ selwæ stoo wid ænden och met edhers ære at forsware, och som jegh edher tiltrod haffuer, oc som i wide, myn hwstrw, migh och wore börn macht po ligher, hwilketh jegh met gu[dz] hielp inghen twill haffuer hoss edher ther om i nogher mode. Will jegh och met gudz [hjælp]

¹⁾ Der var flere møller udenfor Mølleporten.

²⁾ Der synes at have været en löngang mellem slottet og ladegården. Der har været sagn om en löngang, der skulde have udmundet i tidligere købmand Hertels have, hvor man for 30 år siden stødte på gammel mur.

³⁾ sind o: gang.

⁴⁾ o: forborg, udenværk.

⁵⁾ Udtrykket tyder på, at broen over havnen har ligget et stykke vest for slottet, om end østligere end den nuværende storebro. Det siges også at gamle bropæle blev fundet, da midterhavnen anlagdes.

⁶⁾ o: Gåsehuset.

⁷⁾ o: forræderi.

⁸⁾ hende o: jagten.

⁹⁾ kanonpladserne.

¹⁰⁾ Formodentlig i kirketårnet.

¹¹⁾ o: havde.

¹²⁾ Frygten for forræderi kommer stadig igen.

¹³⁾ Sivert Grubbe på Lystrup, der vel skulde tage befalingen.

ighen thet forskyllæ som met myne tro tyenære. Gud almectugestæ befaller jegh edher all sammæ[n] och alt, ther ær po slotthet. Screffwet po Soholm¹⁾ tor[sdag] effther sancti Dienss dagh²⁾ mdxxxj.

Meth myn eghen hand³⁾

Andhers Bilde riiddher.

(Egenhændig original eller koncept på et folioark. — Papiret er medtaget af fugtighed, småstykker deraf langs kanterne forsvundne og derved somme steder nogle bogstaver gåede tabt, hvilke så er her i afskriften satte i []).

1531 ¹⁹/₁₀.

Kong Frederik til hr. Anders Bille, embedsmd. på Stege slot.

Mester Claus Görtz⁴⁾, vor kansler, har tilkendegivet, at A. B. havde fået befaling til at sende kongen de penge, han var lagt for at udgive af sit len, hid til Gottorp med det allerførste, og at han havde afsendt dem med sit bud, som i påsken var med dem på Skanderborg, hvor pengene ikke kunde anammes, fordi hr. Mogens og hr. Prebjörn da var afdragne; siden havde hr. A. B. disse penge med sig både i København og i Nyborg til den på hvert sted holdte herredag. Han bedes nu om at andvorde til rentemester Anders Glob til derefter at lönne landsknegte og krigsfolk; når han så præsenterer kongen dennes kvittants for dem, vil kongen give ham nöjagtig forvaring for dem ligesom andre riddere og riddermænds mænd har fået for deres penge⁵⁾.

Dateret Gottorp torsdag næst efter st. Galli dag 1531.

(Bagpå: seglet og udskriften. Orig. på papir.)

1531 ¹²/₁₂. (Tvangslånet).

Kongebrev, hvorved erkendes lån af 1000 mark Danske, hvorfor Anders B. får sit pant i Stege len forhøjet⁶⁾. — og skal forskrevne hr. Anders B. eller hans arvinger dette vort åbne brev udi ingen måde eller med ingen sag kunne forbyrde eller forgøre; og dersom så skete, at forskrevne hr. Anders B. eller hans arvinger dem udi nogen måde forbrøde eller forgjorde mod os og kronen eller vore efterkommere konger i Danmark, da skulde de være pligtige at stande derfor til rette for vort elskelige Danmarks riges råd og der lide dom og rett og bøde for deres brøde efter loven, og ligevel nyde, bruge og be-

¹⁾ Man kan undres over at finde Anders B. på Søholm, mens han lader fru Pernille alene på Stege slot. Men han har formodentlig været bundet ved ordningen af Sællands forsvar.

²⁾ 3: St. Dionysii dag.

³⁾ Dette interessante brev er egenhændigt skrevet.

⁴⁾ Fortydskning af Gjordsön.

⁵⁾ Slutningen indeholder åbenbart en snært til Anders B. for hans mange undskyldninger for undladelse af betaling.

⁶⁾ Et höjt pantelån var den bedste sikkring for at beholde lenet, da kongerne som oftest havde ondt ved at betale lånene tilbage.

holde forskrevne vort og kronens slot og len til så længe fornævnte 1000 mark bliver ham betalt¹⁾.

(Forøvrigt på de gamle vilkår.)

1531 ¹³/₁₂.

Kong Frederik til hr. Anders Bille, embedsmd. på Stege slot.

Som det er hr. A. B. vitterligt, har D. r. r.²⁾ for denne tids lejlighed, som sig nu begiver, bevilget og samtykt, at alt det sølv, som findes hos alle sognekirker i Danmark, skal deraf udtages, opbevares og anvendes hr. Joachim Rönnov, electus til Roskilde, hr. Henrik, abbed i Sor, hr. A. B. selv og hr. Oluf Rosenkrands, som siden skulle lade indføre det på mønten for der at udmøntes til denne krigs opholdelse. Ti bedes han om at ville lade sin foget ride til alle sognekirker og der annamme det meste sølv, som der til stede er. Bispem af Roskilde har og tilsagt, at hans provst i hvert herred skal med hr. A. B.^s foged følges til alle sognekirker og tilhjelpe, at samme sølv uden al forsømmelse udtages i sognepræstens og kirkeværgens nærværelse, og disse sidste, når de af 4 nævnte herrer tilsiges, føre det til København og der andvorde dem det imod bevis af dem, ti kongen vil uden al forsømmelse, så snart gud så føjer det, at fred og ro vender tilbage i riget, betale hver kirke sit sølv aldeles skadesløs tilbage³⁾.

Dateret Gottorp slot st. Lucie dag år 1531.

(Orig. på papir med spor af seglet bagpå og udskrift.)

1532.

Til Juni tilsiges lensmændene at sende deres udrustning til toget til Norge mod Chr. II. Deriblandt Anders B., der skal sende 1 god hest med glavind og 3 små heste med skytter; næst efter bispem af Roskilde skal Anders B. levere mest, lige med Henrik Göye og Otto Krumpen.

1532 ¹⁰/₄. Kvittering fra Anders Hack for betaling for faderens drab.

1532 ⁴/₇.

Per Falster fik livsbrev på noget gods, 9 gårde i Sømarke på Møn, som hans fader, Oluf Falster, havde i pant for 60 mark Lybsk, og som er tilfaldet ham og medarvinger ved arv, dog at han selv skal indløse det, og siden skal han beholde det i sin livstid, uden kongen vil indløse det selv til eget behov. Det hedder i brevet, at han ikke må afhænde nogen af de bondesønner, der er født på godset, og ikke forhugge til upligt de tilliggende skove. (Her var altså en lille herregård.)

¹⁾ Gamle Danske love knyttede tab af gods til straffen for højforræderi. Heri gøres vistnok for første gang nu indskrænkning for pantlånenes vedkommende. Ad denne vej kunde man nærme sig arvelige len.

²⁾ Danmarks riges råd.

³⁾ Der meldes intet om tilbagebetalingen. Året efter aflagde Anders B. regnskabet herover for Sællands stift. Det ranede kirkesølv udgjorde da 85,127¹/₂ lod. Et lod selv gjaldt 24 β Danske og en tønde rug 12 β. I nutids værdi udgjorde sølvet altså ca. 2 millioner kr. fra et enkelt om end det største stift.

1532. En del af dette gods er tilfaldet Oluf Falsters datter, Hylderud, gift med Jep Thorbensön.

Kongen under denne at indløse dette gods og beholde det sin livstid, uden kongen vil indløse det til sit eget fodebur.

1532 ⁹/₇.

Brev til Anders B. fra biskop Jörgen Frijs i Viborg, hvor denne giver Anders B.s søn, Bent, løfte på det første ledige kannikedömme i Viborg, for at fri sig fra disse „borger- og bondefødte“ kanniker. Det lykkedes ham dog ikke.

1532 ¹⁰/₈ Forlig med Jakob Hardenberg.

1527 var foretaget det endelige arveskifte efter Anders B.s forældre. Det ser ud til, at Anders B. oprindelig har haft urett overfor to af arvingerne, Knud Gyldenstjerne, søn af Karen Bille, og Jakob Hardenberg gift med broderdatteren Edel. Men de havde forsømt at gøre indsigelse ved skiftet, og Anders B. havde erhvervet kongeligt låsebrev på Søholm. Herom opstod bagefter en heftig arvestrid. Jakob Hardenberg har formodentlig erkendt, at de havde forspildt retten og gik på forlig 1532. Knud Gyldenstjerne fortsatte striden til 1533.

1532. Et brev til Anders B. fra Herman Skeel, der studerede i Vittenberg med anbefaling fra Peder Lille (Petrus Parvus) til ansættelse ved universitetet.

1532 ³/₁₁.

Vi Frederik, med guds nåde Danmarks, Wendes og Gotes konning, udvalgt konning til Norge, hertug i Slesvig etc. hilse eder os elskel. hr. Anders Bille, embedsmd. på Stege slot, kærl. med gud og vor nåde. Os er berettet, hvorledes vor og kronens told, sagefald og anden rettighed på Bryndehöfue (Brøndehöje) og de fiskelejer der på Møn hvert år mer og mer formindskes og forsømmes for godt tilsyns skyld (sic)¹⁾, hvorfor det nu befales A. B. at have god agtning og tilsyn på fiskelejerne, at os og kronen i alle måder sker skel og fyldest.

Dateret Tønder slot söndagen næst efter alle helgens dag år 1532.

(Orig. på papir, med seglet bagpå.)

1532 ²/₁₂.

Vy efftherscreffne Lauris Jenssön, Andhers Hoghenssön, Kuntze guldsmedt, Per Matssön, Rasmus Iörghenssön, Mauritz guldsmedt, lens Hanssön, Hans Hanssön och Hans van Lubeck, guldsmedher och borghere vthj Köffne-häffn, giöre vittherligt oc kendis met thette vort obne breff, at vy häffue anamed oc opborith aff her Andhers Bildis, riddhers, scriffuere Niels Friis viijcxliij marck vj β for ij^mijc xxxvj lödige m $\frac{1}{2}$ xij lodt sölf, vij skraffuede guldetth aff

¹⁾ Det er en sigtelse for mangel på tilsyn. Man må huske, at fiskeriafgiften var en betydelig indtægt for kronen.

Till vidnesbyrdt vy forscreffne Lauris lensson oc Per Matsson, guldsmedher, tröcke vore signether nedhen po thette vort obne breff, screffuit y Köffnehaffn mondaghen nest effther sancti Andree apostoli dag aar etc. 1532.

L. S.

L. S.

(Orig. på papir. Med samme hånd påskrift bagpå.)
Guldsmedherne viij^cxliij m^l vj ^β 1) for skraffning.

1532 ⁹/₁₂.

Kong Frederik til hr. Anders Bille, embedsmd. på Stege slot.

Kongen har forfaret, at nogle naboer ruste sig med ryttere og landsknegte, og det er hemmeligt tilkende givet kongen, at det er ham og hans undersætter rustningerne gælder; derfor bedes hr. A. B. at være rede med sin rustning dag og nat, når han yderligere advares. I lige måde har kongen ladet breve udgå til alle landsting til alle undersætter, sammeledes at hr. A. B. vil undervise og undervise lade alle, som bor i hans len, både riddermændsmænd, borgere og menige almue, at de og er rede dag og nat, når dem tilsiges, imod kongens og rigets fjender og tilhjælpe at afværge deres egen og andre vore undersætters skade og fordærv, om behov göres.

Dateret Gottorp slot st. Nicolai episcopi dag år 1532.

(Orig. på papir med seglet bagpå.)

1532 ²⁵/₁₂. Bent Billes brev fra Paris til moderen, fru Pernille.

Sönlig og kærlig hilsen tilforn sendt med Vorherre. Kære moder, må I vide, at jeg lider vel; Gud den almægtigste unde mig det samme til Eder at spørge og til alle mine sødskende. Kære moder, må I vide, at jeg haver ingen skrivelse fangen fra Eder eller min fader, siden den kaptén drog af Danmark. Som I skrev, at min fader haver bestilt med Henrik Speping²⁾, at han skal sende mig nogle penninge, da haver jeg ikke fået en penning; er det mig et stort under, at han haver ikke sendt dem frem siden. Som jeg skrev Eder nu sidst til med en karl af København, at jeg havde ingen penning dengang, haver jeg siden lånt 10 guldkroner, haver jeg fortæret dem saa nær som til en; det var endda nød nok, at jeg haver fanget dem tillåns; jeg holder mig — som (ved) Gud — det ringeste jeg kan göre uden straf. Købmændene er sådanne, at når som de får pengene, så bruge de dem et halvt år, för end den får dem, som skal have dem, ligesom de gjorde med Erik Krabbe, han fik dem ikke för et halvt år, efter de var udsendt. Frygter jeg, det skal så gå med mig, som det gik med ham; derfor sig min fader, at han bestiller med en viss købmand, at jeg kan få mine penge til tide. Kære moder, jeg vilde nu gerne skrive Eder til mere, så ved jeg intet, det jeg kan for sanden skrive, uden kongen³⁾ er her i byen og dronningen og sønnerne og kongen af Navarra og hun⁴⁾. Er mester Klavs Urne her i byen og mester Christiern og

1) ɔ: 843 mark 6 skil. For arbejdet med at skrabe guldet af alterkarrene tjentes således i nutidsværdi 10 à 15000 kr.

2) En borger i Lybæk, der var gift med en søskendatter af bisp Jens Andersön Beldenak.

3) Frants I af Frankrig.

4) Margrethe af Navarra.

Knud Urnes sön og Per Oxe¹⁾) og fru Anne Niels Brahes sön her i byen²⁾). Jeg vil snart skrive Eder til igen med Erik Krabbe, han vil drage hjem i fasten eller strax efter Påske. Gör vel og fly det så, at jeg kan få penge med det første, for jeg har ingen. Kære moder, gör vel og skriv mig til, hvorledes det er mellem bispem af Fyn³⁾) og min fader, om de er forligte elier ej. Kære moder, gör vel og sig alle mine sødskende godnat, jeg ved nu intet mere på denne gang. Hermed Eder Gud befalendes.

Skrevet i Paris juledag 1532. Gör vel, og skriv mig til, hvorledes det går med Thorben Bille⁴⁾), Hrr. Hans' sön, og hvad han siger om mine bøger.

Bent
Bille.

Ærlig og velbyrdig kvinde, fru Pernille, hr. Anders Billes, sin kære moder kærligen sendes dette brev.

Uden år. (Tidligst 1532 eller senere).

Om thed kircke sølff oc kalente sølff wdj Stege.

Item Rasmes Lauersenn, som kalles Winngæ, skall ennu haffue nogett aff thed smelthe kircke sølff inde hoss syg, oc hann hagde enn hell seck full aff ydell smelthe sølffite⁵⁾), oc somtt lanthe de aff hannom, att løse thed skött⁶⁾) hiem mett frann Rostock, som Rasmes haffuer theris breff paa, borgermester, raad oc menigheiddt.

Item ther wor enn borger wdj Stege, som bød iomfrue Else enn sølff kalck wdj pantt.

Item thed store forgulthe mondstrantzæ wdaff Østerborig, som bleff tagett ther aff, thed fiick Rasmes schriuer.

Item de, som lode skrabe de forgulthe mondstranzæ oc kalcke, the beholle syelff affskrabning.

Item om thed kalennthe sølff, bleff oc buthed oc parthed⁷⁾), menn inthed fiick ieg, som oc wor broder⁸⁾) mett.

Item Willem Reynsenn⁹⁾) scall oc haffue enn kalck aff same kyrcke sølff.

Item ther wore iij borgere wdj Stege, som hadde same kircke sølff att giemme; och møgett kirckesølff thed wor, thed wiide the syelff best att giøre rede fore, oc Hanns Persenn¹⁰⁾) aff Mølle strede wor en aff iij mendt.

(Optegnelse med en skriverhånd på et halvark. Nederst på anden side med Anders Billes (?) hånd følgende påskrift:)

Thette ær om thet kyrkæ sølff her wdi Stegæ etc.

(Med blyant har Hans Gram påskrevet årstallet 1532.)

(Se iøvrigt Stege bys bog s. 76 og 167).

¹⁾ Den senere berømte statsmand.

²⁾ Unge studerende adelsmænd.

³⁾ Knud Henriksön Gyldenstjerne, med hvem striden endnu ikke var bilagt.

⁴⁾ Bents fætter, som var krigsmand.

⁵⁾ Sølvstængler.

⁶⁾ Skyts.

⁷⁾ gjort til bytte og delt.

⁸⁾ Forfatteren er altså en præst, som var medbroder i Kalendehuset.

⁹⁾ Navnet Regnersön forekommer i bysbogen.

¹⁰⁾ Formodentlig den samme, der 1523 var rådmand.

1533 ¹¹/₂. Borrestad (i Skåne?).

Anders B. skriver til Henrik Göye „om tvende kongelig Majs breve, som var skrevet Eder og mig til, da må I vide, at jeg tog miste og brød Eders brev op og vidste ikke andet, end det havde været mig tilskrevet. For jeg kom i (o: til) det, derfor beder jeg Eder ganske, at I ikke tager mig det til mistykke, for så sandt hjælpe mig Gud, jeg vilde ikke have taget stor ting til at bryde Edert brev, og havde jeg taget mig det vare udi, og sender jeg Eder nu samme brev her indelukt.

Kære hr. Henrik, ved jeg nu intet andet synderligt på den tid at skrive“.

1533 ²⁸/₃.

Jegh Andershilde til Söholm, riddher, gor widerligt met thette myth obnæ breff och eghen handscrifth, at all then mislowæ, awynd och wvillyæ, som nw en tiid langh haffuer begiffuit sigh mellem werduge herræ aff gud her Knwd Gyllenstierne¹⁾, wdward biskop till Ffyn, myn kære systhersön, och migh, thet haffuer nw erligh, welburdigh man och strengæ riddher her lohan Oxsse til Nielstrwp och Knwd Gyllenstiærne¹⁾ till Tym, mynæ kære fader-systhersönær, wenligh forhandlæth och fordragit till eth fast, trøgd, stadighth och ændeligh forligelssæ, saa at jegh haffuer loffuith och tilsagd och met thette myth obnæ breff loffuer och tilsigher forscreffne her Knwd Gyllenstierne etc., myn kære systhersön, po myn cristælige ære, loffuæ och tro eth trygt stadighth och fast wenscaff wbrödeligen och wden all argeliist at hollæ hans node²⁾ hemeligh och obenbare. Thet gud och almectugestæ forbyde, at forscreffne her Knud Gyllenstiærne, myn kære systhersön, noghen tiid her efther konde befynde, forfare och wdi sandhed beuissligth göræ, at jegh hiemæligen eller obenbare handlær eller arger wdi mod hans node for noghen then trettæ eller wwilæ, som wos til thenne tiid wdi mellem wæriith haffuer, ta skall hans node haffuæ macht ther till met thette myth obnæ breff ther fore at skyllæ³⁾ och talæ po migh som po then man, ther ickæ haffuer hollæth hanom tro, loffuæ, breff och seyll. Skede thet och soo, thet gud forbywde, at nogher man skullæ bliwæ hans node soo hadsk och fyenth at willæ ofuierfallæ hanom met wold och wrettæ och argæ po hans nodes liiff, godz eller welfart, och at hans node mig till sigher och begerendis wordher till rod, hielp och wndsettyng wdi mod sliigh forscreffne wold och owerfald, ta skal och will jegh wdi thette myth obnæ breff ware hans node forpflicht at komæ hans node til hyelp och wndsettyng thet aff æth wæryæ wdaff myn ydherstæ formox och macht, som jegh myn kære systhersön plictugh ær. Skede thet och soo, at gud almectugestæ forbydeth, at nogher efther thenne dagh willæ legge sigh efther at fiore nogher klamer, trettæ eller wwilæ mellem forscreffne her Knud Gyldenstjernæ etc., myn kære systher sön, och migh, heller wdi hwad mode, thet Gud forbywde,

¹⁾ Der må skelnes mellem de to Knud Gyldenstjerne: Striden var med Anders B.s søstersön biskop Knud Henriksön G. Som mægler optrådte Anders' fætter Knud Pedersön G. til Tim.

²⁾ Biskopperne var „nåde“ ligesom kongen.

³⁾ o: give skylden. (se. iøvrigt teksten).

at her effther thenne tiid noghen wuiliæ och mislowæ kunde begiffuæ sigh mellem hans node och mig, ta haffuer jegh po myn cristæligh ære, loffwæ och tro loffuith och tilsagd hans node, at jegh doch aldrii hyemæligh eller owenbare skal argæ eller ffeyde ynd po hans node, men stillæ sliigh trettæ och wuiliæ yndh po two aff beggis wore samfrendher och giffuæ thennom myn fwlmacht at forhandlæ och fordrage wos thet wdi mellem ænthen til mynde eller till rettæ. At soo skal fwlt och fast holles wdi allæ mode, som forscreffuit stor wden alth argelist, thet stadfesther jegh met myth syngneth, tryckendis nedhen for thenne myn egen handscriffth, som giffuen och screwen ær po Stege ffredagen nest effther midfastæ söndagh mdxxx po thet tredye.

Tilbedendis bode mynæ kære fadersysthersönær: her lohan Oxsse och Knud Gyllenstyernæ at beseylæ met migh til wydnisbyrd.

Thette forscreffne ær en copyæ ord fran ord aff thet breff, som jegh haffuer giffuith mesther Knwd, her electus aff Ffyn.

(Anders Billes koncept på et halvark.)

1533 ^{5/s}.

Joachim Rönnov, udv. biskop til Roskilde, Henrik, abbed i Sor, og Oluf Rosenkrans til Vallø, ridder, gör vitterligt, at hr. Anders Bille til Søholm indløste med deres vidende og vilje på Magleby¹⁾ kirkes vegne en monstrans, som rettelig tilhørte den og derfor gav sølv igen, lod imod lod efter samme monstranses rette vægt og strax fra sig samme sølv udi deres nærværelse til rigens nytte og gavn på Møn den levere og andvorde lod. Til hvis vidnesbyrd og bedre forvaring trykker de deres signeter uden på dette deres åbne brev. Givet i Roskilde mandagen næst efter hellig kors dag inventionis år 1533.

(Orig. på papir med spor af kun 1 segl bagpå.)

1533 ^{30/1}.

Thingsvidnet på „Mønbo landstthing“ for Anders Bilde om kongesild og kongskøb. Thinget ledes af: Per Friis af Alebæk, landsdommer på Møn, men netop hans segl mangler, Claus Ulfeldt af Ermelunde (med segl), Mikkel Andersen og Per Jensen borgmestre i Stege, Anders Bundtmager byfoged, Anders Bildt rådmand og Jens Laurensen borger.

Der er mødt 6—8 mænd fra hver by på Møn.

De vidner at foruden kongens høvedsmand på Stege tages sildetold kun af bispens embedsmand på Ermelunde, og den som har Spejlsby kloster gods ved Sildebrø samt Niels Eriksen²⁾ og hans arvinger ved Østmarke lejer.

Mikkel Andersens segl ulæseligt.

Peders Jensens bo

Anders Bundtmagers

¹⁾ Kan være Søholms sognekirke Magleby i Stevns. Men da pengene skulde leveres på Møn, er det vel snarere Magleby på Møn.

²⁾ Fader til Oluf Nielsøn Rosenkrands på Vallø.

1533 ¹¹/₁₁.

Niels Töndebinder, borger i København, har på egne og medbrødres vegne, som har part i den sild, der blev reddet her i Grönsund, fragtet af hr. Anders Bille et skib herfra til Dansken¹⁾, Wismar eller Rostock med dette gods. Kommer skibet til Dansken, skal vi give ham 50 rinske gylden eller og 50 Jochimsdaler, og der til med skal hr. A. B. sætte 2 læster sild ind og skal kvittes i samme fragt, som på læsten løber. Kommer skibet enten til Rostock eller Wismar, skal han have 2 m $\frac{1}{2}$ lybsk af hver læst. Item lover og tilsiger vi hr. A. B. fuld fragt af samme skib tilbage til København, og give ham $3\frac{1}{2}$ m $\frac{1}{2}$ danske af læsten fra Dansken til Kbhvn. og 2 tdr. pryssing²⁾ over al fragten; og fra Wismar eller Rostock til Kbh. skal han have 2 m $\frac{1}{2}$ Danske af læsten ind for Kbh. At så skal fuldt og fast holdes udi alle måder, som forskrevet står, da er der en udskåren skrift imod denne herre, som givet og skrevet er udi Stege sancte Mortens dag 1533.

(Orig. på papir, hvis nederste del er „udskåren“ i 3 c. 3” lange tunger, på hvilke brudstykker af bogstaverne i ordet: AMEN kan læses.)

1534 ¹⁸/₁.

Jep Lavritsön, Jep Grotthe, Hans Skeluis, Hans Iacopssön, Anders Hanssön, Hemyngh Hanssön, Anders Jonssön, Jep Storm og Per Offuersker³⁾, borgere i Stege, Lawris Eyrssön af Vestud, Peder Lauritsön sstd., Bo Brand sstd., Jep Monssön af Østerborg, Las Bonde af Råbymagle og Lavrits Mikkelsön sstd. gör vitterligt, at de med samlet hånd har lovet hr. Anders Bille, høvedsmd. på Stege, 100 lødige m $\frac{1}{2}$ og 20 Rinske gylden at betale, de 20 r. gl'd. inden förstk. påske og de 100 lød. m $\frac{1}{2}$ inden st. Mortens dag nu förstk., for en vor frænde og svåger Morten Bossön og hans hustru af Vestud for nogle sølvpenge, som de funde udi jorden og ikke skilte sig lovlig ved dem. Betales forn^e sum guld og penge ikke inden forn^e tid, skal hr. A. B. eller hans arvinger have dobbelt så mange penge og guld med det allerførste efter forn^e dag og tid, for hr. A. B. bød dem til tinge at lade gå dom imellem ham og Morten Bossön og hans hustru, for de bar duld på (∴ hemmeligholdt) nogle sølvpenge, som var 11 lod sølv. Til ydermere vidnesbyrd har de alle bedet borgemestre og råd i Stege om at trykke byens signet neden på dette brev, for de havde ikke alle selv indsegl.

(Samtidig kopi, tilhørende hr. A. B.)

1534 ¹⁵/₄.

Hertug Albrecht af Meklenburg skriver hemmeligt og på Dansk til Anders Bille.

Han meddeler ham først, at der er dannet et forbund af de katholske fyrster i Tydskland imod de Lutherske, og opfordrer A. B. at slutte sig dertil og sende fuldmagt.

„Fremdeles er Os tilkendegivet med en hiemlig (∴ hemmelig) budskab, at Hertug Charsten (Christian) af Holsten er hemmelig udi stor rustning, op-

¹⁾ ∴: Danzig.

²⁾ Preussisk ∴: Danziger øl.

³⁾ ∴: overskærer ∴: klædehandler.

tager daglig ryttere og knægte udi den mening, han vil vædelig indtage Jylland og derefter vil være konning over al Danmark med vold. Udi dimmeluge¹⁾ skulde samme hertug været hemmelig til ords med Hr. Mogens Göye udi marken ved Kolding, og som de havde talet lidt med hverandre, skildtes de ad og red hver til sit. Hvilket den tid vi hørte, vorde vi ganske ilde tilfreds, tænkendes, hvor sælsomt det vilde gange til udi Danmark med de gode bisper og med Eder og andre, som ikke Lutherske ere. Derfor kunde vi ikke ladet, at vi dog deler med Eder vort gode råd, besynderlig dette, at I reder Eder på genstand²⁾ ufortøvet med ridder og knægte, og dersom I udenlands noget begærendes vorder, da ville vi Danmarks krone og hendes højlovlige råd til ære, bistand og velfærd os derudi lade bruge og beflitte at bekomme sådant folk til hest og fod. Vi vide og en havn, der I kunde uden al hinder komme sådant krigsfolk til skibs. Derfor om sådan vort tilbud behager Eder, må I handle med Eders medbrødre, at I med det allerførste (om behov göres) skikke hid over til os en hemmelig sekretair eller budskab med al redskab, som til sådan sag hører, fuldmagt og andet, som I selv vel vide. Så skulle I finde vor uspart flid udi alle Eders ærende. For det tredje give vi Eder at betænke, efterdi hertug Carsten handler udi så måde imod Danmarks krone, og forglemmer den dyd og ære, som hans fader er sket udaf Danmarks råd, da ere I ikke skyldige ydermere at holde nogen tilsigelse eller handling, som er gangen imellem hannem og Danmarks rigens råd udi nogen måde. Men hvor I kunde finde veje og middel, dermed I kunde stande imod sådant voldelig forsåt, må I med alle rett og lige annamme dennem. — Dette altsammen, som forskrevet stander, bede vi kærligen, at I ville holde hemmelig og stille³⁾. Han meddeler sluttelig, at han ligeledes har skrevet til erkebispem af Lund, bispem af Roskilde og Århus, Tyge Krabbe, Hans Bille og Johan Urne, og at han vil sende sin råd hr. Christiern Winter til dem om nærmere forhandling.

Skrevet på Sverin 15. April 1534 manu propria.

Os elskelige Hr. Anders Bille ridder, Danmarks rigens råd udi sin egen hånd.

Anders Bille har skrevet under brevet:

Dette brev fik jeg den 25. dag efter det var skrevet (altså 10.—11. Maj).

1534 ³⁰/_s.

Christiern Huidt, degn i København og Danmarks riges rentemester, hans kvittants til hr. Anders Bille på landshjælpen af Stege len: 587 m[℔], af hvilke Chr. H. har fået 507 m[℔], Nils Fris 40 m[℔], for han skrev det kirkesølv³⁾, som blev optaget på rigens vegne, og Lauris guldsmed i København 40 m[℔] for samme sølv han vog efter rigens råds befaling.

Dat. København lørdag næst efter pinsedag år 1534.

(Orig. på papir med seglet trykt forneden. Hr. Anders Billes påskrift bagpå.)

Kwitansse på then landehyelp mdxxxiiij. Her aff bleff han mig xiiij m[℔] skyldig.

¹⁾ Ugen för Påske.

²⁾ Formodentlig af genest og „på stand“ ∴ strax.

³⁾ Mængden af kirkesølvet kan skönnes af, at skriveren Niels Friis fik 40 [℔] (henved 800 kr.) for at skrive en liste derover og guldsmeden lige så meget for at veje det.

1534 ²²/₆.

Joakim Rönnov, electus episc. Roschildensis til hr. Anders Bille til Søholm.

Af hr. Tyge Krabbes skrivelse fra Kbhvn., modtagen i nat kl. 12 erfares, at 14 af de Lybskes skibe indkom der i aftes kl. 6 og ligger i Dragørs strømmen, hvor J. R. anmodes om at forskrive D. R. R.¹⁾ og nogle af adelen her i landet (∴ Sælland) at komme strax til Kbhvn. Derfor bedes hr. A. B. ufortøvet at begive sig did med heste og harnisk samt at lade denne begæring gå videre til andre riddermændsmænd i den egn.

Ex Roschildia feria 2da ante festum Joannis²⁾ baptiste anno 1534.

(Orig. på papir med levninger af seglet bagpå.)

1534 ²³/₆.

Joakim Rönnov til hr. Anders Bille til Søholm.

Igår kom de Lybske her for byen og har gjort landgang ved Skovshoved, medhavende nogle heste. A. B. opfordres til at skrive over til hr. Johan Oxe (på Låland) om at tilsige adelen, borgerne og bønderne der at give sig ilsmst herover til Axel Göje med den allerstørst mulige magt, undervejs tilsigende borgere og bønder samt de knegte, der ligger i Næstved, Slagelse eller Skælskør, at drage hid.

Dat. ex Hafnia vigilia beati Joannis bapt.³⁾ anno 1534.

(Orig. på papir med seglet bagpå.)

1534 ²³/₆.Ridder, hr. Johan Urne⁴⁾ til hr. Anders Bille, høvedsmand på Stege.

I nat gjorde Lübeckerne landgang ved Hvidør, hvorfor tilskrevne anmodes indtrængende om ufortøvet at begive sig hid med den størst mulige magt, rejsetøj (∴ ryttere), købstædmænd og bønder, som aller største magt på ligger. De er komne her på landet, de skal næppelig, næst guds hjælp, komme heden⁵⁾ igen.

Dat. Kbhvn. slot med stor hast st. Hans aften år 1534.

(Orig. på papir med seglet bagpå.)

1534 ⁵/₇.

Grev Christoffer under og giver os elskel. hr. Anders Bille, ridder, vor tro mand og råd, al den del og anpart, som os er tilfalden, som er lige halvdelen af alt det gods, rørendes eller urørendes, som Stege borgere har taget i disse dage på Stege slot og der på landet af hr. Anders Billes gods, før han nu igår gik os til hånde og sagde os huldskab, mandskab og tro tjeneste,

¹⁾ ∴: Danmarks riges råd.²⁾ 2 dage før St. Hans dag.³⁾ St. Hans aften.⁴⁾ høvidsmand på Københavns slot.⁵⁾ ∴: herfra.

være sig i hvad det helst er eller nævnes kan; men hvad som helst der taget er af hr. Anders Billes gods der på Møn, her i Sælland eller anden steds, siden han sagde os huldsk., mandsk. og tr. tjæn., det har hværken vi eller nogen anden ret til; ti forbyder vi alle, i hvo de helst osv., særdeles vore fogeder, borgemestre, borgere, embedsmænd, bønder og alle andre hr. A. B. på samme gods at hindre, hindre lade eller noget ydermere forfang at gøre derpå i nogen hånde måde.

Djærves og nogen herimod at gøre, skal han stå til rette derfor som for andet uhjemlet gods etc.

Givet i vor fellejr for Søholm søndag næst efter vor frue dag visitationis. 1534.

(Hr. Anders Billes påskrift bagpå:)

Copie aff thed breff, som greffuen gaff mig thend dag, ieg gaff myn gardtt Sziöholm opp¹⁾).

1534 ^{10/7}.

Danmark og Norges rigens råd her (i Landskrone) nu forsamlede til hr. Anders Bille til Søholm.

„Venlig og kærlig hilsen efter tidsens lejlighed“. På hans begæring om frit lejde hid for at forhandle med dem mærkelige ærinder og hværv, som han har i befaling af grev Christoffer af Oldenborg, sendes dette ham.

Dat. Landskrone sti Canuti regis dag 1534.

(Orig. på papir med 9 adelige segl og udskrift bagpå.)

1534 ^{10/7}.

Vi menige Danmarks og Norges rigens råd, her nu udi Landskrone forsamlede, under og giver hr. Anders Bille til Søholm frit lejde hid ind i landet til Sæby udenfor Landskrone med indtil 10 personer at handle og tale med os om hvad hværv og ærinder, ham lyster og i befaling givet vorder; ligeledes frit lejde tilbage til hans behold igen i Sælland, dog at han med det første, muligt være kan, giver sig til os, som forestår.

Dat. Landskrone sti. Canuti regis dag 1534.

(Orig. på papir med 9 adelige segl påtrykte forneden.)

1534 ^{17/8}.

Hans Jepsen, sognepræst til Alversløv i Bårse herred, kender sig at være hr. Anders Bille, høvedsmd. på Vordingborg, skyldig 14 m^{1/2} danske, for hvilke han nu strax pantsætter hr. A. B. 2 sine gårde, liggende til hans præstegård Reckene²⁾, den ene i Ammendrup, den anden i Alversløv, hver givende 24 ^{1/2} til landgilde.

Dat. Vordingborg torsdag efter helligkors dag exaltationis anno salutis 1534.

(Orig. på papir med præstens segl påtrykt forneden.)

¹⁾ I dette udtryk synes at ligge en undskyldning for hans færd.

²⁾ Byen Rekkende, hvor præstegården endnu er.

1535 ^{11/1}.

Grev Christoffer af Oldenburg og Delmenhorst til hr. Anders Bille, vor mand, råd og embedsmand på vort slot Vordingborg.

Hr. A. B. bedes om ufortøvet at give sig personlig til Kbhvn., såsom greven har magtpåliggende at rådslå med ham om. Frygter han overfald eller udi anden måde, lade han en dreng eller dette bud ride nogen tid i forvejen, så skal slottet stå åbent for ham, så han kan strax ride gennem byen.

Dat. vort slot København mandagen næst efter helligtrekongers dag år 1535.

(Bagpå A. Billes påskrift:)

Copie aff thet breff, som grewen screff mygh til then tiid, han lod fange mygh.

1535. 1ste Söndag i fasten.

Vi Christoffer med Guds nåde, greve af Oldenburg og Delmenhorst, gøre alle vitterligt, at vi af synderlig gunst og nåde, så og for troskab og villighed, som vore undersätter, borgmester råd og menighed udi Stege, höjbårne fyrste konning Christiern, vor kære frænde og os hertil gjort og bevist haver og herefter troligen gøre og bevise må og skulle, have undt og tilstedt og med dette vort åbne brev på fornævnte höjbårne fyrste, konning Christiern, vor kære frændes og vore egne vegne, unde og tilstede, at de må og skulle annamme til dennem Ushale og Ushalefang¹⁾ med eng, skov og alt andet, hvis²⁾ der tilligger, og det nyde, bruge og beholde til deres bys nytte og behov for en fri ejendom til evig tid³⁾.

Thi forbyde vi alle vore fogeder, embedsmænd og alle andre fornævnte vore undersätter, råd og menighed udi Stege herimod på fornævnte Ushale og Ushalefang at hindre lade, møde, platse⁴⁾ eller i nogen måde forfang at gøre, under vor fyrstelige hyldest og nåde.

Givet på vort slot København Onsdagen næstefter invocavit⁵⁾ Söndag år 1535.

1535?

Thette ær the, som ære fredlös gjorde:

Lass Wglæ aff Swensmarckæ, konghens tjänere⁶⁾.

Böt.⁷⁾ Niells Fiskeriss aff Lange stræde.

Erick Hemingssön aff Lind.

Hans Hænickessön aff Østesmarckæ⁸⁾.

¹⁾ Paludan har urigtigt læst Vesthale og Vesthalefang. Ved Ulvshalefang menes formentlig det nuværende Hegnede.

²⁾ o: hvad.

³⁾ Evigheden varede kun 3—4 måneder; men det er vel tvivlsomt om skødet lovligt kunde omstødes.

⁴⁾ o: plage.

⁵⁾ 1ste Söndag i fasten, altså mens Anders B. sad fangen.

⁶⁾ fæster.

⁷⁾ Skal sikkert læses „bødet“ o: han har siden betalt bøden.

⁸⁾ Øster skrives ofte Østes, således også Østeshøj.

Godswend aff Lynd.
 Iep Matssön aff Østesmarckæ.
 Lauris Lawrittssön aff Østesmarckæ.
 Oluff Laurissön, som nw tien paa Vallöff.
 Knwd Mechilssön aff Torppæ.
 Lauris Andherssön ibidem.
 Niels Cristiernssön aff Wore¹⁾.
 Mechill Matissön aff Vestwd, ffrv Ælnis²⁾ tiænere.
 Niels Rotz, lens Hwitz brodher.
 Lass Keelssön aff Bw gh.
 Hæmingh Grotthæ, Per Hermindssöns sön aff Bwd³⁾.
 Morthen Grotthæ, hans brodher.
 Moens Rotz börn aff Ollebeck.
 Mattis Gædde ibidem.
 Per Friis ibidem.
 Swend ibidem.
 Lass Laffwe ibidem.
 Per Gædde aff Stwbbervp.
 Boo Biergh aff Sømarckæ.
 Niels Mechillssön paa syt barns vegnæ ibidem.
 Iens Marcorssön ibidem paa syt barns vegnæ.
 Iep Burman ibidem.
 Iens Böggæ ibidem pa sitt barns vegnæ.
 Iep Awessön aff Magleby paa sine börns vegnæ.
 Andhers Ienssöns sönnner aff Bwtzenæ.
 Niels Moenssöns börn aff Østherborgh.
 Niels Saxæ aff Magleby.
 Per Anderssöns börn aff Mannemarcke.
 Henrick Knagh ibidem.
 Hans Otherssön ibidem.
 Iens Hanssön aff Bwtzemarckæ pa sine börns vegnæ.
 Hans Laurissöns börn aff Roby magle.
 Hans Ienssön.
 Henrick aff Hiertebergh.
 oc Lassæ, hans brodher.
 Lass Ienssöns börn aff Hiertebergh
 Iens Cleysses börn ibidem.
 Iens Mechillssön ibidem.
 Oluff Mölleress börn ibidem.
 Andhers Ipssön aff Pollervp.
 Andhers Bagges börn ibidem.
 Lassæ Gadh ibidem.
 Lass Friendessön aff Kelby.
 Jens Perssön aff Wllemarckæ

¹⁾ ɔ: Ore.

²⁾ Fru Elne er måske Per Fikkessöns enke af Holmegård.

³⁾ skal vel være Busene.

Jep Andherssön ibidem.
 lens Macssön aff Hoffuetskow.
 Hans Olssön aff Vtby.
 Per Stolss sönnner aff Stegæ.
 Nielss Hæningssön paa syn brodhers vegnæ.
 Per Henricssön.
 Böt. Nielss Raffn aff Stegæ
 Böt. oc hans brodher Hænickæ Anderssön.
 Böt. lens Andherssön aff Langestræde.
 Per Brönings börn aff Langestræde.
 Hans Naffwer.
 Velim¹⁾ aff Effwelnes.
 Iep Iwde oc bode hans sönnner aff Bylsingæ.
 Iep Skomaghers sön.
 Nielss Laurissöns sön aff Langestræde.
 Iep Ienssöns sön aff Sproffuæ.
 Andhers Anderssöns sön aff Lerbeck.
 Mattis Fiskeriss sönnner.
 Hans Hanssöns sönnner aff Kosther.
 Per Ipsösns sönnner aff Tostenes.
 Hæmingh Clawessöns börn aff Harbölla.
 Nielss Mechillssön.
 Oluff Bossön oc hans sön aff Hielm.
 lens Baggæ aff Vtby.
 Per Nygord.
 Tyre Plowss sön.
 lens Hweiid²⁾ aff Hielm.

1535?

Topogr. saml., papir. Herreder: Møn³⁾.

Thesse efftherscreffne karle ere fredtløse gjorde paa Mönbo landtztingh: Lasse Olssenn, Nielss Olssenn, Rasmus Mattzen oc Boo Jörghenssenn, Oluff Lauritssenn, Lasse Ienssön aff Hielm oc Per Hanssen, Hans Meelborgis sön aff Hiem, Oluff Bossen, Lasse Boss sön aff Harbölle, Iep Bagge, Iens Baggens sön aff Hielm, Oluff Lyckesen, Lycke Hanssöns sön aff Bylssinge⁴⁾, Andhers Hwgh⁵⁾, som römde aff Bylssinge, Jep Twessen, som römde aff Lendemarcke, Oluff Claussön, som römde aff Damme, Morthen Ericksön, som er født y Vallerop, Lauriss Bossenn, som römde aff Damme, Per Mattzen født ij Kelby oc Lasse Mattzen født ibidem, Per (?) Hoghensön født y Efflenes, Rasmus Thommessön født i Damme, Niels Biille, som römde aff Rotinge, oc Niels Mattzens sön aff Askeby.

¹⁾ s: Vilhelm.

²⁾ Jens Hvid, den tidligere nævnte skovfoged.

³⁾ Fredløselisterne stammer ikke fra Anders B.s arkiv. Straffen er sikkert ledet af Albert Göye.

⁴⁾ Således skrives Bidsinge ofte.

⁵⁾ s: Hug.

1538.

Jhs.

Myn jdmöge tieniste altiit forsent mett gudt. Kiere her Anders, szom i skriffue meg tiil, jeg skulde skiönde Chrestiern Perssön aff stedt tiil ether; tha maa ethers strenghet wide, att wynden haffuer werrriit hanom emod, ther fore konde hand icke komme förre. Kiere her Anders, then sangbog, szom i skriffue effter, then faa i nu mett Chrestiern Perssön, oc i skulle then beholde for xxx m¹⁾) i ethers betaling. Szom i wiilde widhe om then skude, ther Stege borger toge fran ethers strengthedt, tha haffuer jeg szaa hört for wiist, hwn er en nu tiill Rostoch, oc er forbigt²⁾) ij eller iij gange mere, en hwn wor, oc the seigle gerne i Bleging oc wnder Skonne syde mett szamme skude. Kiere her Anders, haffuer ethers tienere Marx³⁾) Ritter giiffuitt meg tilkiende, i haffue nogiitt smör, i wiille sellig; saa er myn bön tiill ethers strengthedt, i wiilde selle meg i fd. ther aff, oc jeg konde then faa tiilbage mett Chrestiern Perssön. Nar jeg kommer tiill ethers strengthedt, tha wiill jeg betalen effter ethers wille. Ethers strengthedt fanger alle honde att höre aff Chrestiern Perssön, nar hand haffuer druckiit eth krusöll. Kiere her Anders, huor jeg kand werre ethers strenghets tienere, wiill jeg gerne fyndis wiillig ther tiill. Ether altiit beffallyndis gudt. Schreffuitt i aar etc. mdxxxvij.

J

(Bagpå: seglet i vox og udskriften.)

Erlig welbirdig mand oc strenge ridter her Anders Bilde paa Söholm thette breff jdmigen.

(Orig. på et halvark. Af brevsriverens navn kan kun det förste bogstav læses.)

Uden år. (1538?)

Stormectigiste högbaarne herre konning Cristian, myn ydmyge vnderdane plictuge troff tienneste e. n. höygmectighet altiit redeboen att wære. Kære n. herre, maa e. n. k. m.⁴⁾) werdis att wide, att ieg fick e. n. höygmectighets scriffuelsze, lydindis, att e. n. h. begerer oc wille, att Knudt Gyldenstierne oc ieg met waare sleckt oc wenner ther wille göre oc lade for waar skyldt paa begge sider schulle wære huer anden paa begge sider aldels vbewarede. Kære n. herre, saa will ieg gerne rette oc holde mig epter e. n. scriffuelsze, szom en tro, vnderdan tienner plictwg ær oc bör att göre, oc will ieg lade thet tiill guu . . then sag er mig kommen vskyldig oc vuitterlich paa. Thet förste e. k. [m.] breff oc scriffuelse kom mig tilhende, tha sende ieg strax mitt obne ede breff tiill her Oluff Roszenkrantz oc begærde aff hannom, att handt wilde gifue ederss konge. matz. tilkiende, att ieg aldels wilde rette meg epter ederss k. m. scriffuelsze, thy myn siwgdome⁵⁾) oc leygeliighet haffuer icke saa

¹⁾ Den store sum viser, at der må være tale om mange sangbøger formodentlig til kirkebrug.

²⁾ a: ombygget.

³⁾ Slotsfogeden hed Mads Rytter.

⁴⁾ a: Eders nådes kongl. maj.

⁵⁾ Denne sygdom findes ellers ikke nævnt, Derimod vides det, at Anders B. i 1529 havde været dødssyg, og dette er måske grunden til, at en senere arkivmand (Hans Gram) har tilføjet årstallet 1530, som dog ikke passer.

wæritt, att ieg naagenstedt kunde ferdess paa naagen tiidt. Saa wiste ieg icke andett för y dag, endt her Oluff Rosenkrantz haffde giffuett e. n. myn ia oc meninde tilkiende; thy beder ieg eders n. höygmectighet gantzse ydmygeligen ffor gwdtz skyldtt, att e. k. m. icke bliffuer mig ther vgunstiiig faare, thy ieg forloedt mig aldellis paa her Oluff Rosenkrantz y then sag. Her met e. n. k. m. the hellige treffoldighet siell oc lifff befallendis till euig tiidt.

Högbaarne fförste, stoermectigiste konning oc herre, her Cristian met gwdtz naade Danmarckis, Naarigis, Wendess oc Gottis konningh, hertwg y Sleswiigh, Holsten, Stormern oc Dittmersken, greffue y Aaldenbaarig oc Delmenhorst, sindt kiereste n. herre ydmygeligen och vnderdanniglige tilscreffuitt.

Copie aff thet breff ieg screff konge^e. mat. till.

(Koncept eller samtidig kopi på et halvark; på omslaget med en blyant mærket ca. 1530.)¹⁾

1538 ¹⁰/_s.

Kongens brev til os elskelige hr. Anders B. ridder, vor mand og tjener; han skal uden undskyldning møde hos kongen idag om 5 uger til forhandling med de andre mænd²⁾, der med ham har slotsloven udi vort slot Sønderborg, tagende med sig, hvis breve han har på samme slotslov. Disse andre mænd ere også blevne tilskrevne.

Dat. Gottorp slot Thorsdagen næst efter Søndagen jubilate³⁾ år 1538.

(Orig. på papir; bagpå spor af seglet og under udskriften Ilig
Ilig
Ilig.)

1538—39 haves en række kongebreve til Albert Göye, lensmand på Møn, om sædvanlige regeringsanliggender.

En formentlig Tysk skipper, Asmus Boensak, erhverver et kongebrev, at han for en sædvanlig bjergeløn måtte få det gods, der blev reddet under Møn, hvad enten det findes hos bønder eller andre.

1539 ¹⁰/₁.

Kongen til os elskl. hr. Anders Bille, r., v. m. och tjæner.

V. g. t. Kongen beder ham om tillige med sin hustru og hendes jomfruer at give sig hid til Kbhvn. slot og være her fastelavns søndag næstk. i det allerseneste og da gøre sig glad med os på en dag, to eller tre sammen med nogle få af vore elskl.^e undersætter, som her nær omkring hos os besiddendes ere.

Dat. Kbhvn. slot lördagen næst eft. st. Antonii dag år 1539.

(Bagpå kongens segl og udskriften. — Fastesøndag faldt 1539 på den 16. febr.)

¹⁾ Da brevet er stilet til kong Christian III, kan det ikke være fra 1530. Formentlig stammer det fra 1533, da Anders B. anstrengte sig for at takkes kongen. Striden har været med Knud Pedersøn Gyldenstjerne, (der ikke var ridder — hr.), og kongens indgriben i denne strid danner vistnok indledningen til, at de to fættene i Marts 1539 tilsammen blev udnævnte til befalingsmænd på Sælland.

²⁾ De 8 mænd, der indestod for Chr. IIs fangenskab.

³⁾ 3die Søndag efter Påske

1539 ^{27/11}.

Kongen til hr. Anders Bille, r., v. md., råd¹⁾) og statholder på vort slot Kbhvn.

V. sønnerlige g. t. Da kongen for mærkelige årsagers skyld agter at lade slotsloven på Sønderborg til næstk. omslag (∴ ^{6/1}) forvandle, idet Bregde Rantzow skal antvorde den fra sig. Da nu B. R. har sagt A. B. m. fl. vore rigens og fyrstendömmers råder tro hånd i samme slot, og det derfor ikke uden A. B.s nærværelse ske kan, da efterdi A. B. ikke selv til samme tid kan være her tilstede, begærer kongen, at han skikker en riddermandsmand med behørig fuldmagt hid tillige med det brev, B. R. har givet A. B. på samme slotslov; ti den, som samme slotslov skal annamme igen, skal gøre A. B. forvaring efter den handels lydelse, derom gjort og gangen er.

Dat. Gottorp torsd. næst eft. st. Katharine dag år 1539.

(Orig. på et halvark med kongens egenhændig underskrevne navn. Bagpå: spor af seglet og udskrift. Ligeledes bagpå A. B.s påskrift:)

Thette k. m. breff fyck jegh fredagen fore Lucie (∴ ^{12/12}) meth Tage ridesmasen²⁾) om slotzlowen po Söndherborigh.

1540 ^{1/10}.

Kong Christian til bønderne og kronens tjænere i Stege len, at de alle herefter giver hr. Anders Bille landgilde gæsteri, sagfald og al anden rente og rettighed, så som kongen nu har forundt ham lenet³⁾).

Dat. Kbhvn. slot fredagen næst efter st. Michels. dag år 1540.

Relator Jochim Beck rentemester.

(Orig. på papir med seglet bagpå.)

För 1541 nævnes breve til Anders B. på en gård ved fisketorvet i København og på den gård og boder ved Amagertorvet.

1541 ^{6/1}.

Kongeligt åbent brev, at efterdi hr. Anders Bille etc., embedsmd. udi Stege len, er nu skicket på vor og rigens rejse uden riget⁴⁾) og derfor ikke selv personl. kan forsvare hvad gods han i Danmark har i værge og forsvar, så forbydes det alle og enhver at rejse og forfølge nogen dele⁵⁾) eller delemål imod ham indtil 6 uger efter at han er kommen tilstede igen.

Dat. Gottorp slot helligtrekongerdag 1541.

(Orig. på papir med seglet bagpå.)

(Forneden:) Jahan Friiss myn hand.

(Samtid. påskr. bagpå:) Anno domini mdxlj löffuerdagen nest effter sancte Marie Magdalene dag (∴ 23. juli) blef thette breff læst paa Skane landstyng.

¹⁾ Anders B. var altså nu genoptaget i rigsrådet.

²⁾ ∴: Ridesmåsvend.

³⁾ Anders B. fik Stege len tilbage.

⁴⁾ Fredsmødet i Regensburg.

⁵⁾ process.

1541.

Brev til alle fiskerlejer, at der kun må handles med guld eller Danske penge.

1541. 5 dage för Pintse.

Brev til bønder og almue i Fanefjord på Møn, at der må blive en smed hos dem boende, som færder deres plovjern og bruger ingen anden smede-embede¹⁾, end som bonden behov haver.

1541 ¹⁰/₈.

Venligh och kerligh helsen till fornæ send met wor herræ. Kære Margrete²⁾, wbekend gode wen, som i scriwæ migh till, ati haffue noghre mynæ breffwæ, som jegh haffuer foeth aff kongh Hans, kongh Frerick och aff grewe Cristoffer, som skulle lyde po Stege panth, hwilkæ breffuæ som i scriwæ, ati haffwæ løst them aff en karll for ethwndhreth daller. Kære Margrete, som moæ i wiide, ath samme myne breffwæ komæ migh fran hande i mod ære, breff och seyll, som jegh kand bewise, hwilketh jegh tror, ati ther fore ære yckæ mynnæ pendyngæ begerend, for jeg kand faa myth egeth ighen, och moæ i wiide, ath jegh fyck wel störe skade wdi samme feyde, æn de breffwæ konde ware werd. Ther fore holler jegh edher so cristæligh och rethferdigh, ati yckæ holle migh mynæ breffwæ fore, helsth fordii jegh wed migh aldrii ath haffuæ gyorth edher eller edhers døde hosbonde nogeth onth wdi myne dage, och ær ther heller yngen, ath same breffwæ ære nøttige wden migh och mynnæ barn. All enesth ther fore, kære Margrethe, ær myn tro saa god till edher, ati sende migh mynæ breffwæ ighen wden all wndgellelse, och i wille tenkæ po then fred³⁾, ther ær opreth mellem keyserligh mag.^t och kongeligh mag.^t, myn nodigstæ herræ, oc Nedherlanden, keyserens erwæland och thette kongerige och yndbögherne po bode siider, so ath hwar som noghen fyndher syth godz, som ær tageth fran nogher nw wdi thennæ systæ forleden feyde, da skal hwer faa syth egeth ighen wden nogher wndgellelse, for huilken artykell kongl. mag.^t, myn nodiste herræ, haffuer mange pendyngæ wdgiffeth keyserens wndhersathe, som de deres godz her i landen fwndeth haffuæ. Ther fore bedher jegh edher ganske ghernæ, thet i wille, kære Margrethe, sende migh samme mynæ brewæ ighen till honde met thenne myn swend Jens Albretsen wbeskoren, so ath jegh ther fore yckæ nødis wiidheræ ath beklage migh imod then fred, ther so ær opreth mellem keyserens erweland och thette kongerige och des yndbygher. Doch yckæ des myndræ will jegh ghernæ foreræ edher met en erligh skenck, so i skulle yckæ haffuæ ath skylle migh. Kære Margrethe, betenker edher her wdi, som i wiide cristælighth och tilborigth ær wdi alle mode. Kære Margrethe, som i och beklage edher, ath her Tyge Krabe haffuer gyorth edher nogeth wskell, tha moæ i wiide, ath her Tyge er død, gud hans syell haffuæ; men wiide i, ati konde haffuæ noger reth ath tale hans arwyngæ till, ther till will jegh ware edher behelpeligh wdi edhers sagh saa

¹⁾ Håndværk kaldtes embede.

²⁾ Margrethe var datter af den bekendte forhenværende borgmester i Malmø, Hans Mikkelson, der fulgte Chr. II i landflygtigheden.

³⁾ Det var ingen fred, men kun en våbenstilstand.

megeth, migh mweligh ær. Kære Margrethe, gorer her wdi, som myn gode tro ær till edher, ati nw lade megh faa mynæ breffuæ ighen meth thenne myn swend; hwar jegh thet kand ighen meth edher eller nogher edhers wennær forskylle, ther skulle i altid fynde migh weluilligh till. Her meth will jegh haffwe edher gud befalleth til ewigh tiid wdaff Kobenhaffn sancte Lawretz dagh 1541.

Anders
Bille riddher.

(Bagpå påskrift med samme hånd:)

Copye aff thet breff, som jegh screff Margrethe Nicolaweses till wdi Amtherdam om mynæ breffuæ.

(Anders Billes egenhændige kopi på et folioark.)

1541 ²⁴/₈. Biskoppens ydmygelse.

Den forhenværende bisp i Viborg, Jörgen Frijs, klager over en bondekone Johans i Ravnsholt og hendes sønner, der foruretter ham for det ham forlente gods.

1541 ²⁸/₁₀.¹⁾

Kong Christian forlener os elskel. hr. Anders Bille til Søholm, vor mand og råd, med Stege len på Møn, som han nu selv i værge har, og samme len med al sin rette tilliggelse, bønder og tjænere og anden rettighed have, nyde, bruge og beholde frit og kvit uden al afgift eller borgelejer at holde, undtagen vor og kronens rettighed på alle fiskelejer over alt Møns land, som er fire ol sild af hver åre, som samtykt er for konnings køb, som han intet skal befatte sig med. Dog beholder han til sit underhold så megen sild, som vore og kronens tjænere plejer årlig at yde der til slottet, når de fisker. Dog skal hr. A. B. gøre os og riget tilbørlig tjeneste af lenet, når behov göres og han tilsiges, og skal han holde os og vort daglige folk med Stege by udi 2 nætter, når vor vej falder der frem, og skikke vor tolder og salter på Bryndehöffwe fri underholdning med mad og øl og hestefærd og lade færde og ved magt holde toldboden der sstds. efter gammel sædvane. Og skal han holde lenets gods ved hævd og magt og dets tjænere ved lov, skel og ret, og ingen af dem uforrette eller udfæste af deres gårde imod loven, så længe de årl. til gode rede yder deres landgilde og anden rettighed og holder deres gårde ved hævd og magt; og ej sælge eller afhænde nogle der vordnede sønner, som på samme gods er fødte, og ej skyde, slå eller ellers i nogen måde ødelægge adelvildt eller andet stort vildt der på landet. Ti forbyder vi alle, ihvo de helst ere eller være kunne, særdeles vore fogeder etc. etc.

Givet på vort slot København sct. Sörens dag år 1541.

(Samtidig eller dog næsten samtidig kopi på et folioark, bagpå hvilket følgende:)

Copye aff kongl: mags: breff Stegæ læn och copie aff kongh Freryx²⁾ bref po Stegæ by.

¹⁾ Skönt lensbrevet først er endelig udstedt Oktober 1541, havde Anders B. allerede havt lenet i et år. Han får det ikke alene frit for afgift, men tillige Stege by med byskat, sagesald o. s. v. Mærk forøvrigt de forskellige forbehold og det tydeligt udtalte livsfæste for bønderne.

²⁾ c: Frederiks.

Efter 1542 ¹⁴/₆.

Naadiste herre och konning, giffuer ieg eders konninglige m^{tt} och saa ydmiugeligen tilkende, at ther jeg fick at wiide, at thend dag och handell v^{dj} Bremen emellom myn nadigiste herre och the Burgondiske g^{gk} vfruchtbar aff och icke kom tiill nogen goedt endhne, thaa haffuer jeg ladit arresthere her v^{dj} Sundit alle the skiibe, som her ere kompne ind aff östhen och westhen och haffue hiemme v^{dj} keysserens lande, och anholder jeg thennom till stede paa rette tiill saa lenge, jeg seer, huordt thenne leiglighedt hen will. Haffuer jeg och forfaret v^{dj} sanningenn, at ther giörs nogen forsambling v^{dj} Holland och v^{dj} lant Geldrenn aff landsknegte, saa meg haabes, jeg met thet förste will schriffue eders konninglige maiestadt andre tidinger till, som eders konninglige maiestadt icke skall jlde behaffue, och forhobes meg, at jlden skall brende saa heder hiemme tiill keysserens, at hand skall forglemme oss her v^{dj} thenne landz endne. Datum ud supra in literis.

Anders

Bilde ridder.

(Efterskrift på en seddel til et brev, der indeholder svar på et brev fra kongen til hr. Anders Bille, vor mand, råd og forordnet statholder på vort slot i København. V^{dj} egen hand. Kongebrevet, hvori Anders Billes seddel er lagt, er dateret Holstebro søndagen vocem jocunditatis år mdxliij og indeholder forholdsordrer for hr. A. B. i anledning af de brustne underhandlinger med de Burgundiske på mødet i Bremen).

1542 ¹⁷/₆.

Cristiann mett gudtz naade Danmarckis Norgis, Wendis och Gottis koningh etc.

Wor synnerlige gunst tijllforne. Wiider, att szom wij tijllforne haffue screffuett ether tijll, attj schulle were vde om och haffue gode kundtschaff v^{dj} Hollandt, och haffue wij nu tallett mett oss elsckelige Otte Stijssen¹⁾, wor mandt och tienere, tha haffuer handt sagdt oss, att handt haffuer enn quijnde hoss seg mett naffn Aalhedt²⁾, huelcken som schall were forslagenn och wedt bode wey och sty alle wegne westuardt³⁾, huelcken handt will forsckicke tijdt, om wij wille betroe hinde ther tijll, att hun schulle drage tijdt indt for seg sielff att bruge hendis handell och kiöbmandtschab och schall forfare och flye oss wisse kundtschaff ther fran. Attj ther for thes till behoff lade anttuorde forscreffne Otte Stijssens quijnde x daler tijll there⁴⁾ pendinge och mett hanom vnderuijsze same quijnde, huarledis hun schall forhandle seg ther vdtinnen, och giöre en beschiedt mett henne om all leigligheden. — Tessligiste haffuer och same Otte Stijssen giffuett oss tijllkiende, att ther schall were en kiöbmandt ther y Köbnehaffn eller ij Mallmö eller anderstedtz ther omkring, huelcken kiöbmandt som schall hede Henrick van Hamborg, och wille gierne were v^{dj}

¹⁾ Otte Stigsön havde ofte skiftet tjeneste, men var nu havnet i Chr. IIIs sold formodentlig ved hjælp af indflydelser, der udgik fra hans frille.

²⁾ Alhed, der var en Norsk præstedatter, som havde skaffet sig mægtige forbindelser i Tydskland. Kongen antager hende som spion.

³⁾ v: vesterpå, måske af det Tydske westwärts.

⁴⁾ v: tærepenge.

wor tieneste, och schall were en forslagen karll att bruge paa kundtschafft westuardt, epter szom Otte Stijssen sielff kandt wijder berette ether allt leigliheden therom, attj ther for paa wore wegne giffu[er] ether vdj handell mett same kiöbmandt, om handt wille were vdj wor tieneste, och handle mett hannom om sijn besoldinge, og ther som hand sijger oss tieneste och suerer ether paa wore wegne, attj tha stragx forschicke hannom offuerlandtz indt vdj Hollandt om kundtschafft och vnderuijsze hannom altingiste och giöre ether en clar afschedt emellom. Och schall quinden icke wijde aff same Henrick van Hamborg, icke schall hand heller wijde att sijge om hende, paa thet mand kandt forfare theris kundtschafft paa bode sijder, anseendis och offueruegendis, huadt magt oss besynderligen vdj thenne tijdt paa gode och wisse kundtschafft liggendis er, jngen fljitt eller vmage ther vdtoffuer sparendis. Wii schicke och tijll ether for^{ne}: Otte Stijssen, Suendt Galle och Karl Schotte epter ethers scrijffuelsze; om y haffue thennom ther nogenstedtz paa wore wegne behoff att bruge, tha schulle the lade thennom bruge epter ethers befallning, y hues maade y thennom paa wore wegne behoff haffue, och attj flye thennom vnderhollinge och for och maall tijll theris heste. Sambledis bede wij ether och begere, attj lade alle the fremmede Hollender schippere, som höre hiemme vdj keyserens lande, komme for ether och dydeligen¹⁾ giffue thennom thenne meninge tijlkiende vdj saa maade, att thet wij nu haffue ladett arrestere och anholle thennom och theris schib och gottz, thet haffue wij giort vdj then meninge och for then sagh schyldt, att, som the sielff well wijde och huer mandt witterligt er, och wore vwenner maa bestaa²⁾ oss thet, om the wijlle sije theris sindingen ther om, att wij tijtt och offte och mangefolligen haffue forsendt och forschickett wore stadtlig ambasatter tijll Regenszborg och indt vdj hoffuett och anderstedtzs paa wor store kost och tæringe och ladett hoss key: mt; drottning Maria och hoffuett besöoge och forhandle om fridt och enighedt och haffue dog ingen bestandig fridt her tijll bekomme kundt, saa wij alle tidt her tijll haffue sett vdj fare oss tijll en merckelige bekostning och pendinges spildt. Thij ere wij nu tijll sindtz att wille formene och ingen aff keyszerens vndersotte tijllstede att mue besöoge wore lande och riiger eller strömme, och gud allemegtigiste schall were wortt wittnesbyrdt, att wij icke haffue giffuett keyseren orsag ther tijll, meden alle tidt staadt epter fridt och enighedt, paa thet att blodt forgydelsze och anden schade och forderif, som ther aff komme kunde, motte bliffue affstellet, och thet mue the giffue theris hiemme siddendis borgere och naabo tijlkiende. Sambledis attj grandtgifueligen lade haffue flitig wogt och paa siun paa wore slotte, Kiöbnehaffns slott och bye, Malmoes slott och bye och Landtzkrone bye met theris haffne for forredderie och forradtschendt³⁾ schyldt, epter som y wijde magt paa ligger; tesligisten och strax bestelle mett oss elskelige Jffuer Krabbe paa Krogen och wor toldnere vdj Helsingöör, att the ingen schijbe lade löbe gienom, mett myndre the tijlforne haffue sielff werett vdj thennom och beseett alt godtzett egenom, huadt the inde haffue, for forredderie schyldt, och bode vdj the och alle andre maade wide och ramme wor gaffn och beste, som y wijde oss magt

¹⁾ Tydsk form for tydeligen.

²⁾ ∴ tilstå.

³⁾ ∴ overraskelse.

paa liggendis er, och wij ether tijlltrooe. Hermedt scheer wor willie. Befalendis ether gudt. Screffuett vdi wor closter Emme²⁾) closter loffuerdagen nest epter Vitj¹⁾) et Modestj dag aar etc. mdxliij.

Vnder wortt signett.

(Original på et folioark; bagpå seglet og udskriften:)

Oss elskelige her Anders Bilde, ridder, wor mandt, raadt och forordinerte stadtholdere paa wortt slott Kiöbnehaffnn.

1542 ²⁴/₆.

Claus Gerbrandes, borger i Helsingør, gör vitterligt at have solgt hr. Anders Bille, lensmd. til Stege len, 6000 astrager³⁾), som han lod annamme af en merskrejer⁴⁾) her for Stege og „fem thiue“ (3: 5 × 20) sten talt for hvert hundrede, og derfor at have modtaget god betaling. Mikkell Andersen, Hemming Lauritsen, borgemestere⁵⁾) og Anders Bwntmagher, byfoged i Stege, bedes om at besegle dette brev, da udstederen selv ikke har indsegl. Skrevet i Stege söndagen för sct. Mikkels dag 1542.

L. S. L. S. L. S.

(Hr. A. B.s påskrift bagpå:)

Om thet astragh, som je z fyck her pa de Hollends skiiff.

(Orig. på papir, med 3 påtr. segl, alle bomærker.)

1542 ²⁸/₁₁.

Kong Christian gör alle vitterligt, at år 1542 söndagen post Catharine på vort slot København, nærværende Johan Fris, hr. Axel Brahe, hr. Anders Bille⁶⁾), hr. Holger Ulvstand, hr. Trud Ulvstand, hr. Clavs Bille, Knud Gyldenstjerne, Peder Ebbesen, Byrge Trolle, vore mænd og råd, var skicket os elskel. hr. Anders Bille, embedsmand udi Stege len, på den ene, og tiltalte os elskel. Albert Göje, vor mand og tjæner, på den anden side for nogen oppebørsel, han havde oppebåret af Stege len mere, end han med rette borde, det år, hr. A. B. annammede det efter Alb. Göje⁷⁾) på kgl. ma. vegne. I den anledning fremlagde hr. A. B. et register over det formentl. med urette oppebårne, hvorpå A. G. tilbød at ville tilbagegive, hvad der kunde findes oppebåret med urette. Da sagde vi der så på for rette, at A. G. bör gengive hr. A. B. den rente og

¹⁾ Öm kloster ved Skanderborg.

²⁾ St. Veits dag 15. Juni.

³⁾ gulvfiser.

⁴⁾ Skib med mers.

⁵⁾ Originalens skriver har tankeløst nævnt Anders B. som medlem af rigsrådet, skönt han i denne sag naturligvis ikke kunde deltage i dommen. I 1542 fandtes kun en hr. Anders Bille.

⁶⁾ Striden drejer sig om opgørelsen ved aflevering af lenet fra Albert G. til Anders B. i 1540.

opbørsel, denne kan skellig bevise, at hr. A. G. har oppebåret af samme års rente, undtagen lam, smør, høns og æg¹⁾.

(Orig. på papir med kongens segl trykt bagpå, hvor ligeledes findes hr. A. B.s påskrift:)

K. m. dom mellem Albræt Gøviæ och migh om then renthe, han oppæbar, ther jeg skulle haft thet aar, jegh anamet Stege læn.

1543 ¹⁹/₄.

Albrett Göye til Gundesslöff gör vitterligt, at hr. Anders Bille til Søholm nu har fornöjet ham hvis han var ham skyldig af det, han (A. G.) efterlod²⁾ sig i Stege og Stege len den tid, han (A. B.) annammede det nu sidst på kongl. maj.^{ts} vegne, være sig enten bo eller boskab eller noget andet, ved hvad navn det helst nævnes kan, da har A. B. derfor gjort ham (A. G.) fyldest efter hans nöje.

Datum Roskilde torsdagen næst efter söndagen jubilate år efter guds byrd mdxliij.

L. S.

(Orig. på papir med seglet trykt forneden.)

1543 ²⁰/₄.

Christian III. gör vitterligt, at efterdi hr. Anders Bille, embedsm. udi Stege len, har berettet for os, hvorledes hr. Predbjörn³⁾ og hans hustru, fru Anne⁴⁾, i deres velmagt og med deres fri vilje har forlenet ham med noget gods i Skåne og givet ham deres brev derpå, og efterdi han beklager sig over, at nu i sidste vinter, den stund han var hos kongen i dennes og rigens forfald i Slesvig og Holsten tilstede forhindret, har hr. Predbjörns arvinger skiftet dennes og fru Annes gods og ham uvitterligt delt samme gods imellem sig, da mæler kongen af sin øvrigheds magt samme skifte og deling, som er gjort imod hr. Predbjörns og fru Annes brevs lydelse, aldeles død og magtesløs at være og ej at komme hr. A. B. til hinder eller skade i nogen måde. Forbydendes derfor alle, ihvo de helst er eller være kunde, besønderl. nævnte arvinger, hr. A. B. på for^{ne} gods herimod at hindre etc., uden hvis de kunne vinde ham fra med dom og rettergang. Givet udi vor købstæd Åhus fredagen næst efter st. Hans dag midsommer år mdxliij.

Relator Trued Wlffstand, ridder.

¹⁾ Anders B. fik rett med hensyn til den egentlige visse rente, hvorimod man har opgivet at få forklaring med hensyn til småredselen. Striden hidrører formodentlig fra, at lensbrevet til Anders B. først blev udstedt 1541.

²⁾ Man ser, at Albert Göye har havt en modfordring på Anders B. i efterladt bo og boskab.

³⁾ Predbjörn Podebusk.

⁴⁾ Anne Gyldenstjerne, Pernilles moder.

Bagpå: seglet og påskrifter at være læst:

1543 ^{23/7} på Gydinge herreds ting.

1543 ^{30/6} på Skåne landsting.

1543 ^{10/7} på Sköts herreds ting.

¹⁾ ^{1/8} på Azzeromæ ²⁾ kirkestævne die vincula Petri³⁾.

1543 ^{2/9}.

Margrete, Ditlev Broktoorp efterleverske, gör vitterligt, at hr. Hans Bille og hr. Anders Bille var hendes husbond nogle penge skyldige, som denne havde lånt dem, den tid de begge var indmanede i Haderlev af kongen, hvilke penge hun erkender at være tilbage betalte i de samme dage, som Ditlev Br. døde. Derfor mæler hun begges breve og håndskrifter døde og magtesløse, hvor de findes efter denne dag, og trykker til vidnesbyrd sit signet nedenfor dette åbne brev.

Dat. Kiel söndagen næst efter st. Ægidii dag år etc. mdxliij.

L. S.

(Orig. på perg. med seglet nedenfor.)

(Hr. A. B.s påskrift bagpå:)

Frw Margrete Broctorps qvetanse pa de pendinge, som myn brodher och jegh lontæ aff Detlef Broctorp.

1543 ^{17/9}.

Kg. Chr. III til hr. Anders Bille, embedsmd. udi Stege len.

Kongen beder ham for denne tids lejligheds skyld om at begive sig til København for der med vor statholder hr. Æsge Bille i vor fraværelse at tilhjelpe at råde og dåde og i alle måde vide og ramme vort og rigens gavn og bedste, særlig at den plads ved vejmøllerne mellem Kbhvns. slot og byen må blive befæstet, efter hvad derom videre er tilskrevet statholderen, af hvis brev A. B. nærmere kan forfare, hvad der os vitterligt nu er på færde.

Dat. Rendesborg slot torsdagen næst efter st. Mauritii dag år mdxliij.

(Orig. på et halvark; bagpå: udskrift og levninger af seglet.)

1543 ^{10/10}.

Hr. Oluf Rosenkrans til hr. Anders Bille til Søholm, høvedsmd. på Stege. Han undsætter ham med $\frac{1}{2}$ td. krudt i henhold til hans ord om at fattes dette, og tilbyder ham videre hjælp, om ønskes.

Dat. Vallø ilig ottende dagen Dionysii 1543.

(Orig. på papir med seglet og udskriften bagpå.)

Ved denne tid.

Aske van Verde (formodentlig en skipper) skal lade hugge på Bogø 1000 læs ved og 2000 læs ved Grønsund, hvor er bedst ladested.

¹⁾ Årstallet mangler.

²⁾ Asarum i Blekinge.

³⁾ 1ste August.

1543 7/11.

Sönlige kerlighe helssen nu och altidh fforsenth med vor herre. Kere her Anders Byldhe, ffader och synderligh godhe ven, tacke vy eder ganske kerligh och gerne ffor alth gotth, som y meg y mange modhe giorth och beuisth haffuer, huilcked y altidh skall ffyndhe vos godh vyllich tyll adh ffor skylle met alth, hues godhe y vor mackth er ellder bliffue kand, som vy eder des vel plectugh er etc. Kere her Anders, giffue wy eder kerligh adh vydhe, adh vy vdi systh ffinge eders skriffuellsse medh eders sön Benth Byldhe, lydendis om tedh skiffte, som bleff giorth mellom her Moritz Olssen, ffru Anne och eder om tedh godz, som laa till Marckie och Karsholm, som hörde ffru Anne her Prebers¹⁾ till, adh eder ter vdinden sker vskel poo tedh godz, som y aff hender haffuer lyffis breff poo. Kere ffader, saa giffuer vy eder kerligen adh vyde, ad vy vdi ingen maade haffuer ladedh thete godz komedh til nogendh lodh, som y kundhe beuisse, tedh y haffuer ffru Annes breff poo; ter som saa vore, atti poo nogedh aff te godz haffde ffru Annes breff poo, taa skulle y tedh beholde effter eders breffs lydelisse. Saales er tedh gangedh och ffaridh, och ingen andelundh etc. Kere ffader, vyder fforifare vy och vdi eders skriffuellsse, atti och saadanth haffuer giffuedh kongelige magistath till kende, adh same godz, som y haffuer aff ffru Anne her Breperns, maa y icke nyde ffor ffru Anne her Klaussses²⁾, adh y ter offuer haffuer ffor hueruedh kongelig högmectighedz skriffuellsse til landzting om same godz, dag fföge nyth hans nodis skriffuellsse goth adh, men te stackarille³⁾ des mer stockedhe och block-edhe⁴⁾, ffratagne och yldhe met ffarne, ter ffor er begerendis vorth gode rodh adh delle met eder y samme sagh etc. Kere ffader, saa vedhe vy ingen bedre rodh, endh som y sellue vden tuiluel vede te beste rodh, endh adi tager kongeligh magistath steffningh offuer hinder, ath hun nu möder vdi thendhe herre dagh och suarer tyl same sagh, tedh eders och eders börns icke saa bliffuer hene. Kere ffader, vy acte vos nu poo tisdag elder onsdag visseligen nesth gudz hielp, adh vere vdhi Köbenhaffn och taa vidher snacke medh eder om same handell. Kere ffade, y aldhe te madhe, som vy kune göre, huadh eder till villig och gode vere kandh, vylle vy altidh iade vos ffindis vilyghe, tedh kendhe gudh almecteste, som vy eder y ald löcksalighedh och met lanckth liff beffalindis haffue vyl. Kere ffader, lader vore höstruer, eders kere börn, helse eder och Anne Löcke met mange godhe natter etc. Klogerop onsdagen ffor sancte Mortens dagh anno domini mdxliij.

Knudh Sparre
Jacop Sparre

(Orig. på et foliark, bagpå de to segl, udenskriften og Anders Billes påskrift:)

Erligh och welbyrdugh mandh strenghe ritter her Anders Byldhe, höuitz mandh poo Möen, vor kere ffader, ganske venlig tyll egen handh.

Knwd Sparræ och Yakop Speres breff om thet godz, som de skiftæ wden myn befallyngh aff thet, her Prebern och frw Annæ hawæ forlæt⁵⁾ mig.

¹⁾ = Predbjörn.

²⁾ Anne Krognos, gift med Klavs Podebusk.

³⁾ ∴ stakler, formodentlig bønderne på det omstridte gods.

⁴⁾ satte i stok og blok (gabestok).

⁵⁾ ∴ forlenet. Kongens skarpe brev har virket: de to svigersønner frasiger sig det hele og giver tanten Ane Krognos hele skylden. Retskrivningen er skødesløs.

1544 ²⁴/₆.

Venlig oc kierlig hilssen nu oc altidt tilforn sent met wor herre. Kiere faderbroder, tacher jeg eder storlig for megheet gott, som y haffue meg y alle mode beuist, huilkett jeg will forskylle met eder y alle mode met all dhen dell, som y myn [magt] kan werre. Kiere f: b:, som y skriffue meg till, at y finde eder besuerett at taghe edher offuer at were paa thet skeffthe paa mynne wegne y myn frauerelsze, saa wedt thet gud, ath thet er meg icke meuligh ath komme en her wd; szaa beder jeg eder, k. f. b., at i icke nu wille forlade meg, jeg wed inghen ath setthe mit hoff till wden till gud och eder oc myn kiere modhe. K. f. b., nu sender jeg eder then fuldmacht forsegelt oc met myn eygen handt schrebenn, och haffuer jeg skreffuit Erick Bølle och Claus Daa till oc höglic bedet them j myn skriffuelsze, ath the wille werre ther offuer paa myne wegne. Och kiere fader broder, som y skriffue meg till om thet godz, som i köffthe aff erkebispenn, szaa hielpe meg gud, som ieg wed eynn ryng¹⁾, huor thet er om thet godtz, men meg hoffuis²⁾, ath y, k: far broder, och myn modher oc syskenn well forliges om thet godtz, och haffuer jeg skriffuit myn modher oc syskinn till ther om. Kiere farbroder, beder jeg edher for alt thet, jeg kann forskylle met eder, ath y wille nu ramme mith. Gud wedt, jeg setther mynn trösth och lydt till wden till gud oc eder. Huor jeg kan were eder tiener met lifff eller godtz, eller huad i myn macht kan were, will jeg lade meg willig findenn. Her met eder gud beffalindis. Datum Kyell onstaghenn nest fore sancti Michaelis dag anno dominij 1544.

Torberenn

Bylle,

e. w. t.

[eders villige tjæner].

(Orig. på et folioark; bagpå spor af seglet og udskrift:)

Erilig oc welbyrdig man och strenge rydder her Andres Bylde till Søholm, kongelig m: radt, myn kiere farbroder, ydmigelig och kierlige sendis thette breff.

1544 ²⁸/₁₀.

Claus Jensen, k. m.^{ts} tolder på Møn, at hr. Anders Bille til Søholm har betalt ham til gode rede for den sild, hr. A. B. havde afkøbt ham i det forgangne høstfiske på Lusse lejet og Rewissebeck³⁾, som var ham (C. J.) langt fra hånden, for hver ol sild $7\frac{1}{2}$ β.

Dat. Stege sanctorum Symonis et Judæ apostolorum dag anno domini mdxliij.

L. S.

(Orig. på papir med seglet påtrykt forneden.)

(Bagpå hr. A. B.s påskrift:)

Her Klawses kwitanse pa then siild.

¹⁾ Formodentlig: ringe, smule.

²⁾ håber. Retskrivningen er bedre end Sparrernes. Brevskriveren, Thorben Bille, Hans Billes søn, havde også studeret, men var stadig i pengekniibe, og dette brev er skrevet fra gældsængsel i Kiel.

³⁾ Disse to fiskerlejer nævnes flere gange sammen, formodentlig ved Sømarkekysten.

1544.

1544.

Item ffyerdæ ywlæ dagh drogh aff Søholm och po weyien til lanthe Holsten met xij hestæ, effther som kon. m. self sagde och bleff besluteth po Hadersloff, then tiid her Yohan Randzo war ther, saa at k. m. skulle skyckæ syth raad till Spiir¹⁾ statlych, ther fore togh yegh mynæ store hestæ met migh til Rendhersborigh, som then tiid bleffi besluteth. Saa war yegh ther i mellem Søholm och och till yegh kom offuer Hadhersloff nes²⁾ bade thet yegh laa vj dage børløss wdj Korsør och eller war thet xiiij dage ther wdi mellem; forterde yegh lxxxvij fl danske.

Item ther yegh kom till Rendhersborigh, saa mottæ yegh lade mynæ store hestæ gaa tilbage ighen och ther købæ migh klypper³⁾ po thet ny och lonæ thennom de, yegh red met op til then reysæ; thet kosted migh xxxviij daller.

Item laa yegh wdhi Rendhersborigh wd v wgher; forterde yegh ther bade met hafæ, yegh mottæ købe, och thet, yegh forterde ther for wden then wdkwytyngh⁴⁾, kong. m. gaff migh, lxvij daller.

Item drogh yegh aff Rendhersborigh om mandagen for sancte Valentini dagh⁵⁾ paa then reysæ tyll Spyr, och saa kom yegh yckæ til bage ighen till Søholm for sancte Hans affthen, och po then reysæ forterde yegh wd och ynd jclxxxxv gyllen for wden de xxx gyllen, som yegh bleff k. mag:t skyldigh, som Casper Fox lonthe migh.

Item then tiid yegh drogh fran Flensborigh, k. m. gaff migh loff at drage hyem, forterde yegh viiiij daller.

Item ther yegh kom till myn gord Søholm, drogh yegh stragx ther fran och till Københaffn till her Esgæ Bylde om noghre ærynde och werff, k. m. laa macht paa. Ther war yegh wdi iij dagh; forterde yegh xviiij fl vij β .

Item siiden forscreff her Esgæ Bilde migh till sigh till Københaffn; ther war yegh hos hanom wdi iij dage; forterde yegh xv fl v β .

Item forscreff k. m. migh till Københaffn, then tiid hans nade fyck de tiidende om thet folck, ther forsablede sygh wyd Elwen; war yegh ta wdi vij dage wdii Københaffn; forterde yegh lxvj fl och iij β .

(Optegnelse på et folioark med Anders Billes hånd og med samme hånd følgende påskrift bagpå:)

Stegæ regenskaff.

1545 ^o/_s.

Wij effterscreffne Knudt Sparre till Klogerupp, Jacopp Sparre till Suanholm, Er[megaard] Bildis datter, Beynt Bilde, F. Bilde, Hans Bilde oc Törbörn Bilde⁶⁾ gör witterligt mett thette wo[r]t obne] breff, att for then villj, gode oc gott, szom wij befundett haffuer, och wor kerre stiffmoder fru Ane Lyckejs datter os] gjortt oc beuist haffuer fran förste tijed, hun bleff woor stijffmoder, oc nu

¹⁾ a : Spejer.

²⁾ Formodentlig færgestedet Årøsumd.

³⁾ kleppert, lille stærk hest.

⁴⁾ a : udkvitning, godtgørelse.

⁵⁾ 14de Februar. Anders B.s sprog er ofte uklart.

⁶⁾ De tilstedeværende af Anders B.s børn og svigersønner. Bent har skrevet det.

til thenne dag, ter[fore] haffue vy szamdrecteligen loffuett oc tilszagt oc met thette wortt obne breff loffue oc tilsighe a[lt], huad szom wor kerre fader, her Anders Bilde, effter thenne dag kand szeg till gode legge, att köffue e[ller] att panthe iordegodtz eller andett, oc om gud szaa forsett haffuer, at for^{ne} wor kerre stijfmod[er] fru Ane offuer leffuer wor kerre fader hans dödt, daa haffue wij alle szamdrecteligen loffuett oc tilszag oc nu met thette wortt obne breff loffue och tilsighe for wo[s] och wore aruinghe, att for^{ne} wor kerre stijfmoder skall till szeg annamme allt köff och pa[nth], szom for^{ne} wor kerre fader effter thenne dag köffue och panthe kand, oc beholle thet frij och qu[itt] hoes szeg v[er]dij hendis lifz tied, oc icke skall regnes hende v[er]dij nogett skiffte, oc hues anden dell, szom kand hende met rette till falde effter wor kerre fader v[er]dij lössöör eller andett, werre szeg v[er]dij huad thet werre kand, eller met huad nafn thet helst neffnis kand, thaa skall for^{ne} wor kere stijfmoder thet frij oc quitt beholle for^{ne} köff eller pantt v[er]dij skjinn lifz tid vden all affgiffit v[er]dij alle mode, oc aldrj hende regnes for nogett skiffthe v[er]dij moed huis andett, szom for^{ne} wor k. stijfmoder elles paa arfues wegne kunde till falle effter for^{ne} wor k. f. v[er]dij nogle mode. Jtem oc nar gud szaa forsett haffuer, att wor herre haffuer kallett vor kerre stijfmoder aff thenne werden, thaa skall szaa danne köff oc pantt komme till beggis wore rette aruinge strax vbehindrett effter loffuen, szom huer kand tilfalle met rette. Jtem skede thet szaa, att w. k. stijfmoder offuer leffuer w. k. f. dödt, daa skall hun haffue till szig oc sijne aruinge then store wwo[gn]e¹⁾ guldkede, szom wor k. f. nu haffuer [la]dett giordtt, vden all skiffthe. Tisligest haffue wij oc beuilliget oc szamtyctt, att v. k. st[ijff]moder maa oc skall haffue tesze effter^{ne} gorde v[er]dij hendis lifz tijed, som wor k. f. h. A. Bild[e köfft] oc pantet haffuer, siden wor k. m. fru Pernille döde, szom er iij gorde v[er]dij Serslöff, szom [h]and köffte aff abeden aff Soer, en gordtt v[er]dij Kalslund, szom hand köffthe aff fru Ane her Oluff Galles²⁾, oc ij gorde, szom hand oc panthet haffuer aff fru Ane her Oluff Gallis, szom or en gordtt y Pestrupp oc en gordt v[er]dij Huerstrupp³⁾, ligendis her v[er]dij Sielen⁴⁾. Men skede thet oc szaa, at wor k. f. panthet eller köffthe nogett godtz for ett tusin marck eller mer[e], daa skall wor kerre stijfmoder thet oc till szig annamme oc beholde sin lifz tijed, szom forscreffuitt staa, oc thaa skall wor k. stijfmoder inthet befatte szeg met de v[er]dij for^{ne} gorde, szom w. k. f. köfft oc panthet haffuer aff abeden aff Soer oc fru Ane her Oluff Gallis. Jtem skede thet oc szaa, att gud forsett haffuer, att wor k. f. oc stijfmoder afflett barn szammen, oc szaa att szamme barn leffuitt wor k. f. dödt offuer, thaa skall w. stijfmoder met szitt barn annamme till seg oc till sitt barn, hues szom thennom böör att haffue met rette, oc thaa skall for^{ne} wor stijfmoder inthet haffue aff for^{ne} köffte eller pantt eller wdaff for^{ne} v[er]dij gorde meer, end szom hende oc hendis barn tilfalde kand. Att szaa skall fullt oc fast holles v[er]dij alle mode, szom forsc[reffuet] staa, daa henge wij worre ingzigler oc signeter neden forre

¹⁾ uvejede.

²⁾ Ane Pendsatter, hr. Oluf Galles i Norge; se afsnittet om Klavs Eggerdsön Ulfeld.

³⁾ nuværende Hvedstrup.

⁴⁾ Sjælland.

thette wortt obne breff, szom giffuitt oc screffuitt ær paa Söholm fredagen foor sancti Grego[r]ij dag 1545.

(Koncept med rettelser på et folioark papir, som langs med de to side-marginer er medtaget af fugtighed, så at teksten på adskillige steder er defekt.)
(Bagpå den påskrift med runer, som er gengivet i teksten.)

1545 ²⁵/₈ fødtes kongens søn, Hans den yngre. Til barselsfærden ind-bydes rigsråderne i denne rækkefølge: først Erik Banner med hustru, derefter Anders B. med hustru. Som fadder nævnes alene hr. Anders B. og 3 fruer.

1545. Forbud imod, at udenlandske købmænd køber øxne, slagter dem og udfører kødet fra fiskerlejerne.

1545 ²¹/₈. Anders B. låner 1000 gylden til 5% rente af Eskild Göye mod kavtion af Eske Bille.

1545 tager Anders B. et thingsvidne på, at han har købt en gård af Præstø kloster, medens dette endnu var ved velmagt. (Det vil altså sige, han fralægger sig at have plyndret klosteret i nødens tid).

1545 ²⁴/₈.

Kg. Chr. III til alle kronens bønder og tjænere, som bygge og bo i Kallehave by i Vordingborg len, at kongen har forlenet hr. Anders Bille, vor mand, råd og embedsm. udi Stege len, med deres gæsteri, ægt og anden forbedring indtil videre. Det befales dem derfor at være ham paa kg.^s vegne hørige og lydige, dog at de som tilforn giver deres landgilde, småredsel og al anden visse rente til Vordingborg slot, desligeste høstarbejde med anden sædvanlig ladegårds tjeneste.

Dat. Københavns slot sct. Bartholomæi apostoli dag år mdxlv.

Relatores: Jachim Beck och Andreas van Barbij.

(Orig. på papir med seglet trykt bagpå.)

1545 ²⁵/₈.

Wir Eske Bylde, erbsessenn zu Schwannholm, Knuth Guldennsternn, amptmann zu Kallennborgk, Magnus Guldennsterne, amptman zu Drakesholm, vnnd Bore Trolle, amptman auff Jungerszhoff, jtziger zeit vom konnig: matt: vnseren gst: konnig vnnd herrenn vorordennt eine irrige sache zu enthscheidenn zwischenn Johann Friling also vulmechtigenn vnnd klegers eins deils vnnd dem gestrenngenn vnnd erenthuesten her Andreas Byldenn annders deils von wegenn eines schiffs, so in vorganggener veide vor ein Holendisch schiff angeholdenn vnnd dennoch dorch Baltzar von Meissense vormoge eines breues, so burgemeister vnnd radtmanne der stath Hamborch ann her Andreas Bildenn geschreiben, vormeinth sich zu sulchem schieffe berechtiget vnnd darauff durch genanthen Johann Friling also vulmechtigenn anbringen lassen, das zu denn zeitenn kein Hollendesk anparth jn gemeltem schieffe, so anngehaltenn, gewesenn, sundernn alleine genanthen Baltzar vonn Meiensenn vnnd seinen

bruder zugestandenn. Darenthwider her Andreas Bilde in vnnsrer jegenheit einen Matteas Prutzenn vnnd Ewert Lampenn, alsze dho zumhal schipper vnd beuehl haber auff konnig: matt: schieffen, vorgebracht vnnd dar eigenthlich vnnd warhafftlich gezugeth, das gemeltes schiff mith einen Niederlendtschenn sebreffe befundenn, auch das der schieffer bekanth, das ein anparth denn Hollendtschenn zustendich vnnd darauff gemelten Thewes Prutzenn gebedenn, ehr muchte yne vorschonenn vnnd hemelich, vnbeuust dem statholder, durchhelffenn, das wolthe ehr im als der schieffer trey lasth soltes vnnd der kauffmann eine lasth schenckenn, welches gemelter Prutze gelimpes vnnd ehre halbenn abgeschlagenn, vnnd der massenn das schieff auff denn Hollendtschenn sehebreiff vnnd des schippers eigene bekenthnisse vor vrienth alse Hollendtsch guth angenommen. Vnnd is der schipper in eine herberge ghelecht worden vnnd obenn seine gedane zusage sampt [einen] andern Hollendtschenn schiffern hemelich entlauffenn, welchs in ghelicher masse genuchsam vor vns gezeuget vnd bewisen. Vnnd de weile denne de sache der hochgemelte konnig: mat:ⁿ rechtlich ader frundtlich zuentscheiden vns vorgeschribenen auffgelecht, habe wir nach fleitziger erkundighe der sachen eruarenn, wie wol gemelter Johann Friling mith vulmacht erschenen, das ehr sich geweigert mith der warheit vnnd eden zubewerenn wider vogenante Mathewes Prutzenn vnnd Euerdt Lampen tuchnisse den sebreiff vnnd des schippers bekenthnisse belanngeth, das sulches vihigerutes schieff zu denn zeitenⁿ noch gantz oder zu dem thele denn Niederlendtschenn nicht zugestanden, wor auff wir jegen beide thele de sache rechtlich ader frundtlich zuentscheidenn erbottich gewesen, vnnd darauff vonn Jurgenn Frilingk zur anthrowth bekummen, ehr wussthe sulches wiether genanthe zughe sich nicht zu vnntersthenn, vnnd wie woll wir vns auch gerne in frundtliche handelung auff beuelich hochgemelte[r] konnig: matt: ingeschlagenn, habe wir doch sulches auff ehr Andreas Byldenn tho rechte erbedent vnfruchtbar befundenn, sunder de sache darhenn gestellet, das ehr Andreas Bylde zu ider zeit auff rechtliche vorderunghe zu sulcher zusprache erbotich auch schuldlich zuantwortenn, welckers wir der gerurthenn bekundunge der sachenn gelegennheit zu gutthe hiemith schriffentlich von vns zu geben nicht habenn wusth zuweigeren. Datum etc. vnnter vnserer aller pitzir zu Koppennhagenn denn dinstach nach Bartolomej anno etc. xlv.¹⁾

(Samtidig optegnelse på et folioark. Forneden vox til 4 segl.)

1545 ²⁶/₁₂.

Antonius Bryske til Langesø, Danmarks riges kansler, kvitterer på kongens vegne hr. Anders Bille, hovedsmd. på Stege, for nu idag ved Simen Pedersen at have betalt 623¹/₂ daler, som er den landehjælp udaf Møn.

Dat. Odense sct. Staffens dag 1545.

L. S.

(Orig. på papir med seglet påtrykt forneden.)

¹⁾ Danske rigsråder udsteder kendelse på Tydsk mellem Anders B. og en skipper, der var anholdt som Hollandsk.

ca. 1545.

Ersame, vorsichtige vnd wyse herren, nach er bedinge vnser willigen vnd schuldigen deinste willen wy j: er: w: deinstlich gedancket hebben, dath vns de suluigen hebben vorlesen laten kon: r ma: t tho Dennemarcken breff myt jngelechter supplication des gestrengen vnd ernstfesten herren Andreas Bylden, ritters etc., vnd nha dem nu de jtzgemelde herre Andreas Bylde hochgemelt: kon: matt: jn obberurder syner supplication schrift deit berichten, dath wy jn vorgegangen krygesloften, also sich de van Steke grauen Christoffer van Oldenburch thon henden gegeben, synes berichtens, wedder ere, eede vnd plichte, vns eine schute vorkofft hebben, de syner g: vnd er: schriuende nha dersuluigen vor der vpgheuinge Steken gehoret hebben schole, vnd dath der haluen kon: ma: t: syne ghestr: an j: er: w: vorschriuen wolde, dat de suluige derhalben wedderumb tho erem schepe vnd syner thobehoringe kamen mochte, wo denne vngeferlich de supplication ferner geludt heft, szo willen wy dar vp j: er: w: nicht bergen, dath jdt jn der warheit sick also erholt, dath vns de burgermeistere vnd radt tho Steke, dhomals jm regimente wesende, myt willen de vertich manne vnd der gantzen gemeinheit eine schute van twyntich lasten myth einem bothe, einem ancker, twen olden thowen vnd einem segel, dath van nenen werden was, vnd keiner andern thobehoringe, also ere eigene propere gudt, jn der veyde crobert vnd an sick gebracht, recht vnd redelich vorkofft vnd geleuert hebben vor eine summe geldes, de wy enen nha vnser auereinkaminge ock alle betalet hebben vp xxv marck nha, de wy en edder dem jennigen, de dar tho berechtiget js, jegen geborlike quitantz ock gelden vnd betalen willen. Welckes kopes sze vns ock eine vaste were wesen willen jegen jdermenniglich, also sze vns muntlich ock schriftlich durch ere szegele vnd breue thogesecht vnd gelouet hebben. Oftt sie aerst jn deme edder sunst jegen syne g: er: wedder ere ehre, lofte vnd thosage gehandelt hebben, edder nicht, dar van js vns nichts bewust, vnd werden vngetwifelt jn deme vnd sunst de van Steke, wo syne g: er: derhalben tho enen thosprake hebben wert thom rechten edder thoechalinge synes schadens, nicht entwassen syn. Vnd de wile jdt nu jo recht vnd brucklich js, dath der viande gudere der jennigen, de sze an sick bringen jn krygeslufften edder veyde, eigendomlich syn scholden, also tho der tydt, also wy de schute van den van Steke kofften, de suluesten van Steke graue Christoffers byplichtere vnd vorwanten vnd synes jegendeils vyande gewest synt, szo hebben wy ock dar vp jn guden gelouen apentlich vnd nicht hemelich myt medewetende der jennigen, de jdt dho belangede, sulcke schute, also an sze gelanget, gekofft vnd an vns gebracht, darby wy ock vnser vohapens myt guden fugen vnd rechte gehanthauet werden mogen. Willen ouerst de van Steke syner g: vnd er: dath vpgedorde koppelt edder de werde des suluigen weddervmme gheuen ock dar jnne consentiren vnd vulborden, dath wy syner g: er: de resthe also xxv marck betalen scholen, dar willen wy vns ock jnne vp geborlich forderent jegen genochsame antoginge sulckes consents vnd geborlike quitance vnweigerlich vnd billich der gebor fynden laten, dar tho wy vns erbaden hebben willen, vnd bidden der wegen gantz deinstlikes flites, j: er: w: wollen mit nottorftigen deinstliken schriften vnd vorbuden by hochgedachter kon: ma: t: vorfugen vnd bitlich erholden, dath wy by vnser schuten gehanthauet vnd der wegen van herrn Andreas Bylden jm rechte vnd sunst vnbesweret blyuen mogen, dan wy disser sake halben, vnd wor vmme sunst

syne g: vnd er: vns ja belangen wil, wo de jn disse vsem berichte nicht gesediget js, dar jnne willen wy der suluigen syner g: er: vor j: ersz: w: also vnser van gode vorordenten ouericheit stedes geborlikes rechten plegen, dar jnne sick ock vnser vorhapens syne g: er: also ein hanthauer des rechten vnd der billicheit wert benogen vnd vns edder vnser gudern dar bauen nichts dätlikes beyegen edder thofugen laten. Dat synt wy mith allem vnsem vorvogen vmb j: ersz: w: thouordenende schuldich vnd willich.

J: er: w:

vnderdenige gehorsame burgere

Thewes Durkop vnd

Marcus Holsstein.

(Samtidig eller lidet senere kopi uden datum på et folioark. Udskrift bagpå.)

An den ersamen radt der stadt Rhostock, vnser gebedenden lieben herrn vnderdeniglichen¹⁾.

Testimonium domini Andreæ Bilden, eqvitis in causa contra Anglos²⁾.

Iohannes Kellerknecht et Michael Fissel, scriba naus, hæc, quæ sequuntur, iurati testificati sunt coram senatu in Steck in insula Mön.

Principio naus domini Andreæ Bilde prope Monröss sub litora regni Scotici vi expugnata est ab Anglo Wilhelmo Pick cognominato, habitante in Hull in Anglia, et iste detinuit prædictam nauim a die lunæ vsque ad diem Mercurij anno xlv.

Die Mercurij vero prænominata naus rursus a Scoto quodam crepta est et domino Andreæ Bilden restituta est.

Non ita longo interiecto tempore prædicta naus ab alio Anglo Joen Standel cognominato, commorante in Jhermue in Anglia, denuo expugnata est et abducta est in Angliam in ciuitatem, dictam Berwig, ibique bona direpta sunt.

Eodem tempore naus prænominata allisa est ad scopulum et ad sex vlnarum quantitatem diminuta est.

Ex prædicto loco Berwig dicta naus abducta est in portum Neukasteel et carbonibus onerata est. Inde vero naus onusta aucta est in Jhermue ibique exonerata est. Eodem loco mansit naus a festo Olai vsque ad festum Martini.

Postea vero nauta domini Andreæ nauim prædictam recepit et in Daniam reuehere voluit, sed naus priore lesione in varias partes disrupta est.

In prædicta nau fuerunt octoginta lastæ, vt vocant, frumenti, farinæ et cereuisiæ.

¹⁾ Anders B. havde fået opsporet et af de skibe, der var taget fra ham i Stege 1534. Kongen henvender sig herom til rådet i Rostok. Skipperne erklærer da, at de i god tro har købt skibet i Stege, men at der resterede 25 mark af købesummen, som de var villige til at betale mod behørig kvittering.

Se forøvrigt teksten. Udfaldet heraf kendes ikke.

²⁾ Anders B. har her på Latin afgivet forklaring for rådet i Stege om den plyndring et af hans skibe havde lidt i England, idet det gentagne gange var taget af Englænderne og atter befriet af Skotter (i Marie Stuarts barndom). Den bekendte købmand i Helsingør, Sander Lejel, ejede en del af ladningen. Anders B. gjorde fordring på en erstatning af 1600 kroner. Sagens udfald kendes ikke. Skibet var gået med korn til England og tilbage med kul fra Newcastle; men blev sønderslået som følge af den lidte skade.

Inter quas lastas prædictas habuit honestus vir Sander Leie, consul in Helsingör, quindecim lastas farinæ et tredecim lastas cereuisiæ Germanicæ provt in illius testimonialibus literis apparebit.

Pro nauo promissi erant quadringenti et octoginta coronati præter interesse et omne damnus.

Ex prædicta summa prænominatus Joen Standell soluit nautæ quadraginta coronatos, qui illi rursum altero die prædicti Joen Standel subornatione erepti sunt in mari vna cum optima anchora et fune nautico.

In testimonium fidei, quod hæc omnia ita acta et probata sint coram senatu Stekensi dominus Andreas Bilde hæc propria manu subscripsit et sigillo suo muniuit.

In summa iacturam nauis amissæ vna cum omnibus instrumentis et sumptibus ad hunc diem impensis æstimat sæpedictus dominus Andreas Bilde, eques et consiliarius serenissimi Danorum regis, mille et sexcentos coronatos, non computatis 28 lastis dicti Sander Leien et alijs bonis mercatorum, quæ nauî imposita fuerunt.

Bekenne ych Andreas Bilde, ritther, myt egen han̄t, konychliгер mag.^t radt myt egen hand etc.

L. S.

(Anders Billes egenhændige attest. I det hostrykte segl ses Billernes våben; over hjælmen bogstaverne: A B B).

(Orig. på et folioark med samtidig påskrift bagpå:)

Dominj Andreæ Bilde equitis etc.

1546 ^{10/12}.

Venliigh hielszenn altiid forszendt mett wor here. Kiere her Andners, frende oc sönderliige gode wenn, tacker jeg etter gierne for megiiitt gott, y meg beuisth haffue, hwiilcke y schulle alletiidh findne meg welluiliigen att forskyllde e hues made ieg thett giöre kannd etc. Kiere her Andners, giiffuer ieg etter venliigen tiillkende, att y tiisdag, ieg fuer tiill Jongshouid, tha mötte etthers bud meg mett thy rentte pennynghe, som ieg skall haffue aff etther, oc fiick meg etthers schriiffuelsze, som y haffde screffuitt meg tiill; tha formercker jeg wdj thend, att y befröcetter etther, atthett skulle vere stour fare for myn sziehl, om jeg togh szamme gulldh aff etther, for huilcke jeg wiill storliighen haffue etther bettackiitt, att y wiille vare meg att mynn skadhe; menn dog befröcetter jeg meg, att ieg ladher gierighett bedraue megh oc tagher samme rentte penning oc stoer thend fare. Kiere her Andners, som y schriffuer oc er begierindis, att jeg szchulle komme tiill etter y iuell tiill Stege, szaa kand ieg icke loffue etter thett; menn szaa frempt szom thett er meg moulliigh, tha viill jeg komme tiill etter, om y kunde haffue ther gott aff. Kiere her Andners, szender ieg etther och szaa en kwetanzd mett thette mytt budh, szom hand skall antwordhe etther paa szamme rentthe pennynghe. Kiere her Andners, ther szom ieg wdy nogenn madhe wiidh att giöre, ther y kundhe haffue gott aff, tha szchulle y altiidh haffue att forsze etther¹⁾ tiill meg szom tiill etters szönderliige godhe wenn. Szaa wiill ieg nu oc altiid haffue etther gwdh all-megtiiste befallindis. Bedher ieg etter gierne, thett y wiille vell giöre oc szye etters kiere höstru mange gode natter paa myne vegne. Ladher Sziidzell²⁾ szye

¹⁾ Fortröste Eder.

²⁾ Anders B.s yngste datter.

etter oc Anne mange gode natter. Screffuitt paa Gwunderszlöff fredag nest epter Nicolaj aar etc. mdxlvj.

Eskeell

Göye.

(Original på et halvark. Bagpå: seglet, udskriften og Anders Billes påskrift:) Erlig oc welbyrdige mand och strenge riider her Andners Biillde, höuidzt mand paa Stege, mynn synderliigen gode venn, venliigenn tiillszcreffuitt.

Eskill Goyies breff och kwetansse po 1 gyllen.

(Den omskrevne kvittans for modtagelsen af 50 vægtige gyllden i guld, 1 års rentepenge, dateret Gunderslev lördagen næst efter Nicolai 1546, og forsynet med Æskild Göyes påtrykte segl, er hoslagt tilstede.)

1547 ⁸¹/₈.

Under denne dato tre samtidige kopier:

1) Hr. Anders Billes mageskifte på sin hustru Anne Lykkes vegne med Kristoffer Urne til Rygård på hans hustru fru Kirstine Lykkes vegne, således at sidstnævnte skal have: 1. en gård i Haderslev, 2. A. L.^s lod i Ersted mølle, 3. en gård i Vårdsyssel i Vesterherred kaldet Obrovald, 4. A. L.^s lod i Grydevalds mølle i Varsyssel, 5. et bol i Jerne sogn. Herimod skal förstnævnte have: 1. K. L.^s arvelod i Demstrup hovedgd. med anpart i Törring mølle, 2. K. L.^s lod i Sundskov og Sundskov eng, 3. K. L.^s lod i en gård i Allinge, hvis anden halvdel tilforn var tilfalden A. L.

2) Hr. A. B.^s skøde på sin hustru Anne Lykkes vegne for de penge, hun skal give sin broder Jörgen Lykke for Hverring, til Kristoffer Urne til Rygård på al A. L.^s arvelod efter hendes forældre i Nörlund, neml. halvparten af gården Nörlund og halvparten af et stykke skov, kaldet Kirkeskov, item halv. af et stk. skov kaldet Troelsbjærg skov, item halv. af et stk. skov kaldet Nörre Asbæk skov.

3) Hr. And. B.^s skøde på sin hustru Anne Lykkes vegne for de penge, hun skal give sin broder Jörgen Lykke for Hverring, til Kristoffer Urne til Rygård på efterskrevne gårde og gods i Jylland ved Nörlund: 1. 4 gårde i Skorup, 2. 3 gårde i Lille Rörbæk, hvilke gårde og gods Hr. U. og hans hustru skal beholde til et genkøb for 700 daler. Når det lyster A. B. og hustru at genløse dem for denne sum, skal de komme strax kvit og frit tilbage til A. B. og A. L.

Alle 3 breve er daterede København onsdagen efter Bartholomæi 1547.

Til besegling af dem alle ombedes kansl. Johan Fris til Hesselager, hr. Æsge Bille til Svanholm, Peder Ebbesen til Tyrstrup og Börge Trolle, høvedsmd. på Jungshoved.

1547 ²⁴/₁₂.

Niels Jespersen, abbed i Sor, under, giver og tillader hr. Anders Bille til Søholm en vor bondesön født i Toostrup på Møn ved navn Oluf Pedersen, og skal han være kvit, fri, ledig og løs for os og vore efterkommere, abbeder og

formænd i Sor kloster, og herefter være, hvor hr. A. B. eller hans arvinger hannem have vil eller tilsigendes vorder, ubehindret af os eller vore efterkommere, abbeder eller formænd i S. kl. udi alle måde. Til vidnesbyrd „vort indsegl“ n. f. Dat. Sor kloster juleaften anno domini mdxlvij.

L. S.

(Orig. på papir med Sorø klostres segl påtrykt forned.)

1547 uden dag.

Hr. Anders Bille til Søholms gældsbev. til sin svoger Jörgen Lykke til Overgård på 1000 jokimsdaler at betale til førstk. st. Mortensdag over 1 år, når man skriver 1548. Overskrides denne termin, skal J. L. have fuldmagt til til sig at antamme Dempstrup hovedgd. med alt det andet gods, som A. B.s hustru Anne Lykke har arvet efter sine forældre i Jylland, og beholde det, indtil fornævnte 1000 daler er tilbagebetalt.

Hr. Axel Brade, hr. Peder Skram, hr. Mauris Olsen at besegle.

(A. B.s koncept med en skriverhånd på papir.)

1548 ¹³/_{v.}

Æskild Oxe til Løgismoses bev., at hr. Anders Bille til Søholm på kgl. mats. vegne i hr. Æsge Billes, rigens hovmesters nærværelse nu har gjort rede og regnskab for en dalerskat, oppebåren hos almuen på Møn, af hver landbo 1 daler og af 2 jordegne bønder hver 2 daler, desligeste af hver husmand, gårdmand¹⁾, pebersvend og møller en halv daler, ialt til et beløb af 622 daler, som han nu har antvordet Jens Skrifer i det danske cancelli i overensstemmelse med det af ham Æ. Oxe nu overgivne mandtalsregister.

Givet på Københavns slot onsdagen næst for sti. Botolphi dag år mdxlviii.

L. S.

(Orig. på papir med udstederens segl forned.)

1548 ⁶/_{ii.}

Claus Jensen, vicarius i Roskilde, som var tolder på Møn, kendes sig vitterligt, at hr. Anders Bille til Søholm lod sit skib 2 gange føre kongens sild fra Møn til Kbhvn.s slot og fik derfor ingen fragt. Første gang var år 1542, og antallet af læster findes i kongens register hos Anders Knudsen, slotsskriver på Kbhvn.s slot; taxten var 2 m^l Danske for hver læst. Anden gang var år 1544, og taxten var den samme som første gang.

Dat. Roskilde tisdagen næsteften alle helgens dag 1548.

L. S.

(Orig. på papir med seglet trykt forned.)

1549 ²⁸/_{4.}

Mikkel Andersen og Peder Mikkelsen, borgemestre i Stege, Hans Skelvigis, Oluf Fynbo, Staffen Staffensen, Rasmus Henriksen, rådmænd, og Anders

¹⁾ Da bønder og fæstere er nævnt ovenfor, må gårdmænd her betyde gårdsæder, husmænd på gårdjord.

Buntmager, byfoged sstd., gör vitterligt, at år 1549 tisdagen udi påskeuge var de nærværende i Stege borgestue og hørte, at hr. Anders Bille til Søholm lydelig adspurgte Oluf Klavsen af Trælleborg, om han trøstede sig til eller formåde at bjærge det skib, han mistede udenfor Møns klint, og nu som vrage lå for anker udenfor Brøndhøje; i så fald vilde hr. Anders B. gerne hjælpe ham dermed og ej heller formene nogen anden at hjælpe ham. Oluf Klavsen svarede, at han hværken trøstede sig til eller formåde at bjærge samme skib; men kunde hr. A. B. bjærge det, var han dermed aldeles vel til freds i alle måde, om det kunde komme hr. A. B. til både eller fromme i nogen måde. O. Kl. tilføjede, at han aldrig vilde arge eller tåle der ydermere om udi nogen måde, enten han selv, hans arvinger eller nogen anden på hans vegne, men aldeles intet vilde bevare (: befatte) sig med samme skib eller vrage efter denne dag i nogen måde. Dette bevidnes med byens signet trykt nedenfor og overværendes ærl. og velb. mand Frans Påvisk og hr. Jørgen Lauritsen, provst på Møn.

(Orig. på papir med Steges bysegl.)

1549 ⁵/₁₂.

Christiann mett gudtzs naade etc.

W. s. g. t. Wiider, att wij nu paa thett nye haffue foett Johann Holtappers faders oc bröders schriiffuelsze, wtj huilckenn thee beclage thenom theris söenn oc broders dödt, for^{ne} Johan Holtappers, oc giiffue til kiende att haffue forskiickt enn aff same Holtappers bröder til Lybek mett fuldmagtt att hanndle wtj same sag, oc forfare wij, att hand nu skall werre ther tilstede. Saa tyckis oss raadeliigtt werre, atj strags lade forskiicke etthers bwdttt tiil Lybeck att lade hanndle wtj samme sag, att same Holpatthers (!) ffader, brödre oc slegt kunde bliiffue tilfredtz styllett. Huor thett icke skeer, haffue wij oss att formoede, att wij mett key: mat: schriiffuelsze bliiffue besögtt och ther om fiördrett¹) att lade skiicke thennom ther wdindenn saa meget, som rett er, huilckett wij thennom icke weyre kunde, wthen wij wiille tage wlempenn frann etthers söenn oc legge oss thennd til. Huilcket wij wiille giiffue etther thennd omstenndig leyghedtt (!) selff att betenncke, oc mue etther nu ther epther wiide att retthe. Beffallenndes etther gud. Schreffuit paa wortt slott Nyborg sancti Nicholaj episcopi affthen aar etc. mdxlix.

Wnnder wortt siigneth.

(Bagpå: seglet og udskriften:)

Oss elskelige her Andders Bylle til Söeholmm, riidder, woer mandtt och raadtt.

(Orig. på et halvark.)

1549 ²⁴/₁₂.

Anders Bille til Søholm, ridder, gör vitterligt, at han nu har givet denne brevviser Christoffer Drengenberg, borger i Antwerpen, fuldmagt til at handle

¹) Skal vel være „fordret“.

den sag til ende angående, at hans søn Hans Bille „kom udi skade for og slog Johan Holtappel i hjel“, alt efter den Chr. Dr. derpå givne håndskrift.

L. S.

Dat. Søholm hellige Kristis aften år 1549.

(Orig. på papir med segl trykt forned.)

1549 ²⁵/₁₂.

Hans Skovgård kvitterer fornømtig svend Marthen skriver for 412¹/₂ jokimsdaler, som han på hr. Anders Billes vegne har oppebåret af den skat, som bønderne i Stege len dette år skulde give kongen. Endvidere antvordede Marthen skriver H. S. 12¹/₂ daler, som resterede fra skatten for 1548.

Dat. Odense den 25. dag decembris anno dni 1549.

L. S.

(Orig. på papir med H. S.'s segl og underskrift.)

1550 ¹⁵/₁₀.

Jens Pedersen af Ore¹⁾, landsdommer på Møn, Mats Rytter, husfoged på Stege og Laurits Mikkelsen af Råbymagle, herredsfoged til Østerborg²⁾ herredsting på Møn, gør vitteligt, at år mdl onsdagen næst fore sti. Lucæ evangeliste dag inden 4 stokke på Mønbo landsting var skicket ærlig og fornømtig mand Jens Persen, byskriver i Stege, på Frants Povisks vegne og spurgte, om nogen kunde mindes, om nogen riddermandsmand eller nogen anden nogen tid har oppebåret eller optaget ore sild³⁾ eller nogen anden kgl. majt.^s rettighed ved Regisse andre end kgl. majt.^s tolder, som har hans nådes befaling over alle fiskelejer her på landet. Hertil svarede ærlige og fornømtige mænd Nils Bosen, Per Ipsen af Sømarke, Rasmus Storm af Stubberup og mange danne-mænd flere, at det havde de aldrig hørt eller spurgt. Herover fik og fremledte for^{ne} Jens Persen på Frants Povisks vegne et uvildigt tingsvidne af 12 skellige danne-mænd: Hans Nilsen af Østermarke, Lasse Ottesen af Skovhus, Oluf Jensen af Lind, Per Kamp af Vestud, Mattis Nilsen af Spidelsby, Oluf Mortensen af Nibølle, Nils Matisen af Tosterup, Per Mortensen af Råbylille, Jep Stol af Råby-magle, Anders Henningsen af Harebølle, Per Olsen af Tijbjille⁴⁾ og Anders Mortensen af Koster.

L. S. L. S. L. S.

(Orig. på papir med 3 segl, alle bomærker:)

(Hr. Anders Billes påskrift bagpå:)

Lawæ Brock⁵⁾ om Regidse fiske leyæ.

1551 ⁸/₂.

Jdmidigh helsen nu oc altid forsennd met gud, vor hymmelske fader. Kiere her Anders, som etther strenghet giffuer migh schriftfelige tyllkiennde

¹⁾ Nu Oregård.

²⁾ Østerborg har da været thingsted på denne tid.

³⁾ s: Åresild, som da ydedes med 4 ol sild af hver åre.

⁴⁾ s: Tøvelde.

⁵⁾ Den stridbare Lave Brok på Vemmetofte havde gods i Sømarke og må altså have forsøgt at tiltage sig åresild af Regidse lejet, der har ligget ved Pomlerende.

om thenn doctor, som vor vort sennde budt tyll Enngelandd met the andre gode mennd, gifuer goed fortröstningh, som jeg formerker vtj etthers scriffuelse. Kiere her Annders, huor som etther strenghet siunes gott paa etthers partt i thenn sagh paa kostningh eller penndinge, thett samme siunes mig oc gott paa mynn part; menn hues som i paa mijnne vegne paa mijnn annpart vdlouendis vorde, thett vell jeg mett gudz fortröstningh holle etther skadesløst i alle mode. Ther som Sannder Legell¹⁾ icke schulle regnes(!) voss for stor en penning tyll omkostning, tha vell ieg altiid bliffue hoss etther i thenn sag oc anndre. Kiere her Annders, rammer mijnn leylighet oc gaffn i then sag, som ieg etther tyll troer. Huar som jeg kann etthers strenghet tyll villie eller thieniste vere, schulle i altiid fijnde mig ganntze villigh tyll. Eders strenghet her met altiid then almechtigste gud befallendis, oc lader Elaine²⁾ sije fru Anne tusind gode netther. Screffuit i Stege fleske sönddagh aar etc. mdlj. Per Michilsen.

(Bagpå: seglet, og en samtidig påskrift:)

Erlig velbyrdigh mandd oc strenge ridder her Annders Bylde, houistmandd paa Stege, jdmideligen tylscreffuith.

Peder Mickelsenns breff om thed skyb, wy meste wdj Engelandtt.

(Orig. på et halvark.)

1551 ³⁰/₆. Brev til indbyggerne på Møn, at kongen har befalet, at „denne breviser“, Clemendt Andersön (i Sømarke) at være landsdommer på Møn.

1551 ²⁷/₇. Forbud mod udførsel af græsøxne, honning og saltet kød.

1552 ¹⁷/₈.

Kongebrev til hr. Anders Bille, embedsm. i Stege udi Stege len, om at hjælpe denne breviserske Marine Hanses til rette i hendes mellemværende med Jörgen Stolt, borger i Stege, hvem hun tiltaler for en lod og anpart, hun mener sig at have i en gård i Stege, som hendes husbond hr. Hans Stolt er fra død, og som hun mener J. S. med urette gør hende hinder og forfang på.

Dat. vort slot Drotningborg torsdagen næst efter scti. Gregorii dag år mdlj.

(Orig. på et halvark med seglet bagpå.)

Brevet har udskrift: „Præstekvinde“.

1553 ²⁶/₁₁.

Peder Hansen, borger i Sønderborg gör vitterligt, at efterdi han nu sct. Clements dag³⁾ imod natten af guds storm og vejr nødtes til at landløbe sit skib her ind for Møns land ved Toppenæs⁴⁾ med indehavende ladning og nu for ingen del trøster sig til ved egen hjælp eller bekostning at bringe skibet flot igen, har han nu frivillig og med velberåd hu solgt og afhændt det til

¹⁾ Da Sander Leyel havde part i sagen, er det formodentlig samme sag, som omhandlede 1545.

²⁾ Formodentlig Per Mikkelsöns hustru, der har bragt brevet.

³⁾ 23. November.

⁴⁾ Skal formodentlig være Thostenæs.

hr. Anders Bille til Søholm, om han kan bjærge det med sejl anker og tov og alt andet tilbehør uden undtagelse, hvorfor hr. A. B. har stillet ham tilfreds med god betaling. Desligeste hvad hr. A. B. har fået af ladningen, har han betalt købmændene til gode rede. Til vidnesbyrd trykker P. H. sit segl nedenfor tilligemed Frants Powisks, kgl. mat: tolder på Møn, Peder Mikkelsens og Nils Iversens, borgemestre i Stege, Anders Bundtmagers, byfoged, Staffen Staffensens, Lavris Hemingsens og Oluf Smedts¹⁾, rådmænd sstd.

Dat. Stege søndag næst efter st. Katrine virginis dag år 1553.

(Orig. på papir med 8 påtrykte segl forneden og hr. A. B.s påskrift bagpå:)
Bref po thet skiiff ther bleff wdi Grönswnd ste. Klemtydz daugh, som hadde hyemæ til Syndherborygh 1553.

1553 ^{5/12}.

Peder Hansen, skipper og borger i Sønderborg, kendes med dette sit åbne brev, at hr. Anders Bille til Søholm har nu i dag til gode rede fornøjel og betalt ham alt, hvad han afkøbte P. H.: sejl, ankere, tove og alt andet tilbehør på hans d. ^{23/11} under Toppenæs på Møn indstrandede skib. Til vidnesbyrd medbesegler Frants Påwisk, k. m. tolder på Møn, og Peder Michelsen borgemester i Stege.

Dat. Stege tisdagen, som er scti. Nicolai episcopi aften år etc. 1553.

L. S. L. S. L. S.

(Bagpå hr. Anders Billes påskrift:)

Skypperens brev aff thet skiiff, som bleff wdy Grönswnd, hans kwietanze. 1553.

(Orig. på papir med 3 forneden trykte segl.)

1554 ^{22/9}.

Til Frants Pogvischen, tolder på Møn. Borgerne i Skelskør fritages for den halve tønde silde, som de skulde give på Møn, når de ligger på silde-fiskeri der om høsten foruden den sædvanlige åresilde. Der må kun tages denne åresilde, som også tages af dem, der besøge Falsterbo.

1555 ^{14/2}.

Lensmændene i Sælland, Skåne og smålandene skulle udruste „væragtige karle“ til orlogs — de må ikke sende bønder eller lejesvende. Deriblandt:

Anders Bille af Stege len 6.

Claus Eggertsen af Elmelunde 1

(fra 1 indtil 14).

1555 ^{4/4}. Skøde fra Østerborg herredsting.

Herredsfogeden Lavrids Mikkelsön af Råbymagle, borgmester Peter Mikkelsön i Stege, Peter Kamp af Vestud m. fl. gör vitterligt:

Fornuftige mænd Peder og Niels Hermitzön af Borgh skøder til ærlig og fornuftig mand, Mads Rytter²⁾, slotsfoged på Møn, en gård i Østerborg på den

¹⁾ Var med i slotsloven 1531.

²⁾ Mads Rytter havde i lang tid været slots- eller husfoged på Stege gård: da han ikke skrives „velbyrdig“, var han ikke adelig.

nordøstre (side), østen næst Henrik Bilds gård med alt tilliggende, skov, mark, ager, eng, stub og ryd, fiskevand, fælled og fægang, vådt og tørt¹⁾).

Blandt vidnerne er Bo Mikkelsøn Vestud, Henrik Hals af Råbymagle og Sören Skræder af Nyborgh²⁾).

1555 ²⁰/₁₀.

Fru Anne Lykke meddeler kongen sin husbond, hr. Anders Billes død, og ansøger om, at hans børn og hun må beholde hans forlening på Møn til Påske. (Hvad hun også efter sædvane opnåede, da Herluf Skave afløste hende.)

1556 ²⁵/₁ (medtages her, da det formodentlig er efter Anders B.s råd).

Kongebrev til Frants Påvisk, tolder på Møn, at kongen efter ansøgning fra borgmester og råd i Stege har eftergivet dem den halve tønde sild af hver båd, medens de vedblivende skal betale deres sædvanlige åresild (4 ol sild pr. åre i bådene).

Smlgn. brevet af ²²/₁₀ 1554 til Skelskør.

-
- 1) Da gården var købstadsejendom, må alle de følgende udtryk betragtes som skødeformular, der altid gentages. Dog har gården formentlig havt part i byens tilliggende.
- 2) Navnet Nyborre trænger ved denne tid igennem.

Rettelse.

I runealfabetet s. 62 er runerne for f og ng blevne ombyttede. Runen for k har fejlagtigt faaet en Tværstreg for neden.

Tidligere udkom:

JACOB SUNESØN AF MØN.

1902.

STEGE BYS BOG.

1904.

DEN FORHISTORISKE TID.

1905.

DEN ÆLDRE MIDDELALDER.

1906.

DEN YNGRE MIDDELALDER.

1917.